

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

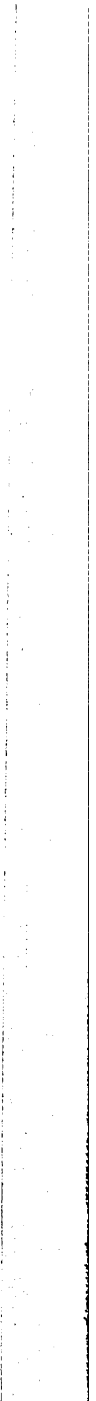
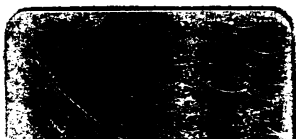
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

3 3433 06825302 4

ZG
Watch

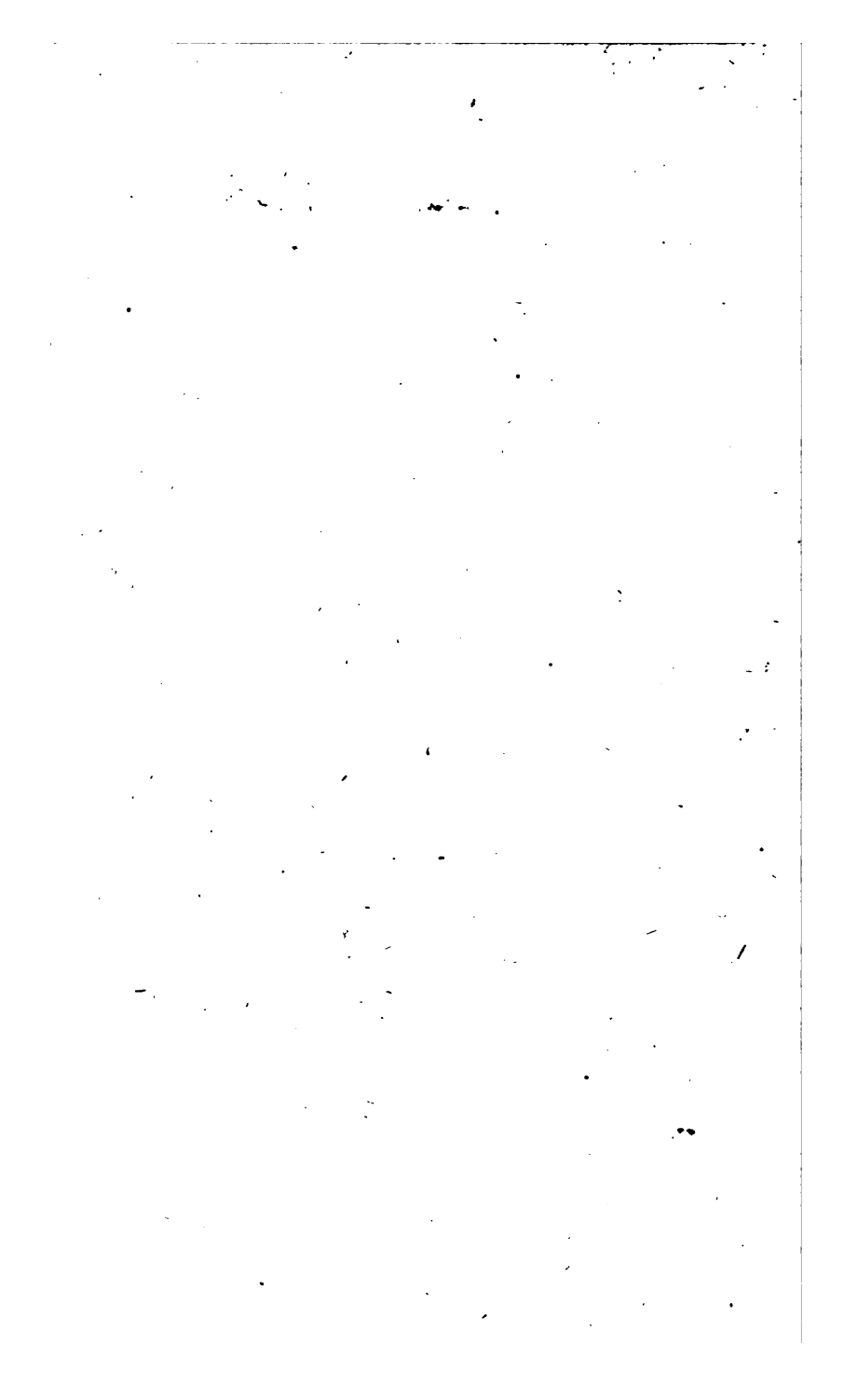

James Chrystal.

★Estate of Rev James Chrystal

April 6 '09

(Watch)
ZG

BIBLIOTHECA.

Not m
41-19-11
92

SYMBOLICA

VETVS

EX MONIMENTIS QVINQVE
PRIORVM SECVLORVM MAXIME
COLLECTA

ET OBSERVATIONIBVS HISTORICIS AC
CRITICIS ILLVSTRATA

CVRA ET STUDIO

Walch

CHRISTIAN. GVIL. FRANCISCI WALCHII

THEOL. DOCTOR. ET IN ACAD. GEORGIA AVGVSTA
PROFESSOR. PRIMARI.

LEMGOVIAE

IN OFFICINA MEYERIANA. MDCCLXX.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
475651
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1909

LECTORI AMICO

S.

VAM tibi offero, bibliothecam
 Symbolicam, veterem condendi
 Et quantum in mea fuit po-
 testate, ad usus tuos adcom-
 modandi, quod ceperim con-
 siliam, id quidem, arbi-
 tror, facile tibi probari posse. Summa, qua apud
 veteres christianos symbola valuerunt auctoritas Et
 insignis illorum cura, commendanda haec Et pura

P R A E F A T I O.

ac sine corruptelis ad posteros transmittendi; iam-
dudum viros doctos & in harum litterarum studiis
praeclare sapienterque versatos, commouerunt, ut
indagarent & eruerent ex monumentis prisca aevi,
quae supersunt, publicas credendi formulas easque
secum inuicem compararent & quae in illis nostra
observatione digna erant, sedulo adnotarent & il-
lustrarent. Istas enim, recte iudicabant, non ma-
gistri cuiusdam, sed coetuum integrorum de gra-
uissimis christianae disciplinae capitibus sententias
ita exprimere, ut quid vere credi, aut reiici,
quouemodo id, quod creditur, apte verbis profer-
ri voluerint, clarissimis certissimisque documentis
intelligamus. Quo accidit, ut symbola inter fon-
tes, ex quibus dogmatum religionis historia bau-
riatur, primarium fere tueri locum, nemo dubi-
tet. Hoc vero exemplis doctissimorum virorum con-
stat, qui singularem diligentiam modo symbolorum,
modo dogmatum praecipuorum, quae illa tradunt:
v. c. de trinitate, de persona; aut descensu christi
ad inferos, de carnis resurrectione & his similibus
fatis adcuratius explicandis consecrarunt. Nec
institiari quis poterit, exoptatissimos horum studio-
rum fructus ad vniuersum litterarum, quae theo-
logum adiuuant, aut ornant, genus adeoque ad
salutares ecclesiae vsus redundasse. Nihilominus
si praestantissimos, qui ad hanc rem pertinent, li-
bros legimus, tantum abesse, sentimus, ut quae-
cumque de symbolis eorumque constitutione, aut
particulis in sacrae antiquitatis monumentis prodita
sunt, in memoriam & quae digna sunt, lucem re-

P R A E F A T I O

uocauerint scriptores, ut multa nostras diligentiae reliquerint inuestiganda inueniendaque.

Id quod quum usu maxime didicissem & studia huius generis suas habere difficultates, obseruassem, has quidem feliciter expediri & omnem rem symbaticam egregie adiuuari posse, cogitavi, si diligentius omnes, quae nobis seruatae sunt, pristinae acui formulae in unum corpus cogerentur & quam aliis veterum libris praestari nouimus, critica opera lectiois varietate instruerentur. Equidem fautor, ad colligenda symbola antiquiora animum curamque conuertisse viros praecclare doctos reique fecisse periculum, GEORG. BVLLVM, JOSEPH. BINGHAMVM, qui in illis suo iure tenet principatum: item GVIL. WHISTONVM & ven. GVIL. ABRAH. TELLERVM, saepius a me laudatos. Verumtamen, quas quisque sibi tulerant, colligendis symbola & de iis commentandi leges, & variae caussae, ob quas laborem susceperunt, illis impedimento fuerunt, quo minus omnia congererent, quae & posse, & ut omnes, quos expectari licet, fructus obtineantur, debere congeri, videntur. Accedit, communem hanc esse hominum sortem, quam neque a me alienam esse scio, ut saepius nostram in conquirendis huius generis rebus diligentiam effugiant, aut nostra excidant memoria, quae nostra proposita maxime fuissent adcommodata. Neque vera occurrit, qui dum colligendis symbolis daret operam, ad ornanda eadem criticae artis praesidiis,

PRÆFATIO

fidis, quorum insignis supererit copia, esset usus talomque illorum editionem parasset, qualem historiae cum symbolorum, tum dogmatum illustrandae studiis maxime idoneam fore, sperabam. Haec cogitans ipse laborem subire decreui, licet arduum & molestum eum esse, praeviderim; ut vero decernerem, neque insolentiore de ingenio, aut doctrina mea existimatione, neque laudis capiendae cupiditate, sed honesta illa voluptate commoveri me passus sum, quam ex legendis historiae ecclesiasticae monumentis. & quae ex illis didici, ad sanctioris disciplinae usus transferendis percipere soleo. Nec dissimulare libet, confirmasse animum & ad spem fortunati eventus concipiendam me excitasse bibliothecam Georgiae Augustae, quod ostendebat opportunitatem, vendi librorum, sine quibus de tali labore suscipiendo ne cogitari quidem fas est, adparatu, siue eorum numerum, siue editionum praestantiam consideraveris, instructissima.

His igitur praefidis munitus, alacris & lacris rem agere coepi. & ut omnia recte procederent, symbola colligendi collectaque disponendi & quos singulis subiunctas vides, commentariis instruendi mihi ipse leges praescripsi, quas breviter ut exponam, iure a me expectabis. Prima quidem haec fuit, ut, quae supersint, symbola conquirerem. Hanc ob causam alia christianae antiquitatis monumenta ex eorum numero excludenda esse, consui, quae quamvis de dogmatibus perinde ac de contro-

versis,

P R A E F A T I O.

uerfis, ad religionem pertinentibus, bene sentien-
di & accurate loquendi, formulas exprimant, nec
tamen partibus suis earumque copulatione, aut or-
dine, aut dictione symbolorum formam prae se fe-
runt. Fidei enim confessiones cum longiores, tum
breviores exstare, inter omnes conuenit, quae apud
has, qui suas esse eas voluerunt, eandem cum sym-
bolis habuerunt auctoritatem eundemque usum, ac
forma ab illis discrepant: v. c. CYRILLI Alexan-
driini anathematismos. Quare nec rei symbolicae,
dogmatum tamen, quae enarrant; aut explicant:
errorum, quibus obiciuntur: item solemnium vo-
cum dicendique formularum, quibus nos uti, mo-
do iubent, modo vetant, historiae clarissimam lu-
cem adferunt. Omnes vero huius generis libellos,
patrum epistolas, conciliorum decreta & his simi-
lia queminus in bibliotheca symbolica reponerem,
ingens illorum numerus. & nonnullorum nimia ma-
gnitudo impediuerunt. Nihilominus fieri non po-
test, quin contra hanc legem ipse nonnullis peccasse
videat, qui recipi a me, viderint, monumenta,
quae num. II. III. VII. IX. LXXIII. LXXXII.
LXXXV. LXXXVI. C. CII. posita sunt;
veniam tamen dabunt peccato, si iustas, cur ista
repperim, expenderit causas, quas ad singula
adscriptis

Altera, quam sequi placuit, lex tempo-
ris rationibus continetur. Quinque priorum
a virginis partu seculorum spatio circumscri-

P R A E F A T I O.

bere et terminare laboris fines, visum fuit, ita ut quae in patrum libris et aliorum monumentis ecclesiasticis, intra ista scriptis editisque servata sunt, symbola eorumque versiones colligerentur. Quatuor quidem prima secula in hunc censum venire, nemo dubitat: quintum ea de causa adiciendum esse putavi, quod formulas in monumentis aevi illius inueniri, sciebam, quas eadem cum aliis antiquitatis laude commendari, probabili coniectura intelligitur. Hoc enim loco non scriptoris, qui posteris formulam transmisit; sed formulæ aetas, qua illum saepissime superat, aestimari debet. Neque ab hac lege quominus unquam discederem, a me impetraui; ubi occurrerent in monumentis vel incertae, vel paullo recentioris aetatis symbola, quae mihi quidem videbantur simplicitatis, aut antiquitatis nomine loco, quem illis concessi, esse digna. Quo numero ea, quae num. XXXIV. XXXV. XXXVII. XXXVIII. XLII. XLVIII. XLIX. LII. LIV. LXVII. recensentur, haberi cupio, nec vereor, ut ignoscant sedulitati, qui nimiam eam esse putauerint.

Tertium, quod ab aliis negligi, noueram, mihi imposui officium, conquirendi veterum symbolorum versiones, non recentiores, sed antiquas, illis aetate vel aequales, vel supiores hasque simili diligentia edendi. Quantum qui-

PRAEFATIO.

quidem huius generis interpretationes ad veterum librorum rem criticam bene constituendam habeant momentum, quantaque ad explicandas illustrandasque eorundem sententias contineant praesidia, usu exemploque aliorum comprobatur. At si cogitaueris, tantam fuisse Symbolorum, maximo publicorum et in conuentibus praesulum compositorum, auctoritatem, ut non modo credendi, sed loquendi etiam formulas imperarent, quas deinde religionis magistri magna cura retinebant & posteritati committebant; sua tamen lingua usi, facile iudicabis, stas solennesque v. c. Latinorum sententias & voces, quae Graecis Symbolis, uti Nicaeno, erant adcommoatae, non ex his, sed ex Latinis eorum versionibus esse deductas. Has ergo interpretationes Symbolorum ab his accurato discernendi, eorum aetatem definiendi et tam cum istis, quam inter se comparandi studia insignem spondere, mihi videntur, historiae theologiae dogmaticae lucem. Cuius rei pauca, sed illustra exempla proferam, ex versionibus symboli Nicaeni petita. Quae huius auctoritate potissimum consecrata fuit, vox ἰσότης Latinos interpretes, ut Latium verbum esserent, Graeco exprimendo perfecte aptum, acque exercuit, ac patres Nicaenos Arianorum fraudes et fallaciae exagitarunt & tandem coegerunt, ut in Graeca illa voce adquiescerent. Quis, quaeso, crediderit, in versionibus symbolorum, transi-

P R A E F A T I O.

Et enim vox ex Nicæna in aliis, nouem di-
uersas formulas, Latine illam conuertendi
inueniri? Ea illas: vnius substantiae cum patre
quod Graece dicunt homouſion, num. LVII
LVIII, LIX, LX, LXII, et p. 96, 5, et p. 99, 3
homouſion, hoc est, eiusdem cum patre substan-
tiae, num. LXVI. eiusdem cum patre substan-
tiae, num. LXI, LXX. consubstantialem pa-
tri, num. LXIII, LXIV, LXV, LXXI, LXXII
LXXIV, CVIII, et p. 96, 5, coessentialem patri,
p. 107, 6, consubstantiuum p. num. LXVII.
eiusdemque substantiae, cuius pater est, num.
LXIX. consubstantialem patri, hoc est, eiusdem
cum patre substantiae, num. LXXI. & patri in
ſtinitate substantiae ſimilem p. 107, 6. Alia
est Nicænae formulae particula, in qua itidem
interpretes adcurate exprimenda multum la-
borasse videntur. Quae enim in Graeco legun-
tur: οὐκ ἐγενήθη, ἐκ τῆς θεογονίας, reddunt alii
ſatis recte: incarnatus est & homo factus est
num. LVII, LVIII, LIX, LX, LXI, LXII, LXIII,
LXVI, LXVII, LXIX, LXX, LXXII. alii, ſer-
uato incarnationis vocabulo: et inhumanatus est,
num. LXIV, LXV. alii: humanatus est, num.
LXXI. adde, quae p. 102, 12, obſeruata ſunt.
Denique in clauſula eiusdem ſymboli voces:
ἢ τρεῖς ὑποστάσεις ἢ ἰσῆες, Latinis diſſicillimas
ſuiſſe oportet, neque id mirabitur, qui contro-
uerſiae Antiocbonae de vocabulo ὑπόστασις me-
minerit. Miſce enim inter ſe differunt, ita
ut ſex obſeruentur illarum verſiones: ex alia
ſub.

P R A E F A T I O.

substantia, aut essentia, *num. LVII.* ex alia substantia, *num. LVIII. LXL. LXII.* ex alia subsistentia, vel substantia, *num. LIX. LXV.* ex altera substantia, *num. LXIII.* ex alia subsistentia, vel essentia, *num. LXIV.* vel aliquam substantiam vel naturam, *num. LXVII.* Quodsi haec, quae primo & tertio loco notauimus, expenduntur, facile cognoscitur, quid sit, cur substantiae vox in explicanda sanctissima de trinitate doctrina apud scriptores sequioris aevi vagam & incertam notionem obtineat & modo ad essentiam, modo ad personam diuinitatis significandam adhibeatur. At haec sufficiant de consilio, cum symbolis eorum versiones coniungendi.

Nunc de observationibus, quas ad singulas formulas a me videbis adpositas, dicendi est necessitas. Duplicis vero sunt argumenti: aliae historicae; aliae criticae. Primum genus ad id pertinet, ut de fontibus, ex quibus mea deduxi, de symbolorum auctoribus, maxime ubi de his inter viros doctos est sententiarum discordia, parro de variis eorum exemplis, quae in libris antiquis supersunt, de recentioribus eorundem editionibus harumque ornamentis, bisque similibus constet. Quaecumque vero ex historiae ecclesiasticae commentariis cuius innotescunt: immo magnam partem sine turpi negligentia ignorari nequeunt, v. c. origines formulae Nicaenae ex lite Ariana repetendas, consulto praetermissi, partim

P R A E F A T I O.

*sim ne libelli, quem breuitate alijs cupio com-
mendari, terminos excederem, partim quo
multa de his rebus in alijs libris copiose dixi
quae describendi, nulla subesse mihi videbatur
caussa. Criticae animaduersiones varias cum
symbolorum, tum illarum versionum lectione
exhibent. Collegi illas sedulo & adcurate par-
tim ex diuersis exemplis, quae in patrum libris
priscis canonum collectionibus, gestis concilio-
rum occurrunt, partim ex codicum manu-
scriptorum collationibus, quibus VALESIVS
MONTFAUCONIVS, CONSTANTIVS, BAL-
LVZIVS, QVESNELLVS, MANSIVS, BAL-
LERINI aliique ista antiquitatis monumenta
instruxerunt. Adparet, longe maiorem hac di-
ligentia a me congestam esse lectionum varian-
tium copiam, quam alii fortasse expectabunt,
ego certe expectaui, antequam hanc operae
partem susciperem, omnium molestissimam.
Quamuis fatear, saepius lectionum discrepan-
tias leuioris esse momenti, tamen in alijs inest
pondus, ad quaestiones criticas de orationis
integritate excitandas & expediendas. Quam
viri doctissimi nonnullis formulis, Nicaenae,
maxime, Constantinopolitanae & Aphanasia-
nae, antea praestiterunt diligentiam, ita ut
aliorum gratiam mirent, cur eadem cetera
symbola indigna haberi oporteat, ego qui-
dem nulla adsequor coniectura.*

P R A E F A T I O.

Symbola vero eorumque versiones in varias classes distribuere libuit. Prima quidem ne ullo discrimine, seruato tamen temporis, uo scriptores sibi successerunt, ordine, formulas omnes complectitur, quas in patrum trium priorum seculorum deprehendi. Exiguus fere est illarum numerus & de nonnullis difficile iudicium, num inter publicas, an priuatas as referri, deceat. Hunc ubi causam consultum duxi, easdem a ceteris, de quibus certiora scimus, seiungere. Inde a seculo quarto crescit symbolorum numerus. Non solum longe maior librorum istius aevi copia ad nos peruenit, quorum scriptores, publica recitandi symbola, usi sunt opportunitate, sed etiam controuersiae, quibus res christiana turbata & misere afflictæ fuit, praeberunt causam, cur & in synodis, ad componendas illas coactis, & a priuatis doctoribus, ut quid & ipsi de rebus diuinis sentirent & alios sentire uellent, constaret, nouae formulae conderentur. Quare necesse fuit, ut discernerentur a nobis symbola publica, inter baptismi caerimonias recepta, synodalia, quae in conuentibus praesulum sacrorum confecta sunt, & priuata, hoc est, a singulis religionis magistris exarata. Secunda ita classis formulas exhibet publicas, in monumentis quarti et quinti seculi nobis seruatas, quas quidem ita disposui, ut praemitterem tres illas apud RVFFINVM, ceteras ad prouinciaram, quarum ciues christiani illis uteban-

P R A E F A T I O.

vacabant, ordinem collocarent. Ad tertiam symbola synodalia, et ad quartam priuata reieci, suorum auctores inter orthodoxos, siue inter hæreticos referri soleant. Viriusque generis quamuis nonnulla eandem cum publicis nacta sint auctoritatem: immo synodalia eo consilio, ut eam nanciscerentur, fuerint composita, nihilominus hæc a istis separanda esse credidi. Priuatorum vero utilitas hoc loco ex eo aestimatur, quod non modo communem symbolorum formam retinent; sed etiam sæpissime antiquissimarum formularum particulas expriment et conseruant.

Satis itaque de libello hoc dixisse mihi videor, nec, quod addam, suppetit. Antequam ad componendum illum adgrederer, spem me concepisse, habens fateor, futurum esse, ut talis symbolorum collectio, qualem animo finxeram, ad rem symbolicam veterum vniuersam rectius constituendam & felicius explicandam noua præsidia adferat. Quam quidem non fallacem esse, meo exemplo didici, dum obseruarem nonnulla, quæ ab aliis notari, haud memini. His enamerandis nolo morari, breuiter tamen pauca eorum exempla proferre, liceat, ut fidem dictis meis faciam. Primam commendamus symbola, quæ simplicitate et breuitate cetera superant, num. XXVI, XL. XLII. L. posita, quod comprobare videntur eorum sententiam, qui formulam baptismalem addicamentis pe-
de-

P R A E F A T I O . I

*detentim auctam fuisse et sic symbola baptisimata
 condita, contendunt. Deinde conuelli, suspicari,
 communem fere eruditorum opinionem, symbolum
 apostolicum, quod vulgare dicitur et vel nostra
 aetate ab occidentalibus, protestantibus etiam,
 usurpatur, formulam fuisse veteris ecclesiae Ro-
 manae publicam. Quae ipse num. XXI. XXXVI.
 XXXIX. XL. XLI. XLII. addidi; prisci Roma-
 norum symboli exempla ab isto discrepant ad
 unum omnia; eidem tamen simillima sunt Afri-
 cana, num. XLVI. XLVIII. Gallicanum, num.
 LIII. et Hispanum, num. LIV. eiusdemque vul-
 garis symboli nullum inueniri potest exemplum,
 Vseriano, num. XXXVIII. et XLVII. vetustius.
 Hoc vero licet incertae aetatis sit, sine dubio ta-
 men seculo VII. inferius est, quo legati Roma-
 ni ad Saxones, qui Britanniam occupauerunt,
 doctrina christiana instituendos missi sunt. Porro
 dogma de descensu christi ad inferos male cense-
 tur a Constantinopolitanis, qui formulam num.
 LXXXVII. condiderunt, primum coniunctum fu-
 isse cum articulo de sepultura domini. Antea il-
 lud simillimo modo expressum fuit in symbolo Ni-
 ceno, num. LXXXV. Denique symbolis veteres
 addidisse iurisiurandi formulam; illustre documen-
 tum num. LXXXVI. propositum videbis. Cuius
 generis observationes plures addi possunt, sed ad
 aliud tempus eas ut reseruem, variae causae me
 commouent.*

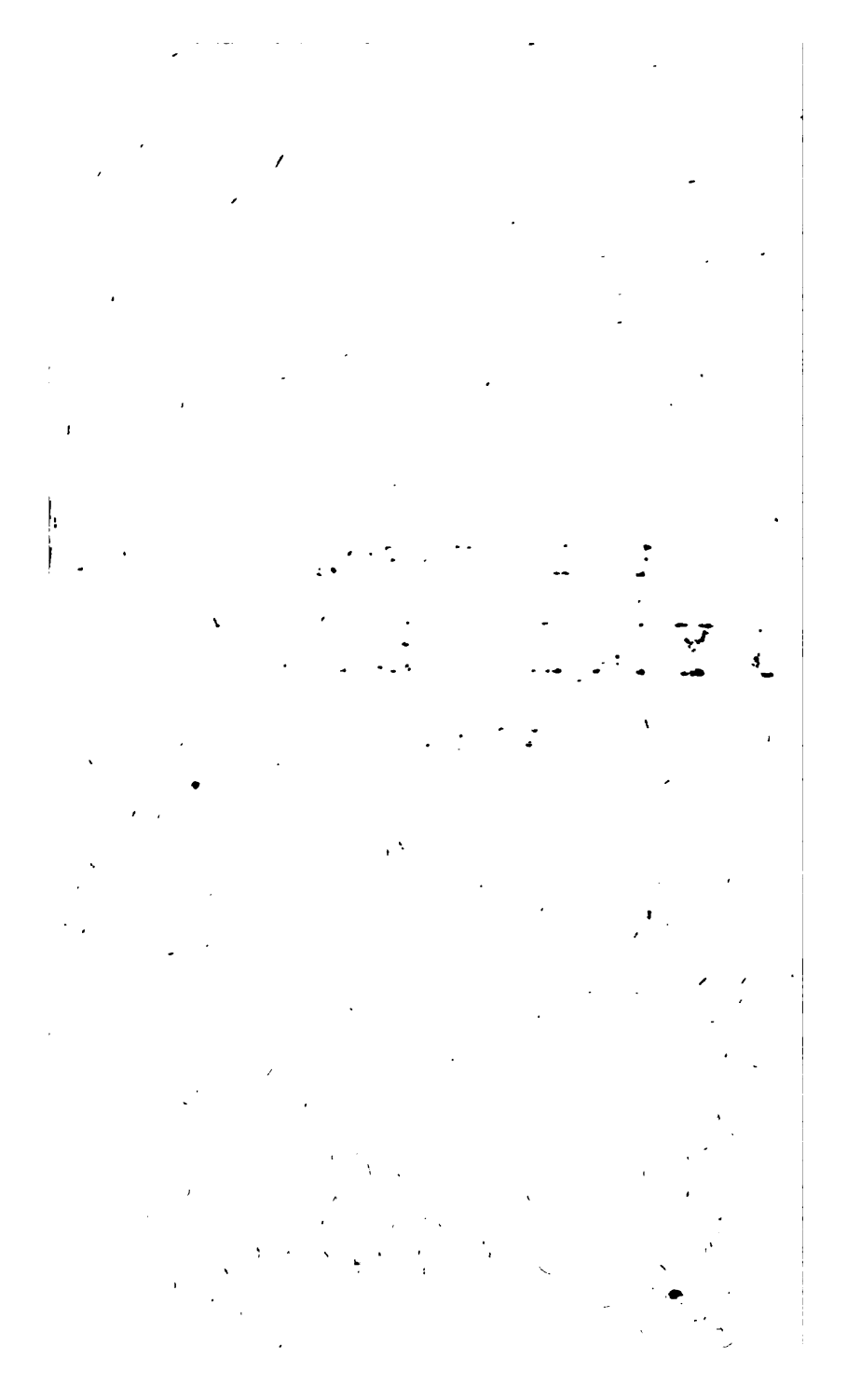
PRAEFATIO.

*Deum pie precor, ut quidquid vel operae,
vel laboris ad componendum, aut exornandum
opusculum contuli, id aliorum usus ad insuanda
sanctioris disciplinae studia salutare esse, be-
nignissime iubeat. In academia Georgia Augu-
sta, d. XVI. febr. ann. salutis recuperatae
MDCCLXX.*

BIBLIOTHECA
SYMBOLICA

VETVS.

BIBLIOTHECAE SYMBOLICAE

VETERIS

CLASSIS PRIMA

EXHIBENS

SYMBOLA, QVAE IN MONIMENTIS PATRVM SECVLI SECVNDI ET TERTII SVPERSVNT.

I.

SYMBOLA APVD IRENAEVUM.

I.

IRENAEVS primus omnium scripsit, doctrinam, quam ecclesia ab apostolis eorumque discipulis accepit, esse

την εις ενα θεον, πατερα υπαρχουστορα,
 η πεποιηκοτα τον υρανον, και την γην, και τας θα-
 λασσας και παντα τα εν αλμοις, πασαν και εις ενα
 ρισον Ιησων, τον υιον τε θεου, τον συμπανθεντα υμμε-
 ρς ημστερας σωτηριας και διε πνευμα αγιον, το διο-
 τω

των προφητων κηρυχτος, τας οικουμεις και τας ελευσεως και την εκ παρθενου γεννησιν, και το παθος και την ενεραν και την ενσπαιξιν εις τας θρανους αναληψιν τε ηγαπημενου Χριστου Ιησου τε κυριου ημων, και την εκ των νεκρων εν τη δοξη τε πατρος παρυσιαν αυτη επι το ανακαφαιλαιωσαδαι τα παντα και αναστησασαν σαρκα πασης ανθρωποτητος, ινα Χριστω Ιησω τε κυριω ημων και θεω και σωτηρι και βασιλει κατα την ευδοκιαν τε πατρος τε ανωκευ, παν γονυ καμψι επεραντων, και επιγειων και καταχθονιων, και πασα γλωσσα εξομολυγησεται αυτω και κρισιν δικαιων εν τοις ποσει ποιησεται, τα μεν πνευματικα της πονηριας και ανγγελου παραβεβηκοιας, και εν αποστασια γεγονοτας, και τας ασβειας, και αδικου και ανομου και βλασφημου των ανθρωπων εις το αιωνιον πυρ περιψη. τοις δε δικαιοις, και οσοις και ταις εντολαις αυτου τετηρηκοσι και εν τη αγαπη αυτου διαμεμενηκοσι, τοις απ' αρχη, τοις δε εκ μετανοιας ζων χαρισαμενοσ, αφθαρσιαι δωρησεται και δοξαν αιωνιον περιποιηση.

VERSIO VETVS.

- II. Fidem, quae est in unum deum, patrem omnipotentem, qui fecit caelum et terram et mare et omnia, quae in eis sunt: et in unum Jesum christum filium dei, incarnatum pro nostra salute: et in spiritum sanctum, qui per prophetas praedicavit dispositiones dei et aduentum et eam, quae est ex virgine, generationem et passionem et resurrectionem a mortuis, & in carne in caelos adscensionem dilecti Jesu christi domini nostri & de coelis in gloria patris aduentum ad recapitulanda uniuersa & resuscitandam omnem carnem humani generis, ut christo Jesu, domino nostro & deo & saluatori & regnandum placitum patris inuisibilis omne genu curu caelestium, & terrestrium, & infernorum
- omni

omnis lingua confiteatur ei, & iudicium iustum in omnibus faciat: spiritalia quidem nequitiae & angelos transgressos atque apostatas factos & impios & iniustos & iniquos & blasphemos homines in aeternum ignem mittat; iustis autem & aequis & praecepta eius seruantibus & in dilectione eius perseverantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex poenitentia, vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat & claritatem aeternum circumdet.

OBSERVATIONES.

I. Hanc formulam recitauit IRENAEVS *libr. I. aduersus haereses. cap. 10. p. 48. edit. MASSVETL.*

II. Graeca, quae EPIPHANIVM *haereses. XXXI. §. 30. p. 201. edit. PETAVII* nobis seruasse, constat, si cum vetustissima Latina interpretatione comparantur, nonnihil ea ab hac discrepare, certum est, num vero interpres in suo aliter legit, atque EPIPHANIVS; an suo consilio quaedam mutauerit, vix diuinare auiam. Sic τὰς θαλασσίας veritas mare, non *maria*: τοὺς τοῦ οἰκονομοῦ, *dispositiones*, ἀρβόλας vocem *dei*: τὰς ἐλευθέρως reddidit *aduentum*, non *aduentus* & verbis τοῖς ἀπ' ἀρχῆς, *quibusdam ab initio*, recte interiectis vculam *quidem*. In textu enim EPIPHANII vox μεν excidisse videtur.

III. Latinae versionis varietates has notauit MASSVETVS. Pro *curuet*, quod codices scripti & GRABIVS exhibent editiones priores legunt *curuetur*. Loco *transgressos* codex Arundelianus legit *transgressores*. Verba: *Et in dilectione eius perseverantibus*, omnia sunt in codicibus *Claramontano* & *PASERATII*.

IV. IRENAEVM symbolum hoc loco referre idque publicum & vltimum, ut ipsi visum fuit, ecclesiarum recepimus, ex illis facile colligitur, quae de eodem subiecit, quamuis nonnulli secus sentiant. Legas JO. FORBESIVM *infract. theol. libr. I. cap. 4. tom. II. oper. p. 8. GEORG. BVLLVM ind. eccles. de necessitate credendi, quod dominus noster Iesus christus sit verus deus cap. IV. §. 5. p. 32. editionis, operibus illius*

Illius a GRABIO insertae: JOS. BINGHAMVM *origin. eccles.* vol. IV. p. 79. sqq. GVIL. WHISTONVM in *primitive christi-*
anity reviv'd tom. IV. adp. p. 31. vob. patrem introd. in *libros*
symbolic. eccles. Luth. p. 10. & ven. GVIL. ABR. TELLERVM
 in *fide dogm. de resurrect. carnis p. 130.*

Alibi IRENAEVS ordinem traditionis, quam apo-
 stoli tradiderint iis, quibus committebant ecclesias, &
 veterem traditionem commemorat, eamque his verbis
 exprimit:

- III. in vnum deum credentes, fabricatorem cae-
 li & terrae & omnium, quae in eis sunt, per Chri-
 stum Iesum dei filium. Qui propter eminentissimam
 erga figmentum suum dilectionem, eam, quae
 esset ex virgine, generationem sustinuit, ipse per
 se hominem adunans deo & passus sub Pontio Pi-
 lato, & resurgens, & in claritate receptus, & in
 gloria venturus salvator eorum, qui saluantur &
 iudex eorum, qui iudicantur & mittens in ignem
 transfiguratores veritatis & contemtores patris sui
 & aduentus eius.

OBSERVATIONES.

I. Legatur haec apud IRENAEVM *lib. III. cap. 4.*
 p. 178. Graeca non supersunt. In Latinis nulla observatur va-
 rietas.

II. Symbolum hanc orationem continere, crediderunt
 BVLLVS, KINGIVS, GRABIVS, WHISTONVS, TELLE-
 RYS alique, taneradixit MASSVETVS *vol. de Deo, p. 48.* eo
 quidem condicio, ut voci *traditionis*, qua vsus est IRENAEVS,
 notionem verbi dei non scripti adongeret. Alii, qui symbola
 collegerunt, de nostro loco silent. Integra quidem credendi
 formula haberi aequit, nihilominus verosimile est, condidisse
 AEVM ex variis symboli particulis, sive tamen ver-
 rita.

III. His *testibus* symbolum: addit ven. TELLERVS *de eccl. p. 132. defumptum ex IRENÆI libr. V. cap. 20. p. 317. num. 559.* huius testimonium, pauca, quae enarrat, dogmata ab apostolis tradita esse & ab omnibus ecclesiis credi, conjecturae comprobandae sufficient, est certe, cur dubitem. Nulla enim formae illius, quam symbola praeseferre solent, nec particularum, aut dictionum, quae illis quasi propriae habentur, *ibi deprehendi vestigia.*

III.
SYMBOLA APUD TERTULLIANVM

Tria nobis seruasse censetur TERTULLIANVS. Primum quidem, regulam fidei vnam omnino, solam immobilem & irreformabilem, esse pronuntiat.

credendi scilicet in vnicum deum omnipotentem, mundi conditorem & filium eius Jesum christum, natum ex virgine Maria, crucifixum sub Pontio Pilato, tertio die resuscitatum a mortuis, receptum in coelis, sedentem nunc ad dextram patris, venturum iudicare viuos & mortuos per carnis etiam resurrectionem.

IV.

OBSERVATIONES.

I. Exstat in TERTULLIANI *libr. de virginibus velandis cap. I. p. 173. oper. edit. Rigaltianae. Paris. ann. MDCLXXV. fol. repetitae.*

II. Notabilis est *erroris dogmatis de spiritu sancto, quae ab eis solent haereticis scholasticis contra TERTULLIANI sententiam, quae ex *trinitate formalis cognoscitur.* Haec post. PEARSONIVM bene monuit ven. JO. RVDOLPH. KIESLINGIVS *hisor. de usu symbolar. p. 79. seqq.**

III. Qui symbolum hoc loco a TERTULLIANO referri, putant, uidem nec dubitant, publicum id esse *usu formatum.*

tate Carthaginensium receptum, v. c. BULLVS *loc. cit.* p. 32. Secus sentit ven. TELLERVS *loc. cit.* p. 137. 69. illudque in pei-
natorum numerum abiecit & coniecturæ causas p. 463. ex-
posuit. Hæc de re alibi dicemus.

2.

*Deinde recitat alibi regulam fidei, eamque ab
initio euangelii decucurrisse, scribit, bis usus verbis:*

v. vnicum quidem deum credimus: sub hac ta-
men dispensatione, quam œconomiam dicimus, vt
vnici dei sit & filius sermo ipse, qui ex ipso pro-
cesserit, per quem omnia facta sunt & sine quo
factum est nihil. Hunc missum a patre in virgi-
nem & ex ea natum hominem & deum, filium ho-
minis & filium dei, & cognominatum Iesum chri-
stum. Hunc passum, hunc mortuum & sepul-
tum secundum scripturas, & resuscitatum a patre
& in caelos resumptum, sedere ad dextram patris,
venturum iudicare viuos & mortuos. Qui exinde
miserit secundum suam promissionem, a patre san-
ctum spiritum paracletum, sanctificatorem fidei eo-
rum, qui credunt in patrem & filium & spiritum
sanctum.

OBSERVATIONES.

I. Hæc enarsat TERTULLIANVS *libr. contra Fran.
cap. 2. p. 501. oper.*

II. Et dogmata & magna formularum, quibus hæc ex-
pressa sunt, pars ex symbolo videntur repeti, TERTULLIA-
NVS tamen sua vti libertate, addendi & latius nonnulla de-
ducendi, quæ necessaria, credebat, esse ad cognoscendum
discrimen, quod inter doctrinam ecclesiasticam & PRAXEAE
comenta intercedit. Conferas SINGHAMVM *loc. cit.* p. 84.

3.

ritiam exhibet Regulam fidei, qua
vnum

vn̄m omnino deum esse, nec alium praeter mundi conditorem, qui vniuersa de nihilo produxerit per verbum suum primum omnium emissum: id verbum filium eius adpellatum, in nomine dei varie visum a patriarchis, in prophetis semper auditum, postremo delatum ex spiritu patris dei & virtute in virginem Mariam, carnem factum in vtero eius, & ex ea natam egisse Iesum christum: exinde praedicasse nouam legem & nouam promissionem regni caelorum: virtutes fecisse, fixum cruci, tertia die resurrexisse, in caelum ereptum sedisse ad dexteram patris, misisse vicariam vim spiritus sancti, qui credentes agat: venturum cum claritate ad sumendos sanctos in vitae aeternae & promissorum caelestium fructum & ad profanos adiudicandos igni perpetuo, facta vtriusque partis resuscitatione cum carnis restitutione.

QBSERVATIONES.

I. Formulam hanc dedit TERTVLLIANVS in libello de praescriptionibus aduersus haereticos, cap. XIII. Descripsimus eam ex editione JOSEPHI MARIAE TOMMASI, quam institutionum theologicarum antiquorum patrum tome I. intulit, vbi illa p. 24. legitur.

II. Loco verborum: *egisse Iesum christum* in codice VRSINI legitur *exisse Iesum christum*, teste RIGALTIO non in b. l. p. 207. editionis operum TERTVLLIANI supra laudatae.

III. Quae de secundo diximus, eadem fere de tertio symbolo intelligi cupimus. Vestigia vero symboli vetustissimi eidem impressa esse, nemo negabit. Nec vere dissentiant viri docti, qui symbolum apostolicum a TERTVLLIANO vniquam tradi, dubitant & iure quidem suo dubitant. Conf. JOANN. FRANCISC. BVDDEVM *isagog. in theolog. vniuers. libr. II. cap. 2. §. 3. p. 399. sqq.*

IV. Praeter has formulas, alia quoque symbola a TERTVLLIANO proferri, sibi persuasit ven. TELLERVS notauitque

hinc loca, eiusdem libelli de *praescriptionibus* caput XXXVI. p. 50. & *apologetici* cap. XVIII. p. 177. edit. HAVERCAMP. Certum est, TERTULLIANVM exponere ibi dogmata christiana, quae symbolica esse consueverunt, at nimis pauca, cum aliis mixta & orationis forma expressa, quae nimis a dictione symbolica recedit.

III.

SYMBOLA APVD ORIGENEM

Primum datus locum, quem inter symbola ab aliis numerari, nouimus: num iudicio recto & probabili, valde dubitamus. His vero praemissis: species eorum, quae per praedicationem apostolicam manifeste traduntur, istae sunt: sic pergit ORIGENES:

VII. Primum quod vnus deus est, qui omnia creauit atque composuit, quique quum nihil esset, esse fecit vniuersa deus a prima creatura & conditione mundi, omnium iustorum deus, Adam, Abel, Seth, Enos, Enoch, Noë, Sem, Abraham, Isaac, Jacob, duodecim patriarcharum, Moyses & prophetae: & quod hic deus in nouissimis diebus, sicut per prophetas suos ante promiserat, misit dominum nostrum Iesum christum, primo quidem vocaturum Israel, secundo vero etiam gentes: post perfidiam populi Israel. Hic deus iustus & bonus pater domini nostri Iesu christi legem & prophetas & euangelia ipse dedit, qui & apostolorum deus est & veteris & noui testamenti. Tum deinde quia Iesus christus ipse, qui venit, ante omnem creaturam natus ex patre est. Qui quum in omnium conditione patri ministrasset, *per omnia facta sunt, nouissimis temporibus*
fe

se ipsum exinaniens; homo factus incarnatus est, quum deus esset, & homo factus mansit, quod erat deus. Et quoniam hic Jesus christus natus & passus est in veritate & non per phantasia[m] communem hanc mortem sustulit, vere mortuus, vere enim a mortuis resurrexit & post resurrectionem conuersatus cum discipulis suis adsumtus est. Tum deinde dignitate ac honore patri ac filio sociatum tradiderunt spiritum sanctum.

OBSERVATIONES.

I. Exstant haec, quorum vna superest interpretatio RUFFINI Latina, praefat. librorum de principiis §. 4. tom. I. oper. p. 47. 48. edit. CAROLI DE LA RUE.

II. Ex eiusdem Benedictini monachi obseruatione I. pro quum nihil esset, esse fecit vniversa, contra omnes codices MERLINVS & GENEBRARDVS ediderunt: ex nullis fecit esse vniversa; 2. verba homo factus incarnatus — quod erat, deus; quae itidem omnes libri scripti exhibent, iidem sic corruperunt: homo factus incarnatus est, quum deus esset, & homo mansit, quod deus erat; 3. simili modo quae in codicibus leguntur: & non per phantasia[m] — vere enim, ab illis sic dantur: & non per imaginem communi morte vere mortuus est. Vere enim, cec.

III. Nolimus omittere symbolum, a BINGHAMO *origen. eccl. vol. IV. p. 82.* laudatum & recitatum, ingenue tamen fatemur, ORIGENIS orationem complecti quidem insignem dogmatum symbolicorum partem, at formae symbolicorum veterum longe esse dissimillimam: id quod ven. pater *introd. in lib. symbol. p. II.* recte moquit, addimus, ORIGINEM pergere enarrare capita, quae inde ab apostolis inter christianos, tradit, esse praedicata, & in his multa ponere, quae numquam in symbolis tenuerunt locum.

2.

Alia vero ad nos venit doctrinae christianae formula, quam symboli nomine nemo iudicauerit indignam & multi vere ORIGENI recte tribui, negant. Quae quidem demum est concepta:

Evas

VIII. Ἐναι Θεον καὶ κτίστη καὶ ὁμιωθεγον. τῶν ἀπεσπυτῶν
 εἶναι πεπιστευκαί, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆ Θεον λεγον, ὁμο-
 σιον, αἰε σπτα, καὶ ἐπ' εσχαστῶν καιρῶν ἀνθρώπων ἐκ
 Μάριας ἀναλαβοντα καὶ τῆτον σαυραθοντα, καὶ ἀνα-
 τρεοντα ἐκ νεκρῶν. πιστω δὲ καὶ τῶ ἀγίῳ πνευματι,
 τῶ αἰε σπτι.

OBSERVATIONES.

I. Nobilis hic est locus libelli, cui ADAMANTH in
 plerisque codicibus, in Basileensi ORIGENIS nomen praescri-
 bitur, *de rebus in deum fide*, sine dialectorum contra Marcio-
 nis errores, *fac. I.* Descripsimus eum ex editione CAROLI
 DE LA RVE tom. I. *oper. ORIGENIS* p. 804.

II. Quidquid huic formulae vel dignitatis, vel momen-
 ti inesse videri potest, id ex quaestione de aetate eius aestima-
 ri debet. Hanc vero probabiliter definiti & ad seculum a vir-
 ginis partu tertium recte referri, facile patet, si libellum, cuius
 insignis est particula, ab ORIGENE compositum fuisse, certe
 constaret. Ita quidem esse, multi sibi persuaserunt, quorum
 princeps iure suo censetur IO. RVDOLPH. WETSTENIUS;
 alii tamen his contradixerunt, neque ineptis, sed luculentis
 & grauissimis argumentis comprobarunt, opusculum longe
 inferius esse ORIGENIS aevo. Quam in rem ipse sententiam
 dixi in *hisor. haeres. tom. I.* p. 535. & viros doctos, HVETIVM,
 TILLEMONTIVM, BEAVSOBRIVM, DE LA RVE, LARD-
 NERVUM, qui eandem ornaverunt, commendauit.

IV.

SYMBOLA APVD CYPRIANVM.

I.

Quamvis haud integrum seruaauerit symbolum CY-
 PRIANVS, tamen restis est, dum baptismus conferebatur,
 symbolum fuisse recitatum, & notat dogmata, quae
 baptismali formulae tum adiungi consueuissent, facile in-
 telligimus, & vere in ceteris symbolis inuenti, certissi-
 mum

mum est. Bina hanc in rem nobis reliquit effata, ex quibus alterum his verbis exprimitur:

Quod si aliquis illud opponit, ut dicat, eam-
dem Nouatianum legem tenere, quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo, quo & nos, baptizare: eundem nosse *deum patrem*, eundem *fili-um christum*, eundem *spiritum sanctum*, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse, quod videatur in interrogatione baptismi a nobis non discrepare, sciat, quisquis hoc opponendum putat, primum non esse unam nobis & schismaticis symboli legem; neque eandem interrogationem. Nam quum dicunt: *credis remissionem peccatorum & vitam aeternam per sanctam ecclesiam*, mentiuntur in interrogatione, quando non habeant ecclesiam.

OBSERVATIONES.

I. Scripsit haec CYPRIANVS *epistol. LXXVI. ad Magnum* p. 154. *oper. edit. BALVZII.*

II. *Credis remissionem.* Plerique libri veteres habent: *credis in remissionem.* Hoc monuit BALVZIVS *not. in Cyprian. p. 315.*

2.

Alterum eandem proponit sententiam symbolicam, quam Nouatianis dissidiis maxime, nunc haereticorum baptismo aduersari, credidit CYPRIANVS. Ait enim:

Sed & ipsa interrogatio, quae fit in baptismo, testis est veritatis. Nam quum dicimus: *credis in vitam aeternam & remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam*, intelligimus remissionem peccatorum non nisi in ecclesia dari, cet.

OBSERVATIONES.

I. Fragmentum hoc symboli exhibet *epistola CYPRIANI* aliorumque, qui concilio Carthaginiensi interfuerant, *episcoporum,*

rum, ad Numidas scripta, cui BALVZIVS inter CYPRIANI epistolae locum LXX. assignavit. Vid. p. 125. edit. laudatae.

II. De his apud CYPRIANVM symboli particulis confectas PĒTRI KINGII *hystor. symb. apostolic. cap. VI. §. 6. & cap. VII. §. 2. & BINGHAMVM loc. cit. p. 85.*

V.

GREGORII THAVMATVRGB EXPOSITIO
FIDEI.

- xi. Εἰς Θεὸς πατὴρ λόγος ζῶντος, ὑφ' ἑαυτοῦ ὑφ' ἑωσῆς καὶ δυναμῶς καὶ χαρακτῆρος αἰδίου. Τελεῖος τελεῖω γέννησι, πατὴρ υἱοῦ μονογενεῦς. Εἰς κυριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Χαρακτῆρ καὶ εἰκὼν τῆς Θεότητος, λόγος ἐνεργός. Σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτικὴ καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητικὴ, υἱὸς ἀληθῶς ἀληθινὸς πατὴρ, ἀόρατος ἀόρατος, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἀθάνατος ἀθάνατος, καὶ αἰδῖος αἰδῖος. Καὶ ἐν πνεύματι ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπερῆξιν ἔχον, καὶ δι' υἱοῦ πεφθῆνος δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. εἰκὼν τῆς υἱοῦ, τελείω τελεῖω. Ζῶν, ζῶντων αἰτία, πηγὴ ἁγία, ἁγιοῦ τῆς ἁγιασμοῦ χορηγός, ἐν ᾧ φανεραῖαι Θεὸς ὁ πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πασὶ, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς ὁ διὰ πάντων. Τριάς τελείω δόξη καὶ αἰδιότητι καὶ βασιλείω μὴ μερισμένη, μὴδὲ ἀπάλλοτριεμένη. Οὐτὲ ἐν κλίσει τι ἢ ὄβλον ἐν τῇ τριάδι, ἕτερον ἐπεισακτόν τι ὡς πρότερον μὴ ἔχον ὑπαρχόν, ὑπερόν δὲ ἐπεισελθόν. Οὐτὲ ἐν ἀνελευθερίᾳ ποτε υἱὸς πατὴρ, ἕτερον υἱὸν πνεύματι, ἀλλ' ἀτρέπτος καὶ ἀναισθητός ἢ αὐτῇ τριάδι ἀλλ'.

VERSIO LATINA RVFFINI.

- xii. Unus deus pater verbi viventis, sapientiae subsistentis & virtutis suae & figurae, perfectus perfecti genitor, pater filii unigeniti. Unus dominus, solus

solus ex solo, figura & imago deitatis, verbum perpetrans, sapientia comprehendens omnia & virtus, qua tota creatura fieri potuit. Filius verus veri, & inuisibilis ex inuisibili & incorruptibilis ex incorruptibili & immortalis ex immortali & sempiternus ex sempiterno. Vnus spiritus sanctus ex deo substantiam habens & qui per filium adparuit, imago filii perfecti perfecta: viuentium causa, sanctitas sanctificationis praestatrix, per quem deus super omnia & in omnibus cognoscitur & filius per omnes. Trinitas perfecta, maiestate & sempiternitate & regno minime diuiditur, neque abalienatur. Igitur neque factum quid, aut seruiens in trinitate, neque superinductum, tamquam antehac quidem non subsistens, postea vero superingressum. Neque ita defuit vniquam filius patri, neque filio spiritus sanctus, sed inuertibilis & immutabilis eadem trinitas semper.

ALIA INTERPRETATIO VETVS.

Vnus deus, principium & pater verbi viuentis, sapientiae existens, & virtutis & imaginis propriae, perfectus perfecti genitor & vnus dominus ex vno, pater filii vnigeniti, & vnus dominus ex vno, deus de deo, figura substantiae patris, imago dei, deus verbum viuendum & totius substantiae opifex. Sapientia continens omnia, quae existunt. Filius verus de patre vero, inuisibilis de inuisibili, incorruptibilis de incorruptibili, immortalis de immortali & sempiternus de sempiterno. Et vnus spiritus sanctus perfectus, perfecta vita viuendum, sanctitas & fons sanctitatis & aedificationis ministrator: per quem dominus in omnes credentes & super omnes, & filius, qui per omnes, trinitas perfecta, gloria & regnum sempiternum, indiuiduum & alienabile. Neque igitur creatum aliquid & ser-

num, seu famulum in trinitate: neque aduentitium, vel subintroducendum tamquam quod ante non existerit & nouissimum subintrauerit. Neque enim defuit aliquando filius patri, aut filio spiritus sanctus, sed immutabilis & inconuertibilis haec eadem trinitas semper.

VERSIO VETVS TERTIA.

xv.

Vnus est deus, pater verbi viuentis, sapientiae subsistentis & potentiae & figurae aeternae; perfectus perfecti genitor, pater filii vnigeniti, vnus dominus, solus ex solo, deus de deo, figura & imago deitatis, verbum efficax, sapientia, constitutionis rerum vniuersarum comprehensua & potentia totius creaturae effectrix, filius verus veri patris, visum effugiens visum effugientis, & corruptioni non obnoxius non obnoxii corruptioni, & morti non obnoxius non obnoxii morti, & aeternus aeterni. Vnus spiritus sanctus ex deo ortum & existentiam habens, quique per filium adparuit, videlicet hominibus, imago filii perfecti perfecta, vita, viuentium causa, fons sanctus, sanctitas sanctificationis suppetitrix, per quem manifestatur deus pater, qui est super omnia & in omnibus, & deus filius, qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quae gloria atque aeternitate & regno non diuiditur, neque abalienatur.

OBSERVATIONES.

I. Celebratissima & omni aeno magnis laudibus ornata est, quam dedimus, GREGORII *thaumaturgi*. Neocaesarensium sacrorum praefulis, *confessio*, adeo vt non miremur, eandem saepissime fuisse cum in antiquis monumentis repetitam: sum retentione aetate litterarum formis expressam. Hoc vere miramur, neminem de praestantissima formula castiganda & criticis obseruationibus illustranda cogitasse, si ab vno FABRI-
 Q. dilexeris, qui prius rei periculum fecit, multa tamen
 nostrae

nostrae, reliquit diligentiae. Enumeramus spiritus primae orationis Graecae exempla vetera, ex codicibus manu exaratis descripta, quibus uti nobis licuit. Quo loco numeroque haberi oportet:

1. GREGORIVM Nyssenum, qui in *vita Gregorii thaumaturgi* non modo narrauit, Joannem euangelistam iussu beatae virginis GREGORIO nostro, το τῆς εὐαγγελίστριας Μαρίας, tradidisse huncque, quae sic diuinitus acceperat, nostra formula esse complexum, sed eandem etiam recitauit. Exstat inter *opera Nysseni tom. III.* edit. Parisiensis ann. MDCXXXVIII, p. 546. adposita versione Latina, quam nos *tertiam* adpelamus.

2. codicem *Augustanum*, ex quo formulam descripsit ISAAC PONTANVS & HENRIC. CANISIO transmisit, qui eam in *lectionibus antiquis* edidit & deuo JAC. BASNAGIVS *thesaur. monumentor. ecclesiastic. tom. I.* p. 27. not.

3. GERMANVM, patriarcham Constantinopolitanum seculo octauo clarum. Scripsisse illum opusculum de *sex synodis oecumenicis*, satis constat. Huius libelli additamentum primum produxit HENR. CANISIUS, quo eadem, quae Nyssenus de origine confessionis GREGORII tradidit, repetuntur huiusque nonnullae particulae referuntur: conf. BASNAGIVM *loc. cit.* p. 26. Quamuis iure dubitari queat, fragmentum illud se a GERMANO esse profectum & ad libellum de *sex synodis* pertinere, quippe quod abest ab optimis libris scriptis, maxime Oxoniensibus, quo vltus est STEPHANVS le MOYNE in *viv. sacr. tom. I.* p. 621. 199. (conf. FABRICIVM *bibliothec. Graec. Vol. X.* p. 207.) nihilominus antiquum est nostrisque vltibus vnicuique inuenit.

4. litteras legatorum GREGORII IX. pontificis Romanani, seculo XIII. GERMANO Constantinopolitano ad controuersiam de processione spiritus sancti componendam exhibitas, quas GERH. VOSSIVS ex codice Vaticano primus in lucem produxit, restabores vero in concinctorum collectiones transtulerunt. N. K. HARDVINVS *tom. VII.* p. 157. 199. His enim litteris, hae *definitioni apocrypharum Gregorii IX.* fere sub initium orationis inserta est pars nostrae formulae, praemissa de caelestibus eiusdem originibus narratione.

5. JOANNEM VECGVN, qui eodem seculo floruit. Hic in *refutationibus aduersus Andronicum Canonicum animaduersiones*

fontes quas in LEONIS ALLATII *Græcæ orthodoxæ seditio* II. legimus, recitavit p. 484. GREGORII confessionis magnam partem, ad quam CAMATERVS prouocauerat.

6. In eodem *Græcæ orthodoxæ* volumine nonnulla Græcorum monumenta inuenies, in quibus breuiores confessionis particulae, a nobis non negligendæ, occurrunt, maxime in CONSTANTINI *oratione de processione spiritus sancti* p. 735. & GEORGII *meteoritæ orat. contra Plandum* p. 952. & 1057.

Deinde recentiores confessionis GREGORII indicationes, quas veteris credimus præstantiores. Quales dederrant

1. Parisienses, qui ann. MDCXXII. fol. GREGORII *thaumaturgi*, MACARII AEGYPTII & BASILII Seleuciensis *opera omnia*, in vnum corpus collecta in lucem emiserunt p. I. cum interpretatione Latina VOSSII:

2. GVILIELM. CAVEVS in *the history of the lives of the primitive Fathers*, p. 272. edit. tertiæ. Addidit versionem Anglicanam:

3. GEORGIUS BVLLVS in *defensione fidei Nicenæ sect. II. cap. 12.* p. 151. cum versione VOSSII. Fallitur enim GRABIVS p. 157. scribens, BVLLVM RVFFINI interpretationem exhibere.

4. GVIL. WHISTONVS in *appendice* voluminis *quæsti operis: primitive christianity reviv'd* p. 40. itidem addidit versionem Anglicanam nouam:

5. JOANNES ALBERTVS FABRICIVS, cum in *bibliotheca Græca* vol. V. p. 249. sq. tum inter *opera HIPPOLYTI* tom. II. p. 224. Vtrobique adiecit interpretationem Latinam RVFFINI & notas, de quibus postea dicemus:

6. JAC. BASNAGIVS *thesaur. monument. eccles.* tom. I. p. 26. cum versione VOSSII:

7. JOANN. DOMINICVS MANSI *collect. concilior. ampliss.* tom. I. p. 1029. itidem adiuncta VOSSII versione:

II. Accedimus ad versiones nostræ formulæ Latinæ, quarum quatuor nobis innotuerunt. Omnium postremam confecit GERH. VOSSIVS, quæ quum recentior sit, a nostro imituro est aliena. Tres vero antiquitate commendantur & ad fontes criticos pertinent, quas dignas ideo iudicauimus, quas singulatim a nobis percerentur. De his hæc habe:

1. *Primum* locum dedimus interpretationi, quam RVFFINVS composuit. Hic quum EVSEBII illustre *historiæ eccle-*

se ipsum exinaniens, homo factus incarnatus est, quum deus esset, & homo factus mansit, quod erat deus. Et quoniam hic Jesus christus natus & passus est in veritate & non per phantasiam communem hanc mortem sustulit, vere mortuus, vere enim a mortuis resurrexit & post resurrectionem conuersatus cum discipulis suis adsumtus est. Tum deinde dignitate ac honore patri ac filio sociatum tradiderunt spiritum sanctum.

OBSERVATIONES.

I. Exstant haec, quorum vna superest interpretatio RVFFINI Latina, praefas. librorum de principiis §. 4. tom. I. oper. p. 47. 48. edit. CAROLI DE LA RUE.

II. Ex eiusdem Benedictini monachi obseruatione I. pro quum nihil esset, esse fecit uniuersa, contra omnes codices MERLINVS & GENEBRARDVS ediderunt: ex nullis fecit esse uniuersa: 2. verba homo factus incarnatus — quod erat, deus, quae itidem omnes libri scripti exhibent, iidem sic corruerunt: homo factus incarnatus est, quum deus esset, & homo mansit, quod deus erat: 3. simili modo quae in codicibus leguntur: & non per phantasiam — vere enim, ab illis sic dantur: & non per imaginem communi morte vere mortuus est. Vere enim, &c.

III. Nolumus omittere symbolum, a BINGHAMO origin. eccl. vol. IV. p. 82. laudatum & recitatum, ingenue tamen fatemur, ORIGENIS orationem complecti quidem insignem dogmatum symbolicorum partem, at formae symbolorum veterum longe esse dissimillimam: id quod ven. pater introd. in lib. Symbolic. p. 11. recte monuit, addimus, ORIGENEM pergere enarrare capita, quae inde ab apostolis inter christianos, tradit, esse praedicata, & in his multa ponere, quae numquam in symbolis tenuerunt locum.

2.

Alia vero ad nos venit doctrinae christianae sermone la, quam symboli nomine nemo iudicauerit indignam & multo vero ORIGENI recte tribui, negant. Quae quidem ita est concepta:

Evos

1057. ἀναρχος. RVFFINVS *perpetrans*. Lambecianus *pen-*
etans.

8. ὑπαρξιν. Versio tertia: *ortum & existentiam*.

9. πεφθνος. Solus FABRICIVS utrobique πεφθ-
νιος. Δηλαδῶ. Omittit VECCVS.

10. εἰκων — αἰτια. Recentiores editores differunt
in interpungendo. Versio secunda hic omnia turbat.

11. πηγη ἀγια. Omittunt RVFFINVS & VECCVS.

12. χορηγος. χορηγον. VECCVS. *Deos, deus*
solus, Lambecianus.

13. *ἡτῆ ἐν κτισον*. — *ῥεῖ*. Num clausula haec
GREGORII *thaumaturgi* sit, an *Nysseni*, magna esse solet in-
ter viros doctos disputatio. Ad *Nysseni* orationem pertinere
eam, crediderunt Parisienses operum illius editores, CAVEVS,
DYPIN, BASNAGIVS & WHISTONVS. Fautet illis sola ver-
sio tertia. Contra ea *thaumaturgo* vindicare eam iubent RVF-
FINVS, codex *Augustanus*, GERMANVS, versio secunda, vin-
dicantque BVLLVS, CELLERIVS, FABRICIVS, editores ope-
rum GREGORII *thaumaturgi*. Ex his plerique bina excitant
GREGORII *Nazianzeni* effata, sententiae huic confirmandae
idoneae. Addimus, ipsam orationis *Nysseni* seriem aperte postu-
lare, ut clausulam formulae nostrae partem esse, statuamus.

14. προτερον. RVFFINVS *antebas*, Lambecius *an-*
te hoc.

15. ἐπεισελθον. Codex Augustanus *ὑπεισελθον*.

16. In fine *Lambecianus* pro *inuerteribilis*, legit *incon-*
uertibilis, vocique *semper* addit *manet*.

IV. De confessione haec GREGORII multa viri docti di-
sputarunt. *Primum* recte conveniunt, eandem discernendam
esse cum a longiore illa *κατα μέρος πισει*, de qua SALLIGIVS in
Eutych. ante Eutych. p. 137, 139. & quae nos *bisleri haeres.*
tom. III. p. 139. diximus; conferantur, tum a confessione *ad*
Aelianum, a BASILIO & FACVNDO laudata; tum denique a
duodecim anathematismis, quos CANISIVS edidit. *Deinde* num
verè GREGORIVS ille *thaumaturgos*, qui seculo a virginis par-
tu tertio, hoc est longo ante, *controversias* Arianas tempore
doctrinae virtutisque laude floruit, formulam nostram, Nicenae
disciplinae admodum consentaneam, condiderit, an alius eam-
dem finxerit seculo quarto & fraudulenter illius nomen ei prac-
scripserit, inuicem dissentiant, qui hac de re commentati sunt.

Post SANDIVM, cui BVLLVS contradixit, WHISTONVS multam in eo collocauit operam, et GREGORIVM de trinitate eadem ARIO cogitasse adeoque confessionem nostram non potuisse consignare, aliis persuaderet. Haec vero vix sine temeritatis culpa statui posse, ex tot veterum testimoniis iure colligitur. Tum de GREGORII *Nysseni* narratione quaeritur, qua GREGORIVM haec per miraculum cum sanctissimae virginis, tum diui JOANNIS accepisse, tradidit. Hanc quidem non solum in dubium vocari, sed negari etiam posse, facile WHISTONO conceditur, et inde consequens esse, ut ipsa formula ficta sit, vnde recte probetur, non intelligimus. Denique addimus, nullam esse causam, cur formulae nostrae locum inter symbola vetera denegemus. Quid? quod apud Neocæsarenses, quorum factis GREGORIVS praefuit, tantam consequuta est auctoritatem, ut GREGORIO *Nysseno* teste, *αυτογραφως* religiose seruarietur & ipsa formula puerorum institutioni inferretur. Haec, quae breuiter attingimus, praeter BVLLVM, CAVEVM, FABRICIVM, quorum libros iam commendauimus, fusius exponunt: GERH. VOSSIVS, cuius de hac formula commentatio, inter *opera* nostri GREGORII, Parisiis edita, p. 103, & apud BASNAGIUM *loc. cit.* p. 21, exstat: JOSEPH. BINGHAMVS *origen. v. eccl. vol. IV. p. 87. sqq.* REMIGIUS CELLER in *histoire des auteurs eccles. tom. III. p. 313. sqq.* NATH. LARDNERVS in *the credibility of the Gospel History. part. II. vol. 4. p. 364. sqq.* Adde vñ, patrem *introduc.* in *libr. symb. p. 13. sqq.*

VI.

SYMBOLVM INTER CONSTITVTIONES
APOSTOLICAS RELATVM.

Πιστω και βαπτισμοι εις ενα αγεννητον μονον xv.
αληθινον θεον παντοκρατορα, τον πατερα τε χριστ,
κτιστη και δημιουργο των απαντων, εξ ε τα παντα.
Και εις τον κυριον Ιησυν τον χριστον, τον μονογενη υιοτα,
υιον, τον πρωτοτοκον πατρησ κτισεωσ, τον προ αιωνων
ευδοκια τε πατροσ γεννηθεντα, ε κτισθεντα δι ε τα
παντα

πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν ἑβραίοις, καὶ ἐπὶ ἡμετέροις ἔσονται
 τὰ καὶ ἀραρατα, τὸν ἐπὶ ἑσχατῶν ἡμερῶν καταλαμβάνοντα
 ἐξ ἑβραίων καὶ σαρκὰ ἀναλαμβάνοντα καὶ ἐκ τῆς ἀγίας
 παρθενης Μαρίας γεννηθέντα, καὶ πολιτευσάμενον ὁ-
 σίας κατὰ τὴν νόμῳ τῆς θεῆς καὶ πατρὸς αὐτῆς, καὶ
 σαυροθέντα ἐπὶ Ποντίῳ Πιλάτῳ, καὶ ἀποθνήσκοντα ὑπὲρ
 ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν μετὰ τὸ παρθεῖν, τῆ
 τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναβάντα εἰς τὴν οὐρανὸν, καὶ
 καθέδοντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχομένου
 ἐπὶ σφτελείᾳ τῆς αἰῶνος, μετὰ δόξης, κρῖναι ζῶντας
 καὶ νεκροὺς, ἕως τῆς βασιλείας ἡμῶν ἔσται τέλος. Βαπτί-
 ζομαι καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἀγίον, τῆς ἐκείνου, τὸν παρθε-
 κλητὸν τὰ ἐνεργήσαν ἐν πρώτοις ἀπ' αἰῶνος ἀγίοις,
 ὑψίστην δὲ ἀποσταλέν καὶ εἰς ἀποστολὰς παρὰ τοῦ πα-
 τρός, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, κυρίου
 Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ μετὰ τῆς ἀποδόσεως δὲ πάνσι τοῖς πι-
 σευσοσιν ἐν τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς σαρκὸς ἀνα-
 στασιν καὶ εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς βασιλείαν ἑβρα-
 ῶν καὶ εἰς ζωὴν τῆς μελλούσης αἰῶνος.

OBSERVATIONES.

I. Symbolum hoc inter baptismales ritus retulit, qui
constitutiones apostolicas vel condidit, vel collegit, *libr. VII.*
cap. 41. siue ex aliorum sententia 42. Optimam editionem
 eiusdem debemus JOANNI CLERICO, qui quum JO. BAPT.
 COTELERI *patrum apostolicorum* corpus Amstelodami ann.
 1624 iterum litterarum formis curaret exprimendum,
 binos codices Vindobonenses ad castigandas & ornandas con-
 stitutiones apostolicas adhibuit. Formula nostra existat *tom. I.*
p. 383. Comparauimus textum cum editione GVIL. WHISTO-
 NI *loc. cit.* p. 29. & JOANN. DOMIN. MANSII *colleç. concilior.*
amplissim. tom. I. p. 523.

II. Lectionum varietas hæc est:

I. ὁμοιωσον των ἀπάντων. Sic CLERICVS &
 MANSIVS: πάντων, WHISTONVS.

2. ἡ κληρονομία. Omittunt vocem *κληρονομία* cum
 WHI-

WHISTONO, retinent MANSIVS & CLERICVS, licet hic suspicetur, esse eam ex margine in textum translatam. Nihilominus fateor, legi eam in codice Vindobonensi adcuratori in altero negligentius scripto deesse.

3. και τοις ἀποστολοις. Haec in altero codice Vindobonensi desiderari, monet CLERICVS. Idem & MANSIVS observant, in aliis libris addi vocem ἡμῶν.

4. καθολικη. Pro hae voce alterum codicem habere και ἀποστολικη, notat CLERICVS.

III. Quamvis nostra aetate vix dubitare liceat, constitutiones apostolicas ante exitum seculi tertii esse compositas, nihilominus concedent periti, symbolum saltem nonnihil antiquius esse debere. Exhiberi vero formulam solemnem eamque baptismalem, satis patet; nec refragari libet BINGHAMO, qui orientalibus symbolis eam esse adnumerandam, censuit. Legas hunc in *origin. eccles. vol. IV. p. 92. sqq.* & compares BVLLVM *indic. eccles. p. 50.* & ven. KIESLINGIVM *libr. cit. p. 67.*

IV. Praeter hunc *constitutionum* locum, alia inuenisse sibi visus est WHISTONVS, quae in numerum veterum symbolorum cooprauit, scilicet p. 27. *libr. VI. cap. II. 14.* & p. 31. *libr. VI. cap. 30.* At insigniter eum falli & si a paucis particulis discesseris, nihil ibi esse, quod symbolum redoleat, quisquis ista effata sine partium studio legerit, facile sentiet.

VII.

SYMBOLA ANTIOCHENA CONTRA PAVL- LVM SAMOSATENVM.

I.

Binæ feruntur in conciliis, quae Antiochiae seculo tertio celebrata sunt, conditae fuisse fidei formulae & Pauli Samosatani erroribus oppositae. Altera est satis longa, quam nunc damus; hac tamen lege, ut ne interposita oracula, ex scriptura sacra recitata, describamus,

B 4

mus,

quis, indicatis tantummodo locis, ubi singulis divinitatibus. Postquam sex illi episcopi consilium suum, την ψισιν, quam inde ab initio acceperint, litteris consignavit, latius exposuerunt eamque summopere commendaverunt, ita pergit:

ΕΙΠΕ

ὅτι ὁ Θεὸς ἀγέννητος, εἷς, ἀναρχος, ἀοράτος, ἀβάλλαιος, ὃν εἶδεν ἕδεις ἄνθρωπον, ἕδε ἰδεῖν δυναταί, ἔτην δοξάν ἢ το μεγαδος νοησαί ἢ ἐξηγησαδαί καθῶς ἐστὶν ἀξίως τῆς ἀληθείας, ἀνθρωπίνῃ φασεὶ ἀνεφικτον. ἐνοικῶν δὲ καὶ ὅπως ἐν μετρικῶν περὶ αὐτῶ λαβεῖν ἀγάπητον ἀποκαλυπτόντος τῶ υἱῶ αὐτῶ καθάφισιν (Matth. XI, 27.) — τῆτον δὲ τῶν υἱῶν γεννητῶν, μονογενῆ υἱῶν, εἰκοσαί τῶ ἀόρατῶ θεῶ τυγχάνοντα, πρώτοισιν πασις κτισῶς, σοφισῶν καὶ λογῶν καὶ δυναμῶν θεῶ προ αἰῶνῶν ὄντα, ἔ προγνωσῶν αἰῶν ἕστικῶ καὶ ὑποσῶσῶν θεῶν, θεῶ υἱῶν ἐντε παλαιῶ καὶ νεῶ διαδῆκη ἐγνωκῶτες ὁμολογῶμεν καὶ κηρῶσομεν. ὅς δ' ἂν ἀντιμάσχηταί τῶν υἱῶν τῶ θεῶ θεῶν μῆ εἶναι προ καταβολῆς κόσμῶ, πισῶσῶν καὶ ὁμολογῶν φασκῶν δυο θεῶς κατὰ γῶγγελλεδαί, ἐάν ὁ υἱῶς τῶ θεῶ θεῶς κῆρῶσῶται, τῆτον ἀλλοτρίῶν τῶ ἐκκλησιαστικῶ κανονῶς ἡγῶμεθα καὶ πασαι αἰ καθολικῶ ἐκκλησιαί συμφωνῶσῶν ἡμῶν περὶ γῶρ τῆτῶ γεγραπῶν (Ebr. I, 8. 9. coll. rf. XLV, 7. 8.) — καὶ παλιν Ἡσῶσαις (cap. XXXV, 4. 5. 6.) — καὶ παλιν (cap. XLV, 14. 15.) — καὶ παρῶ τῶ ἀποστολῶ (Rom. IX, 5.) — τῶ, ὁ ὡν ἐπὶ πάντων, καὶ τῶ, πληρῶσῶ νοημεν ἐπὶ πάντων γεννητῶν καὶ ἐν τῶ Ὡση (cap. XI, 9. 10.) — καὶ πασαι αἰ θεοκνεῦσαι γραφαί θεῶν τῶν υἱῶν τῶ θεῶ μῆ νυσοῖν. ἀς καὶ ἕκασῶν παρατίθεδαί τῶν υἱῶν ὑπερτίθεμεθα. Τῆτον πισῶσομεν σῶν τῶ πατρὶ αἰεὶ ὄντα ἐκπέπληρωκῶν το πατρικῶν βελλῆμα προς τῶν κτισῶν τῶν ὄλων. Αὐτος γῶρ εἶπε καὶ ἐγεννηθῶσαν αὐτος ἐντελειῶτο καὶ ἐκλιῶθησαν. ὁ δὲ ἐντελλομενος ἐτῶρ ἐντελειῶται τῶν. ὃν ἐκ ἄλλῶν πεπεισμεθα, ἢ τῶν μονογενῆ υἱῶν τῶ θεῶ, ὃ καὶ εἶπε (Gen. I, 26.) — ἐν καθολικῶ

λαίω δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον (Joann. I, 3.) — καὶ
 κατὰ τὸν ἀποστόλον. (Coloss. I, 16.) — ἔγω δὲ, ὡς
 ἀληθοῦς ὄντος καὶ ἐνεργήτος, ὡς λόγος ἀμὰ καὶ θεός,
 οὐδὲ ὁ πατήρ πάντα ἡγετοῖκεν, ἔχ' ὡς δι' ὄργανον, ἔδω
 ὡς δι' ἐπισημῆς ἀνυπόστατον. γενήσαντος μὲν τὸ πατρός
 τὸν υἱόν, ὡς ζῶσαν ἐνεργείαν καὶ ἐνυπόστατον, ἐνεργήν-
 τα τὰ πάντα ἐν πασίν. ἔχει βλέποντος δὲ μόνον, ἔδω
 παρόντος μόνον τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ ἐνεργήτος πρὸς τὴν
 τῶν ὄλων δημιουργίαν, ὡς γεγραπταί, ἡμῖν παρ' αὐτοῦ
 ἀρμοσθεῖσα. τῆτον λεγομένον κατὰ βάντα καὶ ὀφθέντα τῷ
 Ἀβραάμ πρὸς τὴν δέμιν τὴν Μαυρῆν, ἑκατὸν τριῶν, ἢ ὡς
 κυρίως καὶ κριτὴ ὁ πατριάρχης διελεγετό. ἀτε τὴν κρι-
 σιν ἀπάσαν ἐλήφωτος παρὰ τὸν πατέρα. περὶ ἔ γε-
 γραπταί. (Genes. XIX, 24.) — τῆτον εἶναι ὡς ἐκπλη-
 ρῶν τὴν πατρικὴν βῆλιν τοῖς πατριαρχαῖς φαίνεται
 καὶ διαλεγεταί ἐν ταῖς αὐταῖς περικοταῖς, καὶ τοῖς
 αὐτοῖς κεφαλαῖοις ποτε μὲν ὡς ἀγγέλος, ποτε δὲ ὡς
 κυρίως, ποτε δὲ θεὸς μαρτυρεμένος. τὸν μὲν γὰρ θεὸν
 τῶν ὄλων ἀσεβὲς ἀγγέλον νομίσαι καλεῖσθαι. ὁ δὲ ἀγγέ-
 λος τῆ πατρός ὁ υἱός ἐστιν, αὐτὸς κυρίως καὶ θεός ὡς
 γεγραπταί γὰρ, μεγάλης βῆλης ἀγγέλος (Jes. IX, 6.
 ex LXX.) ὡς καὶ ἐν ἀλλοῖς πρὸς τὸν Ἀβραάμ, (Gen.
 XXII, 12, 14.) — καὶ ἐπὶ τῷ Ἰακωβ (Gen. XXXI, 11.)
 — καὶ μετὰ τὴν παλιὴν καὶ ταῦτα ἀνθρώπων προγε-
 γραμμένον ἐπαύεται -- (ibid. cap. XXXII, 31.) — Ἀν-
 θρώπων δὲ τὸν προγεγραμμένον λεγομένον ὄντα υἱόν τὸν
 θεόν, ὃν θεὸν ἡ αὐτὴ γραφὴ μεμνηκεν, ἀλλὰ μὲν καὶ
 τὸν νομὸν ὁμοίως Μαῦσῃ φάμεν δεδοῦναι, διακονήσαντος τῷ υἱῷ
 τῷ θεῷ, ὡς ὁ ἀπόστολος φασκεῖ λεγῶν (Gal. III, 19, 20.)
 — μεσίτην γὰρ ἄλλον ἐκ ἰσμεν θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἡ
 τῆτον. διδάσκομεθα δὲ καὶ ταῦτα διὰ τὸν Μαῦσῆν
 (Exod. III, 2, 4, 6. seq.) — καὶ ἐν ταῖς εὐλογαῖς.
 (Deuteron. XXXIII, 16.) — καὶ ἀλλάγῃ (Exod. XXXIII,
 17.) — ὅπερ τελευτᾷ ἔτως (cap. XXXIV, 5.) —
 ὁ γὰρ ἀνω παρελευσεῖται ἐπιγγειλάμενος ὁ υἱὸς τῷ θεῷ

κυριος. και εκκλησεν εν-ονοματι κυρις τῶ πατρος. εἶτος
 εἶν ὅς και ἀλήθειαι λεγων (Joann. VI, 46.) — και εν τα
 αὐτω ευαγγελιω (cap. V, 37) — και (cap. I, 18.) —
 και ὁ ἀποστολος εν αλλω (1 Tim. I, 17.) — Φησι. Του
 δε υιον παρα τω πατρι οντα θεον μεν και κυριον των
 γνησιων απαντων υπο δε τῶ πατρος αποκαλεντα εἶ
 ερανον, και σαρκωθεντα ἐνηθρωπηκεναι. διοπερ και
 το εκ της παρθενῆ σωμα χωρησαι παν το πληρωμα
 της θεοτηῆς σωματικως τη θεοτητι ἀτρεπτως ηνωσαι
 και τεθεοποιηται, εἰ χαριν ὁ αὐτος θεος και ανθρωπος
 Ἰησους χριστος προσητευετο εν νομοις και προφηταις, και
 εν τη εκκλησια τη υπο τον ερανον παση πεπιστευται θεος
 μεν κενωσας εαυτον απο τῆ εἶναι ἰσῶ θεῶ, ανθρωπος
 δε, και εκ σπερματος Δαβιδ το κατὰ σαρκαι. τα μεν
 σημεια και τα τερατα τα εν τοις ευαγγελιοις ἀναγε-
 γραμμενα ὁ θεος ην ἐπιτελεσας, το δε, σαρκος και αι-
 ματος μετεχθηκεναι τον αυτον, πεπειραμενον κατὰ παν-
 τα καὶ ὁμοιωτηα χωρις αμαρτιας. εἶτω και ο Χριστος
 προ της σαρκωσεως εν ταις θειαις γραφαις οἷς εἰς ὠνε-
 μασαι. εν μεν Ἰερειαι· πνευμα προσωπε ημων χριστος.
 (Hier. IV, 20.) ὁ δε κυριος πνευμα εἰς κατὰ τον
 ἀποστολον. (2 Cor. III, 17.) κατὰ δε τον αυτον — (1 Cor.
 X, 4.) — και παλιν (vers. 9.) — και περι Μαυσεως
 (Ebr. XI, 26.) — και ὁ Πητρος (1 epist. I, 10.) —
 εἰ δε χριστος θεος δυναμις και θεος σοφια προ αιωνων εἰς.
 εἶτω και καὶ θεο χριστος εν και το αυτο ὦν τη εἰσια, εἰ και
 τα μαλιστα παλαις ἐπινοαις ἐπινοειται.

OBSERVATIONES.

I. Confessio haec, qua doctrina de divina christi natura
 eiusque cum humana unione personali egregie declaratur, con-
 tinetur *epistola*, quam *sex episcopi*, Hymenaeus, Theophilus,
 Theocritus, Maximus, Proclus & Bolanus ad Paulum Samosata-
 rum exarasse dicuntur, probe ab aliis huius lictis monumentis,
 maxime a *litteris synodalibus* apud EVSEBIUM discernenda.
 Ergat in collectionibus conciliorum & his similibus: conf. FA-
 BRICIVM *biblioth. Graec. vol. XI, p. 346.* Nos pro more no-

pro vsi sumus editione JO. DOMINIC. MANSU tom. 1. collect.
concl. ampliff. tom. I. p. 1033. sqq.

II. MANSIVS paucas adscripsit lectionum variarum ad-
notationes, sine significatione, ex quibus fontibus eas deriva-
uerit, quas hic repetimus.

1. ἑκατον τριων. Pro hoc substituunt alii ενεργειων.
Neutrum nobis videtur orationi aptum. Manifesto vitio hic
locus laborat, facile tamen sanatur, si legeris ἑνα των τριων.
Sic & latine vertit FRANCISCVS TVRRIVS.

2. και ταυτα ανθρωπε προεγεραμμενα. Haec
in aliis desiderantur, fortasse melius.

3. Ανθρωπον δε τον προεγεραμμενον λαγαμεν
οντα υιον τε θεου. Alii: τον δε προεγε. οντα υιον τε
θεου.

III. Formulam hanc vere scriptam fuisse seculo tertio,
multi dubitant. Qui ita esse adfirmant, de tempore, quo edi-
ta fuit, inter se dimicant, siquidem nonnulli eam ad concilium
primum, alii, ad tertium ex his, quae Paulo contradixerunt,
referendam esse, iudicant. De vtraque quaestione satis iam di-
ximus & singularum sententiarum patronos laudauimus in hi-
stor. haeres. tom. II. p. 117. sqq. Nulla est nobis causa, no-
stram opinionem, ibi prolatam, mutandi.

Altera breuior est, his quidem expressa verbis:

ὁμολογεμεν τον κυριον ημων Ιησουν χριστον τον εκ της εννι.
πατρος κατα πνευμα προ αιωνων γεννηθεντα, επ' εχαι.
τε των ημερων εκ παρθενου κατα σαρκος τεχθεντα, εν
προσωπον συνδετον εκ θεοτητος ερασις και ανθρωπειας
σαρκος, και καθο ανθρωπος εν και ολον θεον και ολον
ανθρωπον. ολον θεον και μετα τε σωματος, αλλ' εχι
καθο σωμα θεον. και ολον ανθρωπον μετα της θεοτη-
τος, αλλ' εχι κατα την θεοτητα ανθρωπον. ετως ολον
προσκυνητον και μετα τε σωματος, αλλ' εχι κατα τε
σωμα προσκυνητον. ολον προσκυνεντα και μετα της θεο-
τητος, αλλ' εχι κατα την θεοτητα προσκυνεντα. ολον
αγιον και μετα τε σωματος, αλλ' εχι κατα τα σω-
ματα

μία ἐκλήσιον. ὅλον πλάσον και μετα της θεότητος, αἷ
 ἔχει κατὰ τὴν θεότητα πλάσον. ὅλον ὁμοσιον θεῶ και
 μετα σωμαίος, ἀλλ' ἔχει και το σωμα ὁμοσιον τῷ θεῷ
 ὡς περ ἔδε κατὰ τὴν θεοῦ ἡσ ἀνδρωποις ἐσιν ὁμοσιον
 και το γε μετα της θεότητος. ὡν κατὰ σαρκὰ ὁμοσιον
 ἡμῖν. και γαρ ὅταν λεγομεν αὐτον καισα πνευμα θε
 ὁμοσιον, ἔ λεγομεν κατὰ πνευμα ἀνδρωποις ὁμο
 σιον. και παλιν, ὅταν κηρυσσομεν αὐτον κατὰ σαρκὰ
 ἀνδρωποις ὁμοσιον, ἔ κηρυσσομεν αὐτον κατὰ σαρκὰ
 ὁμοσιον θεῶ. ὡς περ γαρ κατὰ πνευμα ἡμῖν ἐκ ἐστὶ
 ὁμοσιον, ἐπειδὴ θεῶ ἐσιν κατὰ τὸ ὁμοσιον, ἔτω
 ἔδε κατὰ σαρκὰ ἐστὶ θεῶ ὁμοσιον, ἐπειδὴ ἡμῖν ἐσιν κα
 τὰ τὸ ὁμοσιον. ὡς περ δε ταυτὰ ἀπεφρωται και σε
 σαφηνισαι, ἐκ ἐστὶ διαίρεσιν τῆ ἐνος προσώπῃ τῆ ἀδιαι
 ρετῆ, ἀλλ' ἐστὶ δηλώσιν τῆ ἀσυγχυτῆ των ιδιωμάτων της
 σαρκος και τῆ λογῆς, ἔτω και τα της ἀδιαιρετῆ συνδε
 σης περιβουρμεν.

OBSERVATIONES.

I. Formula hæc in scriptis acta concilii Ephesini contra Nestorium coacti, inuenta & edita fuit, a MANSIO quidem tom. V. laudati corporis p. 176.

II. MANSIOVS has notauit lectionis varietates :

1. ἐπ' ἰσχυατα, al. ἐπ' ἰσχυατων

2. και το ἀνδρωπος. al. κατὰ προσώπον ἐν, και ἀνδρωπος. al. και το θεῶ και και το ἀνδρωπος προσώ
 πῳ ἐν.

3. και το σωμα, al. κατὰ το σῶμα.

III. Verus inscriptio hanc de persona christi loquendi formam a concilio Nicaeno conditam & erroribus Paulli obiectam fuisse tradit. Alii, quia de Paulo a Nicaenis nihil actum, maluerunt, rescindere eam ad aetatem Paulli. At insigniter falluntur, qui ita statuunt, nec possumus a nobis impetrare, quin eandem non modo Nestoriana, sed Eurychiana etiam lite inferiorem esse, suspicemur. Hos & *libr. citat.* p. 110. proponimus & alios viros doctos laudauimus, qui modo nobiscum faciunt, modo a nobis dissentiunt. Cuiuscumque demum sit aetatis binac illae formulae, dignae tamen visae sunt, quae hoc loco legerentur, maxime quod ab aliis, qui de symbolis veterum egissent, easdem valde laudari, videmus.

VIII.

SYMBOLVM LVCIANI MARTYRIS.

Πιστευομεν ἀκολουθῶς τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ κνιι.
 παραδόσει, εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα, παντοκράτορα, τὸν
 τῶν ἄλων δημιουργὸν τε καὶ ποιητὴν, καὶ προνοητὴν ἐξ ἑ
 τα πάντα. Καὶ εἰς ἓνα κυρίον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐ
 τῆ, τὸν μονογενῆ Θεόν, δι' ἑ τα πάντα, τὸν γεννηθέν
 τὰ προ τῶν αἰῶνων ἐκ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅλον
 ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τελεῖον ἐκ τελείου, βασιδικῶ
 ἐκ βασιλικῶς, κυρίον ἀπο κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν
 ζῶσιν, Φῶς ἀληθινόν, ὄδον, ἀληθείαν, ἀνάστασιν,
 ποιμένα, θυρᾶν ἀτρέπτου τε καὶ ἀναλλοιωτοῦ τῆς Θε
 οτήτος, ἕσιος τε καὶ βελῆς, καὶ δυναμῆος, καὶ δόξης
 τε πατρὸς ἀπαραλλάκτου εἰκόνα. τὸν πρωτοτόκου
 πατρὸς κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, Θεὸν
 λόγον, κατὰ τὸ ἐξηρημενὸν εὐαγγελίῳ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ
 λόγος. δι' ἑ τα πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συν
 ἔστηκε· τὸν ἐπ' ἑσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἀνώ
 θεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθενῆ, κατὰ τὰς γραφάς,
 καὶ ἀνθρώπου γενομένον, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων,
 ἀποστόλου τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν ζωῆς, ὡς
 φησὶ, ὅτι καταβεβηκας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχων ἰνα ποιῶ τὰ
 θελήματα τοῦ ἁμοῦ, ἄλλως το θελημα τῆ πεμφσαντος με
 τον παθοντι ὑπερ ἡμων, καὶ ἀνοσάντω τῇ τριτῇ ἡμε
 ρᾷ, καὶ ἀνελθόντας εἰς οὐρανοῦς, καὶ καθεφέντω ἐν δε
 ξια το πατροῦ, καὶ πάλιν ἐρχομενον μετω δόξης καὶ
 δυναμῆος κρηαι ζωντας καὶ νεκρας. Καὶ εἰς τὸ πνευμα
 το ἁγίον, τὸ εἰς, παρακλησιν καὶ ἁγιασμον καὶ τελειω
 σιν τοῖς πιστευσακ διδομενον, καθῶς καὶ ὁ κυριος ἡμων
 Ἰησοῦς Χριστος διτελεῖται τοῖς μαθηταῖς, λέγων, παρρη
 θεντες· μαθητευσατε πάντα τα ἔτη, βαπτιζοντες
 αὐτες εἰς το ὄνομα το πατρος καὶ το υἱου καὶ το ἁγίου
 πνευματος. δηλονοτε πεντες ἀληθως πεντες αυτες υἱο

δε αληθως υις οντας, τε δε αγις πνευματος αληθως
 αγις πνευματος οντος. των ονοματων εχ απλως εδω
 αεργως κειμενων, αλλα σημαινοντων ανεκρηβως την οικειαν
 εκαστη των ονομαζομενων υποσασιν και ταξιν και δοξαν.
 III. Γ. ως ειπωη τη μεν υποσασει, τρια, τη δε συμφωνησει, εν.
 Ταυτην εν εχοντες την πισιν και εξ αρχης, και μεχρι
 τελευτης εχοντες ενωπιον τε θεου και τε χριστου, πασαν
 κερειτικην και κηδοξιαν αναδεματιζομεν. και ει τις παρα
 τη νυγη των γραφων. ερθηη πισιν διδασκει, λεγων, η
 χρονον, η καιρον, η αιωνα η ειναι, η γεγενοναι προ τε
 γεννηθηναι του υιου, αναδεμα εσω. και ει τις λεγει τον
 υιον κτισμα, ως εν κτισματων, η γεννημα ως εν των γεν-
 νηματων, η ποτημα ως εν των ποτηματων και μη ως αι
 θεου γραφαι παραδωκαν των προειρημενων εκαστον
 αφο εκαστε, η ει τι αλλο διδασκει η ευαγγελιζεται παρ
 η παρελαβομεν, αναδεμα εσω. ημεις γαρ πασι τοις
 εκ των θεων γραφων παραδιδομενοις υπο τε προφητων
 και αποστολων αληθινως και εμφοβως και πισυνομεν και
 ακροαθμεν.

· VERSIO LATINA APVD HILARIVM.

XIX. Credimus consequenter euangelicae & apo-
 stolicae traditioni in vnum deum patrem omni-
 potentem, cunctorum, quae sunt, aedificatorem &
 factorem & pronisorem, de quo omnia: & in vnum
 dominum Iesum christum, filium ipsius vnige-
 nitum, deum, per quem omnia, qui generatus
 est ex patre, deum de deo, totum ex toto, vnum
 ex vno, perfectum de perfecto, regem de rege,
 dominum de domino, verbum, sapientiam, vitam,
 lumen verum, vitam veram, resurrectionem, pa-
 storem, ianuam, inconuertibilem & immutabilem,
 diuinitatis essentiaeque & virtutis & gloriae incom-
 mutabilem imaginem, primum editum totius crea-
 turae,

turae, qui semper fuit in principio apud deum, verbum deus, iuxta quod dictum est in evangelio & deus erat verbum, per quem omnia facta sunt & in quo omnia constant: qui in nouissimis diebus descendit de sursum & natus est ex virgine secundum scripturas, & agnus factus est, mediator dei & hominum, praedestinatus fidei nostrae & dux vitae. Dicit quippe: non enim descendi de caelo, vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui me misit. Qui passus est & resurrexit pro nobis tertia die & ascendit in caelos & sedet in dextera patris & venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, qui in paraclesin & sanctificationem & consummationem credentibus datus est, iuxta quod & dominus Jesus christus ordinavit discipulos, dicens: pergite, & docete vniuersas gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, manifeste vtiq; patris vere patris, certumque filii vere filii & spiritus sancti vere spiritus sancti, hisque nominibus non simpliciter, neque otiose propositis, sed significantibus diligenter propriam vnius, cuiusque nominatorum substantiam, vt sint quidem per substantiam tria, per consonantiam verum vnum. Hanc ergo habentes fidem & ab initio & vsque in finem habituri in conspectu dei & christi, omnem haeticam & prauam sectam anathematizamus: & si quis praeter salubrem scripturarum & rectam fidem docet, dicens, aut tempus, aut spatium, aut seculum aut esse, aut fuisse prius, quam gigneretur filius, anathema sit. Et si quis filium conditionem dicit, quemadmodum vnum conditionum, aut natinitatem, sicut sunt natiuitates, aut factionem, sicut sunt facturae, & non sicut diuinae scripturae tradiderunt singula quaeque,

que, quae superius dicta sunt, & si quis aliud docet, aut euangelizat praeterquam quod accepimus; anathema sit. Nos enim omnibus, quae diuinis scripturis tradita sunt a prophetis & ab apostolis, vere & cum timore credimus & sequimur.

OBSERVATIONES.

I. Graecum huius symboli textum seruant ATHANASIVS in *epistola de synodo Aetiana & Seleucia celebratae* §. XXIII, tom. I. *oper. part. 2.* p. 725. edit. MONTEFALCONII, vnde nostra descriptum, & SOCRATES *histor. ecclesiast. libr. II. cap. 10.* p. 76. edit. Taurinensis, & VALESII & READINGII notis instructae. Translatus ex his monumentis fuit in conquirentium collectiones eique adiecta latina interpretatio a BINIO confecta. Hanc iuxta omisit HARDVINVS eiusque in locum substituit versionem veterem apud HILARIUM, tom. I. p. 596. sq. quem sequuntur etiam MANSIVS *amplissim. concil. roberst. tom. I. p. 13-40.* Exhibent eandem BINGHAMVS *origin. eccles. vol. IV. p. 89.* & WHISTONVS *libr. Sanctas. p. 45.*

II. HILARIUS interpretationem formulae nostrae Latinam intulit suo *libro de synodo; seu de fide orientalium* §. 29. p. 478. tom. II. *oper.* edit. CONSTANTII Veronensis.

III. In eadem ex codicibus emendanda & criticis observationibus illustranda praeclaram operam posuerunt HENRICUS VALESIVS, *not. in Socratem*, BERN. MONTFAUCONIVS, PETRVS CONSTANTIVS & IO. HARDVINVS, quorum diligentiae haec debemus.

1. καὶ σοκράτην. Omitunt vocem SOCRATES & editiones ATHANASII priores, item WHISTONVS, HARDVINVS & MANSIVS; restituit ex suis codicibus & HILARIO MONTEFALCONIVS.

2. ἢ ἢ τὰ πάτρια. Deest in SOCRATE.

3. ἢ ἢ τὰ πάτρια. Idem addit EYEVERO.

4. πρὸ τῶν αἰώνων. Non habet HILARIUS.

5. ὑπο κρυβ. Sic SOCRATES & MONTFAUCONIVS ex libris scriptis. Editi enī n.

6. ἁγίου πνεύματος. Epitheton deest apud HILARIUM.

7. σοφίαν ζῆλον, σοφίας, ζῆλον, SOCRATES.
Ita & legit HILARIUS.

8. ὄδον, ἀληθείαν. SOCRATES: ὄδον ἀλη-
θείας. HILARIUS: εἰς τὴν πόλιν.

9. Apud HILARIUM *inconvertibilem* & *immu-
talem*. Sic CONSTANTIVS. Ceteri *inconvertibilis* & *immuta-
bilis*.

10. τῆς θεότητος. SOCRATES: τὴν τ. θ.

11. καὶ βελῆς & πατρός. Vtriusque desiderat
ur apud HILARIUM. Monuit id recte HARDVINVS.

12. πιστῶς. Sic SOCRATES & MONTFAVCO-
NIVS. Editi τῆς κί.

13. τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ. HILARIUS, qui *semper*
fuit in principio. De quo additamento legat CONSTANTIVM.

14. ἀνθρώπου γεν. HILARIUS: *agnus factus*
est. Paulo post pro ἀποστόλου, *praedestinatus*, utriusque ma-
nifesto lapsu.

15. τὸν παθόντα — ἡμεῖς. SOCRATES: τ.
π. ὑ. ἡ. κ. α. ὑπερ ἡμῶν τῆ τ. ἡ. HILARIUS: *qui pas-
sus est & resurrexisset pro nobis*.

16. *discipulo*: apud HILARIUM. Sic CONSTAN-
TIVS & HARDVINVS contra editos, qui legunt *discipulis*.

17. *patres* ἀληθῶς — πνεύματος. SOCRATES primo & secundo loco dedit ἀληθῶς. tertio ἀληθῶς.
Hoc tertium MONTFAVCONIVS ex libris scriptis restituit.

18. apud HILARIUM: *manifeste* — *spiritus sancti*.
Hunc locum priores editiones misere *omiserunt*: *manifeste*
que patris — *cunctaque filii* — *nosaque sp. s.*

19. ἐκαστῶ. Ita SOCRATES & codex MONTFAV-
CONII, ceteri ἐκαστῶ.

20. καὶ ἐξ ἀρχῆς — ἔχοντες. Omisita haec omnia
a SOCRATE: vid. VALESIVM & MONTFAVCONIVM.

21. ἡ χρονον. Deest apud eundem.

22. *pro te γεννηθῆναι τὸν υἱόν*. SOCRATES
editiones priores *pro te τὸν υἱόν*. VALESIVS ex codice Floren-
tino *pro te τὸν υἱόν*, omisso verbo.

23. ἡ γεννητός — ποιημάτων. In editionibus
ATHANASII prioribus haec omnia desiderantur, quae renova-
vit MONTFAVCONIVS ex HILARIO & codice regio. Pe-
tre.

σθέντων ἢ π. — εὐσημάτων ὀμιλεῖ quoque SOCRA-
TES.

24. παρεδεδωκεν — ἀλλο. SOCRATES: πα-
ραδεδωκασι των προειρητητων ἑκαστῃ. ἢ εἰ τις ἀλλο.
Ita & HILARIVS. In codice ALLATI legi εὐαγγελιον, monet
VALESIVS.

25. ἐμφοβως. Ita omnes codices ATHANASII,
& Allatianus SOCRATIS, item HILARIVS. Ceteri libri apud
SOCRATĒM: ἐμφοβως.

26. ἀκολοθευμεν. Codex MONTFACCONI re-
gius: ἀκολοθευμεν.

IV. Satis celebre est in monumentis rerum seculi tertii
ecclesiasticis nomen LVCIANI Martyris, de quo comparari cu-
piat, quae a me *histor. haeres. tom. II. p. 114. & 604.* dicta
sunt. Eundem hanc condidisse formulam, vno testimonio
praesulum, in concilio Antiocheno anno seculi quarti XLI. con-
gregatorum constat. Auctor quippe est SOZOMENVS, hos
propoluisse & adprobasse nostram formulam eamque a LVCIA-
NO, cum doctrinae & virtutis, tum martyrii laude illustri
proficisci huiusque manu scriptam ta. se inuentam fuisse, con-
tendisse. *histor. eccles. libr. III. cap. 12. p. 95.* Quamvis vero SO-
ZOMENVS, num episcopi illi Eusebiana vere haec dixissent, nec
ne, dubitauerit, & ATHANASIVS, SOCRATES, HILA-
RIVS de LVCIANO prorsus tacuerint, nihilominus recentiore
aetate rivi docti non contentendis argumentis efficere studue-
runt, LVCIANVM recte symboli scriptorem haberi. In his
principatum sere aequat GEORGIVS BVLLVS, qui in *defens.
fidei Nicenae sect. III. cap. 12. p. 161.* de hac re docte disputauit.
Mouit alium locum SOZOMENI *libr. VI. cap. 12. p. 215.* quo
in concilio Antiochiae in Caria ann. CCCLXI. acto Arianos,
tradit. denique prouocasse ad LVCIANI formulam. Ita vero
omnino scripsit SOZOMENVS, vt mirandi sit causa, cur HAR-
DVINVS *loc. cit. 3. Juliani*, nescimus cuius, non LVCIANI no-
men isto loco legi, adfirmet. Nec sperni oportet, quae BVL-
LVS ex PHILOSTORGIQ *libr. II. cap. 15.* colligit, addi vero
testimonium HIERONYMI, nostrum LVCIANVM edidisse de
fide libellos, de *scriptor. illustr. cap. 77.* Conferas GVIL. CA-
VEVM *histor. litter. scriptor. eccles. tom. I. p. 155.* JO. ALB. FA-
BRICIVM *biblioth. Graec. vol. V. p. 279.* NATHAN. LARD-
NERVM in *the credibility of the Gospel-history part. II. vol. 5.*
p. 274. usque addas scriptores, qui historiam concilii Antiocheni

illustravit & in his maxime SCHEELSTRATENIVM, laudatos a me in *bislor. conciliar.* p. 172. Alia superest quaestio, ac a nostro instituto aliena, num formula nostra puriori doctrinae de trinitate, an Arianis committis fauceat. Placet nobis sententia HILARII, qui tam ab ereticis suspicione liberat, licet voces earumque notiones ex usu aevi, quo LVCIANVS vixit, aestimari, fas sit. Hac de re alibi diximus. Adde PETR. ZORNIVM *opusc. sacr. tom. I. p. 193. fq.*

V. Varias sunt formulae, quae ad memoratum concilium *Antiochenum* referuntur, probe a se inuicem discernendae. Nostra ex ATHANASII & SOCRATIS narratione tenet locum *secundum*. Ceteras istas confessiones suo loco dabimus.

§§§§.

FRAGMENTA SYMBOLI APVD NOVATIANVM.

I. *Regula exigit veritatis, ut primo omnium credamus in deum patrem & dominum omnipotentem.* XX.

II. *Eadem regula veritatis docet nos credere post patrem etiam in filium dei Christum Jesum, dominum deum nostrum, sed dei filium, cet.*

III. *Sed enim verdo rationis & fidei auctoritas digessis vocibus & litteris domini admonet nos, posthaec credere etiam in spiritum sanctum.*

OBSERVATIONES.

I. Loca haec desumpta sunt ex NOVATIANI *de regula fidei, sive de trinitate libro*, quorum primus exstat *cap. I. p. 1.* secundus *cap. IX. p. 58.* tertius *cap. XXIX. p. 217. oper. edit. JACKSONI.*

II. Noluimus praetermittere haec fragmenta, ad quae symboli apostolici interpretes criticos, VOSSIVM maxime aliosque, nouimus, prouocare. Quae de libello, cuius breuis particulae nostro instituto inseruiunt, & doctrina, in illo pro-

posita, disputari solent, ea quidem cum ab hoc loco signis videntur esse remota, tum alibi a nobis sunt exposita: vid. *hiflor. haeres. tom. II. p. 199. sqq.* Nobis sufficit, ex *regulae veritatis & fidei* nomine recte colligi, fuisse NOVATIANO animum, doctrinam de patre & filio & spiritu sancto, prout in symbolo tradi solebat, fuisse persequendi & ab haereticorum sui acui depraeviationibus vindicandi. Iisdem enim nominibus ad symbolum significandum IRENAEVM & TERTVLLIANVM vti, supra vidimus. At eandem formulam integram se velle interpretari, numquam dixit NOVATIANVS. Quare nec fas est, ex silentio eius concludi, symboli particulas ab eo praetermissas, neque in formula, qua usus est, fuisse expressas. Quodsi cogitamus, NOVATIANVM Romae presbyteri munus administrasse, antiquissima haec Romani symboli vestigia, eo rectius colligitur, quod in primo loco vox *omnis* omissa est, qua vel RVFINVS monuit, Romanum symbolum carere.

BIBLIOTHECAE SYMBOLICAE

VETERIS

CLASSIS SECUNDA

QVAE

SYMBOLA ECCLESIAEVARVM VARIARVM

PVBLICA CONTINET.

L

Tria Symbola, quae RVFFINVS

seruauit.

1.

SYMBOLVM ROMANVM.

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in **xiii.**
Christum Jesum, vnicam filium eius, dominum
nostrum. Qui natus est de spiritu sancto, ex Ma-
ria virgine. Crucifixus sub Pontio Pilato, & se-
pultus. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit
in caelos, sedet ad dextram patris: inde venturus
est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum
sanctum: sanctam ecclesiam, remissionem pecca-
torum, carnis resurrectionem.

2.

SYMBOLVM AQVILEIENSE.

Credo in deo patre omnipotente, inuisibili **xiii.**

& impassibili. Et in Christo Jesu, unico filio eius domino nostro. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Crucifixus sub Pontio Pilato & sepultus descendit ad inferna. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in caelos, sedet ad dexteram patris: inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritu sancto. Sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, huius carnis resurrectionem.

SYMBOLVM ORIENTALE.

XXIII. Credo in vnum deum patrem omnipotentem & in vnum dominum nostrum Iesum christum, unicum filium eius. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine: Crucifixus sub Pontio Pilato & sepultus. Tertia die resurrexit a mortuis, Ascendit in caelos, sedet ad dextram patris: inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem.

OBSERVATIONES.

I. Inter praestantissima christiana antiquitatis monumenta, quae ad nostram aetatem pervenerunt, rursus caeteri consuevit *expositio in symbolum apostolorum*, quam neque a CYPRIANO, neque ab HIERONYMO, sed a RUFFINO, compositam fuisse, vix credimus, quempiam nostro tempore esse dubitaturum. Praeter alia priscae disciplinae capita, quae ex commentario illo cognoscuntur, in primis collationes formularum fidei, quas exhibet, *Romanae, Aegyptiacae & quae vocat, orientis ecclesiarum* praeclaros usus nobis praestant ad rem symbolicam illustrandam. Ex his, viri docti recte iudicant, posse intelligi, qualis singulorum istorum symbolorum antiquiore aetate fuerit forma. Quibus cum RUFFINVS nullum ex illis recitauerit integrum, sed dum singulas symboli particulas sedulo interpretatur & persequitur, quae in quouis

tricha symbolorum vel emittantur, vel addantur, vel aliter dicantur, monuerit, nihilominus, ubi inuicem comparantur, fieri potest, ut colligantur quasi eorum partes & in unum quasi corpus cogantur. Nec desunt recentiori aeuo viri docti, qui rei periculum facerentur. Alii quidem in tabulas per columnas distincta symbola, *mutare*, hoc est, quod a sinistra, seorsum apostolicum, dicimus. RUFFINVS vero ignorans, Romanorum, Aquileiense, orientale, descripserunt, ut, facilius, in quibus vel conuenirent, vel discrepant, quisque perspiceret. Post DAMPINIVM laudari oportet JOSEPHVM, BLANCHINIUM, qui in libello optimae frugis, hoc titulo: *narratio pseudo Athanasiana in symbolum antehac inedita & Vigiliii Tapsitani de trinitate ad Theophilum liber VI. primum genuinum. e. codice Kenonensi, accessit symbolum Nicaenum, cura Symmachi papae vicae & vetustissimis membranis inscripto & Veronae ann. 1600. xxxi.* 4. edito tres tabulas exprimendas curauit, & RYREISII, in *nomini eccles. Aquilei.* p. 67. Alii maluerunt symbola sua ex membris, in RUFFINO dispersis, sed sedulo collectis, componere & sic quasi pristinae integritati restituere. Hanc viam tenuerunt JO. OASP. SVICERVS *thesaur. eccles. tom. II. p. 1086.* sqq. & BINGHAMVS alique. Praestat vero diligentia JOANN. FRANCISCI BERNARDI MARIAE DE RYBEIS, ex eius *dissertationibus variae eruditants*, Venet. ann. 1600. editis nostra describere; libuit. Aquileiense quoque IUSTVS FONTANINI *hisor. litterar. Aquilei.* p. 383. exhibet, adiecta alia formula, cui nomen *symboli apostolice veteris praescripti*, vnde vero eam hauserit, sileis. Hinc noscitur eam locum inter nostra symbola concedere postumus; erit tamen nobis opportunitas; infra recitandi symbolum, quod huic simillimum esse, nonnebis.

II. Veteres expositionis editiones, ex quibus *Pameliana* prima fere est, in symbolo Aquileiensi contra fidem codicum praestantissimorum bis peccare solent. Primum enim non exhibent: *credo in deo patre omnipotente, & in Jesu christo*, cetera. *sed credo in deum patrem omnipotentem & in Jesum christum*. At auferendi casum ex consensu optimorum librorum scriptorum retinendum esse, post GERH. JO. VOSSIVM in commentat. de *tribus symbolis*, inter opera eius *theologica* edita, p. 31. laudant STEPH. BALVEIVS *not.* ad *Ruf. in appendice oper. Cypriani* p. 199. cui accesserunt BLANCHINIUS *libr. cor.* p. 38. & RYBEIS cum *laudat. libr.* p. 16. tum elegantissimo opusculo, quod, hoc praefixo titulo: *dissertationes*

datur prima de Tyranno, seu Tyranno Rufino, monacho & presbytero: altera de vetustis liturgicis aliisque sacris ritibus, qui vigeant olim in aliquibus Foroiulienfis provinciae ecclesiis, Venetijs ann. d. 1500 LIV. in lucem prodiit publicam, diff. II. cap. 8. §. 3. p. 224. hic tamen utroque loco recte contradicit BALVZIO, iusto subtilius suspicanti, eorum ablatum: ideo ab Aquileiensibus enuntiarum fuisse, ut tres divinitatis personas ab ecclesia cet. facilius discernent. Addimus nos, alia, quae post haec adferemus, symboli exempla satis demonstrare, liberrimum fuisse in ecclesijs Latinis modo ablatum, modo accusati- vi casus usum. Deinde & PAMELIUS & qui hunc sequuti sunt, gratius lapsi sunt, quam audacius particulae symboli Aquileien- sis: *sanctam ecclesiam*, vocem *catholicam* adderent, quam nec libri scripti habent, nec RVFFINVS, qui nullum symboli verbum sine explicatione reliquit, interpretatus. Conferas eos- dem, quos antea laudamus, viros doctos VOSSIVM p. 512. BALVZIVM p. 223. BLANCHINIUM p. 26. & RVBENS p. 12. & p. 223.

III. Symbola haec, quae RVFFINVS inter se comparat, & communia symboli *apostolici*, cuius origines fabulosas primus enarravit, nequie oravit, certe Nicaeno sunt anti- quiora, si ab additamentis Aquileiensis discesseris; nec dubitari licet, eadem publica fuisse & inter sacra, baptismi maxime, usum ecclesiarum recepta. Romani quidem & Aquileiensis nul- lum existat exemplum, quod nostro sit vetustius. Hinc visum fuit, tres formulas non modo a se invicem non dispellere, sed iisdem etiam primis locum concedere. Quamvis enim RVFFI- NVM initium seculi quinti attigisse, haec nonerimus, certum tamen est, loqui cum de formulis, antiquissima aetate, in ec- clesijs usitatis.

II.

Symbola ecclesiarum orientis.

I.

SYMBOLVM ECCLESIAE CAESAREENSIS
ex EVSEBIO.

των ἀπαρτιῶν ἑρωτώτων καὶ ἀλοφύτων ποιητῆν· καὶ εἰς ἑνὸς κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ τὸν τῷ θεῷ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτογενῆ τῆς πατρὸς κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, δι' ἃ καὶ ἐγένετο εἰς καὶ τῶν, τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα παρ' ἐν ἀνθρώποις πολυτευσόμενον καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρῃ, καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἵζαντα παλιν ἐν δόξῃ κερῶν ζῶντος καὶ νεκροῦ, πιστευόμενον ὅς καὶ εἰς ἐν πνεῦμα ἅγιον. τῶν τῶν ἑκάστου ἐνοῦν καὶ ὑπαρχῶν πιστευόντες, πωτέροι ἀληθῶς πωτέρα, καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὸν καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποσπελλῶν εἰς τὸ πηγύμα τῆς ἐκείνῃ μαθητῶν, ἵνα προεὐδέντες μαθητευασθε πάντες τῷ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου.

OBSERVATIONES.

I. Symbolum hoc apud Caesarenses catechumenis scriptum sicut traditum & a se, quum priusquam presbyteri, dein episcopi munere fungeretur, semper servatum fuisse, testatur hisque, quae dedimus, verbis expressum refert EVSEBIUS in egregia illa, quam de rebus, in concilio Nicaeno gestis, ad eosdem Caesareae ciues scripsit, epistola. Cuius quidem quatuor praecipua ad nos pervenerunt exempla. Primum enim eam AETHANASIVS subiunxit *epistolae de decretis synodi Nic. tom. I. oper. part. I. p. 238.* edit. MONTFAUCONII; deinde SOCRATES *hisor. eccles. libr. I. cap. 8. p. 20.* tum THEODORETVS *hisor. eccles. libr. I. cap. 12. p. 33.* denique GELASIVS *Cyzicenus hisor. concil. Nicaen. libr. II. cap. 34. p. 913.* edit. MANSII *tom. II. collect. concil. amplif.* eam dederunt. Praeter hos, ex SOCRATE eam more suo descripsit NICEPHORVS *hisor. eccles. libr. VIII. cap. 22.* Legas IO. ALB. FABRICIVM *bibliothec. Graec. vol. VI. p. 93.* qui & exemplum scriptum, quod Vindobonae adseruatur, a LAMBECTO commemorari, notavit. Recentiore aetate ex hac epistola symbolum separatim dederunt, Graece quidem & Latine BINGHAMVS *vol. IV. p. 97.* Graece cum interpretatione Anglicana WHISTONVS *p. 47.* Latine patet meus *avron. p. 18; & vol. TELLERVS p. 402.*

Symbolum ecclesie hierosolymitane.

II. Nullam subiecinus huius symboli interpretationem Latinam. Quamvis enim EVSEBII *epistola*, ab EPIPHANIO *scholastica* conuerſa & in *historia tripartita libr. II. cap. 11.* inter CASSIODORII opera, Venetiis ann. 1637. optime edita, p. 212. legatur, nihilominus fidei formula Gaesarensis omiſſa fuit. Nihil hi inuenies præter oraculum sanctissimi ſeruatoris, quo ita clauditur,

III. Paucas inter quatuor illa exempla ſcripturae diſcrepantias obſeruauit MONTEAYCONIVS. Vnus THEODORETUS *πνευμα, non πνευματος* legit. SOCRATES, ſub initio articuli tertii de ſpiritu ſancto omiſit uocalem *de*, GELASIVS uero in extrema parte formulae uerba *τῶν ἁγίων — υἱοῦ καὶ*. Addimus, in eadem particula THEODORETVM ſer uocem *ἀληθινῶς* pro *ἀληθῶς* poſuiſſe.

IV. Non ſolum antiquitate hæc formula Gaesarensis commendatur; ſed maxime etiam ſenſu manifeſto cum Nicæna, quam ad noſtram fuiſſe conformata, dudum uiri docti monuerunt.

II.

SYMBOLA ECCLESIAE HIEROSOLYMITANAE.

I.

SYMBOLVM EX LITVRGIA JACOBI.

xxv. Πνευμα εις ενα θεον πατερα παντακτορα, παντην ερανε και υησ και εις ενα κυριον Ιησυν Χριστον τον υιον θεου.

OBSERVATIO.

Quamuis non niſi initium ſymboli hoc loco recitari, cum per ſe pateat, tum adiectis hiſ uerbis: *και τα εζης τα συμβολα της πνεμας*, ſperre doceatur, neque apud nos auctoritas *liturgiarum*, quibus apoſtolorum nomina inſcripta eſſe, uideamus, tantum ualeat, ut eadem monumenta certa fideque noſtra habeamus digna, nihilominus uolumus prætereſſere for-

formulam, quam ab alijs. VSSERIO, BINGHAMO & patre nostro commemorari, nqueramus. Descripsimus vero eam ex editione JOANN. ALB. FABRICII *codic. apocryph. N. T. part. III. p. 56.*

SYMBOLUM BREVIUS APUD CYRILLUM.

Πιστω εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ εἰς ἐν βασιλείᾳ μετὰ τοῦ αἰῶνος. XXVI.

OBSERVATIONES.

I. Breuissimam hanc omnium, quae exstant, veterum formularum fidei recitavit eo loco CYRILLVS *Hierosolymitanus cateches. XIX. §. 9. p. 309.* edit. TOVTTEE, vbi de ritu, satanae renuntiandi agit & catechumenum, testatur, antequam ista caerimonia fieret, verso ab occidente ad orientem vultu, symbolum illud protulisse.

II. Mirum est, viros doctos, qui de symbolis veterum studio egerunt, insignem hunc CYRILLI locum fugisse, si discessit, & laudato TOVTTAEIO, qui recte breue hoc symbolum longiori adiciendum esse monuit, *loc. cit. p. 85* & praeterea quod CYRILLI locum ex *catech. XX. §. 14. p. 312.* notauit, vbi quemuis catechumenum, tradit, *ἐπιτίθει εἰς πιστεῖν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.* At haec quaestio, ab ipso symbolo nobis videtur, esse non nihil diuersa, quod ab his, qui Augusto lauacro sacris christianis initiari cupiebant, integrum sine praecua eius generis interrogatione recitari solebat. TOVTTAEI exemplo recte nostram formulam commendauit ven. KIESLINGIUS *hibor. de usu symbol.* p. 48.

3.

SYMBOLUM LONGIUS EX CYRILLO.

Πιστωμεν εἰς ἓνα θεον, πατέρα παντοκράτορα, ποιητην οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πνευμάτων καὶ ἀόρατων. καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν χριστον, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ μονογενοῦς, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεον ἄληθινον προπαντῶν αἰώνων, ὃς ἐκ τῶν πάντων ἐγενετο, ἐν σαρκὶ παρ-

πραγματοῦν καὶ ἐκδηλωθῆσαντες [ἐκ πατρὸς καὶ
 πνεύματος ἁγίου] ἐσφραγίσθησαν καὶ ταφένται, ἀναστάν-
 ται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὴν οὐρανόν, καὶ
 καθισάντες ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχομενοὶ ἐν δόξῃ
 κερναὶ ζώντας καὶ νεκροί. ἢ τῆς βασιλείας ἐκ ἔσται τε-
 λος. Καὶ εἰς ἕν ἅγιον πνεῦμα, τοῦ παρακλητικοῦ, το
 λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις, καὶ εἰς ἕν βαπτισμὸν με-
 τάνοιαν, εἰς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ὁμολογίων, καὶ εἰς μίαν ἐκκλησίαν κα-
 θολικὴν ἀποστολικήν, καὶ εἰς σάρακος ἀνάστασιν, καὶ εἰς
 ζωὴν αἰώνιον.

OBSERVATIONES.

I. Neminem fugit, CYRILLVM in *catechesibus*, inde a
sexta usque ad *decimam* *obaviam* symbolum, quod inter baptismi
 ritus pronuntiari debebat, magna cura explicasse, nec iure
 dubitari potest, retinuisse eum formulam, quas ista saltem ac-
 rate Hierosolymis vsu christianorum erat recepta. Quare recte
 omni tempore vixi dediti iudicantur, ex his CYRILLI cateche-
 sibus symboli Hierosolymitani formam cognosci. Verba veto,
 quibus idem expressum fuit, partim in singularum *catechesum*
 inscriptionibus, quas plerique CYRILLI commentariis actate
 aut aequales, aut suppetes esse putant, recitantur, partim a
 CYRILLO ipse interpretandum saepius referuntur, acque si in-
 ter se contenduntur, eadem semper enuntiantur. Hinc nec est,
 cur miremur, recentiorum, qui ex CYRILLI libro Hierosolymi-
 tanae ecclesiae symbolum collegisse se, profiteantur, editiones
 a se inuicem esse diuerfas. Primus, nisi omnia nos fallant, rei
 periculum fecit JACOBVS VSSERIUS in *diatr. de Romanae ec-
 clesiae symbolo apostolico veteri* p. 13. 14. quem sequuti sunt GE-
 ORG. BYLLVS *iudic. eccles. catholice*, p. 48. JOSEPH BINGHA-
 MVS *origin. eccles. vol. IV. p. 97.* GVIL. WHISTONVS in
primis. christianity reviv'd vol. IV. appendic. p. 49. qui singuli
 Graeca dederunt, hic quidem cum Anglicana, isti vero cum Lati-
 na interpretatione coniuncta. Latina tantum exhibent ven. pa-
 ter p. 15. & cel. TELLERVS p. 408. Atvero his longe maio-
 rem diligentiam in congerendis ex CYRILLI orationibus apte-
 que inter se copulandis & ex codicibus emendandis posuit, quem
 iam laudamus, ANTON. AVGVSTINVS TOVTTEE & tale
 symbolum Hierosolymitanum conformavit, quale ipsi, fidem
 eius sequuti, dedimus. Exstat inter opera CYRILLI, ab ipso
 ornata, p. 84. eique praemissa est erudita & elegans de sym-
 bolo

ipsis Hieronymianis commentatio, ad quatuor plura de vocibus
sine capitulis ablegamus.

II. Non invidemus lectoribus observationes criticas,
collationem tamen textus, a TOVTTAEIO emendati, cum VSSERII
& BVLLII editis adiiciemus.

1. *πιστοις*. Sic CYRILLVS *cat. VII. §. 4. p.*
113. & catech. IX. §. 4. p. 127. πιστοις Inscriptio *catech. VI.*
p. 86. VSSERIVS & BVLLVS.

2. *Θεον αληθινον*. Nonnulli codices *υιοι αληθι-*
νον, catech. XI. §. 21. p. 159. Inscriptio eiusdem catechesis haec
voces ponit post *πρὸ π. α.* quam sequuntur VSSERIVS &
BVLLVS.

3. *πρὸ πάντων αἰώνων, πρὸ π. τῶν αἰώνων,*
VSSERIVS & BVLLVS.

4. *ἐν σαρκὶ πεποιημένος*. Ista CYRILLVS *cat.*
cat. XII. §. 13. p. 168. Ibi nonnulli codices *ἐν σαρκὶ πεποιη-*
Inscriptio VSS. & BVLL. *καρπὸς θεοῦ*. Postrema vox, quod
in alijs symbolis frequens est, TOVTTAEIO p. 168. praefatio-
tior videtur.

5. *ἐκ παρθ.* — *αἰγι.* Omisit hanc particu-
la in inscr. *cat. XII. p. 163.* neque a CYRILLO reperitur *ibid.*
§. 13. p. 168. legitur tamen *§. 3. p. 164.* adde *cat. IV. §. 9.*
p. 56. Desit etiam apud VSS. & BVLL. Dubia certe est.

6. *καρπὸς θεοῦ*. Sols habet inscr. *catech. XIII.*
p. 182. CYRILLVS interpretis neglecti.

7. *ἀναστάντα*. Sic CYRILLVS *cat. XIV. §. 24. p.*
217. Inscript. p. 204. VSS. & BVLLVS addunt: *ἐκ νεκρῶν.*

8. *ἐν δεξιᾷ*. Inscript. *cat. cit. & VSSERIVS ἐκ δε-*
ξιᾷ.

9. *τὸν παρακλητὸν*, Inscr. *cat. XVI. VSS. &*
BVLLVS τὸ παρακλητὸν. Vid. quae disputat TOVTTAE-
VS *not. p. 243.* Similiter *δια τῶν πρ. πρὸ ἐν τοῖς πρ.*

10. *καθολικῆν*. vid. *cat. XVIII. §. 22. p. 296.*
Vocem *ἐποσκολικῆν*, quam nonnulli codices addunt, desit
iusta auctoritate, comprobavit idem TOVTTAEVS *not. ad h. f.*

III. Quos saepius laudamus, BVLLVS, BINGHA-
MVS & TOVTTAEVS de antiquitate & praefantia huius sym-
oli tam diligenter disputaverunt, ut vix nobis, quae adducunt,
reli-

Symbola ecclesiarum orientalis.

idemque, et hanc causam, symbolis publicis adnumerandum esse, existimavit. GAZAEVS quidem, CASSIANI interpretas, p. 744. manifeste lapsus est, quum formulam, putaret, in concilio quodam Antiochiae contra Arianos celebrato, fuisse conditam. Nihilominus huius symboli exigua est auctoritas. Nolumus, utique, quod quisque facile intelligit, CASSIANVM non nisi Latinam eiusdem producere versionem. Hoc porius observamus. Symbolum hoc, licet omnino a Nicaena formula sit distitum, tamen aperte haud paucis illius particulis, maxime vocabulo *homoisson* esse auctum. Ex quo consequens est, ut *πρὸς ἑσθάλει*, quo Antiocheni antiquitate acrate, hoc est, ante Nicaenum concilium vsi sunt, haberi nequeat. Miramur vero, in tot rerum christianarum, quae ad Antiochenos pertinent, monumentis nullum superesse symbolum, quod NESTORII, vel CASSIANI aetatem excederet.

IV.

SYMBOLA ECCLESIAE ALEXANDRINAE.

SYMBOLVM, QVOD ARIVS REFERT.

Ἦσμενοι εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα. καὶ ~~καὶ~~
εἰς κυρίον Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ προ-
παντῶν τῶν αἰώνων γεγεννημένον Θεὸν λόγον, δι' ἃ τὰ
πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τοῖς ἔθνεσιν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς
γῆς. τὸν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ παθόντα,
καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τὴν ἔρσην. καὶ
παλιν ἐρχομένον κρῖναι ζωντας καὶ νεκροὺς. καὶ εἰς τὸ
ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν
τῶν μελλόντων αἰώνων, καὶ εἰς βασιλείαν ἔθνεων, καὶ
εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς δεξιῆς τῆς ἀπόπεραστῆς
ἕως περαστῶν.

VERSIO VETVS APVD EPIPHANIVM SCHOLASTICVM.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, ~~et~~

tem, & in dominum Jesum christum, filium eius, qui ex eo ante omnia secula natus est, deum verbum, per quem omnia facta sunt, quae in caelis & quae in terra, qui venit & carnem adsumsit & passus est & resurrexit & ascendit in caelos & iterum venturus est iudicare vivos & mortuos. Et in spiritum sanctum, & carnis resurrectionem & vitam futuri seculi, & in regnum caelorum, & in vnam sanctam catholicam dei ecclesiam, quae a finibus vsque ad fines est.

OBSERVATIONES.

I. Formulam hanc ARIVS, ex exilio redux, litteris inseruit, quas cum EVZOIO, & errorum & poenae socio, Constantino Augusto obtulit, vt se de rebus diuinis recta sentire, interpolito iurjurando, fidem faceret. Haec ARN epistolam exhibent SOCRATES *hisor. eccles. libr. I. cap. 26. p. 53.* & SOZOMENVS *hisor. eccles. libr. II. cap. 27. p. 77.* Adde MANSIVM *collecl. amplissim. concil. tom. II. p. 1157.*

II. Latinam interpretationem EPIPHANII *scholastici* de beatus *historiae tripartitae* auctori *libr. III. cap. 4. p. 222.* inter opera CASSIODORII iam laudata,

III. Quam nec SOZOMENVS, nec qui hunc sequitur, EPIPHANIVS cum SOCRATE, cuius textum nos descripsimus, ex omni parte conueniant, subiicimus has lectionis discrepantias:

1. γεγεννημενον, SOZOMENVS: γεγενημενον.
2. κατελθοντα. SOZOMENVS: ελθοντα. Hinc EPIPHANIVS: *qui venit.*
3. σαρκωθεντα. SOZOMENVS: σαρκια αναλαμβοντα. EPIPH. *qui carnem adsumsit.*
4. το αγιον πν. SOZOMENVS: αγιον πν.
5. εις σαρκ. ανας. SOZOMENVS & EPIPHANIVS omittunt εις.
6. εις ζωην. Eandem voculam solus EPIPHANIVS omittit.

7. εἰς μ. καθολικὴν ἐκκλ. τῆς θεῶ. SOZOMENVS: εἰς μ. ἐκκλ. καθολικὴν τῆς θεῶ. EPIPHANIVS: *in unam sanctam catholicam dei ecclesiam.*

IV. Num symbolum, quod se firma fide amplecti, ARIVS & EVZOIVS confessi sunt, vere sit Alexandrinum, merito dubitari potest. Placuit haec sententia VSSERIO in libello laudato p. 14. BINGHAMO p. 98. patri p. 20. & TELLERO p. 405. Hic recte quidem vrget, ARIVM & EVZOIVM adfirmare, se ita credere, uti *πασα καθολικὴ ἐκκλησία* credit; nihilominus rem p. 437. dubiam esse, bene monet. Ista verba hoc vnum efficiunt, ut eisdem symbolum publicum & ecclesiae vsu receptum recitare voluisse, credamus, non ut retinuerint formulam, quam nouerant Alexandriae tradi consueuisse; nisi id ex eo consequi putaueris, quod Arius & Euzoius Alexandriae sacrum munus administrauerunt. Nihilominus non sine vlla veritatis specie ista dici, libenter concedimus.

2.

SYMBOLVM APVD ALEXANDRVM ALEXANDRINVM.

Πισευομεν — εἰς μονον ἀγεννητον πατερα — και ~~και~~ εἰς ενα κυριον Ιησυν Χριστον τον υιον τῆς θεῶ τον μονογενη, γεννηθεντα — εκ τῆς πατρος — εν πνευμα αγιον — μιαν και μονην καθολικην την ἀποστολικην ἐκκλησιαν — την εκ νεκρων ἀναστασιν.

OBSERVATIO.

Non symbolum, sed paucas symboli particulas proponimus, ex celeberrima ALEXANDRI *Alexandrini* contra Arium eiusque amicos epistola descriptas, quam THEODORETUS *historia eccles. libr. I. cap. 4. p. 8. sqq.* ab interitu vindicauit & MANSIVS eidem operi *tom. II, p. 641.* intulit. De hac epistola diximus in *hister. haeref. tom. II, p. 436. sq.* In his ALEXANDER symbolum non modo commemorat, *ως τη ἀποστολικὴ ἐκκλησία δοκεῖ*, sed idem etiam longa interpretatione, ad conuellendos maxime Arii errores accommodata παραφρασεῖ. Ardum sane est, verba symboli ab explica-

tionibus ALEXANDRI fecernere: omnia enim inuicem copulata deprehenduntur, nihilominus rei periculum facere, ausi sumus. Quum sacris Alexandrinis praesuit, vix dubitare licet, Alexandrinum quoque ab illo produci symbolum: Ita post PEARSONIVM & KINGIVM, vbi de ecclesia disputant, ven. TELLERVS p. 404. iudicauit.

V.

BINA APVD EPIPHANIVM SYMBOLA.

I.

xxxii. Πιστευομεν εις ενα Θεον, πατερα παντοκρατορα, ποιητην υρανω τε και γης, ορατων τε παντων και αορατων. Και εις ενα κυριον Ιησουν χριστον, τον υιον τε Θεου τον μονογενη, τον εκ τε πατρος γεννηθεντα προ παντων των αιωνων, τετεσιν, εκ της υσιας τε πατρος, Φωσ εκ Φωτος, Θεον αληθινον εκ Θεου αληθινου, γεννηθεντα ε ποιηθεντα, ομοουσιον τω πατρι. δι ε τα παντα εγενετο, τα τε εν τοις υρανοις και τα εν τη γη. τον δι ημασ τωσ ανθρωπωσ και δια την ημετεραν σωτηριαν καταλθοντα εκ των υρανων και σαρκωθεντα εκ πνευματος αγιου και Μαριασ της παρθενσ και ενανθρωπησαντα, σαρωθεντα τε υπερ ημων επι Ποντιου Πιλατου, και παθοντα και ταφεντα, και ανασαντα τη τριτη ημερα, κατα τασ γραφασ, και ανελθοντα εις τωσ υρανωσ, και καθεζομενον εκ δεξιων τε πατρος, και παλιν ερχομενον μετα δοξης κριναι ζωντασ και νεκρωσ. ε της βασιλειασ εκ εσαι τελωσ. Και εις το πνευμα το αγιον, κυριον και ζωοποιον, το εκ τε πατροσ εκπορευομενον, το συν πατρι και υιω συνπροσκυνωμενον και συνδοξαζομενον; το λαλησαν δωε των προφητων. εις μιαν αγιαν καθολικην και αποσολικην εκκλησιαν. ομολογωμεν εν βασιλισμα εις αφεσιν αμαρτιων, προσδοκωμεν αναστασιν νεκρων, και ζωην τη μελλοντωσ αιωνωσ. αμην. τωσ δε λεγοντωσ, ην ποτε οτε εκ ην και πριν γεννηθηναι εκ ην, η οτι εκ εκ οντων εγενετο η εξ ετερωσ υποσαστωσ η υσιασ, φασκοντωσ ειναι ρευσον

ἢ ἀλλοιωτοῦ τον τῆ θεοῦ υἱόν, τῆθεσ ἀνάθεματιζει ἢ
καθολικῆ καὶ ἀποστολικῆ ἐκκλησιασ.

2.

Πιστευομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα πάντοκράτορα, XXXIII
πάντων ἀορατῶν τε καὶ ὀρατῶν ποιητήν. Καὶ εἰς ἓνα
κύριον Ἰησοῦν χριστὸν τον υἱόν τῆ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ θεοῦ
πατρός, μονογενῆ, τῆθεσιν, ἐκ τῆς ἑσῆιασ τῆ πατρός,
θεόν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεόν ἀληθινόν ἐκ θεοῦ ἀλη-
θινῆ, γεννηθέντα ἔ ποιηθέντα. ὁμοῦσιον τῷ πατρὶ, δι
ἔ τα πάντα ἐγένετο. τα τε ἐν τοῖς ἔρασνοῖς καὶ τα ἐν
τῇ γῆ, ὀρατα τε καὶ ἀορατα· τον δι ἡμασ τῆσ ἀνθρω-
πῆσ καὶ δια τὴν ἡμετερεσὴν σωτηριαν κατελθόντα καὶ σαρκ-
ωθέντα, τῆθεσι γεννηθέντα τελειῶσ ἐκ τῆσ ἀγῆιασ Μαρ-
ριασ τῆσ ἀειπαρθένησ δια πνεύματος ἀγῆι, ἐνανθρω-
πήσαντα, τῆθεσι τελειόν ἀνθρώπον λαβόντα, ψυχὴν
καὶ σῶμα καὶ νῆν καὶ πάντα, εἶτι ἐσῆιν ἀνθρώπος, χα-
ρισ ἀμαρτιασ, ἐκ ἀπο σπέρματος ἀνδρός, εἶδε ἐν αν-
θρώπῳ, ἀλλ εἰσ ἐαυτὸν σαρκὰ ἀνοσπλασάντα, εἰσ μιαν
ἀγῆιαν ἐνοτήτα. ἔ καθάπερ ἐν προφηταῖσ ἐνεπνευσε τῶ
καὶ ἐλάλησε καὶ ἐνηγήτην, ἀλλῶσ τελειῶσ ἐναν-
θρώπησαντα· ὁ γὰρ λογὸσ σαρκὲ ἐγένετο, ἔ τρο-
πήν ὑπόσασ, εἶδε μεταβαλὼν τὴν ἐαυτῆ θεότητα
εἰσ ἀνθρωπότητα, εἰσ μιαν συνενώσαντα ἐαυτῆ ἀ-
γῆιαν τελειότητα τε καὶ θεότητα. εἰσ γὰρ ἐσῆιν κυ-
ριὸσ Ἰησοῦσ χριστοσ, καὶ ἔ δυο, ὁ αὐτοσ θεοσ, ὁ αὐτοσ
κύριοσ, ὁ αὐτοσ βασιλεὺσ. παθόντα δε τον αὐτὸν ἐν
σαρκὶ, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰσ τῆσ ἔρασνοσ
ἐν αὐτῷ τῷ σῶματι, ἐνδοξασ καθίσαντα ἐν δεξῆια τῆ
πατρός, ἐρχομενον ἐν αὐτῷ τῷ σῶματι ἐν δοξῇ κρησὴ
ζωντασ καὶ νεκρεσ. ἔ τῆσ βασιλειασ ἐκ ἐσῆιασ τελοσ.
Καὶ εἰσ το ἀγῆιον πνεύμα πιστευομεν, το λαλήσαν ἐν νομῶ
καὶ κηρύξαν ἐν τοῖσ προφηταῖσ, καὶ κακαθισαν ἐπι τῶσ
Ἰερουσαλήν, λαλῆν ἐν ἀποστολοῖσ, οἰκεν ἐν ἀγῆιοσ. ἔτωσ δε
πιστευομεν ἐν αὐτῷ ὅτι ἐσῆ πνεύμασ ἀγῆιον, πνεύμασ θεοσ,

πνευμα τελειον, πνευμα παρακλητον, ακτισον, εκ τῆ πατρος εκπορευομενον, και εκ τῆ υιῆ λαμβανομενον και πιευσομενον. πιευσομεν εις μιαν καθολικην και αποσολικην εκκλησιαν. και εις εν βαπτισμα μετανοιας και εις αναστασιν νεκρων, και κρισιν δικαιοαν ψυχων και σωματων, και εις βασιλειαν θρανων και εις ζων αιωνιον. τῆς δε λεγοντας, οτι ην ποτε, οτε εκ ην ο υιος η το πνευμα το αγιον, η οτι εξ εκ οντων εγενετο, η εξ ετερας υποστασεως η εστιας, φασκοντας ειναι τρεπτον η αλλοιωτον τον υιον τῆ υιῆ η το αγιον πνευμα. τῆς δε αναστασιζομεν η καθολικη και η αποσολικη εκκλησια, η μητη υμων τε και ημων. και παλιν αναστασιζομεν τῆς μη ομολογητας αναστασιν νεκρων και πασας αιρεσεις ταις μη εκ τῆς τῆς δεθῆς πιεως εσασ.

OBSERVATIONES.

I. Vtramque formulam EPIPHANIUS ad finem *apocatae* subiecit, quem post PETAVIVM eleganter edidit TOMMASIVS *tom. III: institut. theologic. antiquor. patrum*. Ibi legitur prior *cap. CXIX. p. 387. posterior cap. CXX. p. 391*. Editionis operum EPIPHANII Petawianae vide *tom. II. p. 122. 123*. Priorem solum dedit VSSERIVS p. 18. vtramque BINGHAMVS p. 105.

II. In priore voces *θεον εκ θεῶν*, quae ibi desunt, ex Nicaena & altera EPIPHANII formula restitui iubet VSSERIVS, coniectura probabili, non certa. Maiori iure TOMMASIVS verba posterioris de spiritu sancto: *εκ τῆ υιῆ λαμβανομενον* sic vult emendari: *εκ τ. υ. λαμβανοντα*, desumpta sine dubio ex *joann. XVI, 14*.

III. Antequam de his symbolis, nostra observatione dignis, sententiam dicamus, operae pretium est, ex EPIPHANIO nonnulla repetere, quae ad cognoscendum eorum usum & actatē faciunt. Hic vero *cap. CXVIII. p. 387*. de breviori formula ad sacrorum ministros ita differit, ut eos roget & cohortetur, velint incorruptam servare doctrinam de trinitate eamque catechumenorum, των μελλοντων τῶ αγιω λετρω προσηναι, animis insinuate hosque non solum ut credant, exci-

excitare; sed etiam *διδασκειν ῥητως ὡς παντων ἢ αὐτῆ μη-
τηρ το λεγειν*; hoc est docere formulam memoriae mandan-
dam & ore pronuntiandam, quam ipse recitat. Ea finita *cap.
CXIX.* p. 391. haec adiecit: *καὶ αὐτῆ μεν ἡ πισις παρεδο-
θη ἀπο των ἁγιων ἀποστολων καὶ ἐν ἐκκλησια τῆ
ἁγια παλει, ἀπο παντων ὁμο των ἁγιων ἐπισκο-
πων ὑπερ τριακοσιων δεκα τον ἀριθμον.* Quae quidem
de symbolo cum apostolico, tum Nicaeno dicta esse, patet.
His positis, ita pergit EPIPHANIVS: *verum quoniam aetate
nostra*, Latine enim verba eius dare sufficit, *aliae post alias
haereses* (sine dubio Photisum, Apollinarem & Macedonium
hisque similes, Ario inferiores, significat) *emerferunt, ad hoc
usque tempus, sub Valentiniiani & Valentis imperio, quorum do-
cimus iam agitur annus & Gratiani sextus; a Diocletiano ve-
ro tyranno nonagesimus* (hic est annus christianus CCC LXXIII.)
*propterea tam vos; quam nos ipsi & orthodoxi episcopi omnes &
ut uno verbo dicam, tota ecclesia catholica aduersus prodeun-
tes itentidem haereses consentaneaeque cum exposita paulo ante
sanctorum patrum fidei formula, sis praesertim, qui baptismo
instiandi sunt, praecipit, ut hoc modo profiteantur & dicant,
& post haec subiicit formulam alteram, siue longiorem. Haec
igitur si diligentius consideramus, consequens esse nobis vide-
tur, primum, ut utraque formula Nicaena quidem sit recen-
tior, Constantinopolitana autem, quippe quae ad ann. CCC-
LXXXI. refertur, vetustior, deinde, ut simili modo utraque
catechumenorum non modo institutione, sed etiam inter augu-
stas baptismi caerimonias solemniter confessioni fuerit destinata
adeoque inter publica symbola numeranda. Quodsi formulam
breuiorem cum Nicaena comparamus, magnam inter utramque
esse concordiam, facile deprehendimus; at tantum abest, ut
illa cum hac perfecte eadem sit, ut multae in nostra occurrant
symboli particulæ, quas Nicaeni ex instituti sui ratione præ-
termiserunt, Constantinopolitani postliminii quasi iure reuoca-
runt, nec verba, nec verborum, quo quaeque sibi succedunt,
ordo sine omni mutatione retineantur. Non possumus ergo non
de priore ita sentire, ut eam exhibere, credamus, formulam
veterem baptismalem, at post concilii Nicaeni tempora & ad-
ditamentis, ab hoc factis, & anathematismis auctam. Contra
ea nostra formula exemplum symboli esse videtur, quod Con-
stantinopolitani, quum Nicaenam ob novas controuersias la-
tius extendi vellent, praec aliis sequuti sunt. Quae quidem iun-
ctim sumta symbolo apud EPIPHANIVM breuiori singularem*

concedunt dignitatem illudque posterorum memoriae praeclearè commendant. De posteriore, sine longiore formula aliter iudicandum esse videtur. Eadem certe est, si praecipua christiana disciplinae cognata consideraveris, cum breviori formulasque omnes, quae Nicaenae propriae censentur, amplectitur, ac longe pluribus adiectis particulis & doctrinarum argumentis, item novis anathematismis, ut *παραφρασεις* symboli similior videatur, quam symbolo. Si verum symboli baptismalis usum observaveris, facile intelliges, additamenta ista maguam partem ab eo esse aliena; nec miraberis, Constantinopolitanos eadem neglexisse. Superest, ut ignorare nos, fateamur, quibusnam in ecclesiis, praeter Cyprias, maxime Salaminensem, cui EPIPHANIVS praefuit, formulae nostrae locum symboli baptismalis tenuerint. Sufficit, illas in numero orientalium recte haberi. Cum his, quae diximus, compares BINGHAMVM *loc. cit.* & patrem p. 14. sq.

IV. Pauca de EPIPHANIO addere liceat. Reliquit is inter alia insignis suae diligentiae monumenta *λογον περι πιστης και θολικης και αποθολικης εκκλησιας*, qui vere clausula magno de haeresibus operis censetur & in laudata TOMMASII collectione tom. III. p. 299. sqq. separatim expressus est. Hunc, caueant lectores, ne symbolum continere, aut explicare credant. Admodum paucas eiusdem particulas adferendi, vsus est occasione.

III.

Symbola ecclesiarum occidentis.

I.

SYMBOLA ECCLESIAE AQVILEIENSIS.

I.

xxxiv Credo in deum patrem omnipotentem. Et in Jesum christum, filium eius vnicum, dominum nostrum. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Sub Pontio Pilato crucifixus est & se-

sepultus. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris. Inde venturus est, iudicare viuos & mortuos. Credo in spiritum sanctum. Sanctam ecclesiam. Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem.

2.

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in XXXIV.
Iesum christum, filium eius vnicum, dominum nostrum. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus. Tertia die resurrexit viuens a mortuis. Ascendit in caelum. Sedet ad dexteram patris. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Credo in spiritum sanctum. Sanctam ecclesiam catholicam. Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem & vitam aeternam.

OBSERVATIO.

^{p. 17.}
Supra addimus Aquileiense symbolum, quod RVFINI diligentiae acceptum ferimus. Nunc addimus binas formulas, nec cum illo, nec secum inuicem ita conuenientes, vt nihil discriminis illis interesse obseruetur. Deesse in vtraque, videbis, additamenta, quae RVFINVS Aquileiensis symboli propria esse notauerat, maxime celebratissimam illam de descensu christi ad inferos particulam. Simili modo posterior ex nostris clauditur dogmate de vita aeterna, quam prior prorsus silet. At cum Romano RVFINI prior fere eadem est. Haec vobis cogitantibus & intelligentibus, habere quid momenti illustre, quod oculis nostris obiectum est, mutationis symboli publici, in nobilissima aliqua ecclesia factae, exemplum, consultum visum fuit, binas istas formulas in nostram collectionem transferre. Debemus vero easdem JOANNI FRANC. BERNARDO MARIAR DE RVBEIS, qui primum illas in *dissert. de liturgicis ritibus ecclesiae Foroiul.* posteriore p. 242. & 249. priorem p. 243. deinde vtramque in *dissertationibus variae eruditionis* p. 18. 19. quem adhaec, rogamus, si qui plura scire cupiunt. Aegre autem ferimus, de tempore, quo istae formulae in consuetudinem ecclesiae Aquileiensis peruenire coeperint, nihil constare,

stare. Id vnum ex viro docto discimus, adseruatas esse fuisse a LVPO, siue LVFONE, qui vrbs illius sacris gubernandis post annum DCCC LV. admotus fuit.

II.

SYMBOLA ECCLESIAE ROMANAE.

I.

SYMBOLA ECCLESIAE ROMANAE GRAECA.

I.

SYMBOLVM, QVOD MARCELLVS ANCIANVS RECITAVIT.

XXXVI Πιστευω εἰς Θεον παντοκράτορα, και εἰς κυριον Χριστον Ιησουν τον υἱον αὐτε τον μονογενη, τον κυριον ἡμων, τον γεννηθεντα εκ πνευματος ἁγιοῦ και Μαρίας της παρθενῆς, τον ἐπι Ποντιῆ Πιλατῆ σταυρωθεντα και ταφεντα και τη τριτη ἡμερα ἀναστῶντα ἐν των νεκρων, ἀναβῶντα εἰς τὴ θρανῆς και καθήμενον ἐν δεξια τῆ πατρός. ὁθεν ἐρχεται κρινειν ζωντας και νεκρους, και εἰς τὸ ἅγιον πνευμα, ἅγιαν ἐκκλησιαν, ἀφεσιν ἀμαρτιων, σαρκος ἀνάστασιν, ζωην αἰωνιον.

2.

SYMBOLVM APVD VSSERIVM.

XXXVII. Πιστευω εἰς Θεον πατέρα παντοκράτορα, και εἰς Χριστον Ιησουν, υἱον αὐτε τον μονογεννητον, τον κυριον ἡμων, τον γεννηθεντα εκ πνευματος ἁγιοῦ και Μαρίας της παρθενῆς, τον ἐπι Ποντιῆ Πιλατῆ σταυρωθεντα, ταφεντα, τη τριτη ἡμερα ἀναστῶντα ἐκ νεκρων, ἀναβῶντα εἰς τὴς θρανῆς, καθήμενον ἐν δεξια τῆ πατρός, ὁθεν ἐρχεται κριναι ζωντας και νεκρους, και εἰς πνευμα ἅγιον, ἅγι [αν ἐκκλησιαν, ἀφεσιν ἀμαρτιων, σαρκος ἀνάστασιν. Δμην.

OBSERVATIONES.

I. Fore nonnullos, facile praevidemus, qui mirentur, cur quum symbola ecclesiae Romanae proferre, animus sit, Graecis primum locum tribuamus. Quisque enim iure suo expectare videtur, ut Romani nonnisi Latine in sacris peragendis recitandoque symbolo loquuti sint. Hinc colligent, si qua supersint Graeca Romani symbola, eadem nonnisi versionis loco habenda esse. At secus sentio, postquam clarissimis testimoniis cognoui, veteres Romanos aliosque Latinos, qui illos sequuti sunt, quum baptismum catechumenis conferrent, eosdem symbolum primum Graece, deinde Latine pronuntiare iussisse huncque ritum tam constantè seruasse, ut recentioribus barbarisque seculis, quibus clerici ne Graece quidem legere poterunt, in libris liturgicis Graecum textum litteris Latinis veluti apud VSSERIVM, Anglo-Saxonicis pingerent. Conferas hac de re EDM. MARTENE de *antiquis ecclesiae ritibus tom. 1. p. 88.* edit. nouae; RVBEIS *diff. de liturgic. ritibus p. 247.* CAÏETAN. MAR. MERATVM in *obs.* ad BARTH. GAVANTI *thesaur. sacr. rituum tom. 1. p. 42.* LVD. ANTON. MVRATORIVM *liturg. Roman. tom. 1. p. 540.* & JOSEPH. ALOYS. ASSEMANNI *codic. liturg. eccles. vniuers. tom. 1. p. 11.* Quae quidem mihi persuadent, non satis constare, num Graeca Romanae ecclesiae symbola ad versiones solas abicienda sint.

II. Atuero ab hac diuersa est quaestio, num supersint Graeca Romanorum symbola. Proutimus bina, quae cum inter se, tum cum Romano apud RVFINVM consentiunt. De utroque haec scias velim. Primum pars est epistolae, quam MARCELLVS *Ancyranus*, ab Arianis, siue Eusebianis munere suo deiectus & Romae exul, Julio, qui ibidem episcopi locum tenebat, eo consilio tradidit, ut grauissimorum errorum suspicionem dilaceret. Hanc nobis serauit EPIPHANIVS *haeres. LXXII. §. 2. 3. tom. 1. oper. p. 835. 836.* Romanum quidem se symbolum tradere, numquam dixit MARCELLVS, at quodsi expendimus, cum eundem exhibere vere symbolum publicum & baptismale, quod omnibus Nicaeni additamentis caret, tum cum Romae vixisse & Romanis doctrinae suae integritatem commendare voluisse, tum denique, quamuis in ex oriente venerit, nihilominus symbolum propius accedere ad Romanum, quale RVFINVS ad nos transmisit, si ab vno *vitalis aeternae dogmate & patris nomine*, librariorum fortasse culpa omisso, discesseris, quam ad quaecumque orientalia, nullam sane videmus sub-

esse causam, viris doctis contradicendi, qui MARCELLVM Romano symbolo hoc loco vsum esse, arbitrati sunt.

III. *Secundum*, quod omnino articulum de vita aeterna omittit, debemus VSSERIO qui id ex codice seculi octavi descripsit, *loc. cit.* p. 8. Romanum vero id esse, recte adfirmavit, nec facile quis ei refragari audebit, modo si origines rei christianae inter Saxones, qui in Britannia sedes collocaverant, si animum reuocauerit.

3.

ΕΚΚΛΗ... Πιστεω εις Θεον πατερα παντοκρατορα, ποιητην
 ουρανω και γης. Και Ιησυν χριστον υιον αυτου τον μονο-
 γεννητον κυριον ημων τον συλληφθεντα εκ πνευμα-
 τος αγιου, γεννηθεντα εκ Μαριας της παρθενου, πα-
 ρθοντα επι Ποντιου Πιλατου σταυρωθεντα, θανοντα και
 ταφεντα, κατελθοντα εις τα κατωτατα τη τριτη ημε-
 ρα ανασταντα απο των νεκρων. ανελθοντα εις τας ουρα-
 νους, καθεζομενον εν δεξιαις του πατρος παντοδυναμου.
 εκειθεν ερχομενον κρηναι ζωντας και νεκρους. Πιστεω εις
 το πνευμα το αγιον. αγιαν καθολικην εκκλησιαν. αγι-
 ων κοινωνιαν. αφεσιν αμαρτιων. σαρκος αναστασιν. ζωην
 αιωνιον. Αμην.

OBSERVATIO.

Alterum hoc symbolum est, quod VSSERIVS ex co-
 dice Cantabrigiensi produxit, *loc. cit.* p. 12. & post hunc, JO.
 ALB. FABRICIVS in *codic. apocryph. N. T. part. III.* p. 362.
 transtulit. Idem illud esse cum symbolo Romano, recentius
 multis additamentis auxcto, quod per eminentiam apostolicum
 adpellamus, satis patet. Hinc nec tuto iam numero vetustiorum
symbolorum haberi illud, fas est.

† V. 247 p. 61. n. XLII

II.

SYMBOLA ECCLESIAE ROMANAE LATINA.

I.

INITIVM SYMBOLI APVD LEONEM.

Fidelium uniuersitas profitemur, credere se, in~~XXXX~~
leum patrem omnipotentem & in Jesum christum,
filium eius unicum, dominum nostrum, qui na-
us est de spiritu sancto & Maria virgine.

OBSERVATIONES.

I. Post RVFFINVM, symboli Romani Latini antiquis-
ima haec sunt vestigia, in celebratissima LEONIS *magni* ad
Clauianum de Eutythis lite *epistola*, cap. 2. p. 242. tom. I.
oper. edit. QVESNELLI & apud MANSIVM, qui BALLERI-
NOS sequutus est, tom. V. *collect. ampliss. concil.* p. 1367. re-
ferta, quae cum Rufiniano optime conueniunt.

II. In extrema particula restituit QVESNELLVS vocem
ꝑ pro voce *ex*, quam editiones priores habuerunt. Quem
vide tom. II. p. 458. Alia de symbolo LEONIS testimonia, quae
partim continent pauca eiusdem particulas idem p. 376. enu-
merauit.

III. Apud MANSIVM legas veterem interpretationem
Graecam, ad quam BALLERINI ex codice scripto notarunt,
legi ibi: *patrem deum omnipotentem.*

24

SYMBOLVM EX SACRAMENTARIO GELASIANO.

Credo in deum patrem omnipotentem. ~~XL~~
Credo in Jesum christum, filium eius unicum, do-
minum nostrum, natum & passum. Credo in spi-
ritum sanctum, sanctam ecclesiam, remissionem
peccatorum, carnis resurrectionem.

OBSERVATIONES.

I. Formula haec ad interrogationes catechumenorum
per-

pertinet. Sacramentarium, quod GELASII nomine insignitur primum a TOMMASIO, dein a MYRATORIO editum fuit, cuius *liturgia vet. Rom. tom. 1. p. 570.* haec leguntur. Quamvis grauiores sint dubitandi causae, num codex ille a GELASIO sit confectus adeoque ad exitum seculi V. recte referatur nihilominus pretii quid habent haec catechumenos interrogandae formulae, quod antiquissima discriminis, quod inter vetus Romanum aliaque symbola intercessit, indicia iis conciliare videantur.

II. Inter haec indicia, praeter vocem *vnus* omissam principatum fere tenet, nihil ibi de *vita aeterna* legi. Moner tamen oportet, EDM. MARTENE *loc. cit. p. 183.* eiusdem libri Gelasiani codicem manu exaratum antiquissimum laudare qui verba; *Et vitam aeternam* adiecta habet.

3.

SYMBOLVM ROMANVM EX VSSERIO.

XLI. Credo in deum patrem omnipotentem & in Christo Jesu, filium eius vnicum, dominum nostrum, qui natus est de spiritu sancto & Maria virgine, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit in caelis, sedet ad dexteram patris, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritu sancto. sancta ecclesia, remissione peccatorum, carnis resurrectionis.

OBSERVATIO.

Conf. VSSERIVM p. 8. qui libraria vitia, cuius oculorum vsu manifesta, ad marginem reiecit, nos in ipso textu retinere maluimus.

4.

SYMBOLVM EX ORDINE ROMANO.

XLII. Credo in deum patrem omnipotentem, creatorem caeli & terrae. Et in Jesum christum filium

um eius vnicum, dominum nostrum, natum & passum. Et in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem & vitam aeternam.

OBSERVATIONES.

I. Leguntur haec in *ordine Romano* post GEORG. CASANDRUM a MELCHIORE HITTORPIO in lucem emissio & deinceps in *tom. XIII. bibliothecae maximae patrum Lugdunensis* translato, vbi p. 673. videas. Quamvis ista sacrorum rituum, Romae visitatorum, descriptio communi fere eruditorum iudicio ad seculum a virginis partu octauum reiciatur, nihilominus formulas saltem ibi positas illo longe antiquiores esse: immo ad GELASII, vel GREGORII aetatem accedere, probabile visum fuit JOANNI MABILLONIO *comm. in ord. Rom. praemisso tomo II. musci Italici p. 8.*

II. Eadem huius formulae cum *Gelasiana*, paullo ante tradita, est ratio. Obseruent igitur, velimus, lectores accessiones articulorum primi & tertii.

5.

SYMBOLVM AVCTIVS EX VSSERIO.

Credo in deum patrem omnipotentem, creatorem caeli & terrae. Et in Jesum christum filium eius vnicum, dominum nostrum. Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Descendit ad inferna. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad caelos, sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Inde venturus iudicare viuos & mortuos. Credo in spiritum sanctum. Sanctam ecclesiam catholicam. Sanctorum communionem. Remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.

OBSERVATIONES.

I. Exhibet formulam VSSERIVS *loc. cit.* p. 8. & FABRICIVS *loc. cit.* p. 363. adiunctam Graecae, cui supra tertium locum adsignare, placuit.

II. Nullum nobis quidem praeter hoc, occurrit antiquitatis monumentum, quo symbolum hoc, quod apostolicum per eminentiam nostra aetate dicitur & omnium fere occidentis ecclesiarum vsu nobilitatur, ecclesiae Romanae veteris consuetudine frequentatum fuisse comprobetur. Aliorum quidem coetuum, qui seculo saltem quinto illud vsurparunt, exempla postea dabimus. Conf. BINGHAMVM p. 99.

III. A nonnullis viris doctis adeoque RVBEISIO *diff. variae erud.* p. 15. moneri, meminimus, symbolum Romanum, quale seculo septimo fuit, ex AGATHONIS epistola ad concilium oecumenicum sextum posse cognosci. At falli eos, quisque videbit, modo si legerit litteras illas & locum expenderit, ubi patrem magnam symboli Constantinopolitani recitat, apud MANSIVM *collect. amplissim. concil. tom. XI.* p. 290. Symbola vero, quae DAMASI nomen mentiuntur, in alium locum referuare libet.

III.

SYMBOLVM ECCLESIAE RAVENNATIS.

XLIV.

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in christum Jesum filium eius unicum, dominum nostrum. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in caelos, sedet ad dexteram patris. Inde venturus est iudicare vivos & mortuos. Credo in spiritum sanctum. Sanctam ecclesiam catholicam & remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem, Vitam aeternam.

OBSERVATIONES.

I. Sex exstant PETRI *chryso logi*, qui tempore Leonis magni Ravennae episcopi munus obire, sermones, qui singuli sym-

symbolum brevibus interpretationibus explicant; nec dubitate licet, praesulem eam formulam plebi tradidisse & exposuisse, quae inter Rauennates isto tempore catechumenis commendari & ab his disci consueverat. Istaе vero orationes inter ceteras orationes locum LVII. ad LXII. occupant. Vtatur nos editione operum PETRI, quae cura DOMINICI MITAE, ann. MDCCXLII, Venetiis prodiit.

II. Exscriptimus formulam ex *sermone* LVII. p. 69. sqq. at quum eandem cum quinque aliis conferremus, PETRVM sibi in exprimendis formulae verbis minus constare, deprehendimus. Nec mirari id quis potest, quum ex *serm.* LIX. p. 73. & *serm.* LXII. p. 76. intelligimus, eum prisco more noluisse symbolum litteris exarari, nec de charta, sed ex ore suo illud a catechumenis capi. Adiicimus ergo discrepantias, quas observauimus.

1. *resurrexit a mortuis.* Postremas binas voces omittit *serm.* LVIII. p. 72. *serm.* LX. p. 74. *serm.* LXI. p. 75. *serm.* LXII. p. 77.

2. *sedet ad dexteram.* *Serm.* LIX. p. 73. legit *sedes in dexter.*

3. *sanctam ecclesiam.* *Sermo* LIX. p. 73. praemittit *et*, sed *serm.* LXII. p. 78. in.

4. *et remiss. pecc.* Copula deest in *serm.* LIX. p. 73.

5. *Visam aeternam.* Omittit neque explicat *serm.* LXII. p. 75. Vocem *amen* solus habet *serm.* LIX. p. 73.

IV.

SYMBOLVM ECCLESIAE TAVRINENSIS.

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in ^{XIV.} Iesum christum, filium eius unicum, dominum nostrum. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in caelum. Sedet ad dexteram patris. Inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem.

OBSERVATIONES.

I. Admodum celebris est multisque laudibus ornatus

MAXIMI, qui seculo quinto Taurinensium sacra gubernavit de *expositione symboli homilia*, ex qua hanc formulam descripsimus. Vli vero sumus *operum* MAXIMI editione Veneta ante MDCCLXVIII. qua LEONIS *magni operibus* illa adiuncta fuerunt.

H. Formula haec ab VSSERIO, VOSSIO, KINGIO BINGHAMO, BLANCHINIO iure meritoque commendatur. Etenim non modo satis simplex est & vetustioribus proximis accedit, sed habet etiam quaedam sibi propria.

V.

SYMBOLA ECCLESIAE AFRICANAE.

I.

SYMBOLVM ECCLESIAE HIPPONENSIS EX GERMANIS AVGVSTINI MONIMENTIS.

XLVI. Credo in deum patrem omnipotentem. Et in Iesum christum filium eius vnicum, dominum nostrum. Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex virgine Maria. Passus est sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in caelum. Sedet ad dexteram patris. Inde venturus est iudicaturus vivos & mortuos. Et spiritum sanctum, sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem.

OBSERVATIONES.

I. Magna est AVGVSTINI in re veterum symbolica auctoritas, nec facile quis ad illam exquirendam, aut illustrandam animam admouit, quin AVGVSTINVM laudauerit seque ex illo multa praeclara didicisse, professus sit. At vix dici potest, quanta cautione opus sit, vtne in errores prolabamur & vix summo ea tribuamus, quae ab eo numquam profecta sunt. Superfunt quidem monimenta AVGVSTINI, quae haud dubitanter in nostros vsus conuerti licet, mixta tamen cum aliis, quae iniuria pro Augustinianis habentur. Quare operae pretium duximus, separare germanos eius libros a spuris & incertis, quorum neque auctores neque aetatem tuto definire possumus. In illorum numero sunt

1. *Sermo* quatuor, ab AVGVSTINO, quatuor catechumenis, antequam ad accipiendum sanctissimae Iohannis benedictionem admitterentur, symbolum traderet & explicaret, recitavit. Exstant in editione operum AVGVSTINI, quam post Benedictinos Parisienses JOANNES CLERICVS adnotavit, *tomo V. p. 652. sqq.* Numerantur ibi CCXII, CCXIII, CCXIV, CCXV. Ex his quem tertio loco ponit videmus, a Benedictinis primum in lucem productum adeoque VSSERIO, VOSSIO aliisque ignotum fuisse, cogites.

2. de *fide & symbolo liber unus*, qui in *tomum eiusdem editionis sextum p. III. sqq.* translatus fuit. De hoc AVGVSTINVS *libr. I. retract. cap. 21.* haec nostra observatione digna scripsit: *in qua de rebus istis ita disseritur, ut tamen non fiat verborum illa contextio, quae tenenda memoriter catechumenis traditur.*

3. de *symbolo sermo ad catechumenas*, eidem *tomo p. 399.* insertus, quem veteres editiones *primum librum* adpellant tuncque, *pro alijs adiungunt*, AVGVSTINO non satis dignos.

II. Ex his patet, sexies in operibus AVGVSTINI symbolum integrum recitari, si a sermone CCXIV. discesseris, quo nonnisi nonnullae eius particulae adferuntur. At si libellos istos omnes secum contenderis, omnino eos inuicem dissidere, cognosces: cuius rei eadem est causa, quam de PETRO paullo ante significavi. Saepissime enim AVGVSTINVS testatur, symbolum non scribi, nec legi, sed audiri & memoria fidelium retineri. Hinc dedimus formulam, sermone CCXIII. expressam, quae omnium videbatur maxime absoluta, eamque cum ceteris comparavimus. Adscribere nunc liceat ea capita, in quibus singulae istae differunt.

1. *omnipotentem*. Serm. CCXV. addit: *unigenitum unum creatorem*, nisi forte haec sit AVGVSTINI interpretatio.

2. *qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex virgine Maria*. Ita praeter dictum sermonem CCXIII. nullum legit exemplum: *natus est de spiritu sancto & Maria virgine*. Sic sermo de symbolo & serm. CCXIV. *natus est de sp. s. ex Maria virgine*, serm. CCXV. & serm. CCXII. ex libris scriptis Benedictinorum. *natus est per sp. s. ex Mat. v. liber de fide & symbolo.*

3. *passus* — — — *sepultus*. Consentit serm. de symbolo, haec tamen legit, *ut vox mortuus*, quae in editis est, a scri-

scriptis ablit. *Passionem & mortem non exprimit sermo CCXIV CCXV. & liber de fide. Eadem cum Pilati mentione desunt in serm. CCXII.*

4. *resurrexit a mortuis.* Desunt binæ voces extrinsecæ in serm. CCXII, & CCXIV. tota propositio in serm. de symbolo quoad verba.

5. *indicaturus,* serm. CCXII, & CCXIV. *iudicare* in serm. de symb.

6. *sanctam ecclesiam.* Libellus de fide addere videtur *catholicam.* Sed hæc vox, quæ a ceteris omnibus abest, à **AVGVSTINO** contra Donatistas fuit adiecta.

7. *carnis resurrectionem.* Sermo CCXII. habere videtur *corporum resurrectionem.* At neque hæc est particula symboli, sed explicatio **AVGVSTINI.**

8. *resurrectionem. Vitam æternam* addit solus sermo CCXV. in *vitam æternam* sermo de symbolo.

II.

SYMBOLA EX MONIMENTIS, AVGVSTINO AVT CERTE

FALSO, AVT DVBIO IUDICIO

ADSCRIPTIS.

I.

XLVI *lib.* Credo in deum patrem omnipotentem. Et in filium eius Jesum christum, natum de spiritu sancto ex virgine Maria. Crucifixus est sub Pontio Pilato & sepultus: tertia die resurrexit a mortuis: assumptus in caelos: venturus est vivus & gloriosus iudicare. Et in spiritum sanctum, remissionem peccatorum; in carnis resurrectionem & in vitam æternam.

OBSERVATIONES.

1. *Sermoni de Symbolo ad catechizandos AVGVSTINI* in libris cum scriptis, tum typis expressis adiungi solent *triple* similes orationes & *secundi, tertii, quarti libri de symbolo* non minus insignis. Exstant *tom. VI. oper. p. 407.* Hos **Benedictini AVGVSTINO** indignos esse, indicant. Nonum sententiæ

huius

hujus argumentum deduci potest ex discrepantiis symbolorum quae cum ab AVGVSTINO, tum ab auctore horum sermonum explicantur. Quamvis aetatem illorum divinatione adsequi non possimus, facili tamen nobis concedetur, formulæ, quae in tribus istis sermonibus eadem est, memorabilem esse simplicitatem & omittas particulas, quae in hujus generis symbolis rarius deesse solent, v. c. Jesum esse, filium unicum, dominum nostrum, sedere cum ad dexteram patris, doctrinam de ecclesiasticam vocem eadem proprias, v. c; *unigenitus in nativitate*.

II. Quamquam omni dubitatione careat, in tribus sermonibus eandem explicari formulam, nihilominus nonnullae differentiae inter illos esse, observavimus. Contulimus enim formulam sermonis *secundi*, quam descripsimus, cum verbis, in *tertio* & *quarto* positis. In *tertio* ante articulum secundum deest *in*; verba de nativitate non exprimentur, tamen explicantur: additur: *sedet ad dexteram patris*: legitur denique: *in vita aeterna*. *Quarto* vero verba symboli, licet declarentur, confuse tamen modo silentur, modo proponuntur, ut difficile sit, formulam integram elicere.

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in *xviii* Jesum christum filium eius unicum dominum nostrum. Qui conceptus est de spiritu sancto: natus ex Maria virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Descendit ad inferna: tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad caelos. Sedet ad dexteram patris omnipotentis. Inde venturus iudicare vivos & mortuos. Credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum.

OBSERVATIONES.

I. Ex quo haec desumimus, *sermo de simbolo* olim sub AVGVSTINI nomine factis celebratus fuit; tempestive tamen viri doctum isto prorsus indignum & vere ex libris RUFFINI, CAESARII, GREGORII, IVONIS adeo *Carnotensis*, qui sub initio seculi XII. vitam finiit, collectum. Ediderunt eum Benedicini in *sep. tom. VI. p. 757.*

II. Ca-

II. Certum quidem est, formulam hanc ~~proinde~~ accedere ad symbolum Romanum, auctius, quod continet descensum ad inferos, a sepultura distinctum, sanctorum communio nem & similia; neque id miraberis, modo si aetatem libel cogitaueris. Nihilominus ab eo differt articulo primo & in fine desiderabis carnis resurrectionem & vitam aeternam. Quae omittantur, nescire nos lubentes fatemur.

III. De iusto, saepius eadem verba reperimus. breuius monemus, inter sermones, AVGVSTINO contra veritatem trinitatis & Benedictinis in appendicem tomus V. adiectis, varia esse symboli apostolici explanationes, de quarum formulis haec scribas:

I. Sermo CCXXXVII. CCXXXVIII. CCXXXIX de symbolo p. 276. Iqq. exhibent fere nulla symboli verba & tantum proponunt doctrinam de patre, filio & spiritu sancto.

2. Sermo CCXLII. de symbolo p. 280. primum ponit formulam integram, deinde eius partes singulas interpretatur. Eadem est cum symbolo Romano auctori, si ab hoc vno discesseris, quod Aquileiense more legat: ~~carne~~ carnis resurrectionem.

3. Sermo CCXLIII. de symbolo p. 281. eandem explicat formulam, omissa vocula huius.

4. Idem de sermone CCXIV. de symboli fide & mensuris tenendum est.

ELI Petrus dixit: credo in deum patrem omnipotentem, creatorem caeli & terrae; Andreas dixit: Et in Iesum christum, filium eius, unicum dominum nostrum; Iacobus dixit: qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine; Ioannes dixit: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus; Thomas dixit: descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis; Iacobus dixit: ascendit ad caelos, sedet ad dexteram dei patris omnipotentis; Philippus dixit: inde venturus est iudicare vivos & mortuos; Bartholomaeus dixit: credo in spiritum sanctum; Matthaeus dixit: sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem;

Simon

Thaddaeus dixit: remissionem peccatorum; *Thaddaeus* dixit: carnis resurrectionem; *Matthias* dixit: vitam aeternam.

OBSERVATIONES.

I. Duo supersunt sermones de symbolo, **AVGVSTINI** nomen aperte mentientes, quos vix dignos habuissimus, quorum hoc loco fieret mentio. At vero nefas fuit, ineptos libellos silentio praeterire, qui inter praecipuos sanctos numerari debent, cur fabulam de symbolo hoc ab apostolis in concilio coactis condito & de singularum particularum auctoribus: immo opinionem, duodecim esse fidei articulos tot millia crediderint tamque firma fide admiserint, ut impium & scelestum putarent, seque sentire. Vasa illi homines, qui haec omnia finxerunt, callide abusi sunt **AVGVSTINI** nomine & auctoritate. Hinc saepissime scriptum ab aliis fuit, nugarum illarum testem esse **AVGVSTINVM**: Bono igitur consilio nobis videtur haec adtulisse, ut verum minus periti & sciant, quare **AVGVSTINVS** in hac dispensatione celebrari solet, & quare id veritati aduersetur, vel ex eo colligant, quod nulla vestigia huius symboli in germanis **AVGVSTINI** monumentis nobis relicta sunt.

II. Neptis has tradit *sermo CCXL. de symbolo*, in eadem *tomii quinq. adpendice p. 278.* editus. Eandem repetit *sermo CCXLI. p. 279.* mutato tantum apostolorum ordine; at has discrepantias referre piget. Vtrumque **FABRICIVS** *codici apocrypho N. T. tom. III. p. 346. sq.* insulse adiecitque similes ex scriptoribus aevi mediis narrationes; ignoravit vero illam, quam ex *sacramentario Gallicano* **IOANN. MABILLONIVS** *tom. I. musci Italici p. 396.* exhibet.

III.

SYMBOLVM APVD VIGILIVM TAPSENSEM.

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in **I.**
Iesum christum, filium eius vnigenitum. Et in **I.**
spiritum sanctum.

OBSERVATIONES.

I. Hanc formulam breuicem ad *sacrum lauacrum venientes confiteri*, testatur **VIGILIVS** *Tapsensis libr. XII. de trinitate*

102 p. 799. *Ann. VIII. 18111000* *ministi palatio Lugdi*
ensis.

II. Alius VIGILII huius frequentissime laudatur locus sed a nostro instituto alienus. Nullum enim ibi recitat symbolum, sed morem Romanum, neque *unum* deum patrem, neque *unum* Jesum christum consistendi, quem *LEON* in *epistola a Flavianum* tenuerit, contra Eutyrianosum obsecratione praecclare defendit. Exstat vero illud testimonium *lib. IV. con tra Eutyrianum* p. 730.

IV.

SYMBOLVM APVD FACVNDVM HERMIANENSEM.

II. Credimus in vnum deum omnipotentem & in vnum dominum Jesum christum filium eius, natum ex spiritu sancto & Maria virgine, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus; tertia die surrexit a mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris, vnde venturus est iudicare vivos & mortuos, & *religiosa*.

OBSERVATIO.

Quamvis FACVNDVS seculo sexto vixerit, nec formulam exhibuerit integram, quod quae adduxit, pro consilii civi ratione sufficere videbantur, nihilominus eant ex numero veterum symbolorum quo minus eximamus, grauissimis rationibus impedimur. Loquitur enim repressè de formula baptismali, nec difficile est, quantum hic cum AVGVSTINO conveniat intelligere. Si verba distèrre videntur, cogites, FACVNDVM *non quidem in ordinem praelixit uti suscitandae causae, sed admodum delibando passisse.* Haec descripta sunt ex FACVNDI *epistola fidei catholicae* p. 846. editionis, quae in *Parisiensi opere* SIB. MONDI collectione eiusque *tomus II.* exstat.

VI.

SYMBOLA ECCLESIAE GALLICANAE.

I.

**SYMBOLUM, QUOD VENANTIUS FORTVNATUS
EXPOSUIT.**

Credo in deum patrem omnipotentem. Et in Jesum christum, unicum filium. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Crucifixus sub Pontio Pilato. Descendit ad infernum: Tertia die resurrexit. Ascendit in caelum. Sedet ad dexteram patris. Judicaturus vivos & mortuos. Credo in sancto spiritu, sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, resurrectionem carnis.

OBSERVATIONES.

I. VENANTII FORTVNATI, quem, constat, in Gallia vixisse, *expositio symboli*, quod hic dedimus, probe discernenda est ab *expositione fidei catholicae*, siue potius symboli *quicumque*, quam LVDOVIC. ANTON. MVRATORIUS *anecd.* Latin. tom. II. p. 212. in lucem protulit & a nostro FORTVNATO exaratum esse, adfirmavit. Illa inter VENANTII opera a CHRISTOPHORO BROWERO collecta locum obtinuit & denuo edita fuit tom. X. *biblioth. max. patrum* p. 592. 199.

II. Non ignobile est symbolum FORTVNATI, sed & clarissimis viris saepius commendatum, maxime a RYERSSIO *diff. variae eruditionis* p. 24. Neque indignum esse nostra observatione, ex numero non modo vocum, sed dogmatum etiam iudicabis, quae omittit. Hoc imprimis notari velimus, *sepulturam* christi silentio praeteriri; poni tamen *descensum ad inferos*, hancque VENANTIVM non de sepultura, sed de *profectione* christi in carceres, ad liberandos captivos interpretari.

2.

SYMBOLUM EX MISSALI GALLICANO.

Credo in deum patrem omnipotentem, crea-
torem

VIII

**SYMBOLVM LATINVM VETVS INCEP-
TAE ECCLESIAE.**

IV. Credo in deum patrem omnipotentem, -
 ex Maria virgine, qui sub Pontio Pilato cruci-
 xus est & sepultus, descendit ad inferna, die ter-
 tio resurrexit, ascendit in caelos, sedet ad dexte-
 ram patris. Inde venturus est iudicaturus de vi-
 uis & mortuis. Credo in spiritum sancto, sanctam ma-
 trem ecclesiam.

OBSERVATIO.

Quae supra de symbolis apud RUFFINVM commen-
 tatur, laudamus veterem *emendationem in symbolum*
 ATHANASIO sine iure adscriptam & a JOSEPHO BLANCHI-
 NI primam editam & egregie illustratam. Hoc libello expli-
 catur haec formula, quam nolimus lectoribus invidere, quam
 cogitarem, si admodum paucis nostratum manibus versari posse
 opusculum *Blanchinianum*. Quia in aedice scripto, quo is usus
 est, post initium nonnulla desiderantur folia, facile intelligitur
 causa, cur mutilum sit symbolum, cuius forma alioquin a
 ceteris omnibus differt & nisi nos omnia fallant, satis antiqua
 est. Parum abest, quin haec omnium Latinarum vetustissimum
 esse suspicemus, quae descensum ad inferos habet.

BIBLIOTHECAE SYMBOLICAE

VETERIS

CLASSIS TERTIAE

QVAE

SYMBOLA IN SYNODIS AD CONTROVER-
SIAS RELIGIOSAS COMPONENDAS

CONDITA COMPLECTITVR.

I.

SYMBOLVM, IN CONCILIO NICAENO
CONDITVM.

Y.

SYMBOLVM NICAENVM GRAECVM.

Πιστευομεν εις ενα θεον πατερα παντοκράτορα, παντων ορατων τε και αορατων ποιητην. Και εις ενα κρημον υιον χειρα τον ωιον τε θεον, γεννηθεντα εκ της πατρος προς μονογενη, ταυτην, εκ της ομοιας τε πατρος, θεον εκ θεου. Φως εκ φωτος, θεον αληθινον εκ θεου αληθι-
νου, γεννηθεντα ο, παιδεντα, ομοσημω τω πατρι, δι-
ετα παντα εγενετο. τα τε εν τω αρχαι και τα εν τη η-
τον διημερα πρις ανθρωπων και δια την ημετεραν σω-
τηριαν καταδουρω και σαρκωθεντα, εσαν θεωπησαν-
τα, παθοντα και ανασταντα τη τριτη ημερα, ανεληθαν
τα εις τον ουρανον, και ερχομενον κρησει σωτηρας και κρη-
σει. Και εις το αγιον πνευμα, τω δε αγιω, ελε
η

174

ὅτι ποτε ἔτε ἐκ αὐτῶν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι ἐκ αὐτῶν, ἀπὸ ἐκείνου ἐκ ἰσχυρῶν ἐβουλεύετο ἢ ἐξ ἑτέρων ἀποστολικῶν ἢ ἁγιῶν Πατρῶν εἶναι, ἢ κλισίον τρίτον ἢ ἀλλοιωτὸν τοῦ ὑποτιθέμενου, καὶ ἰσχυρῶς ἐξ ἡ καθολικῆς ἐκκλησίας.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis nulla Nicaena hęc celebrata & tam veterē, quam recentiore ætate sæpius in controuersiam vocata sit formula, ideoque & admodum frequenter typis exscripta sit, est tamen, cur miremur, in colligendis variis lectionibus minus diligenter laborasse viros doctos. Hęc nobis cogitationibus, officium nostrum postulare visum est, vt quantum in nostra potestate sit possit, id omne criticæ rei huius symboli constituendæ tribuamus. Primum igitur, quum orationem Græcā, qua vsi sũnt patres Nicaeni, a Latinis versionibus separare libuit, de fontibus eius, hoc est, de antiquis eiusdem exemplis, quæ in monumentis seculi quarti & quinti supersunt, non nihil dicamus. Quamquam eadem enumerauerunt alij, in his **CAESARE THOMAS ITTIGIUS** *histor. concil. Nicænen. lib. XIV. p. 44.* & **JO. ALB. FABRICIUS** *bibliothec. græc. vol. XI p. 362.* nihilominus non modo reliquerunt, quæ a nobis adderentur, sed neglexerunt etiam, quod fieri oportebat, Græcos a Latinis discernere. Singulatim igitur enarrabimus istos Græci textus fontes, quos ipsis nobis adire & inuicem conferre licuit.

SVI

1. Principatum tenet **EVSEBIUS**, in cuius *epistola ad Cæsareenses* integrum symbolum Nicaenum fuit insertum. Quamvis huius epistolæ exempla, quæ ad nostram ætatem peruenerunt, licet supra, quum de symbolo Cæsareensi verba faceremus, iam commemorauerimus, tectis tamen est, vt quænam illa sint, omnia tamen editionum significatione denuo repetamus. Exstat igitur apud **THEODORETUM** *histor. ecclæs. libr. I. cap. 12. p. 34.* **SOCRATEM** *histor. ecclæs. libr. I. cap. 8. p. 20.* vbi legas, cupimus; quæ **HENR. VALESIVS** adscriptus; **ATHANASIVM** *de decret. synod. Nicæen. tom. I. part. I. p. 239.* & **GELASIVM** *histor. concil. Nicæen. libr. II. cap. 35. p. 919.*

2. **ATHANASIVS** symbolum hoc partem epistolæ ad **Iouianum** *lib. 3.* esse voluit. Non solum inter opera eius, a **MONTEFALCONIO** optime collecta *tom. I. part. 2. p. 781.* legitur, sed etiam a **THEODORATO** *histor. ecclæs. libr. IV. cap. 9. p. 137.* exhibetur.

3. **BASILIVS** *Magnus*, qui in *Epistola* **GRV** *ad* *Constantinenses* num symbolum recitavit, quam vide in *tom. III. oper. p. 112* edit. *Benedictinorum*; qui post **GARNETIVM** ex hac vita *discessit* sanè volumeri illud protulerunt.

4. **SOCRATES** non satis habuit, **EVSEBII** epistolam transcribere, sed pauca etiam interpositis, demum *Nicaenam* formulam recitavit *lib. I. hist. eccl. cap. 8. p. 71.*

5. **CYRILLVS** *Alexandrinus* in celeberrima *epistola* *Anastasio*, de qua legit **FABRICIVM** *lib. Græc. vol. VIII. p. 581.* *Nicaenam* formulam recitavit. Exstat cum inter *opera* eius *Græcolatma*, quorum editionem **JOANN. AVBERTO** debemus; *tom. V. part. 2. p. 174.* sed etiam inter *acta* concilii *Ephesini* apud **MANSIVM** *collect. ampliss. concil. tom. V. p. 387.*

6. *Codex* *Chalcedonensis* *Africanus*, a **IUSTELLO** præclare ornatus, exhibet nostrum symbolum; apud **MANSIVM** *tom. III. p. 708.* Sed vero versio *Græca* ex *Latino* facta, si recte iudicamus, *Dubia* igitur *auctoritas* et *incerta*.

7. Simili modo est *liber* *acta* *concilii* *Ephesini*, ubi lectum fuit, *act. VI. in eadem* *collectione* *tom. IV. p. 134.*

8. **GELASIVS** *Cyrenensis* idem, præter **EVSEBII** epistolam *lib. II. cap. 26.* descripsit apud **MANSIVM** *tom. II. p. 877.*

9. **EVTYCHES** in *libello* *confessione*, quo se a *purior* doctrina *nequaquam* *discedere* *testari* *voluit*; integram formulam *Nicaenam* *posuit*, quem inter *acta* *concilii* *Chalcedonensis* *videas* apud **MANSIVM** *tom. VI. p. 629.* Meminisse etiam nos oportet; *patres* *Chalcedonenses* in hac **EVTYCHIS** *confessione* *nihil* *p. 631.* reprehendisse, quam quod *additamenta* *symboli*, in *concilio* *Constantinopolitano* *facta*, *omiserit*. *Consequens* igitur est, ut ille *Nicaenam* *formulam* *sine* *omni* *vitio* *reddiderit*, quod *collatione* *cum* *aliis* *exemplis* *facta* *confirmatur*.

10. **THEODOTVS** *Ancyranus* reliquit libellum, ab **HOLSTENIO** *expositionis* *symboli* *Nicaeni*, a **COMBESISIO** *adversus* *Nestorianum* *libri* *titulo* *inscriptum*. In huius *editione*, quæ *Parisiis* *ann. MDCLXXV.* prodit, *p. 24.* ipsa *symboli* *verba* *recitantur*.

11. Inter *acta* *denique* *concilii* *Chalcedonensis*, prout ea **MANSIVS** *dedit*, bis *symbolum* *Nicaenum* *legitur*, *act. 2. p. 99.* *tom. VI. & act. V. tom. VII. p. 109.* Quæ *postremo* *loco* *exhibetur*, *formula* *a* *ceteris* *nimirum* *quantum* *discedit* *mutaque*, at *non* *omnia*, *additamenta* *Constantinopolitana* *habet*. De *recentioribus* *editoribus* *non* *opus* *est* *disputari*.

II. *Deinde* *laudabimus* *viros* *doctos*, qui *ante* *nos* *de*

lectionis varietate cogitavit, Nobis quidem punctis potuerunt. MONTFAUCONIVS, utrumque Athanasii locum huius generis observationibus intrusit, sed satis ipsi fuit, quatuor epistulae Iosephianae & bina Athanasianae exempla, quae notatissima, & praeterea hanc cum codice regio confert. Benedictini epistolam BASILLI ex multis libris scriptis emendandi, ut sunt opportunitate, de ceteris ne cogitarunt quidem. Pauca vero sunt, quae HARDVINVS ad GELASIVM *lib. 26. cap. 26.* adscriptis, MANSIVS repetiit. Omnium diligentiam superavit JOANNES GEORGIUS DORSCHEVVS, cuius eruditissima *exercitatio ad concilii Nicaeni I. ἡγεμονικὸν de sacra synodi concilio dominicae, in Ge. Gyzeleno impressa Argentorati ann. 1638.* prodit. In huius *schol. p. 76. sq.* dedit collationes symboli. Contulit vero formulam, quam ATHANASIVS, in *epistol. ad Jonianum de his qui* SOCRATE, THEODORETO, BASILIO, EVSEBIO, synodo Chalcedonensi, EPIPHANIO, Quamvis studia haec DORSCHEL laudare fas sit, nec tamen caput vitis, quae partim noni culpa tribui debent. Sic usus est depravatis editionibus, & c. BASILLI. Deinde non satis diligenter significavit, quales fuerint fontes, ex quibus sua deduxerit. Quoniam Iosephianae epistolae editionem sequutus sit, quodue intelligat Chalcedonense exemplum, nos certe ignoramus. Denique non satis accurate EPIPHANIVM in hunc sensum retulit. Is numquam formulam Nicaenam, qualis Nicaeae condita fuit, sed vere symbolum baptisiale, Nicaenae tamen particulari insigniter auctum, tradit. At hac de re supra diximus, ubi utrumque EPIPHANII symbolum lectorum oculis subiecit.

¶ Denique ipsas lectiones varias adferemus, hoc vnum praemonentes, nos descripsisse formulam ex EVSEBII epistola apud ATHANASIVM.

1. *ἐἰς εὐχ. θεῶν.* ATHANAS. ad *Jonian.* addit *τοῦ*, codex tamen regius non habet.

2. *ἐἰς εὐχ. κρησίων.* Vocem *ἡμῶν* in prioribus BASILLI editionibus additam esse, at contra fidem septem librorum scriptorum, testantur Benedictini.

3. *Quae, non Quis* solus THEODORETUS in *ep. Esf.*

4. *καὶ τοῦ ἐν τῇ γῆ, τοῦ τοῦ ἐ. τ. γ.* GELAS. in *epist. Esf.* & codex *Afric.* *τοῦ ἐν τῇ γῆ, τῆς γῆς*, THEODOTVS. Articulus *τοῦ* omititur in BASILLI editionibus, restituitur a Benedicti.

5. *κατελθόντα*. Editi BASILII non addunt in hoc
 versu, at contra codices scriptos.

6. *αποκαθάρσιν*. Concil. Chalcedon. ad V. addit
 πνευματος αγίου και Μαρίας της παρθένου.

7. *ένανθρωπ*. Eusebiana THEODORETI epistola
 praemittit και.

8. *παθόντα*. Concilium Chalcedonense ad V. legit
 εύρωθέντα υπέρ ημών επί Πόντιο Πλάτωνα και πάθ.
 και τούθεντα. Postremam vocem addit etiam GELASIVS in
 epist. Euf.

9. *ήμερα*. Chalcedonenses ad V. addunt *κατα τας*
ήρας.

10. *ήρας* *ήρας*, τής deest in codicibus BASILII
 scriptis.

JIVJ

11. *ήρας*. GELASIVS, *Africani* & *Chalcedonenses*
 ad V. addunt: και καθέξομενον εν δεξια του πατρος
 Ερθεσίνου ντρο; και εν δεξια του πατρος καθήμενον.

12. *ερχομενον*. Praemittit και THEODORETVS
 in epistola Euf. και παλιν, GELASIVS, *Africani*, *Chalcedo-*
nenses ad II. & V. lidem ad V. addunt *μετα δεξις*.

13. *νεκρής*. Chalcedonenses ad V. addunt: & της
βασιλευσ εν εσσι τέλος.

14. *εις το αγιον πνευμα*. Legunt *εις το πνευμα*
 το αγιον SOCRATES bis, ATHANASIVS ad Iouin. CYRILLVS,
 Chalcedonenses ad II. *εις το αγιον αυτου πν*, GELASIVS:
εις το πν. το αγ. το κυριον το ζωοπιον, Chalcedonenses
 ad V.

15. *εξ ετεραις υποσώσεως η εστις*. Ita omnino
 ATHANASIVS, quem HARDVINVS voces υπ. η, omisisse,
 male notauerat. *Africani* εζ άλλης εστις.

16. *κτισιν*. Omittit THEODOTVS & THEODO-
 RETVS epist. Euf.

17. *τρ. η αλλ*. Transponunt has voces *Africani*.

18. *όναθεματις*. Praeponunt ταυτες SOCRATES,
 Ερθεσίνου, *Africani*, CYRILLVS & Chalcedonenses bis,
 τες τοιυτες BASILIVS & GELASIVS.

19. *η και*. *εμκλ*, Legunt η καιθολικη και απο-
 σολι-

Symbola synodalia.

SYMBOLUM NICÆNÆ. ATHANASIVS ad Romanos. SOCRATES, GELASIVS, BASILIVS, THEODOTVS, EUTYCHES, Chalc. b. sic. q̄ dicitur. x. n. c. x. i. THEODORETVS in epist. Ex q̄ dicitur TS DS X. n. c. x. i. Ephesini.

2.

SYMBOLI NICAENI VERSIONES LATINAE.

L

VERSIO LATINA APUD HILARIUM.

LXXL Credimus in vnum deum patrem omnipotentem omnium visibilium & invisibilium factorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum christum filium dei natum ex patre vngenum, hoc est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum de deo vero, natum non factum, ynius substantiae cum patre, quod Graece dicunt homousion per quem omnia facta sunt, quae in caelo & in terra, qui propter nostram salutem descendit, incarnatus est & homo factus est & passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in caelos, venturus iudicare vivos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt, erat, quando non erat, & antequam nasceretur, non erat, & quod de non existantibus factus est, vel ex alia substantia, aut essentia, dicentes convertibilem & demutabilem deum, hos anathematizat catholica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Mirum non est, varias existere symboli Nicaeni versiones Latinas, nec mirari nos oportet, maiorem esse inter eas discrepantiam, quam inter quosdam Graeci textus exempla. Inde summo iure colligimus, differentias istas non posse in universum vel memoriae lapsibus, vel librorum culpae tribui, sed magnam earum partem ex eo originem suam ducere, quod vere plures formulam nostram Latine reddiderint, neque, quibus

vñ sint, Graeca exempla eadem fuerint. Probari vero posse, speramus, rei peritis consilium nostrum praestantissimas, quae antiquitate potissimum censentur, colligendi versiones. Etenim haec opera non modò inserviet textui Graeco rectè diiudicando, quàm tales versiones inter fontes criticos locum tenent; sed alium etiam praestabit historiae dogmaticae studiis usum. Interest nostra, formulas nosse, quibus Latini ad exprimendas solemnes istas voces Nicaenorum vsi sunt, haturum versionum auctoritate in Theologorum scholis & libris receptas.

II. Antiquissimam, nisi omnia nos fallant, interpretationem Latinam servavit HILARIUS *Pitlanienfis*; nam eandem ipse composuerit, nobis minus videtur expeditum esse. In monumentis HILARII bis, observas, occurrere Nicaenam formulam, primum in *libro de Synodis, seu de fide orientalium*, §. 84. p. 510. tom. II. oper. edit. CONSTANTII Veronensis, deinde in *fragmento II. ex opere historico* §. 27. *ibid.* p. 643.

III. Nec bina illa exempla, nec codices HILARII in describenda formula consentiunt. Hinc discrepantes lectiones notare, libet.

1. *filium dei -- unigenitum.* In *fragm. II.* sic legitur: *filium dei unigenitum, natum de patre.* Votem *unigenitum* h. l. in codice Colbertino deesse, monuit CONSTANTII

2. *deum in deo, lucem ex lumine.* *Ex ea fragment.* legitur *de.*

3. *quod Graeci dicunt homousion.* Has voces in *libro de Synod.* omittit codicem Corbeisensem, saeculo VI. exaratum, idem testatur.

4. *quae in caelo & in terra.* *Fragmentum: sine quae in caelo, sine quae in terra.*

5. *qui -- descendit.* Idem: *qui propter nos homines & propter nostram salutem desc.*

6. *incarn. est & b. f. e. & pass.* Vtrumque & idem omittit.

7. *antequam.* Idem: *prius quam.*

8. *de non existentibus factus est.* *Fragmentum: ex nullis existentibus factus est, quod Graeci & ἔκ τῶν οὐκ ὄντων dicunt.*

9. *deum.* Idem: *filium dei.*

10. *catholica ecclesia.* Idem: *catholica & apostolica ecclesia.*

Symbola fidei.

II.

VERSO LATINA APVD LYCIFERVAM.

LXII. Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, visibilem & invisibilem factorem. Et in vnum dominum Iesum christum, filium dei, natum de patre, hoc est, de substantia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, natum non factum, vnus substantiae cum patre, quod Graeci dicunt *ὁμοουσιον*, per quem omnia facta sunt, siue quae in caelo, siue quae in terra sunt, qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit & incarnatus est homo factus est, passus est, resurrexit tertia die ascendit in caelum, venturus est iudicare viuos & mortuos. Credimus & in spiritum sanctum. Eo autem, qui dicunt: erat, quando non erat & priusquam nasceretur, non erat, & quia ex nullis existantibus factus est, vel ex alia substantia, dicitur, mutabilem & conuertibilem filium dei, haec anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSEKATIONES.

I. **LYCIFER** exhibet hanc formulam *libro de non peccando in deum delinquentibus*, in tomum IV. *bibliothecae maximae patrum Lugdunensis* translato, p. 233. sq.

II. Quamuis haec versio proxime accedat ad *Hilariana* in fragmento datam, nihilominus in variis capitibus, quae habent momentum, ab ea differt.

III.

VERSO LATINA APVD RUFFINVM.

LXII. Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, omnium visibilem & invisibilem factorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum christum filium dei de patre natum vnigenitum, id est, substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine.

ne, deum verum ex deo vero, natum non factum, *ἕκαστον* patri, hoc est, eiusdem cum patre substantiae, per quem omnia facta sunt, quae in caelis & quae in terra. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit & incarnatus est homo factus, passus est & resurrexit tertia die & ascendit in caelum, inde venturus iudicare viuos & mortuos, Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: erat aliquando, quando non erat, & aliquam nasceretur, non erat, & quia ex nullis substantiis factus est, aut ex alia substantia, vel substantia, dicunt esse *ὑπερσθενον* aut conuertibilem, vel mutabilem filium dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Legitur in RVFFINI *hister. ecclies. libr. 1. cap. 6. p. 108. opusculor.* Paris. ann. MDLXXX. fol. coniunctim editorum.

II. Admodum memorabilis esse nobis videtur haec symboli Nicaeni interpretatio cum ob multas dictiones, ad eum iure proprio pertinentes, tum quod satis celebrata fuit & in varias canonum collectiones translata: id quod ex iis, quae posita adferemus, luculenter patebit.

III. Alia, quae RVFFINI nomen praefert, versio praeparatur orationi GREGORII *Nazianzeni* *MLX. tom. 1. opera* p. 727. At magna est de auctore & interprete dubitatio. Vid. FABRICIVM *R. Gr. vol. VII. p. 520.*

IV.

VERSIO LATINA APVD LEONEM.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, visibilem & invisibilem factorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum christum filium dei, natum de patre vnigenitum, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, natum, non factum, vnus substantiae cum patre, quod

quod Graeci dicunt *ἁποστόλιον*, per quem omnia facta sunt, siue quae in caelo, siue quae in terra. Qui propter nos & nostram salutem descendit, incarnatus est & homo factus est, passus est & resurrexit tertia die. Ascendit in caelos, venturus iudicare vivos & mortuos: Et in spiritum sanctum

OBSERVATIONES.

I. LEO inserit hanc formulam celeberrimam ad Leonem Augustum epistolae, quae in veteribus editionibus ICV apud QUESNELLIVM CXXXIV. apud BALLERINOS CLX est, & horum amplissima commentariis instructa reperitur MANSIO *collec. concilior. ampl. tom. VI. p. 349. 599.*

II. Latina symboli Nicaeni interpretatio, quam LEO omnia tamen ex consilii ratione clausula, dedit, neque in eodem, neque in scriptis libris omnino eadem est. Lectionum istarum varietates, BALLERINORVM mirifica diligentia collectae subiicimus:

1. *visibilium*. Editiones ante QUESNELLIVM & index Vindobonensis praemittunt omnium.

2. *unigenitum*. Hanc vocem codices biae Vaticani Hispanus alique omittunt.

3. *propter nos & n. f.* Quatuor libri scripti reperuntur.

4. *descendit, incarn.* Editiones ante QUESNELLIVM pluresque codices: *descendit de caelis & inc.* unus Vercellensis: *de caelo*, Ratisbonensis: *descendit & inc.*

5. *in caelos*. Sic BALLERINI ex optimis codicibus QUESNELLVS *in caelum*, Prioris: *ad caelos*. Vtrique lectio fauent nonnulli libri scripti.

6. *ascendit*. Quatuor codices: *& asc.*

7. *venturus*. Ante QUESNELLIVM & nonnulli codices *ante dnm*. Alii codices *vnde*.

III. BALLERINI epistolae LEONIS addiderunt verbum eiusdem Graecum. Interpret, mirabili ignorantia symboli de novo ex Latino Graece conuertit, sed ita inepte, ut non erit: *ὁπὸ ἐδῶκεν ἡμεῖς ἁποστόλιον*. Fieri ergo potuit, ut inter Latinos Graeci textus illam numerarem.

IV. Huius formulae cum *Luciferiana* consensum tamen notare liceat.

V.

VERSIO LATINA APVD MARIVM MERCATOREM.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem. Et in vnum dominum Jesum christum, filium dei, natum ex patre vnigenitum, hoc est, ex patris substantia, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, natum, non factum, eiusdem cum patre substantiae, per quem omnia facta sunt, quae in caelo & quae in terra: qui propter nostram salutem descendit, incarnatus & homo factus, passus, & resurrexit tertia die & ascendit in caelos, venturus iudicare vivos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui aiunt: erat, quando non fuerat, & antequam nasceretur, non erat, & quod ex nihilo factus est, vel ex alia substantia, prohibentes aut visibilem esse, aut mutabilem filium, anathematizat apostolica ecclesia.

OBSERVATIO.

Inter acta concilii Ephesini *act.* VI. legi symbolum Nestorianum, supra diximus. Huius *sectae* actionis versionem Latinam, a MARIO MERCATORE confectam, primus ex duobus iudicibus, altero Vaticano, altero Bellouacensi, produxit IEPH. BALVZIVS, repetit MANSIVS *tom.* V. p. 685. sqq. formula Nicaena, quam hic descripsimus, existat ibi p. 688. sine ulla variae sectionis obseruatione. Recedit omnino a Graecis & Latinis ceteris. Vnicam vocem *visibilem* suspicamur litterariorum vitio depravatam & cum voce *veribilem* commutatam esse.

VI.

VERSIO LATINA IN CODICE ECCLESIAE AFRICANAE.

Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, visibilium & invisibilium factorem, & in vnum dominum Jesum christum, filium dei, natum

tum de patre vnigenitum, hoc est, de substantia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, natum non factum, vniu-
 substantiae cum patre, quod Graeci dicunt *ὁμοουσιον*, per quem omnia facta sunt, siue quae in caelo, siue quae in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit & incarnatus est, homo factus; passus est, & resurrexit tertia die, ascendit in caelos, sedet ad dexteram patris, vnde venturus est iudicare vivos & mortuos, & in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: erat, quando non erat & priusquam nasceretur, non erat & quia ex nullis extantibus factus est, vel ex alia substantia, dicentes mutabilem & conuertibilem filium dei, hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Ex praestantissima *codicis Africani* editione, quae *JUSTELLO* debemus, hanc formulam recudi curauit *MANSIV* *codicis. concil. amplif. tom. III. p. 707.*

II. In concilio, Aquisgrani anno *DCCLXXXIX*, celebrato *cap. 32.* recitatur haec formula, vbi in extrema parte legitur: *aut ex alio subsistentia, vel substantia, aut conuertibilem.*

VII.

VERSIO LATINA EPIPHANI SCHOLASTICI.

LXXIII. Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, omnium visibilium inuisibiliumque factorem. Et in vnum dominum Iesum christum, filium deum natum ex patre, vnigenitum, hoc est, ex substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero, natum non factum, con-
 substantialem patri, per quem omnia facta sunt, quae in caelo & quae in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit & in
 cat

car-natus & homo factus: passus est & resurrexit
tertia die & ascendit in caelos & venturus est iudi-
care viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum.
Dicentes autem, erat, quando non erat, aut non
erat, antequam fieret, aut quia ex non exstantibus
factus est, aut ex altera substantia dicentes esse aut
creatum, aut conuertibilem filium dei, hos tales
anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIO.

Hanc formulam ex *historia synodica libr. II. cap. 9.*
 & vetusta collectione canonum MS. exhibuit JO. HARDVINVS
 & ex hoc MANSIVS tom. II. p. 879. nos.

VIII.

VERSIO LATINA EX VETUSTA ACTORVM CONCILII
CHALCEDONENSIS AR. II. INTERPRETATIONE.

Credimus in vnum deum, patrem omnipot- LXIV.
entem, omnium visibilium & invisibilium facto-
rem. Et in vnum dominum Jesum christum filium
dei, natum ex patre vnigenitum, hoc est, de substan-
tia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum
verum de deo vero, natum, non factum, consub-
stantialem patri, per quem omnia facta sunt &
quae in caelo, & quae in terra. Qui propter nos
homines & propter nostram salutem descendit & in-
car-natus & inhumanatus est, passus est & resurre-
xit tertia die, ascendit in caelos, & sedet in dex-
tera patris, venturus inde iudicare viuos & mor-
tuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt:
erat aliquando, quando non erat, &, antequam
nasceretur, non erat & quia ex non existentibus
factus est, vel ex altera substantia, vel essentia,
dicentes, esse aut mutabilem, aut conuertibilem
fil-

filium dei, hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Hanc ex BALVZIO formulam dedit MANSIVS tom. VI. p. 875.

II. Adiciemus ex BALVZII notis variantium lectionum observationes.

1. *natum ex patre*, veteres libri: *natum de patre*.
2. *hoc est*, iidem, *id est*.
3. *consubstantialem*. Sic ediderunt Romani. Omnia vetera exemplaria retinent Graecum *omouison*.
4. *Et quoniam* Voculam *et* omittunt eadem.
5. *inhumanatus*. Codices Diuionensis & Parisiensis: *homo factus*.
6. *Et sedet ad d. p.* Additamentum recentius. Abest ab omnibus codicibus.
7. *inde*. Simili modo spurium est.
8. *existentibus*, veteres libri: *existentibus*.

IX.

VERSIO LATINA EX EADEM GR. V. INTERPRETATIONE.

XXV. Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium conditorem. Et in vnum dominum Jesum christum, filium dei, natum ex patre vnigenitum, id est, ex substantia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero: genitum, non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de caelis & incarnatus est de spiritu sancto & Maria virgine, atque inhumanatus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, & passus & sepultus est & resurrexit tertia die secundum scripturas; & ascendit in caelos & sedet in dextera patris & iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum dominum

huic & vivificantem. Eos vero, qui dicunt: erat, quando non erat; & antequam genitus esset, non erat & quia ex non exstantibus factus est, vel ex alia substantia, vel substantia dicunt esse, vel mutabilem, vel alterabilem filium dei, istos anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Græca, quæ hic conuertuntur, supra notauimus, ab aliis symboli Nicaeni exemplis maxime esse diuersa. Definita vero hæc versio est ex *Masysiani* corporis *tomæ VII. p. 110. sq.* ubi ex BALVZIO descripta sunt.

II. BALVZII diligentias itidem debemus has adnotationes criticas:

1. *omnium — conditionem*; Veteres libri legunt: *factorem caeli & terrarum, visibilium omnium & invisibilium.*

2. *natum — lumen*. Codex Parisiensis: *qui natus est ex patre ante omnia secula, lumen*. Sic etiam Diuionensis & Corbeciensis, nisi quod habent *genitus pro natus*.

3. *de caelis*. Decet in omnibus libris antiquis.

4. *& incarnatus est — ecclesia*. Totus hic locus sic habet in vetustis codicibus: *& incarnatus est atque submarnatus est, & passus est, & resurrexit tertio die & ascendit in caelos, venturus iudicare vivos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: erat aliquando, quando non erant; & quia ex non exstantibus factus est, aut ex altera substantia, aut substantia, dicentes esse aut conuertibilem, aut mutabilem filium dei, hos anathematizat cath. & ap. eccl.*

X.

VERSIO LATINA EX PRISCA CANONVM TRANSLATIONE.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem, & in vnum dominum Iesum christum, natum ex patre vnigenitum, hoc est, ex substantia patris, deum vsum de deo vero, natum non factum, homouison, hoc est, eiusdem cum patris substan-

tia, per quem omnia facta sunt, quae in caelo & quae in terra, qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit & incarnatus est, & homo factus, passus est & resurrexit tertia die, ascendit in caelum, unde venturus est iudicare vivos & mortuos, & in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: erat tempus, quando non erat, & priusquam nasceretur, non erat, & quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia subsistentia, vel essentia, dicunt esse *γεννητον*, hoc est, conuertibilem, aut matabilem filium dei, hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Inter omnes convenit, antiquissimam esse *editionem* versionem illam Latinam, quam vel DIONYSIUS *exiguus* nomine *prisca translationis* commendavit. Haec GVIL. VOELTVS & HENRIC. JVSTELLVS *biblioth. iur. canon. rom.* II, p. 277. ediderunt, deinceps cum aliis MSS. collatae BALLEBINI *tom. III. oper. Leonis & MANSIVS tom. VI. doct. concilii*, p. 1105. sqq. adiunxerunt. In postremo opere p. 1125. exstat formula, quam dedimus, BALLERINORVM notis criticis & lectionibus codicis Vaticanis instructa.

II. Brevitatis studio ducti, huic formulae alias collationes cum vetustis exemplis subiiciemus, de quibus haec praenotemus. *Primum* comparauimus Latinam interpretationem, quae in vetustissimo *codice canonum ecclesiae Romanae*, a PASCHAS. QVESNELLO *tom. II. oper. LEONIS edito*, p. 6. legitur: deinde versionem, quam ex codice Veronensi MANSIVS *tom. VI. p. 1195.* primus produxit: tum bina formulae Nicaenae exemplaria, alterum ex codice *Colbertino*, alterum ex Parisiensi in bibliotheca Jesuitarum servatum, apud eundem, *tom. II. p. 665.* denique interpretationem, quam DIONYSIUS *exiguus* in *canonum collectionem* recepit, MANSIVS vero *loc. cit. titulum* exhibuit, adscriptis variationibus codicis *Lucensis*. Quae vero addidit collationes cum RVFFINO & *codice Africano*, iidem hoc loco recensendis merito suspicemus, quod vniusque versionem integram iam descripsimus. Ex his igitur duabus exemplis discrepantias collegimus.

2. *omnium*, deest in codice Lucensi.
3. *visibilem & invisibilem*, codex Veronensis: *visibilem invisibilemque*, Jesuitarum: *visibilem nec non & invisibilem*.
3. *dominum*: addunt *nostrum*, Colbertinus, Jesuitarum, Lucensis & Veronensis.
4. *natum* — *de deo vero*. Codex Vaticanus: *filium dei, qui natus est ex patre unigenitus, hoc est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero*. Sic & Colbertinus, Jesuitarum & Veronensis: *natum ex patre unigenitum, hoc est, ex substantia patris — deo vero*. DIONYSIVS & Lucensis similiter, praeterquam quod *id est* habent.
5. *natum, non factum*. Jesuitarum: *nati, non creatum*.
6. *homousion* — *substantia*. DIONYSIVS: *consubstantialitatem*. Ceteri, uti prisca, nisi quod legant *substantiam*.
7. *quae* — *terra*. Colbertinus addit *sans*; Jesuitarum & Lucensis: *caelestia & terrena*.
8. *incarnatus est & homo factus*, Colbertinus addit *est*. Vaticanus: *& carnem assumpsit & homo factus est*.
9. *passus est*, Veronensis & *pass*.
10. *in caelos*. In margine Veronensis a retentione manu: *sedens ad dexteram patris*.
11. *unde venturus*, Jesuitarum: *venturus inde*, DIONYSIVS: *& iterum venturus*.
12. *spiritum sanctum*. Vnicuius codex HARDYSII apud MANSIVM tom. II. p. 667. addit: *neque facturam, neque creaturam, sed de substantia divinitatis*.
13. *tempus, quando*, Veronensis, Colbertinus, Vaticanus & DIONYSIVS: *aliquando, quando*.
14. *& principium* — *erat*, haec desunt in Veronensi.
15. *praequam*, DIONYSIVS: *antequam*.
16. *ex nullis subsistentibus*. Jesuitarum & Lucensis omittunt *ex*. Veronensis: *de non existentibus*. DIONYSIVS: *ex iis, quae non sunt*.
17. *ex alia substantia, vel essentia*, Colbertinus & Jesuitarum: *ex alia substantia, vel essentia*. Ita & DIONYSIVS & Lucensis. Veronensis: *vel alterius substantiae*.
18. *creatum, vel convertibilem, vel mutabilem*. DIONYSIVS: *vel creatum, vel convertibilem, vel mutabilem*; Veronensis: *aut converti, aut mutari*. Lucensis: *creatum, id est converti, aut mutari*. Colbertinus addit *cum patre excepta voce convertibilem*. XI.

XL

VERSIO LATINA EX CODICE FERONENSI.

XXVII. Credimus in unum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium conditorem. Et in unum Jesum christum, filium dei, natum de patre unigenitum, hoc est, de substantia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de vero, natum non factum, sed consubstantium patri, id est, unius substantiae cum patre, quod Graeci *omouision* dicunt, per quem omnia facta sunt, quae in caelis & in terra. Qui propter nos homines & nostram salutem descendit, incarnatus atque homo factus, passus, mortuus est, resurrexit die tertia, ascendit in caelos, venturus iudicare vivos & mortuos. Et in spiritu sancto. Eos autem, qui dicunt: erat, quando non erat, & antequam nasceretur, non erat & quod nullis existantibus factus est, vel aliquam substantiam, vel naturam eum dicentes esse, mutabilem & convertibilem filium dei perhibendo, anathematizat & condemnat catholica & apostolica ecclesia.

OBSERVATIO.

Formulam hanc a ceteris omnibus, quas dedimus, symboli Nicaeni interpretationibus differre, vocibus maxime propriis, quisque intelligit. Sola certe habet vocabulum *consubstantium*: sola: *aliquam* (aliam) substantiam vel *naturam*: sola glossam et *condemnat*. Acceptam illam fecimus JOS. BLANCHINIO, qui cum opusculo Pseudo-Athanasiano saepius a nobis laudato p. 95. subiunxit.

ADDITAMENTA AD SYMBOLVM NICAENVM.

I. Si quis forte ab aliis commemorari, meminert, symboli Nicaeni interpretationem Latinam in actis concilii, Romae sub Julio ann. CCCXXXVII. celebrati insertam, vsq; ne is nos negligentiae nomine suspectos habeat, quod omnium excorrupta scitentia, antiquissimam versionem praetermissam, monere

nos oportet, nulla vere ad nos pervenisse eorum, quae in isto concuncta acta sunt, monumenta adeoque nec symboli Nicaeni versionem, conditam ibi, aut adprobatam. Quae isto nomine ornata, in conciliorum collectionibus, v. c. *Mansiana tom. II. p. 1269.* leguntur, ab ISIDORO illo ficta sunt. Diximus de illis laudamusque BLONDELLVM aliosque, qui hac de re disputarunt, in *hisor. concilior. p. 165.*

II. Praeter Latinas Arabica & Syriaca existant symboli Nicaeni interpretationes. Illam, quam GVIL. BEVEREGIVS *pondell. canon. tom. I. p. 682.* edidit, MANSIVS *tom. II. p. 707.* Latine tantum repetiit, recentioris esse aetatis, nullo dubitat. Additamentis praeterea concilii Constantinopolitani est aucta & omittit anathematismum. Haec vero, id est, Syriaca, quantum novimus, litterarum typis non est descripta; Latinam modo synodi ann. CCCCV. habitae, cuius pars est solum, in eadem spuris accessionibus auctum, interpretationem MANSIVS primus in lucem produxit *tom. VII. p. 1181.* Si vera haereticum, γνησιότης totius synodi maxime suspecta est. Legant modo, si qui volint, quae p. 1186. interpres de cultu Perfarum christianorum erga Romanum pontificem commentatus est.

II.

SYMBOLVM CONSTANTINOPOLITANVM.

I.

SYMBOLVM GRAECVM.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα πάντοκράτορα, ποιη-
την ἔρανος καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀόρατων.
καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γεν-
νογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα προ πάντων τῶν
αἰώνων. Ὃς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθι-
νοῦ. γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα, ὁμοσίωσιν τῷ πατρὶ· δι-
ὲ τα πάντα ἐγενετα. Τὸν δι' ἡμᾶς τῆς ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ
τῆς ἡμετέρας σωτηρίας κατελθόντα ἐκ τῶν ἔρανων, καὶ
σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρ-
θενος, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν
ἐπι Ποντίῳ Πιλατῷ, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀνα-

ἀναστάντες ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τῆς γραφῆς. καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν ἕβρανῶς καὶ καθ' ἑξῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς. καὶ πάλιν ἔρχομενοι μετὰ δόξης κριτῶν ζωῆς καὶ κτερῆς. ἔκ τῆς βασιλείας ἐκ ἑσπέρου τῆς γῆς. Καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ κυρίου, τοῦ ζωοποιῶν, τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευομένου, τοῦ συν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνουμένου καὶ συνδοξαζομένου, τοῦ λαλήσαντος διὰ τῶν προφητῶν. εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ομολογοῦμεν ἓν βαπτισμὸν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

OBSERVATIONES.

I. Definitivus hanc formulam ex actis concilii Constantinopolitani, apud MANSIUM tom. III. concil. p. 565.

II. Graeci textus non nisi bina exemplaria comparandi data nobis est facultas, vetustate quippe iusta conspicua. Vtrumque inter acta concilii Chalcedonensis legitur, alterum a. 11, apud MANSIUM tom. VI. p. 957. alterum a. 5, apud eundem tom. VII. p. 111. Admodum paucas observavimus lectionis discrepantias. In priori inter το κυριον & το ζωοπ. ponitur καὶ, in posteriori idem καὶ invenitur, articulus vero το desideratur & pro ἐκ δεξιῶν legitur ἐν δεξιῶς.

2.

VERSIONES LATINAE VETERES.

I.

VERSIO LATINA, E MONIMENTIS ECCLESIAE VETERIS ROMANAE.

AKIA. Credimus in unum deum, patrem omnipotentem, factorem caeli & terrae, visibilium omnium & invisibilium. Et in unum dominum Jesum christum, filium dei unicum, de patre ante omnia secula, deum verum de deo, natum, non factum, eiusdemque substantiae, cuius pater est; per quem omnia

omnis factus fuit; qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, incarnatus est ex spiritu sancto, in Maria virgine homo factus: crucifixus pro nobis sub Pontio Pilato, sepultus, resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram patris: inde venturus est cum gloria iudicare vivos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum, dominum ac vivificantem, a patre procedentem: qui cum patre & filio adoratur & glorificatur: qui loquutus est per prophetas. Et in unam catholicam & apostolicam ecclesiam. - Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum; speramus resurrectionem mortuorum & vitam futuri seculi, Amen.

OBSERVATIONES.

I. Si cuius formulae, Constantinopolitanae certe interpretationes Latinae veteres maxime dignae sunt, quae a nobis diligentius obseruentur. Primum enim in omnibus convenit, non Nicænam, sed Constantinopolitanam omnium occidentis ecclesiarum usu inter publica sacra fuisse receptam eiusque auctoritatem adeo a protestantibus servatam. Deinde solemnis ille formulae huius usus longam illam de processione spiritus sancti a patre *filioque* controversiam si non procreavit, auxit tamen, & confirmavit. Hanc qui cognitam habent, concedunt, a Graeco textu additamentum semper abfuisse ideoque falli BARONIVM etque similes, qui a Graecis id delerum fuisse, non sine calumnia contendunt; nec infitiri possunt, Romanos Caroli terte magni aetate vocem *filioque* nec partem symboli habuisse, nec; ut haberent, commoveri se passos esse. Aliae tamen ecclesiae eandem seculo certo sexto admiserunt & Graecis contradicentibus magna animorum contentione restiterunt. Discant haec, qui plura discere cupiunt, ex ven. patris *bisler. controvers. de process. spirit. s. p. II. sqq.* Operas igitur pretium esse iudicavimus, antiquiores symboli huius versiones Latinas conquirere, & in his eas praecipue exhibere, quae Romanorum & Hispanorum usu & consuetudine commendantur.

II. His praemunitis, ad Romanam versionem accedamus. Cuius haec exemplis investigavimus.

1. Quod nos exprimi cupimus, existit in codice canonum ecclesiae Romanae a QVESNELLO tom. II. op. Leonis edito, inter Chalcedonensis concilii decreta, cap. XXV. p. 56 Adscriptis QVESNELLVS pauca.

2. In sacramentario Gelasiano symbolum Constanti-
nopolitanum inter ritus baptismales ab acolutho primum Grae-
ce, deinde Latine decantari iubetur. Exscripta igitur ibi est
formula Graece, sed Latinis litteris, & Latina eiusdem inter-
pretatio, quam videas apud MVRATORIUM liturg. Roman-
vet. tom. I. p. 54L & ASSEMANNVM codic. liturg. univ. tom
I. p. 11.

3. Versio, quam DIONYSIVS origenis in collectione
canonum recepit, legitur apud MANSIVM tom. III. p. 567.

4. Denique his addere liceat interpretationem, quam
ISIDORVS mercator in compilatione sua transtulit, quam-
vis ipsi dubitemus, eandem certo iure Romanis tribuendam esse
Observabunt, qui eam cum *Toletana* comparabunt, mirabilem
inter utramque convenientiam, hincque ad *Hispanos* referen-
dam esse, iudicabunt, nec nos refragabimur. Exstat apud
MANSIVM loc. cit. p. 574.

III. Insignis est inter varia haec exemplaria discrepan-
tia, ut facile suspicemur, diuersas exhiberi versiones.

1. *Credimus*. In sacramentario Gelasiano hic & in
fra vsurpatur verborum forma singularis, non pluralis.

2. *inuisibilium*, ISIDORVS addit: *conditorum*.

3. *de patre*, Gelasius addit *natum*. DIONYSIVS le-
git: *natum ex patre*, ISIDORVS: *ex patre natum*.

4. *secula* — *de deo*, Gelasius interiecit: *lumen de lu-
mine*: ISIDORVS: *deum ex deo, lumen ex lumine, deum
verum ex d. v.*

5. *eiusdem* — *pater est*. Breuius: *consubstantia-
lem patri*, Gelasius & DIONYSIVS; sed ISIDORVS: *homonio-
patri, hoc est, eiusdem cum patre substantiae*.

6. *facta sunt*, ISIDORVS addit: *quae in caelo sunt
& quae in terra*.

7. *propter nostram*, Propositio deest apud DIONYSIVM.

8. *descendit*. DIONYSIVS addit: *de caelis*. Idem
additamentum non modo retinet Gelasianus codex, sed etiam
licet qui praecedat, verbis tamen omnibus secundi & nonnulli
tertii articuli induxit participii formam, v. e. *descendentem*.

9. *in Maria*. Singularis haec est in codicibus LEONIS
distia.

dictio, quam ex illis QVESNELLVS restituit. *Gelasianus* liber habet; & *Mar.* DIONYSIVS & ISIDORVS: de *sp. s.* ex *M. v.*

10. homo factus. Vocem *humanitas* substituit *Gelas.* & DIONYSIVS.

11. crucifixus. Et crucifixus, DIONYSIVS; crucifixus etiam, *Gelas.* passus est sub *P. P.* sine crucifixione ISIDORVS.

12. ad caelos. ISIDORVS: in caelos; DIONYSIVS: in caelum.

13. inde venit. *Gelas.* & DIONYSIVS: iterum venit.

14. vivificantem, DIONYSIVS: vivificantem.

15. a patre. Ceteri omnes: ex patre.

16. adoratur & glorificatur, *Gelasian.* simul adoratum & glorificatum; DIONYSIVS & ISIDORVS: adorandum & glorificandum.

17 per prophetas, DIONYSIVS: per sanctos prophetas.

18. Et unam. *Gelasianus* codex omittit *Q.* Idem & DIONYSIVS addunt: sanctam.

II.

VERSO LATINA EX MONIMENTIS ECCLESIAE HISPANICAE.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, factorem caeli & terrae, visibilium omnium & invisibilium conditorem. Et in vnum dominum Jesum christum filium dei vnigenitum, ex patre natum ante omnia secula, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero; natum non factum, homouision patri, hoc est, eiusdem substantiae cum patre, per quem omnia facta sunt, quae in caelo & quae in terra. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria virgine, homo factus, passus est sub Pilato, sepultus, tertia die resurrexit, ascendit in caelos, sedet ad dexteram patris, iterum venturus in gloria, iudicare vivos & mortuos, cuius regni non erit finis. Credimus &

LXX.

see p - 95 margin -

in spiritum sanctum, dominum & viuificantem ex patre & filio procedentem, cum patre & filio adorandum & glorificandum, qui loquutus est per prophetas: vnam catholicam & apostolicam ecclesiam. Confitemur vnum baptisma in remissionem peccatorum: expectamus resurrectionem mortuorum & vitam seculi. Amen.

OBSERVATIONES.

I. Nulla fere symboli Constantinopolitani formula Latina hac magis celebratur, adeo vt nefas iudicauerimus, eandem praeterire. Omnium enim, quibus processio spiritus sancti non patri soli, sed filio etiam adscribitur, antiquissima habetur. Exstat vero in actis concilii, *Toletani* anno seculi sexti LXXXIX. sub Retcaredo habiti, quae apud AGVIRRIVM concil. *Hispan. tom. II. p. 338. HARDVINVM, concil. tom. III. p. 467. & MANSIVM tom. IX. p. 977. sqq.* leguntur.

II. Contulerunt memorata concilii *Toletani* gesta cum pluribus codicibus Hispanis AGVIRRIVS: cum Parisiensibus LABBEVS & HARDVINVS: cum Vallicellano MANSIVS, qui etiam ab HARDVINO obseruata adfert. Addimus nos collationem symboli cum exemplari *liturgiae Mozarabicae*, ex editione ALEXANDRI LESLE, qui eam, ita inscriptam: *missale mixtum secundum regulam beati Isidori dictum Mozarabes*, Romae ann. MDCCLV. iterum in lucem exire iussit, *part. I. p. 230.* Idem LESLE in vberimis; quas subiunxit, *not. ad Missale Mozarab. p. 544.* discrepantias ex conciliis Toletanis & Bracarenſi recentioribus, item ex ETHERII & BEATI libello supra a nobis laudato, collegit.

III. Quae virorum illorum doctorum nostraque diligentia congestae sunt, varias lectiones subilicimus:

1. *conditorem.* Desit in nonnullis. vid. AGVIRRE p. 740.
2. *unigenitum, ex patre, ex patre unigen.* apud LABBEVM & AGVIRRE, & *ex patre.* Mozarab.
3. *eiusdem cum patre subst.* Mozarabes: *eiusdem subst. c. patre.*
4. *quae — terra.* Desiderantur in nonnullis, notante AGVIRRO,

5. *propter nos & salutem.* Nonnulli apud LABBEVM & AGVIRRIVM: *propter nos homines & nostram sal.*

6. *descendens.* Ibidem & Mozarabes addunt: *de caelis.*

7. *ex Maria.* ETHERIVS & BEATVS: & *Maria.*

8. *homo factus, passus.* Mozarabes praemittunt *copulam & homo.* Apud LABBEVM & AGVIRRIVM alii: & *inbumentatus & crucifixus est pro nobis sub.*

9. *Pilato.* Codex Vallicell. & Mozarabes legunt: *Pontio Pilato.*

10. *sepultus.* Alii apud LABB. & AGV. & *sepultus est.*

11. *ascendit.* Ibidem: & *asc.*

12. *in caelos.* Mozarabes: *ad caelos.*

13. *sedet ad d. patr.* Praeter &, ab aliis additum, Mozarabes legunt: *dexteram dei patris omnipotentis.* Ultimam vocem omittere Braccarense, monuit LESLE.

14. *iterum venturus.* Concilia Toletana, Braccarense, ETHERIVSque & BEATVS; *inde venturus.* Mozarabes: *inde venturus est.* Hoc est tantum alii addunt.

15. *Credimus.* Ibidem omittunt.

16. & *visis.* Copula ibidem desideratur.

17. & *filio.* Nobilissimam hanc particulam in codice Vallicellano deesse, mirum est.

18. *adorandum & glorificandum.* Alii *adorand. & glorif.* Mozarabes postremam vocem tantum habent *compositam.*

19. *per prophetas.* Alii: *per sanctos proph.*

20. *enam.* Alii & Mozarabes addunt: *sanctam.*

21. *confitemur.* Mozarabes: *confiteor.*

22. *seculi.* Codex Vallicell. & AGVIRRIVS: *future seculi.* Mozarabes & concilia Toletana *venturi seculi.*

IV. Video, nonnullos & symbolum in hunc locum adducere, quod in concilio Braccarensi I. ann. seculi quinti vadesimo coacto recitatum fuisse volunt. At meminerint, qui idem in nostra collectione desideraverint, ficta esse omnia & fabulosa, quaecumque de illo praesulum conventu circumferuntur: conf. nostrum *histor. concilior.* p. 260, ibique laudatos viros doctissimos.

See p - 95, margin

III.

VERSIO LATINA IN ACTIS CONGILII CHALCEDONENSIS EORVMQVE ACTIONE II.

XXXI.

Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, factorem caeli & terrae, visibilium omnium & invisibilium. Et in vnum dominum Iesum christum, filium dei vnigenitum, ex patre natum ante omnia secula, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, natum, non factum, consubstantialem patri, hoc est, eiusdem cum patre substantiae, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de caelis & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria virgine & humanatus est: & crucifixus est pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus: & tertia die resurrexit secundum scripturas: & ascendit in caelos & sedet ad dexteram patris & iterum venturus est cum gloria iudicare vivos & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum, dominum & viuificantem, ex patre procedentem, cum patre & filio coadorandum & conglorificandum, qui loquutus est per prophetas. In vnam sanctam catholicam & apostolicam ecclesiam. Confitemur vnum baptisma in remissionem peccatorum & expectamus resurrectionem mortuorum & vitam futuri seculi, Amen.

OBSERVATIONES.

I. Exscripsimus ex MANSIO collect. concil. amplif. tom VI. p. 958.

II. BALVZII observationes criticas a nobis negligi, nescis fore. En illas:

1. deum de deo — de deo vero. Veteres libri: deus ex deo, deus ex deo, deum verum ex deo vero; veteres editiones: deus de deo, cet. vt in antiquis exemplaribus.

2. consubstantialem. Ita Romani mutauerunt. Superiores quippe editiones, quibus & congruunt veteres libri, habent: consubstant.

3. et

See margin

3. *ex Maria — & sepultus.* Codex Corbeiensis: *& Maria virgine humanatus est & crucifixus pro nobis est sub Pontio Pilato & sepultus.* Diuionensis & Parisiensis & veteres editiones: *& Maria virgine homo factus, passus est sub Pontio Pilato & sepultus.*

4. *iterum — gloria.* Codex Corbeiensis & veteres editiones: *uenturus cum gloria,* Parisiensis & Diuionensis: *uenturus in gloria.*

5. *adorandum & conglorificandum.* Corbeiensis: *& glorificandum.* Parisiensis non habet *adorandum*, sed tantum *in glorificandum.* Sic etiam primo in codice Diuionensi, sed postea ita emendatum est, vt legeretur: *adorandum & glorific.*

IV.

ERSIO LATINA IN EORUMDEM ACTORYM ACTIONE V.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, factorem caeli & terrae, visibilia omnium & invisibilia. Et in vnum dominum Jesum Christum, filium dei, vnigenitum, natum ex patre ante omnia secula, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, genitum non actum, consubstantialem patri per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de caelis & incarnatus est de spiritu sancto & Maria virgine & homo factus est: & crucifixus est propter nos sub Pontio Pilato; passus & sepultus est & resurrexit tertia die secundum scripturas, & ascendit in caelos & sedet ad dexteram patris & iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum, dominum & viuificantem, ex patre procedentem, cum patre & filio adorandum & conglorificandum, qui loquitur se per sanctos prophetas. In vnam sanctam catholicam & apostolicam ecclesiam. Confitemur vnum baptisma in remissionem peccatorum; expectamus resurrectionem mortuorum & vitam futuri seculi.

OBSERVATIONES.

I. Hanc symboli nostri interpretationem post BALVZIVM, dedit MANSIVS tom. VII. p. 131.

II. Eidem adscripsit more suo BALVZIVS observationes criticas, quibus nos addimus discrepantias codicis *Vaticani* & alterius *Lucensis*, quas debemus eidem MANSIO tom. cit. p. 765.

1. *patrem*. Addit Lucensis: *omnium*.

2. *natum ex patre*. Paris. ex p. n. reliqui *Baluziani* qui de patre genitus est. Vaticanus & Lucensis: *de patre natum*.

3. *deum de deo*. Haec desunt in omnibus antiquis codicibus. BALVZ.

4. *deum -- lumine*. Desunt in Vaticano & Lucensi, it. in Parisiensi.

5. *de deo vero*. Corbeienfis & Diuionensis: *ex deo vero*; Lucensis: *de deo*.

6. *genitum*. Paris. Vatic. & Luc. *natum*.

7. *consubstant. patri*. Vatic. & Luc. *eiusdem substantiae, qua pater est*.

8. *propter -- nostram*. Alterum propter deest in Paris.

9. *de caelis*. Desunt haec in omnibus libris nostris, ait BALVZIVS: desunt etiam in Vaticano & Lucensi.

10. *& incarnatus*. Vaticanus: *natus*.

11. *& Maria*. Idem: *& ex Maria*.

12. *& homo factus*. Corbeienf. & Diuionensis: *& inhumanatus*; Paris. *& humanatus*.

13. *& crucifixus propter nos*. Veteres BALVZII libri, Vaticanus & Lucensis: *crucifixus est pro nobis*.

14. *passus*. Haec vocem nullus veterum librorum habet, inquit BALVZIVS. Nec habent Vaticanus & Lucensis.

15. *sepultus est*. Est omittit Luc.

16. *secundum scripturas*. Et ista quoque, dicit BALVZIVS, non habent veteres libri. Hinc & absunt a Vaticano & Luc.

17. *& sedes*. Coniunctio deest in Vat. & Luc.

18. *& iterum*. Parisiensis, *iterum*; Vaticanus: *unde*; Lucensis: *inde*.

19. *non erit finis*. Vatic. & Luc. *finis non erit*.

20. *ex patre*. Idem: *a patre*.

21. *cum -- glorificandum*. Vatic. & Luc. *& qui cum p. & f. adoratur & glorificatur*, Luc. omittit *&*.

22. *qui*

see
mansiv
of
this
page

722. *qui loq. Luc. quod.*

23. *sanctos.* Dicit in Corbeiensi, Diuionensi, Vindob. & Luc.

24. *sanctam.* Dicit in omnibus veteribus libris BALVZII, VATIC. & LUC.

25. *baptisma.* VATIC. & LUC. *baptismum.*

26. *exspectamus.* Iidem: *speramus;* omittunt etiam & ante *uisam.*

27. Solus Vaticanus adiecit clausulam symboli Nicaeni: *eos autem, qui dicunt: erat tempus, quando non erat & priusquam nasceretur, non erat & quia ex multis (lege nullis) existantibus factus est, vel ex alia essentia, dicentes mutabilem filium & conuertibilem filium dei, hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia.*

ADDITAMENTA AD SYMBOLVM CONSTANTINOPOLITANVM.

I. Institut. nostri rationes nec postulant, nec patiuntur, ut formula Nicaena & Constantinopolitana secum comparentur & quae utriusque communia, quaeque singulis propriae sunt, in tabula quasi exprimatur. Neque opus esse videtur, si vera fuerit libertas, laborem suscipere, quo alii cum laude functi sumus. Post VSSERIVM, VOSSIVM, KINGIVM, PEARSONIVM, accuratissime, quantum fieri potuit, in eodem perficendo versatus fuit JOANN. CASP. SVICERVS in *expof. symboli Nicaeno-Constantinop.* p. 18. cui addas ven. patrem *introd. in libr. symb.* p. 129. & cel. KIESLINGIVM *hifor. de usu symbol.* p. 152. Atvero quum ad vnum omnes de lectionis utriusque formulae integritate recte constituenda probandaque necogitarunt quidem, nostram operam, in congerendis utriusque symboli variis exemplaribus aliorumque differentibus lectionibus, vtilem, speramus, futuram esse, ad certiora de hac re inuestiganda. In Constantinopolitana maxime formula Graeca multa leguntur, quae antiquiores Latini interpretes in suis libris non legisse videntur. At sufficit, haec strictim monuisse.

II. Inter omnes conuenit, symbolum Constantinopolitanum, Nicaeni nomine, Romanae, &, quae ab hac illud acceperunt, emendationum ecclesiarum vsu sacro celebrari. Dignum tamen est nostra obseruatione, retineri formulam, non solum Graeco textu, sed etiam a vetustissimis Latinis interpretationibus discedentem. Comparauimus in primis exemplar, quod in concilio Tridentino recitatum & decreto *sessio-*

sessionis insertum fuit & vlti futurus editione, quam PAVLLVS MANVTIVS Romae ann. dno 1574. forma octava elegantissime emisit. Capita, in quibus a Graecis differt, enumerare, erit, nisi fallimur, premium operae. Habet ergo: *deum deo, ex Maria, filioque, & vivificantem, & vnam*; nec in verbis, *credo, confiteor, assero, pntalem*, sed singularem exprimit numerum.

III.

DEFINITIO CONCILII CHALCEDONENSIS DE PERSONA CHRISTI.

LXXIII.

Ἐπομένοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις πατέρας, ἐντε καὶ τοῦ αὐτῶν ὁμολογεῖν υἱὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συμφωνῶν ἀπάντες ἐκδιδάσκωμεν, τελειὸν τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τελειὸν τὸν αὐτὸν ἐν ἀνδραποτητί, θεὸν ἀληθῶς καὶ ἀνδραποτὸν ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ὁμοῖον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοῖον τῷ αὐτῷ ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνδραποτητα, κατὰ πάντα ὁμοῖον ἡμῖν, χωρὶς ἀμετρίων πρὸς αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοῦ δι' ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς θεοτοκοῦ κατὰ τὴν ἀνδραποτητα, ἐναὶ καὶ τὸν αὐτὸν Χριστοῦ, υἱὸν, κυρίον, μονογενῆ, ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχυτῶς, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον. Ἐξάμην τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἐνωσιν, σωζομένης δὲ μάλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρέχουσα, ἐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ διασπόμενον, ἀλλ' ἐναὶ καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ μονογενῆ, θεὸν λόγον, κυρίον Ἰησοῦν Χριστοῦ κατὰ κεφάλαιον ἀνωθεν ἢ προφητῶν περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ κυρίος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσε καὶ τοῦ τῶν πατέρων ἡμῖν παραδόθηκε σύμβολον.

VERSIO LATINA VETVS

LXXIV

Sequentes igitur sanctos patres, unum eundem.

emque confiteri filium & dominum nostrum Je-
 sum christum consonanter omnes docemus, eum-
 em perfectum in deitate & eundem perfectum
 in humanitate: deum verum & hominem verum
 eundem ex anima rationali & corpore: consub-
 stantialem patri secundum diuinitatem, consubstan-
 tialem nobis eundem secundum humanitatem, per
 omnia nobis similem absque peccato: ante secula
 eundem de patre genitum secundum deitatem, in-
 uouissimis autem diebus eundem propter nos &
 propter nostram salutem ex Maria virgine, Dei ge-
 nitricem secundum humanitatem, vnum eundem-
 que christum, filium, dominum, vnigenitum, in-
 luabus naturis inconfuse, immutabiliter, indiuisi-
 bileseparabiliter agnoscendum; nusquam sublata
 differentia naturarum propter vnitionem, magisque
 sua propria proprietate vtriusque naturae & in vnam per-
 sonam atque subsistentiam concurrente, non in
 duas personas partitum, aut diuisum, sed vnum
 eundemque filium & vnigenitum deum verum, do-
 minum Jesum christum, sicut ante prophetarum de-
 creto & ipse nos Jesus christus erudiuit & patrum no-
 bis symbolum tradidit.

OBSERVATIONES.

I. Quamuis Chalcedonensis definitio symboli formam
 minus exprimat, noluerunt enim doctores ibi congregati no-
 tam condere formulam, nec detrahere de auctoritate Nicaenae
 & Constantinopolitanæ, sed ad euitandos Nestorii & Eutyche-
 is errores de duabus in christo naturis & personæ illius vnitate
 caute loquendi præscribere formulam, nec tamen a nobis
 sperare potuimus, vt illam silentio quasi præteriremus. Nam
 vno ignora, quanta huius definitionis in scholis & libris theo-
 logorum omni tempore fuerit & adhuc nostra ætate, vel apud
 eos, qui prioribus sacris sunt addicti, sit auctoritas. Scri-
 bere enim soleamus, vbi de augusto illo & difficillimo argumen-
 disputantur, solemnes istas voces & definitiones, hæc definitio
 constituta & confirmata. Nolumus igitur, siroses, im-

quo & alios carere opportunitate, legendi celebratissimi decreti verba, quibus auctores vsi sunt.

II. Definitio nostra pars est *actionis* VI. concilii Chalcedonensis, in qua describenda sequuti sumus MANSIVM *collect.* *ampl. tom.* VII. p. 116.

III. Antequam ad Latinas interpretationes studia nostra conferamus, de Græco textu pauca dicenda sunt. Nos quidem ignoramus alia huius definitionis exemplaria vel scripta, vel edita, quae cum MANSIANO potuissent contendi. Nihilominus nonnulla, quae ad hoc genus pertinent, monendi, nanciscimur copiam. Benedictini quidam ex familia S. Mauri, CYRILLI *Scythopolitani vitam S. Euthymii abbatis* producerunt citatæ in *romæ. analector. Græcor.* quae Paris. ann. MDCLXXXVIII. 4. lucem viderunt, primum locum assignarunt. Lægitur ibi p. 57. EVTHYMII, qui eodem seculo vixit, narratio de his, quae Chalcedone de rebus doctrinae christianae statuta & decreta sunt. Quae in editis scripta sunt: *ex duo Quæstor,* cet. EVTHYMIUS ita expressit: *év duo Quæstor.* Hanc lectionem, quam & Latinae interpretationes seruarunt, & patrum istius aevi loquendi mos & ipsa verborum series & copulatio obfirmendarunt, veram esse & germanam, credunt editores, qui refragari illis facile quis audebit. Conf. MANSIVM *supplem. capitulor. romæ. ad p.* 31. & *collect. concilior. amplif. tom.* VII. p. 773.

IV. De Latina *actionis* concilii sextae adeoque formulae nostrae versionibus nemo diligentius & accuratius præcepit STEPH. BALVZIO, cuius dicta MANSIVS more suo repetit. Is vero sex superesse docuit interpretationes. Quatuor inde a CRABBIO in conciliorum collectiones translatae sunt, ex quibus *primam, secundam, quartam* exhibet MANSIVS *loc. cit.* p. 751. 752. sqq. *tertiam* vero p. 750. *Quintam* QUESNELIVS in *Leonis oper. tom.* II. p. 56. sq. ex codice quodam Cobertino, cum quarta coniunctam, primum edidit, dein BALVZIVS: denique, collatam cum eodice Lucensi MANSIVS p. 752. *Sextam* vero, quam nos exscripsimus, BALVZIVS observationibus ex aliis huius scriptis, VIGILIO *Tapsen* & actis concilii lateranensis sub Martino instructam Græco textui adiungi voluit, quem sequutus est MANSIVS p. 115. Haec exempla

... *sequentes igitur sanctos patres.* Prima: *beatif.*
secundo sequuntur patres. Tertia: *conventionem sanctis*
patris

atribus; Quinta: sequamur igitur patrum nostrorum sensentiam.

2. unum — christum. Prima: unum & eundem filium confiteri dominum Jesum christum. Secunda: unum & ipsum confiteri filium dominum nostr. J. C. Tertia: unum eiusdemque filium const. d. n. J. C. Quinta: unum & eundem consistentes dom. J. C. Copulam & inter filium & dom. omittunt Corb. & Diuionensis codices.

3. consonanter omnes docemus. Prima: concordantibus omnes institutionibus edocemus; Tertia: consona voce pariter doc. Quarta: consona voce omn. doc. Quinta: conuenienter adocentes.

4. eundem — humanitate. Prima: eundem in deitate perfectum, eundem in humanatione perf. Secunda: perfectum ipsum in deitate & perfectum ipsum in humanit. Tertia: perfectum eundem in diuinitate, perfectum eundem in humanitate. Quarta, vt sexta: Quinta: perfectum eundem in diuinitate & perfectum eundem carnalem hominem; Corb. & Diuion. vti sexta, omisso &.

5. deum — & corpore. Prima: deum vere & vere hominem eundem &c. Secunda: deum vere & vere hominem ipsum &c. Tertia vti sexta. Quarta, vti prima, excepto: hominem vere: Quinta: deum certum, eundem hominem certum, eundem ex animo, rat. & corporis substantia, Corbei, Diuionens. conc. Lateran. & VIGILIUS vti quarta.

6. consubstantialem — humanitatem. Secunda: consubst. patri secundum deitatem, nouissimis autem diebus ipsum propter nos & consubst. nob. ipsum sec. hum. Tertia: secundum diuinitatem unius cum patre naturae, sec. hum. eandem unius nobiscum. Quarta, coessentialem bis. Quinta: patri in diuinitate substantiae similem, item & nobis per omnia in humana substantia similem. Sic & Luc. omisso substantiae, Diuion. & Corbei, vti sexta; nisi quod bis addunt &.

7. absque peccato. Prima: sine seruo peccati: Secunda: sine peccato.

8. de patre genitum. Prima: a patre progenitum: Secunda: ex patre natum: quinta: ex patre progentis.

9. in nouissimis. Prima & quinta: vltimis. Pro autem prima & tertia vero, quinta: sed.

10. propter — salutem: Secunda: propter nos & nostram sal. quarta: propter salut. nostr.

11. ex Maria virgine, dei genitricem. Prima: quae deum peperit; Secunda: ex M. v. natum; quarta: theotoco, quinta: ex M. v. diuini nominis creatricem; sine omni sensu.

12. secundum humanitatem. Prima: secundum incarnationem; quinta: sec. hominem.

13. *unum eundemque*, Prima: *et eundem*. Secunda: *unum et ipsum*: quarta sine omni copula

14. *christum — unigenitum*. Prima: *christum, filium, Jesum, dominum, unig.* Secunda: *Jesum christum, dominum unig.*

15. *in duabus naturis*. Prima: *quem in d. n.* tertia: *in duas naturas*; quinta: *in duplici natura*. Romanos editores, qui ex duabus nat. legi iusserant, confutavit BALVZIVS: *caus. obs. III.*

16. *inconfuse — inseparabiliter*. Prima inter primam & secundam, *et*, inter tertiam & quartam vocem atque interticiam: *inconfusibiliter, inconvertibiliter, inmiscibiliter* (sege: indiuis) *insep.* quinta vitiosam vocem omittit; Lucensis: *inmutabilem*; Divion. & Corbetensis: *et inseparab.*

17. *agnoscendum*. Prima: *omnes agnoscimus*; secunda, tertia & quinta: *cognoscendum*; Luc. *in cogn.*

18. *nasquam — unitionem*. Secunda: *nulla naturarum differentia sublata propter unionem*; tertia: *in nullo naturarum differentias propter unitatem pertinendas*; quarta pro differentia, *essentia*; quinta: *in nullo duplicis naturas differentiam intervenit propter unitatem*.

19. *magisque — concurrente*. Prima: *sed potius utriusque naturae proprietate servata et in unam concurrente personam*; secunda, vii sexta, *præter sed salua magis et substantiam*; tertia: *magis autem salua — et in una coeunte personis utroque facta concurrente*; quarta: *existentiam com.* quinta: *salua proprietate utr. nat. sub una persona, non sub una substantia convenientes*.

20. *non in duas — divisum*. Prima: *non in duas distinctum divisumque personas*; secunda: *non — distributum, ut divisum*; tertia: *non in duabus personis partiendum, vel dividendum*; quarta: *atque divisum, neque distinctum*; quinta: *neque enim in duas figuras divisum atque partitum*; Co. local. & Divion. *sive divis.*

21. *sed unum — christum*. Prima: *sed unum et eundem filium, deum verbum, dominum, Jes. christ.* Secunda: *sed unum et ipsum unigenitum filium, deum verbum, Jes. chr.* tertia *eundem omnium et inter fil. & unig.* quarta: *unum et eundem*; quinta: *filium unicum, Corbei. & Divion. sed unum et omnium et unig.*

22. *ante*. Prima: *ab initio*; secunda: *superius*; tertia: *ab æterno*; quinta: *antiquitus*. Eadem pro de. es.

23. *Et ipse — eruditus.* Prima: — *instituit.* Secunda: *edocuit;* tertia: *Et ipse nos eruditus;* quinta: *Et iam ipse — eruditus.*

24. *Et — tradidit.* Prima: *Et paternum nobis tradidit symbolam;* secunda: — *symbolum nobis —* tertia: — *trad. symb.* Sic & quinta & Lucensis, ubi: *Et etiam, cct.*

IV.

FORMVLAE, IN CONCILIO ANTIOCHENO ANN. CCC XLI. EDITAE.

1.

FORMVLA ANTIOCHENA PRIMA.

Μεμαθηκαμεν ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἓνα Θεον, τον των υλων Θεον πιστευειν, των παντων νοητων τε και αισθητων δημιουργον τε και προνοητην. και εἰς ἓνα υιον τε Θεου μοσογενη, προ παντων αιωνων υπαρχοντα και συνοντα τω γεγεννηοτι αυτον πατρι, δι' ο τα παντα εγενεθη, τα τε ορατα και τα αγραατα, τον και επ' εσχαστων ημερων κατ' ευδοκιαν τε πατρος κατελθοντα, και σαρκα εκ της παρθενε ανεληφοτα, και πασαν την πατρικην αυτε βεληση συνεκπεπληροτα, πεπονθεναι και εγγερθαι και εἰς ερανεε ανεληλυθεναι, και εν δεξιαι τε πατροε καθεζοθαι, και παλιν ερχομενον κεινοε ζωοταε και νεκρεε, και διαμενοντα βαειλεα και Θεον εἰε τεε αιωναιε. πισεωμεν δε και εἰε το αγιον πνευμα. εἰ δε δεε προσθεναι, πισενομεν και περε στερηοε ανασταεωε και ζωηε αιωνηε.

OBSERVATIONES.

I. Formulam hanc, ab iis, qui Eusebiani dici solent, adprobata, ex eorum litteris recensent. ATHANASIVS de synodis 6, 22. tom. 1. oper. part 2. p. 735. SOCRATES histor. eccles. libr. II. cap. 10. p. 76. & ex hoc NICEPHORVS histor. eccles. libr. X. cap. 5. THEODORETVS libr. III. cap. 5. histor. eccles.

prel. eiusdem sententias, non verba refert. Exhibet eam MAN-
SIVS tom. II. p. 1339. adiuncta versione Latina, quam quum
scis antiquam esse, ignoramus, describere nolimus. HILA-
RIVS certe hanc formulam Latinitate non donavit.

II. Post MONTFAVGONIVM, addimus lectionis va-
rietatem:

1. *ένος Θεου*. Votem Θεον omittunt SOCRATES &
NICEPHORVS.

2. *ένυτον*. NICEPH. *ένυτα*.

3. *δι' ε' τα πάντα*. Codex ATHANASII regius;
SOGRAT. & NICEPH. *δι' ε' και τ. π.*

4. *τον και επ' εσχ*. Editi: *τον δ' επ'*.

5. *της παρθ*. SOCR. & NIC. *της αγιας π.*

6. *βυληση*, *Ιιδem βελην*.

7. *παλιν*. Deest apud eosdem.

8. *πις. δε*, Hoc de *ibid.* deest.

III. Hanc formulam LVCIANI symbolum exprimere, in
his. haer. tom. II. p. 628. diximus, at imprudenter ea ad
formulam primam adscripsimus, quae ad secundam referenda erant
vti p. 604. relata sunt.

2.

FORMVLA ANTIOCHENA TERTIA.

ΕΙΣΚΕΥΙ. Ουδεν ο Θεος, ον μαρτυρα καλω επι την εμην ψυ-
χην, οτι ετως πιστευω. εις Θεον πατερα παντοκρατορα,
τον των όλων κτιστην και ποιητην, εξ ε' τα πάντα. Και
εις τον υιον αυτου τον μονογενη, Θεον, λογον, δυναμιν,
και σοφικον, τον κυριον ημων Ιησουν χριστον, δι' ε' τα
παντα, τον γεννηθεντα εκ τε πατρος προ των αιωνων,
Θεον τελειον εκ Θεου τελειου, και οντα προς τον Θεον εν
υποστασει. επ' εσχρατων δε των ημερων καταλθοντα και
γρηθηεντα εκ της παρθενεσ κατα τας γραφεισ, εναν-
θρωπησαντα, παθοντα, και ανασταντα απο των νε-
κρων, και ανεληθητα εις τωσ ερανεσ, και καθισθεντα
εν δεξιω τε πατροσ αυτου. και παλιν ερχομενον μετα
δοξης και δυναμεισ, κριναι ζωντασ και νεκρουσ, και με-

ΥΑΤΗ

γοντα ἐκ τῆς οὐρανοῦ. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον, τὸν
 παρὰκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ καὶ διὰ τὴν
 προφητῶν ἐπηγγεिलाτο ὁ Θεὸς ἐκχεῖν ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας
 ὁ κύριος ἐπηγγεिलाτο πεμψαί τοις ἐκκλησίας
 μαθηταῖς, ὃ καὶ ἐπέμψεν, ὡς καὶ αἱ πράξεις τῶν
 ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. Εἰ δὲ τις παρὰ ταύτην τῆν πί-
 σιν διδάσκει, ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ Μακ-
 κεδας τῆς Ἀγκύρας, ἢ Σαβελλίος, ἢ Παυλοῦ τῆς Σαμο-
 σατεως ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς καὶ πάντες οἱ κοινωῦντες
 αὐτῷ.

OBSERVATIONES.

I. Secunda Antiochenorum formula eadem est cum sym-
 bolo LVCIANI, quod *class. I. num. VIII.* dedimus.

II. Tertiam solus servavit nobis ATHANASIVS de
synod. §. XXIV. p. 737. eamque a THEOPHRONIO, Thessalonien-
 si episcopo, scriptam, a ceteris, qui Antiochia consesserunt, et
 ipsius manibus suis nominibus adprobata fuisse.

III. Ex MONTEPALCONII observationibus adiciamus
 Θεον, λόγον. Codex reg. Θεον λόγον.

3.

FORMULA ANTIOCHENA QUARTA.

Πιστευομεν εἰς ἕνα Θεον, πατέρα παντοκράτορα, κτί-
 ην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων. Ἐξ ἑκείνου πατρός ἐν θεο-
 λογίᾳ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομαζομεθα. Καὶ εἰς τὸν μονογένη ἁ-
 γίον υἱὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ, τὸν παρὰ πάντων
 τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 φῶς ἐκ φωτός, δι' ὃ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς ἀεαῖοις
 καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄν-
 τα καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀλη-
 θῆνον. τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμῶν ἐνανθρω-
 πησάντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένης, τὸν
 ταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ
 ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κτὶ ἀναληφθέντα
 εἰς

εις ἕβρανον, και καθεσοθεντα εν δεξια τῶ πατρὸς και
 ἐρχόμενον ἐπὶ συντελεια τῶ αἰῶνος, κρηται ζωντας και
 νεκρους, και ἀποδοῖναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶ.
 ἢ βασιλευσα ἀκατάλυτος εἶσαι διαμενει εἰς τῆς ἀπειραν
 αἰῶνας. εἶσαι γὰρ καθεζομενος ἐν δεξια τῶ πατρὸς,
 ἴσον ἐν τῶ αἰῶνι τῶτῶ ἀλλὰ και ἐν τῶ μελλοντι. Και
 εἰς τῶ ἁγίῳ πνεύμα, τῶτῆσι, τῶν παρακλητῶν, ὅπως
 ἐπισημασμένοι τοῖς ἀποστόλοις, μετα τῆν εἰς ἕβρανον
 αὐτῶ ἀνοδοῦ ἀπεβίβη, διδάξαι αὐτῶ και ὑπακοῆσαι
 πάντα. δι ἃ και ἁγιασθησονται αἱ τῶν ἐλιχθῆναις
 αὐτῶν πεπιστευκοτῶν ψυχαί. Τῶς δε λεγοντάς ἐξ
 ὄντων τῶν υἱῶν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, και, μη ἐκ θεοῦ
 και, ἢν ποτὴ χρόνος, ὅτε ἐκ ἦν, ἀλλοτριῶς οἶδεν
 καθολικῆ ἐκκλησιαί.

OBSERVATIONES.

I. Formulae haec, ab Antiochenis paucis post concilium
 actum mensibus ad Constantem imperatorem in Galliam missa
 & ab ATHANASIO *loc. cit.* §. XLV. p. 737. & a SOCRATE
histor. eccl. libr. II. cap. 18. p. 84. & NICEPHORO *histor. eccl.*
libr. IX. cap. 10. relata fuit. Conciliorum collectores
 in his MANSIVS *tom. II. p. 1342.* eandem exhibent, sed mul-
 tis anathematismis auctam, quos non ab Antiochenis, sed
 Sirmiensibus adiectos fuisse, postea monstrabimus. Idem no-
 stram formulam ad aliud tempus male referunt: vid. MANSIVS
 p. 136.

II. Ex observatione MONTFAUCONII notamus pauca
 lectionis discrepantias:

1. πιστευομεν. SOCRATES, uti a CHRISTOPHORO
 SONJO editus, vixit singulari forma; VALESIVS recte redi-
 dit pluralem.

2. ποιητ. τῶν πάντων. Editores ATHANASII
 et MONTFAUC. ὄντων.

3. και ἐπὶ τῆς γῆς. Ex iisdem nonnulli omiserunt
 τῆς.

4. ἀκατάλυτος. SOCRATES & NICEPHORVS
 ἀκατάλυτος εἰς τῶς κρ.

5. καθεσθента. Editores ATH. καθεζομενοι.
6. τῶ αἰωνος. SOCR. & NIC. των αἰωνων.
7. ἀκαταλυτος. lidem: ἀκαταπαυστος.
8. το ἁγ. — παρακλ. lidem: το πνευμα το ἁγιον, τῆς τῆς, το παρακλ.
9. did. αὐτες. Ultima vox apud eosdem deest.

V.

FORMVLA ANTIOCHENA μακροβιχος.

Πιστευομεν εἰς ἕνα Θεον πατερα παντοκρατορα, LXXVIII
 κτιστην και ποιητην των παντων. ἐξ ἑ πασσα πατρια ἐν
 ἔρανω και ἐπι γης ὀνομαζεται. Και εἰς τον μονογενη
 αὐτε υἱον τον κυριον ἡμων Ἰησὺν χριστον, τον προ παν-
 των των αἰωνων ἐκ τῆ πατρος γεννηθεντα, Θεον ἐκ Θεο,
 Φωσ ἐκ Φωτοσ, δι' ἑ ἐγενετο τα παντα, τῆ ἐν ἔρανοισ
 και τα ἐπι τῆς γῆς; τα ὀρατα και τα ἀορατα, λογον
 ὄντα και σοφιαν, και δυναμιν και ζωην, και Φωσ ἀλη-
 θινον, τον ἐπ' ἔσχατων των ἡμερων δι' ἡμασ ἐνανθρα-
 πησαντα, και γεννηθεντα ἐκ τῆς ἁγιασ παρθεν, σαυ-
 ρωθεντα, και ἀποθανοντα, και ταφεντα, και ἀνα-
 σταντα ἐκ των νεκρων τη τριτη ἡμερα, και ἀναληφθεν-
 τα εἰς ἔρανον, και καθεσθεντα ἐκ δεξιων τῆ πατροσ
 και ἐρχομενον ἐπι συντελεια τῆ αἰωνοσ κρηναι ζωντασ
 και νεκρωσ, και ἀποδεναι ἕκαστω κατα τα ἔργα αὐτε,
 ἡ βασιλεια ἀκαταπαυτοσ ἔσα διαμενει εἰς τῆσ ἀπει-
 ρησ αἰωνασ. καθεζεταιαι γαρ ἐν δεξια τῆ πατροσ, ἡ
 μονον ἐν τῶ αἰωνι τῆτω, ἀλλα και ἐν τῶ μελλοντι. Πι-
 στευομεν και εἰς το πνευμα το ἁγιον, τῆς τῆς, τον πα-
 ρακλητον, ὡπερ ἐπαγγελιαμενοσ τοισ ἀποστολοισ μετα
 την εἰς ἔρανον ἀνοδον, ἀπεστειλε διδασκαι αὐτεσ και
 ὑπομνησαι παντα δι' ἑ και ἁγιασθηρονται αἱ των εἰλο-
 κρηνωσ εἰς αὐτον πεπισευκοτων ψυχα.

II. Τῆσ δε λεγομενησ ἐξ ἑκ ὄντων τον υἱον ἡ ἐξ
 ἑτερασ ὑποστατωσ, και μη ἐκ τῆ Θεο, και ὅτι ἡν χρο-
 νος

νος ποτε, ἢ αἰών, ὅτε μη ἦν, ἀλλοτριεὺς οὐδεν ἢ καθολικῆ καὶ ἀγία ἐκκλησία. ὁμοίως καὶ τὰς λεγόμενας τρεῖς εἶναι θεοὺς, ἢ τον χριστὸν μη εἶναι θεόν, ἢ προ τῶν αἰώνων μητε χριστὸν μητε υἱὸν αὐτοῦ εἶναι θεόν, ἢ τον αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱόν, ἢ ἁγίον πνεῦμα, ἢ ἀγεννητὸν υἱόν, ἢ ἔτι ἔβλησεν ἔδε θελήσει ἔγεννησε ὁ πατὴρ τον υἱόν, ἀναθεματίζει ἢ ἀγία καὶ καθολικῆ ἐκκλησία.

III. Οὐτε γὰρ ἐξ ἑκ ὄντων τον υἱὸν λεγεῖν ἀσφαλές, ἐπεὶ μηδὲν τῶτο των θεοπνευστων γραφων φερεται περὶ αὐτοῦ, ἔτε μη ἐξ ἑτέρας τῶτος ὑποστάσεως παρὰ τον πατέρα προῦποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μονῆ τῆ θεο γνησιως αὐτὸν γεγεννηθῆαι διοριζόμεθα. ἐν γὰρ το ἀγεννητὸν καὶ ἀναρχὸν τῶ χριστῆ πατέρα ὁ θεὸς διδάσκει λογὸς. ἀλλ' ἔδε το ἦν ποτε ὅτε ἐκ ἦν, ἐξ ἀγραφων ἐπισφαλῶς λεγόμενας, χρονικὸν τι διαστήμα προσηνθυμετοῦν αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μονὸν τον ἀχρονὸς αὐτὸν γεγεννηκὸτα θεόν. καὶ χρονοὶ γὰρ καὶ αἰῶνες γεγονασὶ δι' αὐτοῦ. ἔτε μη συναναρχὸν καὶ συναγεννητὸν τῶ πατρὶ τον υἱὸν εἶναι νομίζεον. συναναρχὸς γὰρ καὶ συναγεννητὸς εἶδεις κυρίως πατὴρ ἢ υἱὸς λεχθήσεται. ἀλλὰ τον μη πατέρα μονὸν ἀναρχὸν ὄντα καὶ ἀγεννητὸν γεγεννηκῆναι ἀνεφικτῶς, καὶ πασὶν ἀκαταληπτῶς οἶδαμεν. τον δὲ υἱὸν γεγεννηθῆαι προ αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῶ πατρὶ ἀγεννητὸν εἶναι καὶ αὐτὸν ἀλλ' ἀρχὴν ἔχοντα τον γονησαντα πατέρα. κεφαλὴ γὰρ χριστῆ ὁ θεός.

IV. Οὐτε μη τρεῖς ὁμολογούντες πραγματῶς καὶ τρεῖς προσώπα, τῆ πατὴρ, καὶ τῆ καὶ τῆ ἀγίῃ πνεύματος κατὰ τὰς γραφὰς, τρεῖς διὰ τῶτο θεοὺς ποιούμεν. ἐπειδὴ τον αὐτοτελῆ καὶ ἀγεννητὸν ἀναρχὸν τε καὶ εὐσεβὸν θεόν, ἕνα μονὸν οἶδαμεν τον θεόν καὶ πατέρα τῆ μονογενεὺς, τον μονὸν μὲν ἐξ ἑαυτοῦ το εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πασὶν ἀφθονῶς τῶτο χερειζόμενον. ἔτε μη ἕνα θεόν μονὸν λέγοντες εἶναι τον τῆ κρείττημον ἱησοῦ χριστῆ πατέρα, τον μονὸν ἀγεννητὸν, διὰ τῶτο ἀενοῦμεθα καὶ τον χριστοῦ θεόν εἶναι προ αἰώνων. ὅποιοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ Παυλοῦ τῆ Σαμοσατεύου, ὑστέρων αὐτὸν με-

α την ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι λε-
γοντες, τῷ τῆν φύσιν ψιλὸν ἀνθρώπον γεγενῆσθαι. οἰ-
αμεν γὰρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτετακταὶ τῷ πατρὶ
καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὁμως πρὸ αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ
θεοῦ, θεὸν κατὰ φύσιν τελεῖον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ
ἐκ τῶν ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα θεὸν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐναν-
θρώπησαι δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀποδωλεκοτα το
νάμ.

V. Βδελυσσομεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματι-
ζομεν καὶ τὴν λόγον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τῷ θεῷ καὶ
ὑπεραρκτὸν ἐπιπλασῶς καλεῖντας, ἐν ἑτέρῳ το εἶναι
χρόνῳ, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπο τι-
ῶν, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιαθετὸν χρεῖσον δὲ αὐτὸν καὶ ὕιον
τῷ θεῷ καὶ μεσίτην καὶ εἰκόνα τῷ θεῷ μὴ εἶναι πρὸ αἰώ-
νων θελοντας, ἀλλ' ἐκ τότε χρεῖσον αὐτὸν γεγενῆσθαι καὶ
ἕσιον τῷ θεῷ, ἐξ ἧ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθενῆ σαρκὸς
ἐκείληθε, πρὸ τετρακοσίων ἐχ ὁλων ἔτων. ἐκ τότε γὰρ
τὸν χρεῖσον ἀρχὴν βασιλείας ἐσχῆκεναι ἐθέλασι. καὶ τῷ
ὡς ἔξεν αὐτὴν μετὰ τὴν συντελείαν καὶ τὴν κρίσιν.

VI. Τούτοις δὲ εἰσὶν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Σκο-
τεινῆ των Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν προαιωνίον ὑπαρξίαν
τῷ χρεῖσι, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀτελευτήτων αὐ-
τῷ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀδέτησιν, ἐπὶ προφασει
τῷ συνιστάσθαι δοκεῖν τὴ μοναρχίαν. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν
μεῖς ἐχ ἀπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιαθετὸν τῷ θεῷ,
ἰδὲν ζῶντα θεὸν λόγον κατ' ἑαυτὸν ὑπαρχόντα, καὶ ὕιον
θεῷ καὶ χρεῖσον. καὶ ἢ προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδια-
κριβόντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτῷ πατρὶ, καὶ πρὸς πα-
τρὸν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν, ἢτε των
ἀγγέλων, ἢτε των ἀορατῶν. ἔτος γὰρ ἔστι, πρὸς ὃν εἶ-
πεν ὁ πατήρ, ὅτι, ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα ἡ-
μετέραν, καὶ κατ' ὁμοίωσιν, ὃ καὶ τοῖς πατριαρχαῖς
πρὸ προσωπῶς ὀφθεῖς, δέδοκτο τὸν νομὸν, καὶ λαλή-
σας διὰ των προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρώ-
πησας καὶ τὸν ἑαυτῷ πατέρα πατρὶ ἀνθρώποις φανε-
ρα

ρῶσας καὶ βασιλευων εἰς τὴς ἀτελευτήτας αἰῶνας. ἔθεν γὰρ προσφάτον ὁ χριστὸς προσεῖληφεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἀνώθεν τελείον αὐτὸν καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστευκαμεν.

VII. Καὶ τὴς λεγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἓν ἓν καὶ τὴ αὐτὴ πράγματος τε καὶ προσώπων τα τρία ὀνόματα ἀσέβως ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρυσσομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὴν ἀχωρήτου καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρήτου ἀμα καὶ παθῆτον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθεναι. τοῖσι τοι γὰρ ἐντὶν οἱ Πατροπασσιανοὶ μὲν παρὰ Ῥωμαίους, Σαβελλιανοὶ δὲ καλεσμένοι παρ' ἡμῖν. οἶδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποσειλάντα πατέρα, ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἀναλλοιωτῆ θεότητος ἡδὲ μεμένηκεναι, τὸν δὲ ἀποσσελεντὸν χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκεναι.

VIII. Ὅμως δὲ καὶ τὴς ἐβελήσει ἔδε θελήσει γεννηθῆαι τὸν υἱὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀναγκὴν δὲ δηλοῦσι ἀβελήτου καὶ ἀπροαιρέτου περιτεθεικότας τῷ θεῷ, ἵνα ἀκὼν γεννησῆ τὸν υἱὸν δυσσεβεσάτης καὶ τῆς ἐκκλησίας ζῆτες ἐπιγινώσκομεν. ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς περὶ θεῶ ἔνοιας, καὶ διὰ καὶ παρὰ τὸ βεβήμα τῆς θεοπνευστῆ γραφῆς, τοιαῦτα τετολμηκασὶ περὶ αὐτῆ διακρεισαῖσθαι. αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς θεὸν καὶ κυρὸν αὐτὸν ἑαυτῆ εἶδοτες, ἐκβασίως αὐτὸν καὶ ἐθελοῦσθ τὸν υἱὸν γεγεννηκεναι, ἐσεβῶς ὑπεληφάμεν, πῖσευοτες δὲ ἐμφοβῶς καὶ τῷ περὶ αὐτῆ λεγοντι· κυρὸς ἐκτίσσει μὲ ἀρεθὴν ὁδὸν αὐτῆ εἰς ἔργα αὐτῆ, ἔχ ὅμοιως αὐτὸν τοῖσι δὲ αὐτῆ γενομένοισι κτισμασὶν ἢ ποιημασὶ γεγεννηθῆαι νοσημεν. ἀσεβῶς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίσεως ἀλλοτρίον, τὸ τὸν κτίσθ τοῖσι δὲ αὐτῆ κεκτισμένοισι δημιουρῆμασὶ παραβαλλεῖν. καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενεσεως τοῖσι ἄλλοις τροσθὸν ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν γεγεννηθῆαι γησιῶς τε καὶ ἀληθῶς διδασκαεῖν ἡμᾶς αἱ ἅγιοι γραφαί.

IX. ΑΛΛ' ἔδε τον υἱον καθ' ἑαυτον εἶναι, ζην τε και ὑπαρχειν ὁμοίως τῷ πατρι λεγοντες δια τῆτο χάρηζομεν αὐτον τῆ πατρος, τοῦτε και διασηματα τῖνα μεταξὺ τῆσ συνάρφειασ αὐτῶν σωματικῶσ ἐπῖνεσντες. πεπιστευκαμεν γαρ ἀμεσῖτευτῶσ αὐτεσ και ἀδιασάτωσ ἀλληλοῖσ ἐπισυνηφθαι και ἀχωριςτεσ ὑπαρχειν ἑαυτων. ὁλον μεν τῆ πατροσ ἐντερκισμενσ τον υἱον, ὁλον δε τῆ υἱε ἐξηρητημενσ και προσπεφυκοτωσ τῷ πατρι, και μονου τοῖσ πατρωοῖσ κολποῖσ ἀναπαυομενου διηκωσ. Πηφουοντες ἐν εἰσ την παντελειον τριαδα την ἀγιοτατην, τῆτοσ, εἰσ τον πατερα, και εἰσ τον υἱον, και εἰσ το πνευμα το ἀγιον, και θεον μεν τον πατερα λεγοντες, θεον δε και τον υἱον, ἔ δυο τῆτεσ θεεσ, ἀλλ' ἐν ομολογημεν τῆσ θεοτητοσ ἀξιομα, και μιαν ἀκριβη της βασιλειασ την συμφωνιαν. πανταρχεντεσ μεν καθολησ παντων, και αὐτε τῆ υἱε, μονε τῆ πατροσ, τῆ δε υἱε ὑποτεταγμενσ τῷ πατρι: ἐκτοσ δε αὐτε, ἰ παντων μετ' αὐτον βασιλευοντοσ των δι' αὐτε γενομενων, και την τῆ ἀγιε πνευματοσ χαιρεν. ἀφθονωσ τοῖσ ἀγικῶσ δωρεμενεσ πατρικῶ βασηματι. ἔτω γαρ τον περι της εἰσ χριστον μοναρχικῶσ ἐκκλησιαστικῶσ λογον, παρεδοσαν ἡμῖν ἐι ἱεροῖσ λογοῖ.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis haec formula vberiorem dogmatum symboli-
corum potius contineat explicationem, quam symbolum, ni-
hilominus omni serè aetate inter Arianorum, siue potius Semi-
arianorum symbola fuit relata, praeter haec magnum ad co-
gnoscendos varios de trinitate errores, isto tempore sparfos,
habet momentum, ut ut gratam lectoribus operam praestare,
crediderimus, si eandem eorum oculis subiiceremus. Exstat
vero apud ATHANASIVM de *synodis* §. XXVI. p. 738 199.
SOCRATEM *libr.* II. *cap.* 19. & NICEPHORVM *libr.* IX. *cap.*
II. item apud MANSIVM *tom.* II. p. 1361. Breuissime summam
eius refert SOZOMENVS *hystor. eccles. libr.* III. *cap.* II. p. 98.
Nos damus ex ATHANASIO & retinemus scctiones, in quibus
ibi diuisa est.

II. Paucas lectiones variantes ad SOCRATEM adscriptas

VALESIVS, longe plures ad **ATHANASIVM MONTEFALCONIVS**, cuius diligentiae maxime has observationes debet.

1. *παντων των αιωνων*. Codex **ATHANASII** regius omittit articulum, **NICEPHORVS** utramque vocem positam.

2. *τα εν εραν*. **SOCRATES**: εν τοις ερα.

3. *τα επι της γης*. Regius sine τα.

4. *επ' εσχ. ημερ*. **SOCRATES**: επ' εσχαστα.

5. *και ταφεντα*. In prioribus **ATHAN.** editionibus omittitur.

6. *αναλι εις εραν*. Ibidem τον εραν.

7. *συγγελ. τα αιωνος*. **SOCRATES** & **NIC.** των αιωνων.

8. *κατα τα ερα*. In edit, deest τα.

9. *της απειρας*. Articulus deest apud **SOCR.** & **NIC.**

10. *πισυομεν και*. Voculam *de* interponunt **SOCRATES** & **NIC.** & vocibus τον παρακλ. praemittunt εις.

11. *αγιασθησονται*. Ibidem: αγιαζονται.

12. *πεπις*. Ibidem: πισυοσταν.

13. *τον υιον*. Editi: τον θεον.

14. *η καθ. και αγ. εκκλ.* **SOCRATES** & **NICEPHORVS**: η αγια καθολικη εκκλ.

15. *η αγ. πν.* Ibidem: και αγ. πν.

16. *η αγ. και καθ. εκκλ.* Edit. Commelin. & Codex regius sine και.

17. *Φερεται*. **SOCRATES** & **NIC.** εμΦερεται.

18. *διαριζομεθα*. Ibidem: διδασκομεθα.

19. *εν γαρ τα αγ.* **NICEPH.** ενα γαρ τον αγ.

20. *εξ αγρ.* — *χρωσκου*. **NICEPH.** τοις εξ αγραφων λεγσιν. ως χρον.

21. *και αγεννητον*, **SOCRATES** & **NIC.** και ανεΦικτον. Paulo post editi: γεγεννησαι.

22. *μονον δε* → *χαριζομενον*. In editis deest. **SOCRATES**: αφθον. το ειναι παρεχομενον. **NICEPHORVS**: αφθ. χαριζομ. το ειναι.

23. *προ αιωνον*. **NICEPHORVS**: προαριστον.

24. τῶ πατρὶ καὶ τῶ θεῷ. *Deest τῷ ἀντὶ θεῷ*
in NICEPH. & deletum in cod. regio.

25. πρὸ αἰώνων. *Nec SOCRATES, nec NICEPHOR, habet.*

26. μὴ ποτε — εἶναι. *Vterque legit: μὴδέ, ποποτε — εἶναι θεον.*

27. τὸ εἶναι ἔχοντα. *Editi: ἔχοντι.*

28. ὡς τὸν προφορικόν, *item: τὸν ἐνδιαθετόν.*
SOCRATIS editiones antiquiores: τὸ προφ. τὸ ἐνδιαθ. *Sed*
veram lectionem ex ALLATII codice restituit VALESIVS.

29. μὴ εἶναι πρὸ αἰών. NICEPH. *μεν εἶναι, male.*

30. ἐχ' ὅλων. *Negandi voclans male omittunt SOCRAT, & NICEPH.*

31. ἔξεν αὐτήν. *Editi male αὐτόν.*

32. Σκοτεινὸς. SOCRATES: Φωτεινός. *De hac*
varietate quantum disputaverim: viri docti, videas a nobis
in hister. haeres. tom. III. p. 9. sq. expositum.

33. τῆ μοναρχίας. SOCR. & NICEPH. *τὴν μοναρχίας.*

34. τῶν ἀόρατων — ὁ πατήρ. *Idem: τ. α. κικκ*
ἀλλ' ἐννοσιώτητον λόγον ὄντα τὸ πατήρ, καὶ θεὸς ἐκ θεῶν
ἕτος γὰρ ἐστὶ πρὸς ὃν εἶπεν.

35. ὁ — ὠφθεις. *Idem: ὅς — ὠφθη.*

36. θελήσει γεγενησθαι -- *Edit. γεγενησθαι.*

37. ἐπιγιν. *Idem γινωσκ.*

38. κοινὰς. *Item, καινάς, male.*

39. θεὸν καὶ κυρίον. SOCRAT. *sine καὶ.*

40. ἐθέλοντήν. *Idem & NICEPH. καὶ θελόντα.*

41. ἐμφοβῶς, *Edit. Commelin. ἐμφοσῶς. Paris.*
ἐμφοβίως.

42. τὸ — λεγόντι. SOCR. & NICEPH. *τὸ πρὸς*
αὐτὸς λεγομένον. Cod. reg. addit: ὅτι.

43. κεντίσμ. SOCRAT. & NICEPH. *ἐκτισμέν.*

44. τοῖς ἀλλοῖς τρεσσι. SOCR. *τοῖς ἀλλοτριῖς.*
Sequens καὶ in editis deest.

45. γεγενησθαι. SOCRAT. NICEPH. & *editi: γε-*
γενησθαι. Ibi, πρὸ ἡμῶς editi: ὑμῶς.

46. τῶνθε. Idem: ἡ τοπ. NIC. τῶν. θε και.

47. σωματικῶς. Editi: σωματικῶν.

48. ἀδιάσφατος. Cod. reg. διασφατ. Deest in

SOCR. & NIC.

49. ὅλα. μεν. Idem ὅλον. vide VALESIVM.

50. και μονε — αναπαυομ. SOCRAT. & NIC. και μονον — αναπαυομενον. Cod. reg. επαναπαυομενε.

51. ἀγιωτατην — ἀζιωμα. SOCRAT. & NIC. ἀγ. τον πατερα λεγοντες θεον και τον υιον. ἡ δυο τῆθε θεε, ἀλλ' ἐνα ὁμολογεμεν μετα (NIC. κατα) το της θεοτητο ἀζιωμα.

52. συμφωνια. Idem συναφια, & omittunt proximum μονε.

VI.

FORMVLA PHILIPPOPOLITANA.

LEXIX.

Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, creatorem & factorem vniuersorum, ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nominatur. Credimus & in vnigenitum eius filium, dominum nostrum Iesum christum, qui ante omnia secula ex patre genitus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia, quae in caelis & quae in terra, visibilia & inuisibilia: qui est verbum & sapientia, & virtus & vita & lumen verum: & qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, & natus ex sancta virgine, qui crucifixus est & mortuus, & sepultus, & surrexit ex mortuis tertia die, & receptus in caelo est, & sedet in dextera patris, venturus iudicare viuos & mortuos & reddere vnicuique secundum opera eius: cuius regnum sine cessatione permanet in omnia secula. Sedet enim in dextera patris non solum in hoc seculo, sed & in futuro. Credimus & in spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem promittens

apo.

apostolis, post reditum in caelos misit, docere eos ac memorari omnia, per quem & sanctificantur sincere in eum credentium animae. Eos autem, qui dicunt, de non exstantibus esse filium dei, vel ex alia substantia & non ex deo, & quod erat aliquando tempus, aut seculum, quando non erat, alienos novit sancta & catholica ecclesia. Similiter & eos, qui dicunt, tres esse deos, vel christum non esse deum & ante secula, neque christum, neque filium eum esse dei, neque eum ipsum esse patrem & filium & sanctum spiritum, vel innascibilem filium, vel quod neque consilio, neque voluntate pater genuerit filium, anathematizat sancta & catholica ecclesia.

OBSERVATIONES.

I. Formulam Philippopolitanam solus servavit magnis que laudibus ornauit HILARIUS. Bis vero in opera eius legitur, cum *libr. de synodis, seu de fide orientali, §. XXXIV. p. 423.* tum inserta epistolas Philippopolitanorum synodicae *fragm. III. p. 609. tom. II. oper.* Vtrumque exemplar describi curavit MANSIUS *tom. III. p. 125. 137.* aliam vero verisimilem quam BALLERINI primum dederunt, *tom. VI. p. 1224.*

II. Bina HILARII exemplaria inuicem esse consentanea, monuit iam CONSTANTIVS, sed non satis accurate. Ita vero inter se & a Balleriniand differunt:

1. *creat. & factorem uniu.* Fragm. legit: *instituto-rem & creatorem omnium.*
2. *paternitas, creatura.* Ball. *omnis.*
3. *credimus & in, Et in.* Pro *unigenit,* Ball. *unio cum,*
4. *ante omnia sec. ante aduam,*
5. *genitus, generatus,*
6. *deum — lumine, ex deo deus, ex luce lux,*
7. *qui est verbum, sermo qui sit,*
8. *lumen verum, lux vera,* Ball. *lumen verum semper*
plernum in omnibus,
9. *diebus, temporibus,*
10. *incuratus est, induerit hominem,* Ball. *homo*
factus,

11. *Et natus ex sancta virg. qui. Et natus sit de sancta virg. Maria, Et. Ball. creatus.*

12. *sepultus, addit: sit.*

13. *Et surr. — die, tertia die resurrexit a mortuis.*

14. *receptus in caelo, adsumtus in caelum.*

15. *venturus, addit: in fine mundi. Ball. in finem saeculi.*

16. *opera eius, opera sua.*

17. *sine cess. — secula, incessabilia permanent in aeterna secula.*

18. *sedet enim; Est enim sedens.*

19. *in hoc ses. in isto sre.*

20. *promittens, mittens.*

21. *docere — omnia, docens illos Et instruens de omnibus.*

22. *per quem — animas, per quem sanctif. animas in ipsum fideliter credentes.*

23. *Post haec & ante contradicendi formulas, addit: credimus Et in sanctam ecclesiam, in remissionem peccatorum, in carnis resurrectionem, in vitam aeternam.*

24. *Eos autem, illos vero.*

25. *de non est. — substantia, ex id, quod non fuit, filius dei, aut ex alia subst. Ball. ex alia subst. spiritum.*

26. *quando — novis, quando non fuit filius, haereticos damnat.*

27. *eos, illos. Ibid. vel, aut.*

28. *Et ante secula — dei, aut ante ea unam non fuisse christum, neque filium dei. Ball. bis addit nec spiritum.*

29. *neque eum ipsum, aut ipsum.*

30. *innascibilem, non natum; Ball. addit vel natum spiritum.*

31. *neque consilio, aut non sententia. Ball. addit si vo creavit,*

32. *pater genuerit, deum patrem genuisse.*

33. *anathematizat, hoc omnes anathematizat Et exsecratur.*

III. Qui utramque formulam, ab HILARIO recitatam, expendit, facile intelliget, ex Graeco eas esse conuersas in Latinam linguam, nec dubitare vix possumus, orientales, qui Sardica discesserant & Philippopolin migrauerant, in conscribenda credendi formula sua lingua, id est, Graeca esse vsos. Accedit vero, quod praeter alios CONSTANTIVS recte obser-

uauit, Latinam HILARI formulam simillimam esse Graecae, quam Antiochenam *tertiam* diximus & auctores formulae *μακροσύνης* retinuerunt & copiosius explicarunt, auctis imprimis anathematismis, quos in Latina seruari, meminervis. Quae si cogitamus, causam fortasse adsequimur, cur ATHANASIVS nullam formulae Philippopolitanae fecerit mentionem.

IV. Praeter HILARIUM, a Philippopolitanis symbolum conditum fuisse, & SOCRATES & SOZOMENVS memoriae prodiderunt. Ille quidem non sine lapsu scripsit: και *Φανερος* λοιπον το μεν ομοσσιον αναιθεματισθησθαι την δε της ανομοσε δοξαν επιστολαις εγγραψαντες, uti ex ALLATI codice legi recte iubet VALESIVS, *πανταχθε διασπεμπονται, histor. eccles. libr. II. cap. 20. p. 90.* Neutrum enim veritati conuenit. Hic vero *histor. eccles. libr. III. cap. 11. p. 99.* mentionem istorum praesulum rectius expressit. Nam ait: περι δε της θεε δοξαζειν εκελευον, ον τροπον υφηγετο η τη αυτων επισολη υποτα ταχμενη γραφη. ομοσσιε μεν μνημη μη ποιημενη. αποκηρυττιστα δε της λεγονταε τρειε ειναι θεε, η τον χρισον μη ειναι θεον. η τον αυτον ειναι πατερα και υιον και αγιον πνευμα, η αγεννητον και υιον. η ατε ην ποτε χρονοσ η αιων, οτε μη ην.

VII.

FORMVLAE SIRMIENSES TRES.

I.

FORMVLA SIRMIENSIS PRIMA.

πιστευομεν εις ενον θεον πατερα παντοκρατορα, τον ^{ισακκ.} κτιστην και ποιητην των παντων. εξ ε πασσα πατρια εν βρανω και επι γηε ονομαζεται. και εις τον μονογενη αυτε υιον τον κυριον ημων Ιησυν χρισον, τον προ παντων των αιωνων εκ της πατροε γεννηθεντα, θεον εκ θεε, φωε εκ φωτοε, δι ε εγενετο τα παντα, τα τε εν τοιε βρανοιε και τα επι της γηε, τα ορατα και τα αορατα, λογον οντα και σεφιαν, και φωε αληθινον, και

καὶ ζῶν, τὸν ἐπ' ἑσχατῶν τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνον-
 θρωπησαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας πάλμας,
 καὶ σαυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ
 ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα
 εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθόντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ
 ἐρχομένου ἐπι σωτηρείᾳ τοῦ αἰῶνος, κρινὰ ζῶντας καὶ
 νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆ. ἢ
 τῆ βασιλείᾳ ἀποκαταπαύσας ἡμᾶς διαμενεῖ εἰς τῆς ἀπειρῶς
 αἰῶνας. ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἢ
 μὲν ἐν τῇ αἰῶνι τῆτι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μελλόντι. Καὶ
 εἰς το πνευμα το ἁγίου, τῆτις τον παρκακηπτον, ὅπερ
 ἐπαγγελιαόμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ την εἰς οὐρανὸς
 αὐτῆ ἀνοδὸν ἀποστείλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνησαί αὐτῆς
 πάντα, ἐπέριψε. δι' ἕκαστῳ ἀγίαζόνται αἱ τῶν εἰλικρινῶς
 εἰς αὐτον πεπιστευκότων ψυχαί.

I. Τῆς δε λεγοντας ἐξ ἐκ ὄντων τον υἱον ἢ ἐξ ἑτε-
 ρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ θεῶ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ
 αἰων, ὅτε ἐκ ἦν, ἀλλοτριῶς οἰδὲν ἢ ἀγία καὶ καθολι-
 κῆ ἐκκλησίαι.

II. Πᾶλιν ἐθ' ἐρεθμεν εἰ τις τον πατερα καὶ τον υἱον
 δυο λεγει θεῶ, ἀνάθεμα ἔσω.

III. Καὶ εἰ τις λεγων θεον τον χριστον προ αἰωνων
 υἱον το θεῶ, ὑπερηγχοτα το πατρι εἰς τῶν τῶν ὄλων
 δημιουργίαν μὴ ὁμολογῆ, ἀνάθεμα ἔσω.

IV. Εἰ τις τον ἀγέννητον ἢ μερῶς αὐτῆ ἐκ Μαρίας
 λεγει γεγενησθαι τολμα, ἀνάθεμα ἔσω.

V. Εἰ τις κατὰ προγνωσιν προ Μαρίας λεγει τον
 υἱον εἶναι καὶ μὴ προ αἰωνων ἐκ το πατρὸς γεγενησμενον
 προς τον θεον εἰκα καὶ δι' αὐτῆ γεγενησθαι τα πάντα,
 ἀνάθεμα ἔσω.

VI. Εἰ τις τῶν ἑσσαν το θεῶ πλατυνεσθαι ἢ συσελ-
 λεσθαι φασκοι, ἀνάθεμα ἔσω.

VII. Εἰ τις πλατυνομένη την ἑσσαν το θεῶ τον
 υἱον λεγοι ποιειν, ἢ τον πλατυσμον της ἑσας αὐτῆ υἱον
 ἐνεμασοι, ἀνάθεμα ἔσω.

VIII. Εἰ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικῶν λογον λεγει
 το υἱον το θεῶ, ἀνάθεμα ἔσω.

IX. Εἰ τις ἀνθρώπον μόνον λέγει τὸν ἐκ Μαρίας υἱόν, ἀνάθεμα ἐσώ.

X. Εἰ τις Θεὸν καὶ ἀνθρώπον τὸν ἐκ Μαρίας λεγόν, τὸν ἀγέννητον ἔσται νοεῖ, ἀνάθεμα ἐσώ.

XI. Εἰ τις τὸ ἐγὼ Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ τούτων, καὶ πλην ἑμῆ ἐστὶ Θεός, ἐπ' ἀναιρέσει εἰδωλῶν καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τῆ μαρτογενεὶς πρὸ αἰῶνων Θεὸς Ἰσραὴλ καὶ λαμβάνοι, ἀνάθεμα ἐσώ.

XII. Εἰ τις τὸ ὁ λόγος σαρεξ ἔγενετο, ἀκκῶν τὸν λόγον εἰς σαρκὰ μεταβεβληῖται νομίζοι, ἢ τροπῆν ὑπομεμένηκοιτα ἀπειλήφθῃαι τὴν σαρκὰ, λεγοί, ἀνάθεμα ἐσώ.

XIII. Εἰ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τῆ Θεὸς ἐσαυρωμένον ἀκκῶν, τὴν Θεοτητα αὐτῆ φθορῶν, ἢ παθοῦ, ἢ τροπῆν, ἢ μείωσιν, ἢ ἀναιρέσιν ὑπομεμένηκοιτα λεγοί, ἀνάθεμα ἐσώ.

XIV. Εἰ τις τὸ πρῶτον ἀνθρώπον, μὴ τὸν πατέρα τρὸς τὸν υἱὸν λεγοί, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λεγοί τὸν Θεὸν εἰρημέναι, ἀνάθεμα ἐσώ.

XV. Εἰ τις μὴ τὸν υἱὸν λεγοί τὸν Ἀβραὰμ ἐωραῖται, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτῆ, ἀνάθεμα ἐσώ.

XVI. Εἰ τις τὸν Ἰακώβ μὴ τὸν υἱὸν αἰς ἀνθρώπον πεπάλαικοιτα, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτῆ, λεγοί, ἀνάθεμα ἐσώ.

XVII. Εἰ τις τὸ ἐβρεξε κυριὸς πῦρ, παρὸς κυριῶ, μὴ ἐπὶ τῆ πατρός καὶ τῆ υἱὸς ἐκλαμβάνοι ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτῆ λεγοί βεβρεχῆται, ἀνάθεμα ἐσώ. ἐβρεξε γὰρ κυριὸς ὁ υἱὸς παρὰ κυριῶ τῆ πατρός.

XVIII. Εἰ τις ἀκκῶν κυριὸν τῶν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κυριὸν, καὶ κυριὸν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν. ἐπεὶ κυριὸς ἐκ κυριῶ, δύο λεγοί Θεὸς, ἀνάθεμα ἐσώ. ἔ γὰρ συνπαύσομεν υἱὸν τῶ πατρί, ἀλλ' ὑποκεταύχομεν τῶ πατρί. ἔτε γὰρ κατήλθεν ἐπὶ Σοδομαῖ ἀνευ βεβλῆς τῆ πατρός, ἔτε ἐβρεξεν ἀφ' ἑαυτῆ, ἀλλὰ παρὰ κυριῶ, ἀν-

Θεν-

θεογοντος δηλαδη τε πατρος. ετε καζηται εκ θεξιαν
αφ' εαυτε, αλλ' αικει λεγοντος τε πατρος καδι εκ
θεξιαν με.

XIX. Ει τις τον πατερα, και τον υιον, και το
αγιον πνευμα εν προσωπον λεγει, αναθεμα εσω.

XX. Ει τις το πνευμα το αγιον παρακλητον λε-
γων, τον αγεννητον λεγοι θεον, αναθεμα εσω.

XXI. Ει τις, ως εδιδασξεν ημας ο κυριος, μη αλλον
λεγοι τον παρακλητον παρα τον υιον. ειρηκε γαρ, και
αλλον παρακλητον πεμφει ο πατηρ, ον ερωτησω εγω,
αναθεμα εσω.

XXII. Ει τις το πνευμα το αγιον, μερος λεγοι τε
πατρος, η τε υιου, αναθεμα εσω.

XXIII. Ει τις τον πατερα, και τον υιον, και το
αγιον πνευμα τρεις λεγοι θεοι, αναθεμα εσω.

XXIV. Ει τις βεβλησει τε θεοι ως εν των ποιημα-
των γεγονεναι λεγοι τον υιον τε θεοι, αναθεμα εσω.

XXV. Ει τις μη θελησαντος τε πατρος γεγεννη-
θαι λεγοι τον υιον, αναθεμα εσω. ε γαρ βιαδεις ο
πατηρ υπο αναγκης φυσικης αρχθεις, ως εκ ηθελην
εγεννησε τον υιον, αλλ' αμα τε ηβεβληθη, και αρχερονος
και απαθως εξ εαυτε αυτον γεννησας επεδειξεν.

XXVI. Ει τις αγεννητον και ανερχον λεγοι τον
μιον, ως δυο ανερχοι και αγεννητοι λεγων, και δυο ποι-
ων θεοι, αναθεμα εσω. κεφαλη γαρ, ο εστιν, αρχη
παντων, ο υιος, κεφαλη δε, ο εστιν αρχη τε χριστου,
ο θεοι. ετω γαρ εις μιαν ανερχον των όλων αρχην δι
υια εσπεβωσ τα παντα αναγομεν.

XXVII. Και παλιν συνδιακρηθοντες τε χριστιανι-
σμοι την εννοιαν, λεγομεν, οτι ει τις χριστον θεον υιον τε
θεοι προαιωνιον οντα και υπερηγοτα τω πατρι εις την
των όλων δημιουργιασιν, μη λεγοι αλλ' εξ ε εκ Μαρίας
εγεννηθη, εκ τωτε και χριστον και υιον κεκληθωαι και αρχ-
ην εληφθαι τε θεον ιναι, αναθεμα εσω.

VERSIO LATINA APVD HILARIVM.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, creatorem & conditorem, ex quo omnis paternitas in caelo & in terris nominatur. Et in vnicum eius filium, dominum nostrum Iesum christum, qui ante omnia secula ex patre natus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia in caelis & in terra, visibilia & invisibilia. Qui est verbum, & sapientia & virtus & vita & lumen verum: qui in nouissimis diebus propter nos incorporatus est & natus de sancta virgine, & crucifixus & mortuus est & sepultus, qui & surrexit ex mortuis tertia die & ascendit in caelum & sedet in dextera patris & venturus est in consummatione seculi iudicare viuos & mortuos, & reddere unicuique secundum opera sua: cuius regnum sine fine perseverans permanet in perpetua secula. Erit enim sedens in dextera patris, non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro. Et in spiritum sanctum, id est, paracletum, quem promittens apostolis, posteaquam caelum ascendit, misit, docere eos & commonere omnia, per quem & sanctificantur credentium in eum sinceriter animae.

I. Eos autem, qui dicunt: de nullis exstantibus filius, vel de altera substantia & non ex deo, & quod erat tempus, vel seculum, quando non erat: alienos facit sancta & catholica ecclesia.

II. Si quis autem patrem & filium duos dicit deos, anathema fit.

III. Et si quis, vnum dicens deum, christum autem deum ante secula filium dei obsequutum patri in creatione omnium non confitetur, anathema fit.

IV. Et si quis inascibilem deum vel partem eius,

eius, de Maria natum esse audet dicere, anathema fit.

V. Et si quis secundum præscientiam, vel prædestinationem a Maria dicit filium esse & non ante secula ex patre natum apud deum esse & per eum facta esse omnia, anathema fit.

VI. Si quis substantiam dei dilatori & contracti dicit, anathema fit.

VII. Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere, aut latitudinem substantiæ eius, sicuti sibi videtur, filium nominet, anathema fit.

VIII. Si quis insitum, vel prolativum verbum dei filium dicat, anathema fit.

IX. Si quis hominem solum dicit de Maria filium, anathema fit.

X. Si quis deum & hominem de Maria natum dicens, deum innascibilem sic intelligit, anathema fit.

XI. Si quis *verbum caro factum est*, audiens verbum in carnem translatum putet, vel demutationem sustinentem accepisse carnem dicit, anathema fit.

XII. Si quis unicum filium dei crucifixum audiens, de alitatem eius corruptionem, vel passibilitatem, aut demutationem aut deminutionem, vel interfectionem sustinuisse dicat, anathema fit.

XIII. Si quis, *faciamus hominem*, non patrem ad filium dixisse, sed ipsum ad semetipsum dicat deum loquentem, anathema fit.

XIV. Si quis filium non dicat Abrahæ visum, sed deum innascibilem, vel partem eius, anathema fit.

XV. Si quis cum Jacob non filium quasi hominem colluctatum, sed deum innascibilem, vel partem eius dicat, anathema fit.

XVI. Si quis, *plurimum dominum a domino*, non de

de filio & patre intelligat, sed ipsum a se dicat plu-
isse, anathema sit. Pluit enim dominus filius a
domino patre.

XVII. Si quis dominum & dominum patrem
& filium (quia *dominus a domino*) duos dicat deos,
anathema sit. Non enim exaequamus, vel com-
paramus filium patri, sed subiectum intelligimus.
Neque enim descendit in Sodomam sine patris vo-
luntate, neque pluit ex se, sed *a domino*, aucto-
ritate scilicet patris, nec sedet in dextera a semet-
ipso, sed audit dicentem patrem: *sede ad dexteram*
meam.

XVIII. Si quis patrem & filium & spiritum
sanctum vnam personam dicat, anathema sit.

XIX. Si quis spiritum sanctum paracletum di-
cens, innascibilem deum dicat, anathema sit.

XX. Si quis, sicut docuit nos dominus, non
dium dicat paracletum a filio; dixit enim: *Et al-*
terum paracletum mittet vobis pater, quem rogabo,
anathema sit.

XXI. Si quis spiritum sanctum partem dicat
patris, vel filii, anathema sit.

XXII. Si quis patrem & filium & spiritum san-
ctum tres dicat deos, anathema sit.

XXIII. Si quis, quod dictum est, *ego deus pri-*
mus & ego deus novissimus & praeter me non est deus,
d destructionem idolorum dictum & eorum, qui
non sunt dii, in destructionem vnigeniti ante se-
cula dei Iudaice intelligat, anathema sit.

XXIV. Si quis voluntate dei, tamquam vnum
liquid de creatura, factum dicat filium, anathe-
ma sit.

XXV. Si quis nolente patre natum dicat fili-
um, anathema sit. Non enim nolente patre, co-
actus pater, vel naturali necessitate ductus, quum
nollet,

nollet, genuit filium, sed mox voluit, sine tempore & impassibiliter ex se eum genitum demonstravit.

XXVI. Si quis innascibilem & sine initio dicat filium, tamquam duo sine principio & duo innascibilia & duo innata dicens, duos faciat deos, anathema sit. Caput enim, quod est principium omnium, filius, caput autem, quod est principium christi, deus; ita enim ad vnum, qui est sine principio, omnium principium per filium vniuersa referimus.

XXVII. Et iterum confirmantes christianismi intellectum, dicimus, quoniam si quis christum deum, filium dei, ante secula subsistentem & ministrantem patri ad omnium perfectionem non dicat, sed ex quo de Maria, natus est, ex eo & christum & filium nominatum esse & initium accepisse, vt sit deus, dicat, anathema sit.

OBSERVATIONES.

I. Neminem, credimus, rerum in ciuitate christiana seculo quarto gestarum iam expectem esse, vt quanta sit formularum Sirmiensium celebritas, ignoret. Hoc quidem loco & causas, ob quas illae praec aliis obseruatione dignae censeantur, exponere & quid de illis a doctis viris in controuersiam vocari solet, enarrare & diiudicare non licet. Breuiter tamen vt inueniant lectores, monemus, pertinere illas partim ad dissidia inter fautores & hostes symboli Nicaeni, partim ad controuersiam cum Photino, partim denique ad historiam lapsus Liberti Romani pontificis. Hunc enim, constat, se eo adduci passum esse, vt subscriberet formulae Sirmiensis sicque desereret causam Nicaenam & Athanasii. Cuinam ex tribus, vel quatuor Sirmiensibus symbolis nomen adscripserit, difficilis a nonnullis habetur quaestio, licet nos eandem leuioris momenti esse suspicemur. Qui his de rebus plura scire & maxime quae de numero & tempore conciliorum Sirmiensium a PETAVIO, SIRMONDO, MANSIO hisque similibus copiose dicta sunt, accuratius cognoscere cupiunt, eos ablegamus ad nostram *hystor. haeres. tom. III. p. 43-61.*

II. Quae inter Sirmienses formulas veterum auctoritate primum locum obtinet, Graece quidem ad nos transmissa est ab ATHANASIO *de synodis* §. XXVII p. 742. sqq. quem nos sequuti sumus, & SOCRATE *bisshop. eccl. libr. II. cap. 30. p. 107.* Hic tamen fallitur, quum eandem a MARCO *Aretbusio* scriptam fuisse scribit. Praeter hos, strictim eam commemorat SOZOMENVS *libr. IV. cap. 6. p. 125.* integram vero ex SOCRATE dat NICEPHORVS *libr. IX. cap. 31.* Latinam interpretationem HILARIVS *libr. de synodis §. XXXVII. p. 489 sqq.* Conciliorum collectores & in his MANSIVS nonnihil ordinem turbant. Quum enim hic viderit, symbolum fere idem esse cum formula Antiochenorum *tertia & quarta*, anathematis, qui proprio iure & ATHANASIO & SOCRATE testibus, Sirmiensibus sunt relinquendi, quartae adiunxit, *tom. II. p. 1343.* & ubi ad Sirmienfe concilium accessit, Graeca male omisit & binas Latinas dedit versiones, alteram ex prioribus conciliorum corporibus, quam nescimus antiquitate commendari, alteram HILARII.

III. Non sine criticis observationibus VALESIVS, quae SOCRATES; MONTEFALCONIVS, quae ATHANASIVS; CONSTANTIVS, quae HILARIVS dederunt, exprimi volunt. Utamur earum diligentia in colligendis coniungendisque secum Graeci textus & Latinae versionis lectiones discrepantes &

1. *πατρεις εν κραιν.* SOCRATES & NICEPHORVS: *εν κραιναις.*

2. *τα τε εν κρ.* Iidem omittunt τα.

3. *και σοφισιν.* Deest apud NICEPH.

4. *Ο virtus.* Hoc restituit HILARIO CONSTANTIVS ex codicibus Colbertino & Sorbonensi, & formula Philippopolitana. Atutro deest in Graecia.

5. *και θεογεντας.* SOCRAT. & NIC. *και θεογοντας.*

6. *και καιρολογικη.* Deest non in cod. ATH. reg.

7. *Αναθ. III.* Apud NICEPH *νεγκριτωντων.* Non satis conuenit HILARIVS cum Graeco, vide VALESIVM & CONSTANTIVM.

8. *Αναθ. IV. α γεννητον.* Cod. reg. & Basil. *μιναν,* recte *γεννηθαι.* SOCRATES & NICEPHORVS rectius *α γεννητου* duplici v.

9. *Αναθ. V. ης Μαρι.* SOCRAT. NIC. & HILARIVS legunt *ην Μαρι.* v. CONSTANTIVM.

10. *Anast.* VII. HILARII sicuti sibi videtur, deest in Graecia.

11. *Anast.* VIII. Totum primus ATHANASIO ex codice regio reddidit; hic vero omittit *λογον*. SOCR. & NIC. *λογος*.

12. *Anast.* X. *εγω*. Iidem *αυτον*.

13. *Anast.* XI. Huic HILARIUS locum XXIII. adsignavit.

14. *Anast.* XII. *λογος* deest apud SOCR. & NIC.

15. *Anast.* XIII. *την δεκτητα αυτε*. SOCRATES non habet; si a codice *Αθασιανο* discesseris vid. VALES. NICEPH. *κοστος την δεου*.

16. *Anast.* XV. Deest apud NICEPH. SOCRATI VALESIVS primus restituit.

17. *Anast.* XVII. Apud HILARIUM in antiquis libris semper *pluris*, *pluribus*.

18. *Anastematismus* XVIII. ubique est dubiae lectionis. SOCRATES & NICEPH. *και κυριον τον πατερα και τον υιον εἰποι, και κυριος εκ κυρις λεγων, δυο λεγοι θεοι*. vid. VALES. Insiquiter differre editiones HILARII, monet CONSTANTIVS. Placet huic lectio codicis Colbertini: *si quis deum & dominum patrem & filium, quia dominum a domino, duos dicat deos, anast.* Ibidem loco comparamus, editi: *conformamus*. HILARIUM vero hic & alibi vnam Graecam vocem binis Latinis exprimere, studio eius, verborum vim recte reddendi, tribuas.

19. *Eccl. anast.* pro *Σοδομα* SOCRATES & NIC. legunt *σωμοι*. In illo vitium emendavit VALESIVS & READINGIVS, quem vide.

20. *Eundem Anastematismum* editi & scripti ATHANASII libri & SOCRATES male claudunt formula *αἰνασομα εγω*. Vid. LOWTH *ad Socras*. CONSTANT. *ad Hilar.*

21. *Anast.* XIX. SOCRAT. & NICEPH. *λογος*.

22. *Anast.* XX. Solus codex reg. *λογος*.

23. *Anast.* XXI. *ο κυριος* SOCRAT. omittit. NICEPH. *η γραφη*. In HILARIO editiones priores: *quem ro- gabo cum*.

24. *Anast.* XXIII. Solus codex reg. *λογος*.

25. *Anast.* XXIII. HILARIUM, in editis: *unicum*. Ibid. codex Colb. & *quod quibus* *judicet intelligere*; in vulgatis: *judicet dicitur intelligat*.

26. *Anath.* XXIV. SOCRAT. & NICEPH. XXV

σμετων.

27. *Anath.* XXV. Pro γεγεννηθαι ATHANASII
 editiones: γεγεννηθαι. SOCRATES: Φουικης ρυθδης. Editi
 ATHANAS. ηθελεσεν. Apud HILAR. VM alii: *μεν οτι voluit.*
 conf. VALES. & CONSTANTIVM.

28. *Anath.* eodem. SOCRAT. *απεδειξεν.* Editi &
 scripti libri ATHANAS. & SOCRATIS editi male repetunt
 damnandi voces.

29. *Anath.* XXVI. SOCRAT. & NICEPHORVS:
κεφαλη γαρ εστι και αρχη παντων ο υιος. Pergit NIC.
ο θεος κεφαλη δε εστι τα χειρα ο κυριος.

30. *Anath.* XXVII. SOCRAT. & NIC. *εν διακρι-*
βοντες. Ibidem paullo post: *ει τις χριστον Ιησυν υιον τε*
θεσ προ αιωνων οντα.

31. Eundem anathematismum claudunt iidem, vo-
 cibus *ως ο Σαμοσατεus.* vid. CONSTANTIVM.

IV. Id vnum addimus, HILARIVM, postquam formu-
 lam nostram recitauerat, eandem fusius persequi & singulos
 repetere anathematismos; nec sibi satis in omnibus vocibus,
 aut syllabis constare, sed leuionis momenti sunt discrepantiae,
 quam vt percensendi eas necessitas esse videatur,

2.

FORMVLA SIRMIENSIS SECVNDA.

Quum nonnulla putaretur esse de fide disceptatio, LXXXII.
 diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt
 & discussa, praesentibus fratribus & coepiscopis
 nostris, Valente, Vrsacio & Germano Vnum
 constat deum esse omnipotentem, & patrem, sicut
 per vniuersum orbem creditur, & vnicum filium
 eius Iesum christum, dominum saluatorem no-
 strum ex ipso ante secula genitum. Duos autem
 deos nec posse, nec debere praedicari, quia ipse
 dominus dixit: *ibo ad patrem meum & ad patrem*
vestrum, ad deum meum & ad deum vestrum. Idem

omnium unus deus est, sicut apostolus docuit: *an*
Judeorum deus tantum? nonne & gentium? immo &
gentium. Quoniam quidem unus deus, qui iustificat
circumcisionem ex fide & praeputium per fidem. Sed
 & cetera conuenerunt, nec ullam habere potue-
 runt discrepantiam. Quod vero quosdam aut mul-
 tos monebat de substantia, quae Graece vsia ad-
 pellatur, id est, vt expressius intelligatur, homou-
 sion, aut quod dicitur homoëusion, nullam omni-
 no fieri oportere mentionem, nec quemquam prae-
 dicare, ea de causa & ratione, quod nec in diui-
 nis scripturis contineatur & quod super hominis
 scientiam sit, nec quisquam possit natiuitatem eius
 enarrare, de quo scriptum est: *generationem eius*
quis enarrabit? Scire autem manifestum est solum
 patrem, quomodo genuerit filium suum, & filium,
 quomodo genitus sit a patre. Nulla ambiguitas
 est, maiorem esse patrem. Nulli potest dubium es-
 se, patrem honore, dignitate, claritate, maiestate
 & ipso nomine patris maiorem esse filio, ipso te-
 stante: *qui me misit, maior me est.* Et hoc catho-
 licum esse, nemo ignorat, duas personas esse pa-
 tris & filii, maiorem patrem, filium subiectum
 cum omnibus his, quae ipsi pater subiecit. Patrem
 initium non habere, inuisibilem esse, immortalem
 esse, impassibilem esse. Filium autem natum es-
 se ex patre, deum ex deo, lumen ex lumine.
 Cuius filii generationem, vt ante dictum est, ne-
 minem scire; nisi patrem suum. Ipsum autem fi-
 lium dei, dominum & deum nostrum, sicuti le-
 gitur, carnem vel corpus, id est, hominem susce-
 pisse ex utero virginis Mariae, sicut angelus prae-
 dicauit. Vt autem scripturae omnes doceant &
 praecipue ipse magister gentium, apostolus, homi-
 nem suscepisse de Maria virgine, per quem com-
 passus est. Illa autem clausula est totius fidei &
 illa

illa confirmatio, quod trinitas semper servanda est, sicut legitur in euangelio: *ite et baptizate omnes gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti.* Integer perfectus numerus trinitatis est. Paracletus autem spiritus est per filium, qui missus venit iuxta promissionem, ut apostolos & omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.

VERSIO GRAECA VETVS APVD ATHANASIVM.

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξε τινὰ διασκευῆν γενέσθαι, LXXVII
 πάντα ἀσφαλῶς ἐζητηθῆ καὶ διηρουνθῆ ἐν τῷ Σιρμίου, ἐπὶ παρῶσια Οὐαλεντος, καὶ Οὐρσακίω, καὶ Γερμινίω, καὶ τῶν λοιπῶν, συνετίηεν ἓνα θεὸν εἶναι, πατέρα πάντοκρατορα, καθὼς καὶ ἐν πίσῃ τῇ εὐκρινῇ καταγγέλλεται. Καὶ ἓνα μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν κυρίον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν, ἐξ αὐτοῦ προ τῶν αἰώνων γεννηθέντα· δύο θεοὺς μὴ χεῖναι λέγειν. Ἐπειδὴ αὐτοῦ ὁ κυρίως εἰρηκε πορευομαι πρὸς τὸν πατέρα μὲ καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεὸν μὲ καὶ θεὸν ὑμῶν. διὰ τῆτο καὶ πάντων θεὸς ἐστὶ, καθὼς καὶ ὁ ἀποστόλος ἐδίδαξεν· ἢ Ἰουδαίων μόνων ὁ θεός, ἢ ἢ καὶ ἔθνων; καὶ καὶ ἔθνων. Ἐπειπτε ἕκ ο θεός, ὡς διακρίσει· περιτομῆν ἐν πίστει καὶ ἀκρεβυτικῆν διὰ πίστεως. καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ ἕδεμικὴ ἔχει ἀμφιβολίαν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰς τινὰς κηκε περὶ τῆς λεγομένης ἁμοιῶσι μὲν ἀββαντικῆς, ἔλλησι δὲ λεγομένης ἕσις, τέττιν, ἵνα ἀκριβεστερον γινώκη. το ἁμοσιον, ἢ το λεγομενον ἁμοιῶσιαν· ἢ χρεῖ τινὰ τέτων πάντελωσ μνημῆν γινώσθαι, ἕδε περὶ τέτων ἐξηγηθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίῃ, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τέττου τοῦ λογισμοῦ, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἢ γεγραπται περὶ τέτων· καὶ ὅτι ταῖτα ὑπερ τῶν ἀνθρώπων γινώσιν καὶ τοῦ ἀνθρώπων γινῆ ἐστὶ. καὶ ὅτι ἕδεῖς δυνατὴν τῆν γινώσιν τετίωσ διηγησῶσθαι, καθὼς γεγραπται τῆν γινώσιν αὐτὸς τις διηγησῶσθαι; μὴν γὰρ εἶδῶναι τὸν πατέρα, φάνησθαι ἐστὶ,

ἔστι, πως τον υἱον ἐγενήθη, και παλιν τον θεου, πως
 αὐτος γεγεννηται παρα τε πατερας. ἔδε ἀμφιβιβαν ἔστι,
 μείζονα εἶναι τον πατερα. ἔδε γαρ διζασειν αν τις τον
 πατερα τιμη, και ἀξια, και θεοτητι και αὐτω τω ὀ-
 νοματι τω πατρικω μείζονα εἶναι. διαμαρτυρημενε αὐτε
 τε υἱς. ὁ ἔμε πεμφας πατῆς μείζων με ἔστι. και τῆτο
 δε καθολικον εἶναι, ἔδεις ἀγνοει, δυο προσωπα εἶναι,
 πατερος και υἱς. και τον μεν πατερα μείζονα, τον δε
 υἱον ὑποτεταγμενω τω πατρί μετα παντων, ὡν αὐτω
 ὁ πατῆς ὑπαταξε. τον δε πατερα ἀρχην μη ἔχειν, και
 ἀορατον εἶναι, και ἀθανατον, και ἀπαθη εἶναι. τον
 δε υἱον γεγεννηθῆαι ἐκ τε πατρός, θεον ἐκ θεῶ, φως
 ἐκ φωτος. και τῆτε την γενεσιν, καθως προφητηται,
 μηδεναι γνωσκων, εἰ μη μονον τον πατερα, αὐτον δε τον
 υἱον και κυριον και θεον ἡμων, παρκα ἦτοι σωμα, τῆ-
 τῆσι ἀνθρωπον εἰληφεναι ἀπο Μαρίας της παρθενῆ,
 και πατερ και ὁ ἀγγελος προσηγγηλισατο. καθως δε
 πασαι αἱ γραφαι διδασκωσι, και μαλιστα αὐτος ὁ ἀπο-
 στολος, ὁ διδασκαλος των ἔθνων, ἀνθρωπον ἀνεκαβεν ὁ
 χριστος ἀπο Μαρίας της παρθενῆ, δι ἑ πεποιθε. το
 δε κεφαλαιον πασης της πίσεως και ἡ βεβαιωτης ἔστιν,
 ἵνα τριαι αἱ φυλαττηται, καθως ἀνεγνωμεν ἐν τῷ
 ἐναγγελιω πορευθῆντες βαπτιζετε παντα τα ἔθνη ἐς
 το ὄνομα τε πατρός και τε υἱς και τε ἀγία πνευματος.
 ἀκριβειος δε και τελειος ἔστιν ὁ ἀριθμος της τριαδος. ὁ
 δε παρακλητος το πνευμα το ἄγιον, δι υἱς ἀποσταλεν,
 ἦλθε κατὰ τῆν ἐπαγγελιαν, ἵνα τῆς ἀποστολῆς και πει-
 νῆτος τῆς πίσεως τῆς ἀναδιδάξῃ και ἀγιωσῇ.

OBSERVATIONES.

I. Formulam hanc Sirmienſium ſecundam Latine
 ſcriptam fuiſſe, præter ATHANASIVM & SOCRATEM,
 mox laudandos, teſtatur SOZOMENVſ hiſtor. ecclēſ. libr. IV.
 cap. 7. p. 125. cuiusque argumentum brève, ſed vetè & adcu-
 rate exponit. Refertur ad ann. eccLVI.

II. Latinam igitur formulam ſervavit HILARIVS de
 ſynodo ſ. XI, p. 464. ſq. eideſque hinc præſente titulum: exem-
 plam

plum blasphemias apud Sirmium per Osoni & Potamium con-
scriptas & simili modo libr. in Constant. §. XXIII. p. 580. illam
deliramenta Osi & incrementa Vrsaci ac Valensis appellauit.
Num OSIVS vere eam condiderit, an nonagenario maior tantum
ad eam adprobendam eique nomen subscribendum ab Arianis ad-
duci se passus sit, parum inter se conueniunt viri docti. Præter
HILARIVM, PHOEBADIVM, Agennensem in Gallia episcopum,
commemorari oportet, qui data opera formulam hæc consu-
randam suscepit &, quæ contra eam disputauit, libello com-
plexus est, benigniori fato ad nostram ætatem translato. Ti-
tulo: *liber contra Arianos* inscriptus, extat in *bibliothec max.*
patr. Lugdun. tom. IV. p. 300. sqq. Quamuis enim integram
formulam haud recenscat, insignes tamen eius particulas orati-
si suæ intulit, quas cum *Hilariano* exemplari comparauit
CONSTANTIUS. Aliam formulam Latinam, sed e Graeco
confectam, videas apud MANSIVM *tom. III. p. 261.* qui &
Graecam versionem ex SOCRATE & Latinum HILARII tex-
tum subiicit.

III. Graecam versionem, quam nos describi curauimus,
debemus ATHANASIO *libr. de synodis §. XXVIII. p. 749.*
Eandem recitat SOCRATES *hisor eccles. libr. II. cap. 30. p.*
109. & NICEPHORVS *libr. IX. cap. 31.*

IV. Collationes, quas subiungere libet, partim VALE-
SIVS ac READINGIVS ad SOCRATEM, partim MONTFAV-
CONIVS ad ATHANASIVM, partim CONSTANTIVS ad
HILARIVM adnotarunt.

1. *Germinio.* ATHAN. & SOCRATES addunt: *καὶ
τοῦ λόγου,* vid. CONSTANTIVM.

2. *causati.* Sic & PHOEBADIVS. Graeci: *οὐκ ὄντων.*

3. *& patrem omnipotentem.* Particulam *et*, ceteri
omnes; vocem *patrem* priores ATHANASII editiones omittunt.

4. *Jesus — nostrum.* Præstantiores SOCRATIS
codices & NICEPHORVS: *Ἰησ. Χριστ. τοῦ κ. καὶ θεοῦ κ. θ. ἡ.*
vid. VALESIVM.

5. *Duos autem deos.* ATHANAS. non habet autem;
SOCRATES tamen & NIC.

6. *omnium unus deus est.* Graeci omittunt *omnis*.

7. *insufficit.* Graeci retinent Paulinum? *δικαιώσεται*
ex Rom. III. 29. Hinc & posteriores HILARII codices *insuffici-
uit*, pro *insufficit* vid. CONSTANTIVM.

8. *Et præcipuum per eodem.* Desiderantur hæc omni-
no in SOCRATE, conf. LOWTHIVM & READINGIVM.
Hinc & in NICEPH.

9. quosdam aut multos. Alii quosdam hanc multos.
Graeci πολλὰς τινάς.

10. de substantia. Latinam vocem optime Graecis
piteris pictam dedit ATHANASIVS, quam fortasse librarii in
SOCRATE & NICEPHORO depravarunt. vid. MONTFAUC.
& LOWTH.

11. aut quod dicitur homoeufon. Sic meliores codi-
ces HILARII cum Graecis. Vulgari illius: quod dicitur, aut.
In multis MSS. plane haec verba defunt. Apud ATHANASIVM
alii ὁμοιοσσιον.

12. ea de causa & ratione. Sic ex codicibus & Grae-
cis HILARIVM emendavit CONSTANTIVS. Priorēs editiones:
eadem esse ratione, vel ea de causae ratione.

13. Generationem. In Graeco solus SOCRATES:
την δε γεννησιν.

14. genitus sit a patre. ATHANASIVS: παρὰ
SOCRATES & NIC. ἀπο.

15. Nulli potest dubium esse, patrem. Haec defunt in
SOCRATE & NICEPHORO.

16. claritate & maiestate. Sic HILARIVS & PHOE-
BADIVS. Adde & VIGILIVM, monente HARDVINO apud
MANSIVM p. 263. Vtramque vocem Graeci vna voce Θεοτητι,
sive, vt codex ATHANASII regius habet: Θειοτητιs expri-
munt: num satis recte, alii videant.

17. ipso sestante. Idem codex reg. sed secunda manu:
διαμαρτυρομενον.

18. filium subditum. Ita HILARIVS, SOCRATES
& NICEPHORVS. ATHANASIO, qui addit τῷ πατρί,
sive videtur PHOEBADIVS.

19. αἰθανατον εἶναι. Sic omnes Graeci, praeter
vulgares ATHANASII editiones, in quibus deest εἶναι.

20. γεγεννηθαι. Eiusdem edit. Paris. male γεγε-
νηθαι. Emendavit MONTFAUC.

21. εἰληφεναι. Simili modo priores ATHAN. edi-
tiones εἰνεληφ.

22. ἀπο τῷ πατρί. Haec defunt in SOCR. & NIC.

23. προσωγγελ. Idem: ευγγελ.

24. καθως δε. NIC. καθως δε και.

25. εἰ διδασκ. In edit. ATHAN. defunt.

26. *clausula.* Edit. HILARII priores: *clausis.*

27. *ἀνεγγνωμεν.* Edit. ATHAN. ἀναγνωρωμεν.

28. *ita & baptizate.* Haec adcurate retinet ATHANASIVS, sed SOCR. & NICEPH. recitant haec, vti leguntur apud MATTHAEVUM XXVIII, 19.

29. *numerus trinitatis.* Sic omnes Graeci, sed ATHANASII edit. της ἁγίας τριάδος.

30. *paracletus.* MSS. HILARII: *paracletus,* aut *paracletus.*

31. *doceret sanctificaret.* ATHANAS. ἀναδιδάξει και ἁγιάσει. SOCRATES inuerso ordine: ἁγιάσει. και ἀναδιδείξει. Adde VALESIVM.

3.

FORMVLA SIRMIENSIS TERTIA,

Πιστευομεν εἰς ἕνα τον μονον και ἀληθινον Θεον πατέρα
 τρεα παντοκρατορα κτιστην και δημιουργον των παντων.
 Και εἰς ἕνα μονογενη υἱον τε Θεο τον προ παντων των
 αἰωνων, και προ πασης καταληπτης ἕσιας γεγεννημε-
 νον ἀπαθως εκ τε Θεο. δι' ἧ ὀιτε αἰωνες κατηρητιοθησαν
 και τα πάντα ἐγενετο. γεγεννημενον δε μονογενη, μο-
 νον εκ μὲν τε πατρος, Θεον εκ Θεο, ὁμοιον τε γεννη-
 σαντι αὐτον πατρι, κατὰ τας γραφας. ἢ την γεγεσιῶ
 ἡδεις ἐπισταται, εἰ μη μονος ὁ γεννησας αὐτον ὁ πατηρ.
 Τῆτον ἴσμεν τε Θεο μονογενη υἱον, νευματι πατρικῶ
 παρραγενομενον εκ των ἕρασων εἰς ἀδελτησιν ἀμαρτιας,
 και γεννηθεντα εκ Μαρίας της παρθενῆ, και ἀναστρα-
 φέντα μετα των μαθητων, και πασαν την οικονομιασιν
 πληρωσαντα κατὰ την πατρικην βελησιν, σαυρωθεν-
 τα και ἀποθανοντα, και εἰς τας κατακχλαια κατελθον-
 τα και τα ἐκεισε ὀκονομησαντα, ὄν πυλαροι αἰδῆ ἰδον-
 τες ἐφρίξαν, και ἀναστάντα εκ νεκρων τη τρητη ἡμερα
 και ἀναστραφέντα μετα των μαθητων και πασαν την
 οικονομιασιν πληρωσαντα και τεσσαρακοντα ἡμερασιν πλη-
 ρεμενων ἀναληφθέντα εἰς τας ἕρασες, και καθεζομε-
 νον εκ δεξιων τε πατρος, και ἐλευσομενον ἐν τη ἐσχάτη
 ἡμερα

ἡμερᾶς τῆς ἀναστάσεως τῆ δόξης τῆ πάσης, ἀποδοιδόντα
 ἕκαστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα
 ὃ αὐτός ὁ μονογενὴς τέθραξ Ἰησοῦς χριστὸς ἐπηγγείλα
 πέμψαι τῷ γενεῖ τῶν ἀνθρώπων, τὸν παρακλητὸν κα-
 τὰ τὸ γεγραμμένον· ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μὲν
 καὶ παρακαλέσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παρακλητὸν
 πέμψω ὑμῶν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἕκαστος ἐκ τῆ
 ἐμῆ ληφεται καὶ διδάξει καὶ ὑπόμνησει ἡμᾶς πάντα,
 τὸ δε ὄνομα τῆς ἑσίας διὰ τὸ ἀπλῆτερον ὑπὸ τῶν πατε-
 ρῶν τεθεικῆαι, ἀγνοούμενον ὑπὸ τῶν λαῶν, σκανδαλον
 φεραίν διὰ τὸ μὴτε τὰς γραφὰς τῆτο περιεχεῖν, ἤρεσε
 ταῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μὴδε μιαν μνημὴν
 ἑσίας ἐπὶ θεῶ εἶναι τὰ λοιπὰ. διὰ τὸ τὰς γραφὰς μὴ-
 δαμὲ πρὸς τὸν πατέρα καὶ υἱὸς ἑσίας μεμνηθῆναι. ὁμοίαν
 δὲ λεγομένην τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς καὶ αἱ
 ἅγιοι γραφαὶ λεγούσι τε καὶ διδάσκουσι.

OBSERVATIONES.

I. De hac formula multa & diuersa quum a viris do-
 ctis disputari solent, ut omnia rite capiantur & diiudicentur,
 animus est, primum colligere, quae in veterum monumentis
 de illis memoriae sunt prodita. ATHANASIVS quidem refert,
 in synodo Ariminensi Visacium, Valentem aliosque, qui Eu-
 sedianorum habebantur principes, produxisse formulam, illam-
 que legi voluisse; titulum vero eidem fuisse praefixum, his
 verbis expressum: ἔχετε θη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ περσε-
 βια τῶ δεσποτῶ ἡμῶν τῶ εὐσεβεστάτῶ καὶ καλλίστῶν,
 βασιλεῶν Κωνσταντίου Αὐγύστου, τῶ αἰώνιου, σεβαστῶ,
 ὑπατείας Φλαυίου Εὐσεβίου καὶ Ὑπατείας τῶν λαμπρο-
 τῶτων, ἐν Σιρμιῶ τῆ προ ἰα καλαυδῶν Ἰβνιῶ, de synod.
 cap. VIII. p. 721. GERMINIVS in epistola ad Ruffinum, quae
 inter HILARII fragmenta p. 706. sqq. seruata est, narrat, Mar-
 cum ab omnibus electum fuisse & fidem dictasse, in qua fide
 sic conscriptum est: filium similem patri per omnia, ut sanctae
 dicunt & docent scripturae. EPIPHANVS haeres. LXXIII. §.
 22. vbi de eadem loquitur repetitque primum caput: ὁμοίον
 τῷ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ei subscripsisse pri-
 mo Marcum, Arethusiae episcopum & cum aliis Valentem,
 hunc

hunc vero expresse addidisse, contigisse rem *την εντι εστιν*
Φωτισθης παντεως. SOCRATES, quamvis rerum gesta-
rum ordinem manifeste turbet, nihilominus vera nonnulla ha-
bet, nostra obseruatione digna, *bisfor. eccles. libr. II. cap. 30.*
Ad vnam eandemque synodum Sirmiensem male refert tria sym-
bola & in his primum, quod antea dedimus, a MARCO *Are-*
thusto credit, Graece scriptum fuisse, bina vero altera Latine.
Addit, secundam Arianis displicuisse, quod de tertia ATHA-
NASIVS dixit. Postea *cap. 37.* vbi nostram formulam, perin-
de vti ATHANASIVS, tradit, a Valente eiusque amicis Sirmii
compositam, sed Arimini productam esse eamque integram re-
citatur, denuo testatur, Latina lingua eam fuisse exaratam & ex
hac in Graecam conuersam. In eandem sententiam scripsit SO-
ZOMENVS *libr. IV. bisfor. eccles. cap. 17. p. 142.* ac licet sibi
temperauerit; quominus formulam, quam Latine Sirmii a Va-
lente conditam & Arimini exhibitam fuisse, prodit, recitaret,
reulit tamen verba, quibus nostra a ceteris discernitur, *sap-*
*p*ius commemorata. Ex his intelligi posse, speramus, quaestio-
nes: num formula haec a MARCO *Arethusto* fuerit, confecta,
num Graece, an Latine scripta, quando ea fuerit exarata. De
his quid nobis videatur, pauca exponemus. Credimus, no-
strae formulae, non primae, auctorem esse MARCVM: compo-
sitam fuisse Sirmii non in concilio, sed in fortuito ponnullo-
rum Semiarianorum conuentu; contigisse illud *ann. ccc. LIX.*
ante Arimynensem synodum, eodem die, qui in inscriptione
& ab EPIPHANIO notatur. At vero Graecene, an Latine exa-
rata fuerit, num satis firmis argumentis expediri queat, dubi-
tamus, nihilominus probabilis est eorum sententia, qui pro
Latina pugnant. Sufficit, formulam Latinam veterem periisse,
ea enim, quae in conciliorum collectionibus, v. c. *Mansiana,*
rom. III. p. 264. & 293 legitur, recentior est EPIPHANII *scilicet*
laetici versio, ex Graeco facta. Praeter VALESIVM, MONT-
FAVCONIVM, CONSTANTIVM, qui ad laudatos veteres
scriptores multa praecclare disputarunt, legas viros doctos, in
bisfor. concil. p. 194. a nobis excitatos. Addimus, praeter
ATHANASIVM & SOCRATEM, legi hanc formulam apud
NICEPHORVM *libr. IX. cap. 39.*

III. *Tertiam* hanc Sirmiensem formulam adpellare
confueverunt, viri docti, nec libuit, hoc loco a more isto di-
scedere. Alii tamen maiori iure, quartam dicunt, tertiam ve-
ro anathematissimos Ancyranos, paullo ante Sirmii subscriptos.
Quos quidem EPIPHANIVS & HILARIVS seruerunt, post BA-

EVZIVM MANSIVS rom. III. p. 267. edidit, nos vero, quod symbolorum forma carent, a nostro instituto alienos esse iudicamus.

IV. Superest, ut ex MONTFAUCONIO lectiones variantes adiiciamus:

1. καὶ κτίστην. Cod. reg. & SOCRATES non habent καὶ.
 2. ἕσθαις, SOCRAT. ἐπινοήσας. vid. VALES.
 3. ἐγενετο. Edit. ATHAN. ἐγενοντο. Ibidem edit. Pat. γυγνήθησαν. & aliae inter μόνος & πατρός intericiunt ὑπο.
 4. σωρωθ. καὶ ἀποθων. SOCRAT. σωρ. καὶ ἀποθωντα, καὶ ἀποθ.
 5. τεσσαράκοντα. ATHANASII codices & editi πενήκοντα.
 6. τὸς ἕσαν. Articulus in editis deest.
 7. τῆς ἀναστάσεως. Deest in SOCRATE.
 8. ὁ μονογενῆς --- ἐπηγγ. Quae inter has voces interposita sunt, non habent editi ATHAN.
 9. ὑπο τῶν πατ. lidem παρὰ τ. π.
 10. μηδαμῶς. lidem μηδαμῶς.
- II. περὶ πατρός. Veteres SOCRATIS editiones: περὶ πνεύματος.

VIII.

FORMVLA IN SYNODO, QVAE NICES
THRACIAE CONGREGATA FVIT,
CONDITA.

πιστευομεν εἰς ἓνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, πατέρα πάντα κτίσαστα, ἐξ ἃ τα πάντα καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, δι' ἃ τα πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὁρατά καὶ τὰ ἀόρατα. γεννηθέντα δε μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, Θεοῦ ἐκ Θεοῦ, ὁμοιον τῷ γεννητοσι αὐτῶν πατρί, κατὰ τὰς γραφὰς, ἐ τὴν γεννη

ἢν ἔδεις οἶδεν, εἴμη ἄλλος ὁ γεννησας αὐτον πατρῆ. τῆ-
 τον οἶδαμεν μονογενῆ θεο υἱον, πεμπτοντες τῆ πατρος
 παραγεγεννηθαι ἐκ των ἑρανων, καθως γεγραπται
 εἰς καθαιρεσιν ἀμαρτιας και θανατου, και γεννηθεντα
 ἐκ πνευματος ἁγιοῦ και Μαρίας τῆς παρθενης, καθως
 γεγραπται, κατα σαρκα. και συναναστραφεντα μετα
 των μαθητων, και πασης τῆς οἰκονομίας πληρωθησῆς.
 κατα την βεβησιν τῆ πατρος, σωρευω προσηλωθεντα,
 ἀποθανοντα και ταφεντα και εἰς τὰ κατωσχηδονια
 κατελθοντα. ὃν αὐτος ὁ ἀδῆς ἐτρομασε. και ἀνελθοντα
 ἀπο των νεκρων τῆ τριτῆ ἡμερᾷ συναναστραφεντα με-
 τα των μαθητων, τεσσαράκοντα ἡμερων πληρωμενων,
 και ἀνέβηθεντα εἰς τῆς ἑρανῶς και καθεζομενον ἐκ δε-
 ξίων τῆ πατρος. ἐρχομενον δε τῆ ἐσχάτῃ ἡμερᾷ τῆς
 ἀναστασεως μετα δοξῆς πατρικῆς ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κα-
 τα τὰ ἔργα αὐτῆ. και εἰς πνευμα ἁγιον, ὅπερ αὐτος
 ὁ μονογενῆς τῆ θεο υἱος Ἰησοῦ χριστοῦ ὁ θεο και ὁ κυ-
 ριος ἐπηγγειλωτο ἀποσῆλλαι τῷ γενει τῶ ἀνδρωπων,
 τον παρακλητον, καθως γεγραπται, το πνευμα τῆ
 ἀληθειας. ὅπερ και αὐτος ἀπέστειλεν ἀνελθων εἰς τῆς
 ἑρανῶς, και καθιστας ἐν δεξια τῆ πατρος, ἐκειθεν ἐρ-
 χομενος κρῖναι ζωντας και νεκρῶς. το δε ὄνομα τῆς ἑσῆς,
 ὅπερ ἀπλῆτερον ἐνετεθῆ ὑπο των πατερων, ἀγορευμενον
 δε τοῖς λαοῖς σκανδαλον ἔφερε, δια το ἐν ταις γραφαις
 τετο μὴ ἐκφρασεθαι, ἤρθετε περιαιρεθῆναι, και παντε-
 λως μηδεμίαν μνημῆν ἑσῆς τῆ λοιπῆ γνωσθαι δια τῆ
 μελιτωσ τῆς ἁγίας γραφῆς μηδεμιε περι τῆ πατρος
 και τῆ υἱοῦ ἑσῆς μεμνηθῆναι, μητε μὲν δεῖν ἐπι προσω-
 πῆ πατρος και υἱοῦ και ἁγιοῦ πνευματος, μιαν ὑπόστασιν
 ὁτομαζεσθαι, ἕμαιον δε λεγομεν τῷ πατρὶ τον υἱον, καθ-
 ως και εἰ θῆναι γραφαί λεγῆσι και διδάσκῆσι. πασαι
 δε τῆς ἑρεσεῖς τῆς ἡδῆ προτερον καθαιρεθεισῆς, ἢ
 και εἰ τῆς νεωσὶ ἀναφῆσαι ὑπεναντιωσ τῆς τῆς γε-
 φῆς ἐκπαθῆσῆς, ἀναθῆμαι ἕρῆσαι.

OBSERVATIONES.

I. Formulam hanc non ATHANASIVS, vti ipsi scriptus *bisfor. haeref. tom. II. p. 632.* sed solus THEODORETUS *bisfor. eccles. libr. II. cap. 21. p. 90.* servavit, ex quo eam in conciliorum collectiones primus transferri iussit BALVZIVS, transtulit vero MANSIVS *tom. III. p. 309.* Mirum certe, praeteriisse eam ATHANASIVM & HILARIVM; hic vero eam non ignoravit, vti discitur ex *fragm. X. p. 697.* Alibi de hoc contentu Arianorum egit.

II. Meminerint lectores, concilium, in quo hoc Symbolum conditum fuit, posterius quidem esse Ariminense initis, prius tamen Seleuciensi adeoque & Constantinopolitano; omnia vero ann. CCC LIX. coacta sunt. Hinc sequitur, vt non Constantinopolitanum, sed haec Nicaena formula omnium antiquissima sit, in qua descensum ad inferos, a sepultura distingui videtur.

IX.

FORMVLA SELEVCIENSIS.

ΔΙΚΚΥΙ. Ου Φυγομεν την εκτεθεισαν αυθεντικην πισιν εν ταις εγκαινιοις τοις κατω Αντιοχειαν, προπομιζοντες αυτην. ει και τα μαλιστα οι πατερες ημων κατ' εκεινην χρονον προς τα υποκειμενον της ζητησεως ανεδρασαν. Επειδη δε πελακις εδροβησε το ομοθσιον και το εμολογισιον εν τοις παρσληλυδοσι χρονοις και μεχρι της ελεως και αργιωσ λεγεται καινοτομεισθαι υστε τινων των ομομοιον υις προς πατερα. ταυτην χρονον, το μεν ομοθσιον και το ομολογισιον εκβαλομεν, ως αλλοτριον των γραφων, το δε ονομοιον αυθεντικιζομεν, και παντας, οσοι παισται συγχωρησι, αλλοτριως ηγουμεθα της εκκλησιασ, το δε ομοιον τε υις προς τον πατερα σαφως ομολογημεν κατω τον απεσολον, τον λεγοντα προς τα υια, ος εστιν εμων τε θεοσ ηκ μαρτασ. ομολογημεν δε και, πιστευομεν εις ενα θεον, πατερα και υιον και αγιοσ τον πνευματικον και υιου και υιουσ, ορατων παντων και αορατων. πιστευομεν δε και εις τον κυριον ημων Ιησων χριστον, τον υιον αυτου, τον

ἔξ αὐτῶ γενηθέντα ἀπεθῆναι προ πάντων τῶν αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς ζωῆς, ἀληθείαν, σοφίαν, δύναμιν, δι' ἃ τὰ πάντα ἐγένετο, τῶ ἐν τοῖς ἕρηνοις καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἶτε ὄρατα, εἶτε ἀόρατα. τῆτον πιστευομέν ἐπι συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἐκ ἀδελτησίν τῆς ἀμαρτίας σαρκὰ ἀνελήφεναι ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου, καὶ ἐνανθρωπησάντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ἀναστατά, καὶ ἀναληφθέντα εἰς ἕρηνος, καθεζοῦσαι ἐν δεξιῶ τῶ πατρὸς, πάλιν ἐρχομένον ἐν δόξῃ, κριναι ζώντας καὶ νεκρῶς. πιστευομέν καὶ εἰς τὸ ἀγιον πνευμα, ὁ καὶ παρακλητον ἀνοματων ὁ σωτηρ καὶ κυριος ἡμῶν, ἐπαγγελιαρμένος μετα τὸ ἀπελθεῖν αὐτον πεμψαι τοῖς μαθηταις τῆτον, ὁ καὶ ἀπεξεῖλε. δι' ἃ καὶ ἀγιαζοι τῶς ἐν τῇ ἐκκλησια πιστευομεν τῶς καὶ βαπτιζομενς ἐν ὀνοματι πατρὸς καὶ υἱὸς καὶ ἀγιος πνευματος. τῆς δὲ παρα ταυτην τὴν πίστιν ἀλλῶ τι κηρυττοντας, ἀλλοτρῶς διδεν ἢ καθολικῇ ἐκκλησια. ὅτι δὲ ταυτη τῇ πίστει ἰσοδυναμοι καὶ ἡ ἐν Σιερμα πρώην ἐκτεθεισῇ πίστει ἐπι τῆς εὐσεβείας τῶ βασιλεως ἡμῶν, γνωρίζουσι οἱ ἐντόγχονοιτες.

OBSERVATIONES.

I. Formulam exhibent: ATHANASIVS de *Synodis* S. XXIX. p. 746. EPIPHANIVS *haeres.* LXXIII. §. 25. SOCRATES *hystor. eccles. libr. II. cap. 40.* p. 130. NIGEPHORS *ibid.* IX. cap. 43. - Latina versio, praeter nom, quam EPIPHANIVS *Scholasticus* fecit, non existat. Hanc vna cum *Petropolitano* Graeco textui adiunxit MANSIVS *rom.* III. p. 319. ACACIVM vero hanc formulam condidisse eamque publicam turbaram adtulisse causam, alibi monuimus.

II. Variantes lectiones sedulo notavit MONTFAVCONIVS ad ATHANASIVM exemplar, quod nos describi curavimus &

1. Ou *Φαργομεν*. Hoc formulae initium esse voluit ATHANASIVS. Ceteri nonnulla praemittunt, quae historice maxime sunt argumenti, a nostro instituto nimis remota.

2. Voces *ἐκτεθεισῇ* & *πίστιν* non habet EPIPHANIVS.

3. ἐκ τῶν παλαιῶν. Idem: ἐκ καθάρων μάλ.
4. ἐπειδὴ δὲ παλαιῶν. Idem sine δὲ. SOCRATES & NICEPHORVS ἐπεὶ δὲ π.
5. ὁμοιασίων. Ita omnes & semper contra priores ATHANASII editores, qui scribunt ὁμοιασίων.
6. παρῶν ἁπλοῦσι. EPIPH. & SOCRATES: παρῶν ἁπλοῦσι, NICEPH. παρῶν.
7. ἀκριβῶς. EPIPH. εἰς ἀκρι. NICEPH. ἀκρι.
8. παρὰ τοὺς ὁμοιασίων. Defunt apud EPIPH.
9. ἐκ ἑνὸς Θεοῦ πατέρα. Ita omnes, praeter editores ATHANASII, qui πατέρα non habent.
10. τὸν υἱὸν αὐτῶν. EPIPH. τὸν υἱ. τὸ Θεοῦ.
11. Θεοῦ λόγου. SOCRAT. & NICEPH. addunt ἐκ Θεοῦ, sed omittunt διωρισμὸν.
12. ἀνεκλήθησαν. SOCRATES: εὐληθῶ. Idem cum EPIPHANIO & NICEPHORO: παρὰ. Μαρκίας.
13. παλιν. Editores ATHANASII cum SOCRATE & NICEPHORO: καὶ παλιν.
14. πνευματικῶν — πνεύματα, EPIPHANIVS: πνεύματων. δε καὶ εἰς ἐν ἀγ. πν.
15. ἀπελθεῖν, Idem: ἀνελθεῖν.
16. τὰς. Deest in MS. ATHANASII.
17. τῆς δε. EPIPH. τὰς δε.
18. ἀλλοτρίως. SOCRAT. & NICEPH. addunt: ἐκ τῆς καθόλου ἐκκλησίας.
19. ἐπιτυχισθέντες. EPIPH. addit: ἰτε σίτες.

FORMULA CONSTANTINOPOLITANA

ANN. CCCCLX. vel. CCCCLXII

LXXXVII.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ἐξ ἧς τὰ πάντα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τῆς Θεοῦ, τὸν ἀπὸ πατρὸς ἀειπαῦτον καὶ ἀπὸ πατρὸς ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τῆς Θεοῦ, δι' ἧς τὰ πάντα ἐγένετο, τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμογενὲς τῷ πατρί.

ἀπορατα. γεννηθέντα ἑξ ἑκείνου, ἡμεῖς ἐκ μόνου τῶ πα-
 τρος, ἡμεῖς ἐκ θεοῦ, ἡμεῖς τῶ γεννηθέντι, αὐτὸν πα-
 τρι κατὰ τὰς γραφάς, ἡμεῖς τὴν γενεὰν ἡμεῖς ἡμεῖς, ἡμεῖς
 μὴ μόνος ὁ γεννηθείς πατήρ. τῶτον εἰδόμενον γεννηθέντα θεοῦ
 υἱόν, πέμπτοντος τῶ πατρός, παρὰ γεννηθέντα ἐκ τῶν
 ἑρῶν, ὡς γεγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀμαρτίας
 καὶ τῶ ἁμαρτίας, καὶ γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἐκ
 Μαρίας τῆς παρθένου, τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γεγραπ-
 ται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πα-
 σῆς τῆς οἰκονομίας πληρώσεισθε κατὰ τὴν πατρίδα ἡμε-
 λισιν, εὐαγγελίζοντες, καὶ ἀποθνήσκοντες, καὶ ταφέντες
 καὶ εἰς τὰ καταχθονία καταβηθέντες, ὅτι τινὰ καὶ
 αὐτὸς ὁ ἀδὴς ἐπέστειλε ἄρισ καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῆ
 τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πλη-
 ρώσεισθε τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀνεληλυθὴ εἰς τὸς ἑρῶν,
 καὶ καθίξεται ἐν ἡμέρᾳ τῶ πατρός, ἐλευσόμενος ἐν τῇ
 ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δοξῇ, ἵνα
 ἀποδοῦ ἕκαστῶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶ, καὶ εἰς τὸ ἁγιῶν
 πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τῶ θεοῦ υἱός, ὁ Χριστός,
 ὁ κυριὸς καὶ θεὸς ἡμῶν ἐπηγγείλατο πέμπειν τῶ γενε-
 τῶν ἀνθρώπων παρὰ κλητῶν, καὶ ταπεινῶς γεγραπται τῶ
 πνεύματι τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἐπέμψεν, ἵνα ἀναβῆ-
 θῶν ἐκ τῶν ἑρῶν. τῶ δὲ ὄνομα τῆς ἑσίας ὅπερ ἀπλε-
 τῶν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐπέδωκε, ἀγνωσόμενον δὲ τρις λαοῖς,
 σκοπίδαλον ἔφερε, διότι μὴδε αἱ γραφαὶ τῶ περιεχέ-
 σον, ἡρῶσι περιαιρωθήσονται, καὶ κατὰ τέλος μὴδεμίαν μνη-
 μιν τῶ λογῶν γινεσθῶναι. ἐπειδήπερ καὶ αἱ θεῖαι γρα-
 Φαὶ, εὐδοκῶς ἐμνημονύσαν περὶ ἑσίων πατέρων καὶ υἱῶ.
 καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἐπιτομῆς ἐπιτομῆς περὶ πατέρων καὶ υἱῶ καὶ
 ἁγίου πνεύματος ὀνομαζομένων ὁμῶν δὲ λεγομένων τῶ πα-
 τρι τοῦ υἱοῦ, ὡς λεγῶσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδασκα-
 σι, καὶ αἱ αἰετῶν, αἵτε ἡμεῖς προσηγορῶν κατακρι-
 θῶσαν, καὶ αἱ τινες εἶναι καινότεραι γενῶνται, ἀναστραφ-
 τυγχανοῦσιν τῆς ἐκτέλεισθαι ταύτης γραφῆς, ἀναδεμα-
 ἑσῶσαν.

OBSERVATIONES.

I. Satis celebrata est haec formula, quae in concilio, ab Athanasio, siue Semiastatis post Seleucisense & Ariminense Synodos sub finem saeculi quarti LIX. & initiatae aevi LX. celebrato, Constantinopoli fuit condita, partim quod Constantii iussu & auctoritate multi ad eandem amplectendam coacti, alii, qui ei subscribere recusarunt, sedibus suis exturbati sunt, partim ob insignem locum de descensu carni ad inferos. Quamvis formulae, loco octavo a nobis posita, omnino maxime similis sit, nihilominus si hanc cum aeternae comparaueris, mptea inuenies, quibus inter se discrepant. v. c. quae hic de vocis ὑποστασις vsu praecipiantur. Vix igitur dubitari potest, quin Constantinopolitani deo retractauerint formulam, Nicens compositam & in ea perpolienda & emendanda magnam posuerint diligentiam. Hinc non possumus illis accedere, qui Nicenam cum Constantinopolitana eandem esse, contendunt, v. c. MONTFAUCONIVS, qui male ex THEODORETO lectiones nostrae formulae variantes deduci debere, arbitratus est.

II. Constantinopolitanam symbolum sumimus ex ATHANASII *libr. de synodis* §. XXX. p. 747. sq. Praeter hunc, idem dedit SOCRATES *hisor. eccles. libr. II. cap. 41. p. 135.* qui a Constantinopolitana formulam tertiam Sirmientem seruatam fuisse, sed multis additamentis auctam, scripsit: post SOCRATEM, NICEPHORVS *hisor. eccles. libr. IX. cap. 44.* Adde MANSIVM *tom. III. p. 331.*

III. Repetimus lectiones discrepantes ex MONTFAUCONIO, omittis tamen his, quae ex THEODORETO excerptae.

1. εἰς εἶνα, SOCRAT. & NICEPHORVS: εἰς ὁμονοῦν.
 2. γένεσιν, lidem: γένησιν.
 3. παραγωγηθῆναι, lidem: παραγενῆναι.
- Editiones ATHANASII illi voci addunt αὐτον.
4. καὶ μαρτυρίας. SOCR. & NIC. καὶ Μαρτυρίας.
 5. κατεληλυθῆναι, codex ATH. reginae: κατεληλυθῆναι.
 6. ἀπο τῶν νεκρῶν. Editi ATHANAS. ἀπο τῶν νεκρῶν.
 7. ἐλευσομενον, lidem ἐλευσαμενος.
 8. ἀποδῶν, SOCRATES & NICEPHORVS: ἀποδῶν.

9. *ὁὗς ὁ Χριστός.* Primum SOCRATES, postea
 enim NICEPHORVS posuerunt.

10. *ἀνεληθόν,* idem ἀνεληθόν.

11. *ὁπὸ τῶν πατρ.* Edit. ATHANASH; ἀπο τῶν

12. *ἀπὸ θεολογ.* SOCRAT. & NIC. ἀπὸ φ.

ADDITIONAMENTA AD FORMYLAS ARIANORVM.

I. Præter has, quas adhuc recitauimus, ab Arianis &
 Semipelagianis variisque eorum familiis tempore maxime Constanti-
 nii editas, suæ doctrinæ stimulas, nouam Antiochiæ ann.
 ccc. lxi. condiderunt, cuius breuem summam tantummodo ad
 nos transmitterunt SOCRATES *hystor. ecclæs. libr. II. cap. 45.*
p. 139. & ATHANASIVS *libr. de synodis cap. XXXI. p. 747.*
 Hanc verò nos iure prætermittimus, qui non verum Arianorum
 monumenta, sed symbola colligere, docruimus.

II. Plura si quis de his Arianorum Symbolis scire cupiat,
 eum oblegatè nobis liceat ad nostram de his commentationem,
hystor. hæres. tom. II. p. 627 - 633. insertam, vbi & PETAVII,
 TILLEMONTII, BEBELII aliorumque similes disputationes no-
 tari & laudari, videbit. Addimus MONTEAUCONIVM, ex
 cuius *vita Athanasii* multa discuntur, quæ ad hunc locum
 pertinent.

XI.

**SYMBOLVM TOLETANVM CONTRA PRIS-
 CILLIANISTAS ALIOSQVE
 HAERETICOS**

Credimus in vnum deum patrem & filium & spiritum
 sanctum, visibilem & invisibilem facto-
 rem, per quem creata sunt omnia in caelo & in
 terra, hunc vnum deum, & hanc vnã esse diui-
 næ substantiæ trinitatem; patrem autem non es-
 se ipsum filium, sed habere filium, qui pater non
 sit: filium non esse patrem, sed filium dei esse de
 patris natura; spiritum quoque pariter, qui
 nec pater sit ipse, nec filius, sed a patre filioque

procedens. Pater est, cuius vox haec est audita de caelis: *hic est filius meus, in quo mihi bene com- placui: ipsum audite.* Filius est, qui ait: *ego a pa- tre exiit & a deo veni, in hunc mundum.* Paracletus est, de quo filius ait: *nisi abierit ego ad patrem, paracletus non veniet ad vos.* Hanc trinitatem perso- nis distinctam, substantia unitam, virtute & maiesta- te indivisibilem, indifferentem; praeter hanc nullam credimus esse divinam naturam, vel angelicam, vel spiritus, vel virtutis virtutis, quae deus esse credatur. Hunc igitur filium dei, deum natum a patre ante omne omnino principium, sanctificasse Mariam virginis atque ex ea verum homi- nem, sine virili generatum semine susceperit, dua- bus duntaxat naturis, id est, deitatis & carnis, in unam convenientibus omnino personam, id est, dominum nostrum Jesum christum: nec imagina- rium corpus; aut phantasmatis alicuius in eo fuisse, sed solidum atque verum; hunc & esurisse & si- stille & doluisse & fleuisse & omnes corporis iniu- rias pertulisse: postremo a Judaeis crucifixum, & sepultum, tertia die resurrexisse: conuersatum post- modum cum discipulis suis, & quadragesima post resurrectionem die ad caelum ascendisse. Hunc filium hominis etiam dei filium dici: filium autem dei dominum filium hominis appellamus. Resur- rectionem vero futuram humanae credimus carnis, *transiuntiam autem hominis non divinam esse substan- tiam, aut dei parem, sed creaturam divinae volun- tate creatam.*

I. Si quis autem dixerit, aut crediderit, a deo omnipotenti mundum hunc non factum fuisse; at- que eius omnia instrumenta, anathema sit.

II. Si quis dixerit atque crediderit, deum patrem eundem esse filium atque paracletum, ana- themata sit.

III. Si quis dixerit, vel crediderit, deum filium eundem esse patrem vel paracletum, anathema sit.

IV. Si quis dixerit, vel crediderit, paracletum; vel patrem esse, vel filium, anathema sit.

V. Si quis dixerit, vel crediderit, carnem tantum sine anima a filio dei fuisse susceptam, anathema sit.

VI. Si quis dixerit, vel crediderit, christum inascibilem esse, anathema sit.

VII. Si quis dixerit, vel crediderit, deitatem christi conuertibilem esse, vel passibilem, anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, vel crediderit, alterum deum esse praelegis, alterum euangeliorum, anathema sit.

IX. Si quis dixerit, vel crediderit, ab altero deo mundum factum fuisse, & non ab eo, de quo scriptum est: *in principio fecit deus caelum & terram*, anathema sit.

X. Si quis dixerit, vel crediderit, corpora humana non reburgere post mortem, anathema sit.

XI. Si quis dixerit, vel crediderit, animam humanam dei portionem, vel dei esse substantiam, anathema sit.

XII. Si quis dixerit vel crediderit, alias scripturas praeter quas ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas, vel esse venerandas, anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, vel crediderit, deitatis & carnis unam esse in christo naturam, anathema sit.

XIV. Si quis dixerit, vel crediderit, esse aliquid, quod se extra diuinam trinitatem possit extendere, anathema sit.

XV. Si quis astrologiae, vel mathesi existimat esse credendum, anathema sit.

XVI. Si quis dixerit vel crediderit, concubina hominum, quae secundum legem diuinam licita habentur, execrabilia esse, anathema sit.

XVII. Si quis dixerit, carnes auium vel pecorum, quae ad escam datae sunt, non tantum pro castigatione corporis abstinendas, sed execrandas esse, anathema sit.

XVIII. Si quis in his erroribus Priscilliani sceleratam sequitur, vel profitetur, aut aliud us salubri baptismo contra sedem S. Petri faciat, anathema sit.

OBSERVATIONES.

I. Locum obtinet formula talis, qualem oculis lectorum subiecimus, in actis concilii Toletani I. quod ann. cccc. celebratum esse fertur, apud JOSEPH. SAENZ DE AGUIRRE *concord. Hispani tom. II. p. 135. & MANSIVM tom. III. p. 1003.* Num vero satis recte dicto praefulum contentui, ac recentiori, qui anno ccccxxxviii. in eadem urbe habitus fuit, tribuatur, magna est inter viros doctos controuersia, cui quidem componendae otium nostrum non sufficit. Alia mpendi, necessitas nobis est imposita. Quum primum idem symbolum, in codice illo canonum ROMANO, quem QVESNELLVS inter LEONIS opera primus protulit, cap. 40. p. 74. legitur, hac tamen lege, ut eadem non nisi duodecim anathematismi subiiciantur, & in his nonnulli, qui in Toletano defunt; deinde simillima formula occurrat in oratione quadam, olim quidem AVGVSTINO adscripta, sed vere indigna, quae hoc nomine inscribatur, adeoque a Benedicimus summo iure in *appendicem tom. V. operum p. 270.* reiecta, cum viginti sex anathematismis, quorum duodecim priores iidem sunt cum illis, quos codex Romanus exhibet, quatuordecim posteriores a DAMASO profecti & ad Paulinum Antiochenum missi sunt, noua inde de aetate & auctore nostrae formulae orta est disputatio. QVESNELLVS quidem *diff. XIV. ad Leonem M. §. VIII. p. 381.* rationes ita subduxit, ut formulam cum duodecim illis anathematismis vere ab AVGVSTINO conditam, tamen non sine additamentis recentioribus & in his maxime dogmatis de processione spiritus sancti a suis ad nostram aetatem delatam fuisse, crederet, eandem vero cum ad LEONEM missam & ab hoc ob summam erga AVGVSTINVM obseruantiam in codicem canonum receptam, tum demumque vel ab

ab AVGVSTINO, vel a LEONE: ad Hispanos, qui certe ab utroque sibi contra Priscilliani errores auxilium ferri, petierunt; ablegatam & ab his in concilio Toletano II. adprobatam, reiectis nonnullis, novis anathematismis auctam & in talem formam redactam, qualem nunc inter acta concilii Toletani praeseferunt. Ingeniose quidem haec, sed friuole & absque omnium historicorum suffragio dicta fuisse, inter alios ANTON. PAGIVS monuit *critic. in appal. Baron. ann. cccc v. §. 16. 17.* accessit tamen QVESNELLO, adfirmanti, formulam non in concilio primo, sed secundo tempore Leonis esse compositam. Alia tamen omnia statuit HENRIC. FLOREZ in erudita de concilio Toletano primo commentatione, quam volum. sexto Hispaniae sacrae, Hispanice editae, inculit § V p. 77. Hic contendit, symbolum cum anathematismis XVIII. ab Hispanis, ann. cccc. Toleti congregatis, fuisse confectum, adeoque illos id neque ab AVGVSTINO, neque a LEONE accepisse, hancque sententiam multis argumentis sat grauibus confirmavit.

II. Ex his, quae dispassauimus, patere, arbitramur, dignitatem formulae Toletanae. Non piget, ex AGVIRRIO non solum MANSIOQUE, quas illi retulerunt, lectiones discrepantes reperere, sed adiungere etiam collationes cum exemplaribus codicis Romani & inter AVGVSTINI opera relati, vnde haec seorsum describendi molestiam imponi nobis videamus.

1. *in unum deum, Rom. in unum verum deum, It. & alii apud AGVIRR.*

2. *Hunc unum. Unum* omittit codex Rom. Theop. apud QVESNELL. Ceteri libri eius scripti addunt *verum.*

3. *diuinae substantiae, Rom. & AVGVST. diuini nominis.*

4. *patrem — filium, Rom. patrem non esse filium.* Sic & AVGVSTIN.

5. *filium — natura, AVGVST. filium dei esse natum; Rom. filium de eius natura. Cod. Oxon. eius: filium esse natura.*

6. *spiritum, AVGVSTINVS: sanctum.*

7. *a patre filioque procedens. AVGVSTIN. sed a patre filioque procedat. Roman. sed a patre procedat.* Huius codicis auctoritate innixus, QVESNELLVS vocem *filioque* recentiore manu in oratione Pseudoaugustini & in concilio Toletano adiectam fuisse, suspicatur. Sed legas, quae ei opponit FLORESIVS *loc. cit. p. 92.* Praeter haec Roman. & AVGVST. addunt: *Est ergo ingenitus pater, genitus filius, non genitus patriarchus; sed a patre, (AVG. solus: & filio) procedens*

8. *haec est audita*, Rom. *haec audita*,
 9. *filius meus*. Al. apud AGVIRR. Rom. & AVGV-
 STINVS addunt: *dilectus*.
 10. *bene*. Deest in aliis apud AGVIRR.
 11. *substantia unitam — indivisibilem*, omnia desunt
 apud AVGVSTINVM. Romanus: *substantiam unam; virtu-
 tem, potestatem, maiestatem indivisibilem*.
 12. *vel spiritus*. Deest in vno Rom. codice, vide
 QVESN.
 13. *Hunc igitur*. Alii apud AGVIRIVM: *hunc ergo*,
 apud QVESNELL. *hinc*.
 14. *varum a patre — virginis*, Sic & Romanus
 QVESNELLII. AVGVSTINVS: *natum a patre & esse princi-
 pium, patremque illum sanctificasse in utero Mar. virg.* Alii
 codices QVESNELL: alterutri sectioni favent.
 15. *sine viri*, Roman. & AVGVSTINVS: *sine viri*.
 16. *duabus duntaxat — personam*. Haec apud
 vtramque eundem desunt.
 17. *aut phant.* — *fuisse*, lidem: *aut forma sola con-
 positum*.
 18. *omnes corpor. iniurias pertulisse*, lid. *omnia corp.
 expreſſa sensisse*. Apud QVESNELL, legitur: *exiis*, forte ty-
 pographorum negligentia.
 19. *et Judaeis*. In vtraque deest.
 20. *tertia die*, Nonnelli Aguirriani: *& tert.*
 21. *cum discipulis — ascendisse*. Romanus: *cum
 discipulis, misisse ipse paraclitum, dum ad caelos ipse ascendisset*.
 AVGVSTINVS: *cum discipulis, quibus misit sanctum paraclite-
 sum, dum ad caelos ascendisset*. Thuanus codex apud QVES-
 NELL: *cum disc. antequam mitteret spiritum sanctum, quem
 misit, dum ad caelos asc.*
 22. *Hunc — adpellamus*. Romanus: *Hunc fili-
 um hom. vocari, nunc vocari credimus, vel constamus*. AVGV-
 STINVS: *hunc filium hom. nunc vocari*. Liber Oxoniensis apud
 QVESNELL. nihil horum omnium habet.
 23. *Resurrectionem — carnis*. Romanus: *Resur-
 reſſ. veram hom. cred. carnis*. Sic & AVGVSTINVS. Oxon.
 omittit *hominis*.
 24. *aut dei patrem*; Rom. & AVGVSTINVS: *dei
 patrem, item vol. pat. aut.* Apud AGVIRIVM nonnulli: *et
 vnicus esse substantiae, aut dei patris*.
 25. *voluntate factam*, AVGVSTINVS: *voluntate
 prolapsam*. ROMANVS: *volunt. factam, non de eccle. prola-
 psam* adde QVESNELL.

Anath. II. atque paracl. Roman. & AVGVSTIN. vel.

Anath. V. Apud utrumque: hominem Jesum christum a filio dei non fuisse assumptum. Post hunc insertus est alius: si quis dixerit atque crediderit. (Thuan. non cred.) filium dei deum passum, anath. sit.

Anath. VI. pro impassibilem, alii legunt: impassibilem, monente & improbante HARDVINO. Hinc differt anathem. Rom. & AVGVSTINI septimus: si — cred: hominem Jesum christum hominem impassibilem fuisse, anath. sit.

Anath. VII. in ytroque deest. Apud AGVIRRIVM pro conuerti. vel pass. alii: nascibilem.

Anath. IX. Post geneleos locum addunt Rom. & AVGVSTINVS: qui solus deus verus est.

Anath. X. non resurgere, iidem: non resurrectione.

Anath. XII. Hunc iidem sic legunt: si quis aliquas scripturas, praeter eas, quas ecclesia catholica recepit, vel in auctoritatem habendas esse receperit, vel fuerit veneratus, anath. sit. Pro receperit in alio codice apud QVESNELLVM legi: crediderit; Thubaeum vero sic habere: ecclesia recipit, vel quae in auctoritatem habendae sunt, crediderit, monuit QVESNELVS & suspicatus est, in locum prioris vocis esse surrogandum: praeceperit. Post hunc, anathematismos DAMASI in libello AVGVSTINI nomen mentiente sequi, iam obseruauimus. Eisdem in alium locum referuamus.

Anath. XVI. licita habentur, Alii apud AGVIRRIVM: licet habere.

Anath. XVII. vel pecorum, ibidem: seu pecorum. & pro castigatione corporis, alii corporum; alii hominum.

Anath. XVIII. salubri, AGVIRRIVS: saluari.

156

✠ * ✠

BIBLIOTHECAE SYMBOLICAE

VETERIS

CLASSIS QUARTA

CONTINENS

**SYMBOLA A DOCTORIBVS PRIVATIS
COMPOSITA.**

I.

SYMBOLA ATHANASIANA.

I.

**SYMBOLVM ATHANASIANVM *Quicumque* IN
SVO S. NUMEROS DISTRIBVTVM.**

ARTICVLVS I. **Q**uicumque vult saluus esse, ante omnia
opus habet, vt teneat catholicam fidem.

II. Quam nisi quisque integram inuiolatam-
que seruauerit, absque dubio in aeternum peribit.

III. Fides autem catholica haec est, vt vnum
deum in trinitate & trinitatem in vnitatem vene-
remur.

IV. Neque confundentes personas, neque
substantiam separantes.

V. Alia est enim persona patris, alia filii, alia
spiritus sancti.

VI. Sed patris & filii & spiritus sancti vnæ est
diuinitas, aequalis gloria, aequalis maiestas.

• C •

VII. Qua-

VII. Qualis pater, talis filius, talis & spiritus sanctus.

VIII. Increatus pater, increatus filius, increatus & spiritus sanctus.

IX. Immensus pater, immensus filius, immensus & spiritus sanctus.

X. Aeternus pater, aeternus filius, aeternus & spiritus sanctus.

XI. Et tamen non tres aeterni, sed vnus aeternus.

XII. Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed vnus increatus, & vnus immensus.

XIII. Similiter omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens & spiritus sanctus.

XIV. Et tamen non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens.

XV. Ita deus pater, deus filius, deus & spiritus sanctus.

XVI. Et tamen non tres dii, sed vnus est deus.

XVII. Ita dominus pater, dominus filius, dominus & spiritus sanctus.

XVIII. Et tamen non tres domini, sed vnus est dominus.

XIX. Quia sicut singillatim vnamquamque personam & deum & dominum confiteri, christiana veritate compellimur, ita tres deos, aut dominos dicere, catholica religione prohibemur.

XX. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus.

XXI. Filius a patre solo est, non factus, non creatus, sed genitus.

XXII. Spiritus sanctus a patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus est, sed procedens.

XXIII. Vnus ergo pater, non tres patres: vnus filius, non tres filii: vnus spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.

XXIV.

XXIV. Et in hac unitate nihil prius, aut posterius; nihil maius, aut minus, sed totae tres personae coaeternae sibi sunt & coaequales.

XXV. Ita ut per omnia; sicut iam supra dictum est, & vnitas in trinitate & trinitas in unitate veneranda sit.

XXVI. Qui vult ergo, saluus esse, ita de trinitate sentiat.

XXVII. Sed necessarium est ad aeternam salutem, ut incarnationem quoque domini nostri Jesu christi fideliter credat.

XXVIII. Est ergo fides recta, ut credamus & confitemur, quia dominus noster Jesus christus, dei filius, deus pariter & homo est.

XXIX. Deus est ex substantia patris ante secula genitus; homo ex substantia matris in seculo natus.

XXX. Perfectus deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens.

XXXI. Aequalis patri secundum diuinitatem, minor patri secundum humanitatem.

XXXII. Qui licet deus sit & homo, non duo tamen, sed vnus est christus.

XXXIII. Vnus autem, non conuersione diuinitatis in carnem, sed adiunctione humanitatis in deum.

XXXIV. Vnus omnino, non confusione substantiae, sed unitate personae.

XXXV. Nam sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita & deus & homo vnus est christus.

XXXVI. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.

XXXVII. Ascendit in caelos, sedet ad dexteram patris: inde venturus iudicare viuos & mortuos.

XXXVIII.

XXXVIII. Ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis & redditi sunt de factis propriis rationem.

XXXIX. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala in ignem aeternum.

XL. Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.

VERSIO GRAECA INTERPOLATA.

ΕΙ ΤΙΣ ΒΕΛΟΙΤΟ ΣΩΘΗΝΑΙ, ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΑΥΤΩ ΧΡΕΙΩ
 ΚΡΑΤΗΣΑΙ ΤΗΝ ΘΕΣΟΔΟΧΟΝ ΠΙΣΙΝ. XC.

II. ΗΝ ΕΑΝ ΜΗ ΤΙΣ ΑΜΟΛΥΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΦΘΟΡΟΝ ΤΗΡΗΣΗ,
 ΑΙΩΝΙΟΝ ΕΥΡΗΣΕΙ ΤΗΝ ΑΠΩΛΕΑΝ.

III. ΠΙΣΙΣ ΕΝ Η ΘΕΣΟΔΟΧΟΣ ΑΥΤΗ ΕΣΙΝ, ΙΝΑ ΕΝΑ ΘΕΩ
 ΕΝ ΤΡΙΑΔΙ ΚΑΙ ΤΡΙΑΔΑ ΕΝ ΜΟΝΑΔΙ ΣΕΒΩΜΕΝ.

IV. ΜΗΤΕ ΣΥΓΧΕΟΝΤΕΣ ΤΑΣ ΥΠΟΣΑΣΙΣ, ΜΗΤΕ ΤΗΝ
 ΕΣΜΕΝ ΔΙΑΙΡΕΝΤΕΣ.

V. ΑΛΛΗ ΓΑΡ ΥΠΟΣΑΣΙΣ ΤΩ ΠΑΤΡΟΣ, ΑΛΛΗ ΤΩ ΥΙΟΥ,
 ΑΛΛΗ ΤΩ ΑΓΙΩ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

VI. ΑΛΛΑ ΤΩ ΠΑΤΡΟΣ, ΚΑΙ ΤΩ ΑΓΙΩ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ
 ΜΙΑ ΕΣΙΝ Η ΘΕΟΤΗΣ, (ΕΝ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ, ΜΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ, ΜΙΑ
 ΒΑΣΙΛΕΙΑ,) ΙΣΗ Η ΔΟΞΑ, (ΙΣΗ) Η ΜΕΓΑΛΩΑΝΗ ΚΑΙ ΑΙΩΝΙΟΣ.

VII. ΟΙΟΣ Ο ΠΑΤΗΡ, ΤΟΙΟΥΤΟΣ Ο ΥΙΟΣ, ΤΟΙΟΥΤΟΝ ΤΩ
 ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ.

VIII. ΑΚΤΙΣΟΣ Ο ΠΑΤΗΡ, ΑΚΤΙΣΟΣ Ο ΥΙΟΣ, ΑΚΤΙΣ
 ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ,

ΚΑΙ Ε ΤΡΕΙΣ ΑΚΤΙΣΟΙ, ΑΛΛ' ΕΙΣ ΑΚΤΙΣΟΣ

IX. ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ Ο ΠΑΤΗΡ, ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ ΥΙΟΣ,
 ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ.

ΚΑΙ Ε ΤΡΕΙΣ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ, ΑΛΛ' ΕΙΣ ΠΑΝΤΟ
 ΚΡΑΤΩΡ.

X. ΑΙΩΝΙΟΣ Ο ΠΑΤΗΡ, ΑΙΩΝΙΟΣ Ο ΥΙΟΣ, ΑΙΩΝΙΟΣ ΤΩ
 ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ

XI. ΚΑΙ Ε ΤΡΕΙΣ ΑΙΩΝΙΟΙ ΑΛΛ' ΕΙΣ ΑΙΩΝΙΟΣ

XII. XIII. Παντοδυναμος ὁ πατήρ, παντοδυναμος ὁ υἱός, παντοδυναμον τὸ ἅγιον πνεῦμα.

XIV. Καὶ ἔ τρεις παντοδυναμοί, ἀλλ' εἰς παντοδυναμος.

XV. Οὕτω Θεὸς ὁ πατήρ, Θεὸς ὁ υἱός, Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

XVI. Καὶ ἔ τρεις Θεοί, ἀλλ' εἰς ἐστὶ Θεός.

XVII. Κυριὸς ὁ πατήρ, κυριὸς ὁ υἱός, κυριὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

XVIII. Καὶ ἔ τρεις κυριοί, ἀλλ' εἰς ἐστὶ κυριός.

XIX. Καὶ ὡς πρὸς μοναδικῶς μίσην ἑκάστην ὑπόστασιν Θεὸν καὶ κυριὸν ὁμολογεῖν, χριστιανικῆ ἀληθείας συνηγοροῦμεν, εἶπω τρεις Θεός, ἢ τρεις κυριὸς λεγεῖν ἔ συναρτυροῦμεν, ἀλλὰ παντελῶς ἀπαγορευομένων.

XX. Πατήρ γὰρ παρ' ἑδενός ἐστὶ πωτήρ, ἔ κτίρ, ἀλλ' ἀγενήτος.

XXI. Ὁ υἱός ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐστὶν, ἔ πωτήρ, ἔ κτίρ, ἀλλὰ γενήτος.

XXII. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐστὶν, ἔ ἀωήτων, ἔ κτίρ, ἔ γενήτων, ἀλλ' ἐκπορευτὸν.

XXIII. Εἰς λόγον ὁ πατήρ, ἔ τρεις πατέρες, εἰς υἱός, ἔ τρεις υἱόν, ἐν πνεῦμα ἅγιον, ἔ τρεις πνεύματα ἅγια.

XXIV. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ τριάδι ἕδεις πρῶτος, ἢ ἰσχυράτος, ἕδεις μέγας ἢ μικρός, ἀλλὰ οἱ τρεις αὐταὶ ὑποστάσεις ἴσωνται τῷ ἴσιν καὶ ἴσωνται ἐν παντί, [ὡς προσηγορεύεται.]

XXV. μοναδικὰ γὰρ ἐν τριάδι καὶ τριάδα ἐν μοναδικῷ πᾶσι χριστιανὸς εὐσεβέσθω.

XXVI. Καὶ εἶπω περὶ τῆς (ἀγάπης καὶ ζωῆς καὶ ἁποστάσεως) τριάδος δοξάζεσθω.

XXVII. Ἀναγκασιὸν δὲ ἐστὶ καὶ τὴν σαρκατικὴν τῷ (ὡς τῷ Θεῷ καὶ) σωτήρῃ ἡμῶν Ἰησοῦ χριστῷ δεῖσθαι πιστεύειν.

XXVIII. Ἐστὶ γὰρ ἡ πίστις ἡ δεξιὰ, ἵνα πιστευόμενοι παρ' ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ κυριὸς ἡμῶν Ἰησοῦς χριστός, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, Θεὸς καὶ ἀνθρώπος ἐστίν.

XXIX.

XXIX. Ἀκτιστος ἐστὶ καὶ ἕσται πατήρ. ἀνθρώπος
ἐστὶν ἐκ τῆς ἕσιας τῆς μητρός.

[ἐπειδὴ γὰρ αἰμαρτησας ὁ Ἀδάμ θανάτω τὸ
γεγος τῶν ἀνθρώπων ὑπεβαλε καὶ τὴν φύσιν
ἡμῶν ὑπευθύνον τῷ χρεαί πεποίηκεν, ὁ υἱὸς λοι-
πὸν τὸ ἀόρατον πατήρ καὶ θεὸς, τῶν ἕρανων
ἐκ ἑκείας, πρὸς ἡμᾶς κατήλθε. καὶ δι' αἰκῆς
εἰσδύς τὴν νηδὺν τῆς ἁγίας παρθενης, μουσικῶς
τὴν κυοφορίαν ἐργάσατο, ἐνδύς τὴν ἡμετέραν
φύσιν κατ' ἀκρᾶν ἔνωσιν. θεὸς ὁμοί καὶ ἀνθρώ-
πος προελθὼν, ἔτω τὴν κηθ' ἡμᾶς ὀικονομίαν
ἐπληρώσα δι' ἀφᾶτον ἔλθον.]

XXX. (καὶ) τέλειος θεὸς [ὢν, γεγὼνε] τέλειος
ἀνθρώπος [μὴ τραπέις, μὴ ἀλλοιωθεὶς τὴν ὑπερθεσίαν
καὶ ἀφᾶτον τῆς αὐτῆ θεότητος] ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ
ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἕστωθεὶς,

[αὐτὸς ἑαυτῷ συν τῷ συμφυεὶ αὐτῆ παναγίῳ
πνεύματι, ὁμικρησας τὴν παναγίαν τῆς σαρκὸς
προσληψίᾳ τέλειαν ἕσταν ἀνθρωπίνῃ, ἐνυπο-
σαντον αὐτῷ καὶ ἀδίκρητον ἐξ αὐτῆ, αἰμαρτησας
αἰμεδεκτῶν. ἐκ τῶν παρθενικῶν ἀγῶν αἱμάτων
τῆς θεομητορὸς συμπάγγελτος τῆ σαρκὸς, χω-
ρετὸς τῆος θελημάτος ἢ ἐνοσημάτος σαρκικῆς. τῆ
δε ψυχῆς αὐλῆος κτισθεϊσῆς, νοσημας, λογικῆς,
θελητικῆς, ἐνεργητικῆς, ὅλης τεθεωμένης συν
τῆ σαρκί, ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς, ἐκ πρώτης ὑπαρ-
ξῆος, δια τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀκρᾶν
ἔνωσιν, αἰσυγγυτον κατ' ὑποσανσιν.]

XXXI. Ἰσὸς (ἐν ἐστὶ) τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότη-
τα, ἐλαττωτῶν δὲ τῆ πατρός κατὰ τὴν ἀνθρωπικότητα.

XXXII. καὶ ὁμοίως ἀληθινὸς ὑπαρχει θεὸς καὶ
ἀνθρώπος, ὁμοίως ἔ. θεὸς, ἀλλ' εἰς ἐστὶν ὁ χρεῖτος.

XXXIII. Εἰς δὲ ἐ τραπευσας ἢ σαρκί, ἀλλ' αἰσᾶ
ληφθεϊσας εἰς τὸν θεόν.

XXXIV. Εἰς ὅλοκος, ἔ. συγγυτον ἕστων, ἀλλ'
ἔνωσας σὸ κατ' ὑποσανσιν.

XXXV.

XXXV. καὶ γὰρ ὡς περ ψυχὴ λογικὴ καὶ σαρξ
εἰς ὑπαρχει ἀνθρώπος, ἔτω καὶ θεὸς καὶ ἀνθρώπος
εἰς ἔστιν ἡ χριστός.

XXXVI. ὃς ἐπαθε (τῆ σαρκί) διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν, (ἀπαθὲς τῆς θεότητος μεμβρᾶς καὶ ταφῆς)
καὶ ἀνάστασις.

XXXVII. καὶ ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, ἐκαθί-
σεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς. ἐκεῖθεν (ὡς παλιν)
ἐρχομενός κρινεὶ ζῶντας καὶ νεκρούς.

XXXVIII. Οὐ τῆ παρεσσία, πάντες (οἱ ἀπ'
αἰῶνος κεκοιμημένοι) ἀνθρώποι ἀναστήσονται, λόγον
ἀποδοῦναι περὶ τῶν πράξεων αὐτῶν.

XXXIX. Καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, πο-
ρεύσονται (τῶ κελευσματι αὐτοῦ) εἰς αἰώνιον ζωὴν, ὅτι ὁ
τὰ φαυλά (πράξαντες πορεύσονται) εἰς αἰώνιους κό-
λαισας.

XL. Αὕτη (τοῦτον) ἔστιν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ἣν ὁ
μη τήρησας ἀμώμητον, σωθῆναι ἔδυναται.

OBSERVATIONES.

I. Quid sit, cur symbolo *quicquid*, quod erroneo
quidem iudicio, antiquissimo tamen more per eminentiam di-
ci solet *Aethiopianum*, hunc locum assignare libuerit, facile
suspicaturus esse, praecidemus, lectores harum rerum peritos.
Nempe satis expeditum est, illud neque inter baptismalia nume-
rari posse, neque in concilio quodam esse compositum, sed
a privato doctore profectum. Sensum tamen tanta ei in eccle-
siis Latinis maxime tribui coepit auctoritas, ut publica nunc
censeatur formula, omnibus fere christianorum familiis, quae
in dogmatibus de trinitate & de persona christi hic expositis con-
sentiant, communis. Quare visum fuit, ad illa, tamquam pri-
maria quasi & omnium celebratissima formula, classis quatuor
ducere initium. Mixtus vero hoc loco de auctore eius quaes-
tiones controuersas, nec opus est, a nobis copiosius demon-
strari, non Graece primum, sed Latine eam fuisse scriptam.
De his rebus, quantum satis est, diximus in *breuiar. theolog.
symbolic.* p. 49. sqq. optimisque, qui fufius eas persequuntur
sunt, laudatissime scriptores.

II. Nunc de editionibus *Latinae* formulae agamus. vñ critica textus quasi historia inde constat. Superesse quidem symboli *quicumque* codices scriptos, satis ex his, quae adferemus, patebit. In illis inuicem comparandis quinam viri docti diligentiam collocauerint, breuiter explicabimus. Primum locum iure suo tenet PETRVS FELCKMANNVS, qui in ornandis & ex codicibus *nonnullis* exaratis castigandis vniuersis ATHANASII operibus multum laborauit & quas collegit, lectiones variantes eorumdem editioni *Commelinianaee*, quae Heidelbergae aon. MDCL. prodit, adiungi curauit, quibus vsus est MONTFAVCONIVS. Post FELCKMANNVM, nemo melius de symbolo nostro meruit eadem MONTFAVCONIO, qui illud *romis secundo* operum ATHANASII p. 728. intulit & in praemissa *Matrib. de symbolo* quicumque §. II. p. 721. de codicibus, in quibus existat, diligenter adcurare egit. In his numerauit: 1. *Colbertinum*, mutilum quidem, sed Carolo magno superiorum: 2. *Saugermansem*, eisdem fere aetatis: 3. *Parisiensem* regium, annum ista tempore pene nongentorum: 4. 5. *Pyrenaeos* binos, alterum dubiae antiquitatis, alterum tempore Aethesiani scriptum: 6. *Colbertinum* alterum, quod Caroli calui fuit: 7. 8. *Saugermanenses* binos alios, ab editis non diuersos: 9. 10. *idem* duos *Rhemenses*: 11. *Colbertinum* tertium, cum versione Gallica: 12. alium *Parisiensem* ex bibliotheca fratrum minorum desumptum. Accessit LVDOVIC. ANTONIUS MVRATORIUS & in *anecd.* Latin. rom. II. p. 225. *exemplar Athanasianum symboli ex antiquissimo codice Ambrosiano* describi curauit, ibidemque p. 212. produxit *expositionem* symboli, cui idem inferum est, FORTVNATI nomine insignitum. Commendauit praeterea alias veteres formulae nostrae interpretationes, quae omnino in criticos vsus conuerti possunt. Talem sine auctoris nomine dedit MONTFAVCONIVS *loc. cit.* p. 735. maioris tamen pretii esse, MVRATORIUS censet, libellum BRVNQ. NIS *Herbipolitanus*, in *bibliotheca max. patr.* Lugdun. rom. XVII. p. 345. expressum. MVRATORIUM sequutus est omninoque & diligentia, quam in enarranda symboli Athanasiani historia posuit, & congerendi lectiones varietate studio vicit DAN. WATERLANDVS, cuius insignis *opus criticae historiae de Athanasianis creed*, denuo Cantabrigiae anno seculi nostri XXVIII. lucem vidit. Hic *cap. IX.* elegantem dedit formulae editionem, instructam lectionis varietate ex libris Anglicanis valde exacta, quae bono & salutari consilio creditissimus vir, MARTIN. FRID. SOERGBLIUS in *paralipomenis de symbolo Athanasiano ex B. Waterlandae excerptis* & in nostra urbe a. m.

LXIII. editis, denuo repetit. Nec potuimus nobis temperare, quin eandem ceteris praeferremus. *Manusana tom. II. p. 1352.* vix mentione digna est.

III. Intelligunt igitur lectores, ex quibus fontibus delectae sint; quas subiicimus lectiones variantes.

Art. I. De titulis, in nonnullis libris praesentibus vide **MONTEAVCONIVM** & **DOMINIC; MARIAM; SPERONIVM** *diff. I. de simbolo vulgo S. Arbanasii. cap. x. p. 72; Salmasii esse. Cod. Ambros. & FORTVNATVS apud MYRAT. esse videtur.*

Art. II. *Quisque, Ambros. quis. Invidiamque, Sangerm. inviolabilemque. Atque dubio deest in eod. Reg. in aeternum peribit, Sangerman. peribit in aeternum.*

Art. V. *Alia filii, alia spiritus sancti, Ambros. & FORTVNAT: alia persona filii, alia persona spiritus sancti.*

Art. VI. *gloria, coaeterna; Sic Ambros. FORTVNAT. & BRVNO; Adde MONTEAVCONII: anonyma. In eod. interponitur: &*

Art. VII. *salis & spiritus s. Copula & hic. & in similibus; quae sequuntur, particulis in codicibus Ambr. regio, Anglicanis WATERLANDI legitur, quam vulgares & ipse MONTEAVCONIVS omittunt. Vide WATERLAND.*

Art. XII. *unus incredulus & unus immensus, Duo haec praedicata transponit Ambros.*

Art. XIV. *Et tamen, Ambros. &*

Art. XVI. *Est deus, Idem; deus, sine est. Simili modo ars. XVIII.*

Art. XIX. *Et deum & dominum. Sic et codicibus Ambros. Oxon. legi iubet WATERLANDVS. FORTVN. alitque: deum & dominum: BRVNO & alius codex Anglic. deum & dominum: Sangerman. dominum & deum: MONTEAVCONIVS cum plerumque editis: deum nec dominum. Aut dominus. Ita plerique. MSS. & editi, nonnulli: ac dom. Prohibemus, Ambros. prohibemus.*

Art. XXIII. *Sed procedens, His verbis Ambros. addit: pater & filio coaeternus est. De hac glossa lege WATERLANDVM.*

Art. XXIV. *Et in hac, Sangerman. in hac sine &*

Art. XXVIII. *Constituta, ignia. Ita plures habent, Ambros. & nonnulli editi: conf. quod. Memorabile est hac discrepantia, quod nonnulli ex voce quia argumentantur, Latine formulam esse Graeco versantem, vid. SPERONIVM diff. I.*

2. 135. Sed non facile id iis persuadebunt, qui Latine patres seculi IV, aut V, legerunt. *Deus pariter & homo est*, Ita codices optimi apud WATERLANDVVM. Ambros. & Sangerm. & *deus pariter & homo est*. Editi omittunt *pariter*, quos ipse MONTFAVC. sequitur.

Art. XXIX. Ex substantia patris; item ex subst. matris, Colbertin. utrobique *de substantia. Homo. Ambros. & homo est. FORTVNAT. & homo. Sangerman. in seculo gentis perfectus homo.*

Art. XXX. Rationali. Ambros. Colb. & Sangerm. *rationabili.*

Art. XXXI. Patre, Colb. patri.

Art. XXXII. sit & homo, Idem: sit homo.

Art. XXXIII. non conuersione — deum. Haec apud MONTFAVCIVM Colbertinus sic exprimit: *non ex eo, quod sit in carne conuersa diuinitas, sed quia est in deo adsumpta humanitas dignanter humanitas,* & Sangerm. *non conuersione diuinitatis in carne, sed adsumptione humanitatis in deo.* Simili modo in carne Ambros. & in deo FORTVN. aliique.

Art. XXXIV. Vnus omnino. Colbert. *vnus christus est.*

Art. XXXV. Totum non habet Colb. vid. WATERLAND. Rationalis, Colbertinus: rationabilis.

Art. XXXVI. Qui passus est. pro salute nostra, Colbertin. qui secundum fidem nostram passus & mortuus. Ad inferos, Cod. Sangerm. ad infernos, FORTVNAT. & Oxon. ad inferna. Colbert. ad inferna descendens, Tertio die. Decit in Ambros. Sangerm. & Anglican. Resurrexit Ambros. & FORTVN. surrexit.

Art. XXXVII. Sedet, Ambros. sedit. Dexteram patris. Ita optimi codices. Sangerman. *patris omnipotentis. BRVNO: omnipotentis.* Editi & MONTFAVC. *dei patris omnipotentis. Colbertinus: ad dexteram dei patris sedet, sicut vobis in simbolo traditum est.*

Art. XXXVIII. Resurgere — suis. Desunt haec in cod. Ambros. Colbertinus: *ad cuius aduentum erunt omnes homines sine dubio in suis corporibus resurrecturi.*

Art. XXXIX. Egerunt, Ambros. egerint. Qui vero. Cod. Ambros. & Cotton. *sine vero. Alii, & qui vero, alii & qui.* Totum vero articulum Colbertinus sic refert: *Et qui bona egerunt, eant in vitam aeternam; qui mala, in ignem aeternum.*

Art. XL. Quisque, Ambros. vnusquisque. Colbert.

articulum sic habet: *haec est fides sancta & orthodoxa, quam annis homo, qui ad vitam aeternam pervenire desiderat, scire integre debet & fideliter custodire.*

IV. Haecenus de formula Latina. Accedimus ad Graecas illius versiones. In illis colligendis quum sine dubio primus laudabilem diligentiam collocavit WOLFGANGVS GVNDLINGVS, in observationibus, quibus EVSTRATII JOANNIDIS ZIALOWSKI *brojem delivrationem ecclesiae orientalis Graeco*, Noribergae ann. cl. lcc LXXXI. a se editam, egregie illustravit, quid is praestiterit, primum dicendum est. Postquam p. 68. monuit, Graeca symboli Athanasiani exemplaria ita inter se discrepare, vt diuersos eorumdem esse auctores, saltem illa a librariis valde immutata, facile intelligas, sex Graecas formulas ad se pervenisse, tradit. *Prima* est, a GILBERTO GENERARDO ex manu scripto libro LAZARI BAIFFII edita, quam p. 69. exhibet. *Secundam* primum NICOLAUS BRYLING, deinde HENRICVS STEPHANVS; *tertiam* vero LABBEVS ediderunt. Vtriusque a prima discrepantias GVNDLINGVS huic adscripsit, neutram dedit integram. *Quartam*, quam p. 73. exprimi-curavit, eidem GENERARDVS produxit & a Constantinopolitanis vsurpari scripsit, a ceteris in multis capitibus diversam. *Quinta*, p. 76. a FELCKMANNO inter opera ATHANASII Commeliana fuit edita. *Sextam* denique p. 80. JAC. VSSERIO acceptam serimus, qui eam, ex apographo PATRICII JUNII descriptam, laudato saepius libello de *eccles. Romanae symbolo vetere*, p. 33. adjunxit. Post GVNDLINGVM commendare nos oportet BERN. MONTFAVCONIVM, qui licet viderit opusculum, a GVNDLINGIO emissum, nihilominus satis habuit, nonnisi quatuor Graecas formulas symboli positi proferre. *Prima*, quam p. 728. Latino textui adiunxit, est *Felkmaniana*. GVNDLINGIO quinta. *Secunda*, p. 729. eadem cum illa est, quam hic quarto loco posuit, MONTFAVCONIVS vero ex codice regio descripsit. *Tertia*, p. 730. censetur a Benedictino eadem esse cum GVNDLINGII prima, secunda & tertia. Quamvis enim omnino inter se differant, vna tamen est versio. *Quarta* denique p. 731. est *Vsseriana*, aut si malis, *Gundlingiana sexta*. Omnia ista, quae in nostris manibus sunt, exemplaria Graeca vbi inuicem conferuntur, id vnum efficitur, vna plures conditas esse symboli versiones. Videntur vero si non omnes, saltem pleraeque recentiore aetate & ab hominibus indoctis factae. Gravissimum testimonium reliquit MONTFAVCONIVS, nec se, nec alium quempiam Graecum

τις, ἄδεις. ὅς ἐπι συντελείᾳ τῶν ἀμαρτιῶν καταλείψων
ἐκ τῶν κόλπων τὸ πατρός, ἐκ τῆς ἀχραντῆς παρθενῆς
Μαρίας τὸν ἡμῶν ἀνελήφον ἀνδρωπῶν, χρῆσον ἰη-
σοῦν, ὃν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν παρεδωκεν ἰδίᾳ προαιρέσει,
ὡς φησὶ ὁ κυριος· ἔδειξαι αἶρει τὴν ψυχὴν με ἀπ' ἐμοῦ.
ἐξ ἑσίων ἔχω θείναι αὐτὴν καὶ ἐξ ἑσίων ἔχω πάλιν λα-
βεῖν αὐτὴν. ἐν ᾧ ἀνδρωπῶ σαυρωθεῖς, καὶ ἀπαθῶντων
ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνστή ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνελήφθη εἰς ἕρανους.
ἀρχὴ ὁδῶν κτισθεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ γῇ αὐτῇ, ἡμῶν ἔδειξεν ἐκ-
στατῆς φῶς, σωτηρίων ἐκ πλάνης, ζωὴν ἐκ νεκρῶν,
ἐπιστῶν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐξ ἧς ἐβέβηται Ἀδάμ, εἰς
ὃν πάλιν ἐσηλῶθε διὰ τῆς λησῆς, ὡς εἶπεν ὁ κυριος· ση-
μερον μετ' ἐμοῦ ἐσθὲ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἐκ ὅν καὶ ὁ Που-
λος εἰσηγεῖ ἀνοδοῦ τε εἰς ἕρανους, ὅπως προδεδήμετος ἐσηλ-
θῆν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κυριος ἀνδρωπῶς, ἐν ᾧ μακάρι κερ-
τεῖν ζωντας καὶ νεκρῶς. Πιστευομεν ὁμοίως καὶ εἰς τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ παντα ἕρουν καὶ τὰ βῆθη τῆ
θεοῦ, ἀναθεματίζοντες τὰ πρὸς ταῦτα φρονήματα
δογματα.

OBSERVATIONES.

I. Post symbolum ATHANASIO suppositum, proferi-
mus formulam, ab eodem aut compositam, aut certe explica-
tam. Exstat quippe illius libellus, ἐκδήσις τῆς πίστεως,
quem MONTFAVCONIVS inter eius opera tom. I. part. I. p.
99. sqq. edidit. Huius opusculi duae quasi constitutae viden-
tur partes. Prior, quam nos descripsimus, enarrat dogmata,
quae credi vult ATHANASIVS, ita ut manifeste quidem retineat
symbolorum formam solemnem; nihilominus nullam ex for-
mulis publicis, quantum nouimus, pressè sequatur, sed ex plu-
ribus varias colligat dictiones & sententias harumque praecipuas,
adductis ex diuinis monumentis oraculis, comprobet. Posterior
pars istius acui errores complectitur & conuellit, disputationi
longe similior, quam symbolo ideoque ab hoc loco aliena.

II. MONTFAVCONIVS has praeterea adnotauit lectio-
nes variantes.

I. γυγινημενον. Codex Seguerianus γυγινημ.

2. εἰ

noted on this page, on the side, A. D.
325, this sup. 2, ff.

2. εἰκονα τῆ πατρὸς — καθὼς τιμῶσι. Quae inter haec interiacent, omittuntur a Gobler. & FELKMANN. Post καθὼς, codex regius addit: ὡσι.

3. ἐν καθολικαῖς. GOBLER. & FELKMANNVS: ἐν τῇ καθολικῇ.

4. ἐν τῷ ἀληθ. ἐν τῷ υἱῷ αὐτῆς. Regius: ἐν τῷ ἀληθινῷ αὐτῆς υἱῷ I. X.

5. ζῶν ἡ. Articulum omittit Seguer.

6. ἀρχεῖ — ὁ υἱος. GOBL. & FELKM. ἀρχεῖ καὶ ὁ υἱὸς καὶ κρ. Alii libri MSS. voces καὶ ὁ υἱος omittunt.

7. γενεαν αὐτῆς. Seguer. αὐτῶ.

8. καὶ ἀνεληφθῆ. Hoc καὶ in al. deest.

9. ἐκβεβληται. Seguer. ἐκβεβλητο.

10. ὡς εἶπε. GOBLER. & FELKM. ὡς εἶπῃ.

11. καὶ εἰς τὸ πν. Deest καὶ apud eosdem & in Seguer. codice.

12. παρὲς τῆτο. Idem: παρὲς ταυτα.

III. Praeter laudatum libellum, alium *de fide* commentarium, a veteribus scriptoribus celebratum, reliquit ATHANASIVS, idem vero MONTFAVCONIVS, in *novis collectione patr. Graecor. tom. II. p. 5.* licet mutilum, primus in lucem publicam produxit. Nihil vero ibi inuenies, quod symbolum redoleat, Hinc nec nostris vñibus inferuit.

ADDITAMENTA AD SYMBOLA ATHANASIANA.

I. VSSERIVS latinam formulam in laudato opusculo p. 38. exhibet eamque a nonnullis ATHANASIO adscribi, observat. De hac disputationem in eum locum referuamus, quo de DAMASI symbolis dicemus.

II. Videmus, a viris quibusdam doctis etiam illam ATHANASII ad Liberium epistolam inter symbola numerari. Agit certe de tribus diuinitatis personis, abest vero a symbolorum forma. Si quis velit, legat eam apud MONTFAVCONIVM in *Athan. oper. tom. II. p. 664.* CONSTANTIVM *epistol. Rom. pontif. adp. p. 99.* & MANSIVM *tom. III. p. 226.*

II.

SYMBOLVM BASILII MAGNI.

XCII.

Πιστευομεν και ομολογουμεν ενα μονον αληθινον και
 αγαθον Θεον και πατερα παντοκρατορα, εξ ε τα παν-
 τα, τον Θεον και πατερα τε κυριε ημων και Θεο Ιησο
 χριστο. Και ενα τον μονογενη αυτου υιον κυριον και Θεον
 ημων Ιησυν χριστον μονον αληθινον, δι ε τα παντα εγε-
 γετο ταυτα ορατα και τα αορατα, και εν οι τα παντα
 συνεστηκαν. ος εν αρχη ην προς τον Θεον, και Θεος ην.
 και μετα ταυτα, κατα την γραφην επι της γης αφθη,
 και τοις ανθρωποις συναντησραφη. ος εν μορφη Θεο υπαρ-
 χων εχ αεραγγιον ηγησαστα το ενακ Ισα Θεο, αλλα εαν-
 τον εκενωσεν, και δια της εν παρθενη γεννησασ μορφη
 δελε λαβων και σχηματι ευρεθεισ ος ανθρωπος, πα-
 τα τα εις αυτον και περι αυτου γεγραμμενα επληρωσεν,
 κατα την εντολην τε πατροσ γενομενοσ υπηκουσ μεχρι
 θανατου, θανατου δε σαιρε. και τη τριτη ημερα εγερ-
 θη εκ νεκρων κατω τασ γραφασ, αφθη τοις αγιοις
 αυτου μαθηταισ και τοις λοιποισ, οσ γεγραπτωσ αν-
 θη τε εις θρανουσ, και καθηται εν δεξια τε πατροσ.
 οθην ερχεται επι συντελεια τε αιωνοσ ταυτε ανασεισται
 παντασ και ακουσαναι εκαστω κατω την προξιν αυτου.
 οτε οι μεν δικαιοι προσληφθησονται εις ζωην αιωνιον και
 βασιλειαν θρανων, οι δε αμαρτωλοι κατακειδησονται
 εις κολασιν αιωνιον, οπε ο σκοληξ αυτων ε τελευτω
 και το πυρ εσβεννυται. Και εν μονον πνευμα αγιον το παρα-
 κλητον, εν ο εσφραγισθημεν εις ημεραν απολυτρωσεωσ. το
 πνευμα της αληθειασ, το πνευμα της υιοθεσιασ, εν ο κρα-
 ζομεν Λββα ο πατηρ. το δαιριον και ενεργων τα παρα τε
 Θεο χαρισματα, εκαστω προς το συμφερον, καθωσ βεβλη-
 σται το διδασκον και υπομιμησπον παντω, οσα αν
 σικσει παρω τε υιο. το αγαθον τε οδηγηεν εις πασαν
 την αληθειαν, και τηριζον παντασ τεσ πιστευοντασ προς
 τε γνωσιν αληθη και ακριβη, και λαστρειαν ευσεβη, και
 προσκυνησι πνευμαστικην και αληθη ομολογιασ Θεο
 πα-

πατρός και τῆ μονογενῆς υἱῆ αὐτοῦ τῆ κυρίας και θεῆ ἡ-
 μων Ἰησοῦ χριστοῦ και ἑαυτοῦ. Ἐκάστῃ ὀνομαστῶ τῆ ὀνο-
 μαζομενῶ, τῆν ἰδιότητα σαφῶς ἡμῶν διεκρινέντος, και
 περὶ ἑκάστῃ τῶν ὀνομαζομενῶν πάντως τῶν ἰσχυριστῶν
 ἰδιωματῶν εὐσεβῶς θεωρημένων. τῆ μὲν πατρός ἐν τῶ
 ἰδιωματῶ τῆ πατρός, τῆ δὲ υἱῆ ἐν τῶ ἰδιωματῶ τῆ υἱῆ, τῆ
 δὲ ἁγίου πνεύματος ἐν τῶ οἰκείῳ ἰδιωματῶ, μήτε τῆ ἁ-
 γίου πνεύματος ἀφ' ἑαυτοῦ λαλάντος, μήτε τῆ υἱῆ ἀφ'
 ἑαυτοῦ τι ποιάντος. Καὶ τῆ μὲν πατρός πεμποῦσῶ τῶν
 υἱῶν, τῆ δὲ υἱῆ πεμποῦσῶ τῶ ἁγίῳ πνεύματι. Οὕτως
 φρονέμεν και ἔτιω βαπτίζομεν εἰς τριάδα ὁμοσίῳ κα-
 τά τῆν ἐντολήν αὐτοῦ τῆ κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, ἱπο-
 τῶσ' ὑποβαίνοντες μαθητεύομεν πάντα τῆ ἀγία, βαπτί-
 ζόντες αὐτοῦ εἰς τὸ ὄνομα τῆ πατρός, και τῆ υἱῆ και
 τῆ ἁγίου πνεύματος, δίδασκόντες αὐτοῦ τῆσῆν πάντα,
 ὅσα ἐνετείλαμῆν ὑμῶν.

OBSERVATIONES.

I. Symbolum hoc, eleganter certe & cause scriptum,
 legitur in BASILII sermone de fide, qui inter opuscula eius asce-
 tica refertur solet, num. 4. Descriptum illud ex editione Tou-
 massiana, tom. II. inscriptus theol. patr. p. 180. sq. & consulimus
 cum Garnieriana tom. II. oper. BASILII p. 227. Adde WHI-
 STONI syllogem supra laudatam p. 51.

II. GARNIER!O debemus praeterea collationes codicum:
 Hinc has observamus lectionis discrepantias.

1. ἁγιάζον θεον. Duo codices regii & editio Ve-
 netae ἁγ. κυρίῳ.

2. τῆ κυρ. ἡμ. και θεῶ. Vnus regius: τῆ κ.
 και θεῶ ἡμῶν.

3. πάντα τῆ εἰς αὐτοῦ. Vnus reg. εἰς ἑαυτοῦ.

4. ἀνεβη τε εἰς ἕραν, κ. κ. ἐν δεξιῶν τ. π.
 Ideo — τῆς ἕραν. & ἐκ δεξιῶν τ. π.

5. τὸ παρακλητῶν. Regius tertius: τὸν παρῶν
 κλητῶν. Alii duo post hanc vocem recipiunt: τὸ πνεῦμα τῶ
 ἁγίου. H.

6. ὅσα εἰν ἐκ. Duo libri sine εἰν.

7. γιν-

7. γνωσιν αληθη, και ακριβη, και λατρειαν ευσεβη και προσκ. πνευμ. και αληθη ομολογιαν. Haec in GARNIERIO sic exhibentur: γνωσιν ασφαλη και ομολογιασιν ακριβη, και λατρειαν ευσεβη και προσκυνηση πνευματικην και αληθη. Vtramque lectionem in codicibus inueniri, idem monet, quem legas.

8. εκασε ον. τε ονομ. GARNIERIVS ex libris scripturis: εκασε ονοματος την τε ονομ. ιδιοτητα, cet.

9. περι εκασε. Nonnulli: περι εκασον.

III.

SYMBOLA, QUAE DAMASO ADSCRIBI SOLENT.

I.

SYMBOLI, QUOD MODO DAMASO, MODO ALIIS ADSCRIBITUR, VARIA EXEMPLARIA.

I.

EXEMPLAR PRIMUM.

κcm. Credimus in vnum deum, patrem omnipotentem, & in vnigenitum filium eius, Jesum christum, deum & dominum saluatorem nostrum & spiritum sanctum deum, non tres deos, sed patrem & filium & spiritum sanctum vnum deum esse confitemur. Non sic vnum deum quasi solitarium, nec eundem, qui ipse sibi pater sit, ipse & filius; sed patrem verum, qui genuit filium verum, vt est deus de deo, lumen de lumine, vita ex vita, perfectum de perfecto, totum a toto, plenum a pleno: non creatum, sed genitum; non ex nihilo, sed ex patre, vnus substantiae cum patre. Spiritum vero sanctum, deum, non inge-
ni-

nitum, neque genitum; non creatum, nec factum, sed patris & filii, semper in patre & filio coaeternum veneramus. Vnum tamen deum, quia ex vno patre totum, quod patris est, deus natus est filius, & in patre totum quod inest, totum genuit in filium. Pater filium generans, non minuit, nec amisit plenitudinis suae deitatem. Totum autem, quod deus pater est, id esse & filium ab eo natum certissime tenentes cum spiritu sancto vnum deum piissime confitemur. Credimus Jesum christum dominum nostrum, dei filium, per quem omnia facta sunt, quae in caelis & in terra, visibilia & inuisibilia, propter nostram salutem descendisse de caelo. Qui numquam desierit esse in caelo, & natum de spiritu sancto ex Maria virgine. Verbum caro factum esse, non amisisse, quod fuerat, sed coepisse esse, quod non erat. Non deum mutatum, sed deum permanentem, etiam hominem natum, non putatiue, sed vere: non aereum, sed corporeum, non phantasticum, sed carneum, ossa, sanguinem, sensum & animam habentem. Ita verum hominem, verum deum, vnum eundemque verum hominem & verum deum intelligimus, ita ut verum deum verum hominem fuisse, nullo modo ambigamus confitendum, hunc eundem dominum nostrum Jesum christum, adimplesse legem & prophetas, passum sub Pontio Pilato, crucifixum, secundum scripturas tertia die a mortuis resurrexisse, adsumtum in caelos, sedere ad dexteram patris inde venturum iudicare viuos & mortuos. Exspectamus in huius morte & sanguine emundatam remissionem peccatorum consequutos, resuscitandos nos ab eo in his corporibus & in eadem carne, qua nunc sumus, sicut & ipse in eadem carne, qua natus & passus & mortuus est, resurrexit, & animatus cum

cum hac carne, vel corpora nostra accepturos. Ab
eo autem vitam aeternam praemium boni meriti,
aut sententiam pro peccatis aeterni supplicii.

II.

SECUNDVM EXEMPLAR.

ECCL. Credimus in vnum deum patrem omnipoten-
tem & in vnum dominum nostrum Iesum christum
filium dei & in spiritum sanctum, non tres deos,
sed patrem & filium & spiritum sanctum, vnum
deum colimus & confitemur, non sic vnum deum,
quasi solitarium, nec eundem, qui ipse sibi pa-
ter sit, ipse & filius, sed patrem esse, qui genuit,
& filium esse, qui genitus sit, spiritum vero san-
ctum non genitum, neque ingenitum: non crea-
tum, neque factum, sed de patre filioque proce-
dentem, patri & filio coaeternum & coequalem &
cooperatorem, quia scriptum est: *verbo domini cae-
li firmati sunt & spiritu oris eius omnis virtus eorum.*
Et alibi: *emittes spiritum tuum & creabuntur & re-
nouabis faciem terrae.* Ideoque in nomine patris &
filii & spiritus sancti vnum confitemur deum, quod
nomen est potestatis, non proprietatis. Proprium
nomen est patri, pater, & proprium nomen est
filio, filius & proprium nomen spiritui sancto, spi-
ritus sanctus. In hac trinitate vnum deum coli-
mus: quia ex vno patre quod est, vnius naturae
cum patre est, vnius substantiae & vnius potesta-
tis. Pater filium genuit, non voluntate, nec ne-
cessitate, sed natura. Filius ultimo tempore ad nos
saluandos & ad implendas scripturas descendit a
patre, qui numquam desit esse cum patre. Et con-
ceptus est de spiritu sancto & natus ex virgine, car-
nem & animam & sensum, hoc est, perfectum
cepit hominem, nec amisit, quod erat, sed coe-
pit

pit esse, quod non erat: ita tamen ut perfectus in suis sit & verus in nostris. Nam qui deus erat, homo natus est, & qui homo natus est, operatur ut deus; & qui operatur ut deus, ut homo moritur, & qui ut homo moritur, ut deus resurgit. Qui deuicto mortis imperio cum ea carne, qua natus & passus & mortuus fuerat & resurrexit, ascendit ad patrem sedetque ad dexteram eius in gloria, quam semper habuit & habet. In huius morte & sanguine credimus emundatos nos & ab eo resuscitandos die nouissimo in hac carne, qua nunc viuimus & habemus spem, nos consequuturos praemium boni meriti, aut poenam pro peccatis aeterni supplicii. Haec lege, haec crede, haec retine, huic fidei animam tuam subiuga & vitam consequeris & praemium a christo.

III.

EXEMPLAR TERTIVM.

Isberius — — semper in trinitate factus,

Patrem & filium & spiritum sanctum praedicans & laudans deum de deo & lumen de lumine, totum a toto, plenum a pleno, non creatum, sed genitum, non ex nihilo, sed ex patre: vnus substantiae cum patre; spiritum vero sanctum deum nostrum, non ingenitum, neque genitum, non creatum neque factum, sed de patre procedentem; patris & filii, semper cum patre & filio coaeternum veneramur; vnum tamen deum, quia ex vno patre totum quod patris est, deus natus est filius & in patre totum quod inest, totum genuit filium; Pater filium generans; non minuit, nec amisit plenitudinis suae deitatem. Totum autem quod deus pater est, id esse & filium certissime consentiamus spiritu sancto vnum deum p[er]issimè consentiamus.

Creo

Credimus Jesum christum dominum nostrum dei filium, per quem omnia facta sunt, quae in caelis & in terra, visibilia & inuisibilia, propter nostram salutem descendisse de caelo, qui numquam desierit esse in caelo, & natum de spiritu sancto ex Maria virgine. Verbum caro factum non amisit, quod erat, sed coepit esse, quod non erat, non demutatum, sed deum permanentem, etiam hominem natum, non putatiue, sed vere, non aereum, sed corporeum, non phantasticum, sed carneum, ossa, sanguinem, sensum & animam habentem: ita verum hominem, vt verum deum, vnum eundemque verum hominem fuisse nullo modo ambigimus confitendum. Hunc eundem dominum Jesum christum adimpleisse legem vel prophetas, passum sub Pontio Pilato, crucifixum secundum scripturas, tertia die a mortuis resurrexisse, adsumtum in caelis, sedere ad dexteram patris: inde venturum iudicare viuos & mortuos expectamus & seculum per ignem.

OBSERVATIONES.

I. Vetus symbolum, cuius tria exhibemus exemplaria, si quod aliud, nostra obseruatione dignum est. Quamuis actus eius certe definiiri nequeat, nec tamen dubitari licet, satis verum id esse, licet saepe nouis accessionibus auctum. Accidit idem celeberrimis veteris ecclesiae doctoribus, modo GREGORIO Nazianzeno, modo DAMASO, modo AVGVSTINO tribui consueuisse. Expeditum denique est, magnam olim symboli fuisse celebritatem & auctoritatem, quam ex diuersis inuicem formulis intelligimus. De his igitur primo loco dicemus. Nolumus enim contradicere viris doctis, qui vere eiusdem symboli non nisi diuersa putant exemplaria esse, licet contradicendi subesset causa. Quare visum fuit, singulatim recensere tres formulas, quas a se inuicem ita, patet, discrepare, vt num varia sint symbola, an vnus symboli diuersa modo exemplaria, in utramque partem disputari, fas sit; iudicium vero lectoribus relinquare libentius. Nisi omnia nos fallant, quatuor, quae ad hunc locum pertinent, supersunt formulae,

Symbola, quae Damaso auctori solent. 87

I. Quam ipsi prae libello descriptimus, formulae plura & nonnulli leuiter a se inuicem diuersa exemplarum nobis nota sunt. Eadem vero accurate enumerare, praetium operae est, quod quae de his dicentur, ad alias de auctore & aetate symboli quaestiones virorumque doctorum ad expediendas eas coniecturas recte capiendas facient.

I. Inter GREGORII *Napauzenis* orationes *quingagesima* nostram exhibet formulam, praemissa inscriptione: *de fide Nicaena, Ruffino presbytero interprete tractatus*, sine Graeco aliquo textu. Exstat *tom. I. oper. p. 736.* edit. MORGHELLI Lipsi, unde nostrum exemplum transcripsimus.

II. Locum deinde obtruncat, eubique tamen & incertum in *libris de trinitate*, Latine scriptis & in omnibus, qui supersunt, codicibus ATHANASIO tribuitur, quos nonnulli a VIGILIO *Rapsense* scriptos esse volunt. Hinc edidit eam MONTFAUCONIVS *tom. II. oper. Athanasii, p. 626.* cuius *montanum* praemissum legi cupimus.

III. Quare nec miramur, inuenisse JAC. VSSERIVM in codice scripto hanc formulam ATHANASII nomine ornata, quam in libello, quem saepius nos laudare meminimus, *p. 38.* litterarum formis exprimi curauit.

IV. Porro in *codice canonum ecclesiae Romanae antiquissimo*, quem QUESNELLVM primum in lucem produxisset, itidem saepius diximus, eiusque *cap. xxxix. p. 74.* legitur, nullo tamen auctoris nomine adposito. QUESNELLVS

adscriptis notacionibus quatuor codicum, quos consulit, *Thuanus & Oxoniensis.* Eiusdem codicum canonum quatuor ex aliis codicibus magis emendatum darent BALLERINI, & post hos MANSIVS, qui nouo codice Lucensi vius est, formulam nostram de nouo produxerunt: *cons. MANSU collect. variet. ampliff. tom. III. p. 484.*

editio vero *Balleriniana & Mansiana* a *Quesnelli* nonnihil differt, inquit quod formula in duas partes est distributa, ita ut posterior initium ducat a verbis: *credimus Jesum Christum* etc. Quamuis in neutra auctoris nomen expressum sit, nihilominus apud MANSIVM epistolae, quae DAMASO tribuitur, nec, si magnam eius partem consideraueris, sine iure, formulae nostra subiungitur. Ibidem aliam videbis formulam, sed quae nullo modo in symbolorum numerum cooptetur.

V. Denique eadem nostra formula inter *seruantes*, AVGVSTINO hinc adscripta, inuenitur, in *appendice serui V. oper. p. 272.* edit. *Benedictinorum*, quos consulat.

176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200

2. Ab hoc exemplari *secundum* omnino valde discrepat. Irrepperit vero in codices, tam editos, quam scriptos operum HIERONYMI & quidem ita, ut epistola a DAMASO ad HIERONYMUM scripta habetur. Hinc intelliges, quid sibi velit placula, quam in omnibus editionibus primae exemplaris desiderabis. Nos binis secundi editionibus v. g. sumus, altera PETRI CONSTANTII in *appendic. epistolar. Romanor. pontific.* p. 101. altera DOMINICI VALLARSII *tom. XI. oper. HIERONYMI* p. 145.

3. *Tertium*, quod dedimus, exemplar ceteris longe brevius in *gestis Liberii papae* apud CONSTANTIUM *loc. cit.* p. 88. existat. Quamquam nulla eget comprobatione, *gesta* ad spuria momenta esse ablicienda, hoc est, seculo IV. quo LIBERIVS vixit & lapsus est, inferiora censenda, nihilominus omni antiquitatis laude non carent. Si consideraveris, formulam similem omnino in codice legitur sacrorum Romano tenuisse locum, non male auctor finxisse tibi videbitur, LIBERIVM ita legisse *ex libro antiquo.*

4. *Quartum* denique superest exemplar, quod *Crabbianum* dixeris. PETRVS enim CRABBIUS in utraque collectione conciliorum, quae edidit, ad finem concilii Chalcedonensis posuit partem nostrae formulae etque titulum *fidei Romanorum* praefixit. Continet vero non nisi initium & desinit in verbis: *& filio coeternum.* Quae quum ita sunt, a describendo hoc exemplari iure abstinuimus.

II. Superest, ut adferamus varias primi exemplaris lectiones, ex editionibus ante memoratis collectas.

1. *Credimus in unum deum.* Codex Romanus: *credimus unum deum.* ATHANAS. *credo in deum.*

2. *in unigenitum filium.* Athanas. & in unigenitum eius. Codex QUESNELI: & unum unigenitum filium eius. *Unum deum* in THVAN: (MANS) & *filium eius unicum.*

3. *deum — salvatorem nostrum.* MANS. & *salvat.* ATHAN. omittit *deum* & *dom.*

4. *deum, — & spiritum sanctum.* Omnia desunt in ATHANAS. Idem *causator.* Codex QUESNELL. vocem *sed* non ante *patrem*, sed ante *unum* ponit.

5. *Non sic unum deum.* Vocem *deum* capit in ATHANAS.

6. *Patrem verum, qui,* ATHANAS. & *VSSERIVS: verus.*

7. *ut est, VSSER. id est.*
8. *deus de deo. ATHANAS. & VSS. deum d. d. Sic & vicari.*
9. *unius subst. Cod. Rom. QVESN. & unius.*
10. *patri & filii Editiones ATH. addunt procedentem.*
11. *in patre & filio. Decesse videntur haec verba in ATHANAS. nonnullis codicibus.*
12. *coaeternam veneramus. Unum tamen. Codex QVESNELL. coaeternum. Veneramus tamen unum. Vox veneramus in ATHANAS. plane deest.*
13. *quia ex uno — genuit in filium. ATHAN. quae ex uno patre, & totum quod pater sit: deus natus est filius, & in patre totum quod est, totum genuit, filium genuit. Cod. Rom. apud MANSIVM: quia ex uno patre totum quod patris est, deus natus est filius. Cetera desunt. Codex & QVESNELLVS in fine habent genuit filium.*
14. *id esse. QVESNELL. idem esse.*
15. *tenentes — dei filium. Solus codex QVESNELLVS uenimus. Cum spiritu sancto unum deum primum constituit Iesum christum, dom. nostr. dei filium.*
16. *dei filium. ATH. filium eius.*
17. *omnia. Decesse in codice Thuan.*
18. *descendisse. QVESNELL. descendit.*
19. *deseruit. Idem: desit. ATH. & VSSER. deseruit. Apud MANSIVM tota propositio deest.*
20. *natus. ATH. & VSSER. it. MANSIVS: natum & virg. ATH. de Mar. virg. MANS. & virg.*
21. *Verbum — erat. Ceteri omnes: factum (ATH. dedit est) non amisit, — coepit, q. n. e.*
22. *Non deum demutatam, sed deum permanentem. QVESNELL. non demutatam, sed permanentem; ATH. non demutatam deum, semper manentem; MANS. non demutatam, sed eam permanentem.*
23. *non putatiue, sed vere — corporeum. ATH. non utatiuum, non aereum, sed corporeum, sensum & animam, abentem. cetera desunt.*
24. *phantasticum. Cod. Thuan. & MANS. fantasium, insafium.*
25. *Ita verum — contendendum. ATHAN. & VSSEIVS: ita verum hominem, ut verum deum intelligamus: ita verum deum, ut verum hominem fuisse, nullo modo ambigamus insistentem. Codex QVESNELL. ita verum deum & verum*

180 *Symbola, quae Damaso adscribi solent.*

hominem intelligimus, ita verum hominem (Oron. 6) verum deum fuisse nullo modo ambigimus. Constatum est. MANSIVS: Ita verum hominem & verum deum intelligimus, ut verum deum verum hominem fuisse, n. m. a. c. h. m. e. n. d. a. m.

26. crucifixum. ATH. & QVESN. addum mortuum & sepultum. Thuan. praeterea crucif. secund. scripturas.

27. Expectamus. Hanc vocem ad antecedentia referunt ATH. QVESN. & MANS.

28. morte & sanguine. ATH. & MANS. mortem & sanguinem.

29. emanatos. Dicit in ATH. Sed QVESN. & Mans. mandatos.

30. consequutos. VSSER. consequuturos. ATHAN. consequuturi.

31. in eadem carne — & ipse. Defunt apud ATH. & MANS. hic in eandem carnem.

32. resurrexit. idem. & resurr. QVESN. surrexit.

33. vel corpore nostro. Dicit apud ATHANAS. & QVESN. VSS. vel corpore nostro.

34. Clausulam omnes habent diversam ATHAN cum hac carne accepturi ab eo aut vitam aeternam pro bonis meritis, aut sententiam pro peccatis aeternam. Hoc placuit. Amen. VSSER. accepturas ab eo aut vitam aeternam, cet. ut in GREGOR. QVESNELLE. cum hac carne ab eo aut vitam aeternam, praemium bonis meritis, aut sententiam pro peccatis aeterni supplicii receptoras. MANS. accepturas ab eo ad vitam aeternam praemium bonum meritis, aut sententiam pro pecc. aet. supplicii.

III. De symboli huius auctore nemo diligentius disputavit QVESNELLO *diff. XIV. in Leonem 6. 7. p. 379. sqq.* Hic satis recte demonstravit, neque a DAMASO, neque a GREGORIO, aut his similibus esse id confectum, num vero perinde probaverit coniecturam, GREGORIVM Baeticum, qui HIERONYMO aequalis fuit & a partibus Luciferianorum stetit. Illius auctorem esse, vix nobis persuadere possumus. Post QVESNELEVUM, quos modo habuimus, formularum editores, *Benedictini ad Augustinum, CONSTANTIVS, VALLARIVS* de hac re dixerunt sententiam. His adde THOMAE ITTIGII *fascic. observat. miscellam, quem operum Clementis Alex. supplemento adiunxit, obs. VII. p. 236.* GVIL. ERN. TENZELII *iudicia erudit. de Symbolo Athanas. p. 15.* JO. ALB. FABRICII *biblioth. Latin. med. & infim. aetatis vol. III. p. 282.* & ANTON. M. MERENDI *est. a Damasi p. 134.*

IV. Ex eodem, quem modo nominauimus, MEREN-
DAE commentario discitur, in concilio Florentino aliud *Dama-*
s symbolum laudatum fuisse, sed idem nihil aliud esse, quam
particulam hanc, inter AVGVSTINI opera relicta, de quo su-
pra factis diximus, vbi Toletanam formulam recensimus
Idem monuit CONSTANTIVS *loc. cit. p. 502.*

**DAMASI ANATHEMATISMI; SIVE CONFES-
SIO FIDEI CATHOLICAE.**

Post concilium Nicaenum, quod in vrbe Romae xcvi.
congregatum est a catholicis episco-
pis, addiderunt de spiritu sancto. Et quia postea
is error inoleuit, vt quidem ore sacrilego auderent
dicere spiritum sanctum factum esse per filium.

I. Anathematizamus eos, qui non tota liber-
tate proclamant, eum cum patre & filio vnus po-
testatis, esse atque substantiae.

II. Anathematizamus quoque eos, qui Sabel-
lic sequuntur errorem, eundem dicentes patrem,
quem filium.

III. Anathematizamus Arium atque Eunomi-
um, qui pari impietate, licet sermone dissimili,
filium & spiritum sanctum adserunt esse creaturas.

IV. Anathematizamus Macedonianos, qui de
Arii stirpe venientes non perfidiam mutauerunt, sed
nomen.

V. Anathematizamus Photinum, qui Hebio-
nis haeresin instaurans dominum Iesum christum
tantum ex Maria confitetur.

VI. Anathematizamus eos, qui duos filios as-
serunt, vnum ante secula & alterum post adsumptio-
nem carnis ex virgine.

VII. Anathematizamus eos, qui pro hominis ani-
ma rationabili & intelligibili dicunt dei verbum in hu-
mana carne versatum, quum ipse filius sit verbum dei

dei & non pro anima rationabili & intelligibili in suo corpore fuerit, sed nostram, id est, rationabilem & intelligibilem sine peccato animam susceperit, atque saluauerit.

VIII. Anathematizamus eos, qui uerbum filium dei extensione, aut collectione, & a patre separatum, insubstantiuum & finem habiturum esse contendunt.

IX. Eos quoque, qui de ecclesiis ad ecclesias migrauerunt, tam diu a communione nostra habemus alienos, quamdiu ad eas ciuitates redierint, in quibus primum sunt constituti. Quodsi alius, alio transmigrante, in locum uiuentis est ordinatus, tam diu uacet sacerdotis dignitate, qui suam deseruit ciuitate; quamdiu successor eius quiescat in pace.

X. Si quis non dixerit semper filium & semper spiritum sanctum esse, anathema sit.

XI. Si quis non dixerit filium natum de patre, id est, de diuina substantia eius, anathema sit.

XII. Si quis non dixerit uerbum domini filium dei deum, sicut deum patrem eius, & omnia posse & omnia nosse & patri aequalem, anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, quod in carne constitutus filius, quum esset in terra, in caelo cum patre non erat, anathema sit.

XIV. Si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem sustinebat filius dei deus & non caro cum anima, quia induerat formam serui, quam sibi acceperat, sicut ait scriptura, anathema sit.

XV. Si quis non dixerit, quod in carne, quam adsumsit, sedet ad dexteram patris, in qua uenturus est iudicare uiuos & mortuos, anathema sit.

XVI. Si quis non dixerit, spiritum sanctum de patre esse uere ac proprie, sicut filius de diuina substantia, & deum uerum, anathema sit.

XVII. Si

XVII. Si quis non dixerit, omnia posse spiritum sanctum, omnia nosse & ubique esse, sicut filium & patrem, anathema sit.

XVIII. Si quis dixerit spiritum sanctum facturam, aut per filium factum, anathema sit.

XIX. Si quis non dixerit, omnia per filium & spiritum sanctum patrem fecisse, id est, visibilia, inuisibilia, anathema sit.

XX. Si quis non dixerit, patris & filii & spiritus sancti vnam diuinitatem, potestatem, maiestatem, potentiam, vnam gloriam, dominationem, vnum regnum atque vnam voluntatem & veritatem, anathema sit.

XXI. Si quis tres personas non dixerit, veras patris & filii & spiritus sancti aequales, semper viuientes, omnia continentibus visibilia & inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia viuificantibus, omnia facientes, omnia, quae sunt saluanda, saluantes, anathema sit.

XXII. Si quis non dixerit adorandum spiritum sanctum ab omni creatura, sicut filium & patrem, anathema sit.

XXIII. Si quis de patre & filio bene senserit, de spiritu autem sancto non recte habuerit, haereticus est. Quod omnes haeretici de filio dei & spiritu sancto male sentientes in perfidia Iudaeorum & gentilium inueniantur.

XXIV. Quod si quis patiatur, deum patrem dicens & deum filium eius & deum spiritum sanctum, deos dici, & non deum propter vnam diuinitatem & potentiam, quam credimus esse & scimus patris, & filii & spiritus sancti: deum, subtrahens autem filium, aut spiritum sanctum, ita solum existimet esse deum patrem, dici aut credit vnum deum, anathema sit. Nomen namque deorum & angelis & sanctis omnibus a deo est im-

positum & adomum. De patre autem & Filio & spiritu sancto, propter unam aequalitatem diuinitatem, non nomen deorum, sed dei nobis ostenditur, atque indicatur, ut credamus, quia in patre & filio & spiritu sancto solum baptizamur & non in archangelorum, nominibus, aut angelorum, quomodo haeretici, aut Iudaei aut etiam gentiles dementes faciunt. Haec ergo est salus christianorum, ut credentes trinitatem, id est, patri & filio & spiritui sancto, in ea veram solumque unam diuinitatem, & potentiam ac maiestatem & substantiam eandem sine dubio credamus, ut aeternam attingere mereamur ad vitam.

IIDEM GRAECE EX THEODORETO.

XCVII. Ἐπειδή μετὰ τὴν ἐν Νίκαιαι συνόδον αὐτῆ ἡ αἰσχρὴ ἀνεκκυψεν, ὡσεὶ τολμῶν τινὲς βιβληλο-σοματι εἶπεν, το πνεῦμα τοῦ ἀγίου ἡγορησάμενος διὰ τὸ οὐκ εἰσαθεματίζομεν τὸς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας κηρύττοντας συν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τῆς μιᾶς καὶ τῆ αὐτῆς ἕως καὶ ἐξουσίας ὑπερῆσαι τὸ ἅγιον πνεῦμα.

II. Ομοίως δὲ ἀναθεματίζομεν καὶ τὸς τῆ Σαβελ-
δικῆ καὶ ἀλεξάνδρου αἰσχρῆς τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ πα-
τέρου εἶναι καὶ υἱοῦ.

III. Ἀναθεματίζομεν Ἀρειοὺς καὶ Εὐνομίον, οἱ τῆ
ἐστὶν ἀσέβεια, εἰς καὶ τὰς ψήμασι διαφεροῦνται τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κτίσμα εἶναι διιχυρίζονται.

IV. Ἀναθεματίζομεν τὸς Μακεδονίαν, οἱ τινὲς
ἐκ τῆς Ἀρείου ἕξης κἀταγομενοί, ἔχον τὴν ἀσέβειαν, ἀλ-
λὰ τὴν προσήγοριαν ἐνηλλαζόν.

V. Ἀναθεματίζομεν Φωτῆρον, ὁς τὴν τῆ Ἐβρι-
τος ἀρεσὴν ἀνακαίνιζον, τὸν κερὶν ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν
μονον ἐκ τῆς Μαρίας ἀμολογεῖ.

VI. Ἀναθεματίζομεν καὶ τὸς δύο ἐκείνους ὡς διιχυ-
ρίζομετες, ἐναγρεῶ των αἰώνων, καὶ αἰδῶν μετὰ τῆ
τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς Μαρίας ἀναληψιν.

VII. Ανα-

VII. Διαθεματίζομεν και κεινους, οι τινες αντι λογικης ψυχης ανωχυροζονται, οτι ο τε θεος λογος εστραφη εν τη ανθρωπινη σαρκι. αυτος γαρ ετος ε τε θεος λογος αντι της λογικης και νοερης ψυχης εν τω εαυτε σωματος γενομενος, αλλα την ημετερον, τρεσι, λογικην και νοερον αικου της αναστασης ψυχην ανελαβε και εσωσεν.

VIII. Διαθεματίζομεν και τως λεγοντας τον λογον τε θεου η εκτασει και τη συτολη απο τε πατρος κχωρηθαι και ανυποσταν αυτον ειναι, η μελλον τελευταν βλασφημιαστας.

IX. Τως δε απο εκκλησιων εις ετερας εκκλησιας μεταλθοντας, αχρι τοσδε απο της ημετερας κοινωνιας αλλοτρις εχομεν, αχρι ε προς αυτας επανελθωμεν τως πολει, εν αις πρωτον εχειροτονησιν. εαν δε τις αλλω απο τοσδε εις τοσδε μεταλθοντας, εν τοσδε τε ζωντος εχειροτονη, αχρι τοσδε σχοληση απο τε ιερατικη αξιωματος ο την ιδιαν πολιν καταλειψας, αχρι ε ο διαδεξαμενος αυτον αναπαυσηται εν κυριω.

X. Ει τις μη ειπη τον πατερα αιει και αιει τον υιον και αιει το πνευμα το αγιον ειναι, αναθεμα εσω.

XI. Ει τις μη ειπη τον υιον γεννηθεντα εκ τε πατρος, τρεσθιν εκ της οσιας της θεικης ουσιας, αναθεμα εσω.

XII. Ει τις μη ειπη αληθινον θεου τον υιον τε θεου, ως αληθινον θεου τον πατερα αυτε, και παντα δυνασσει, και παντα ειδοναι, και τω πατρι ισου, αναθεμα εσω.

XIII. Ει τις ειπη, οτι εν σαρκι διαγων ο υιος τε θεου, οτε ην εν τη γη, εν τοις βρανοις και συν τω πατρι εσθην, αναθεμα εσω.

XIV. Ει τις ειπη, οτι εκ τω σπασει τε σωσει την οδυνην υπεμενειν ο υιος τε θεου θεοτητι και εχι σαρκι και ψυχην λογικην, ηνπερ ανελαβεν εν τη δευτε μορφη, ως ειρηκακη ανωχυροζομενη, αναθεμα εσω.

* Ει τις μη ειπη τον τε θεου λογον παδοντα σαρκι

κι και ἐσαυρωμένον σαρκι, και θάνατον ἔγευσ-
 μενον σαρκι, γεγονωτα τε πρωτοτακτον ἐκ των
 νεκρων, και ο ζωη ἐσι και ζωοποιος ὡς θεος,
 ἀναθεμα ἐσω.

XV. Εἰ τις μὴ εἶπη, ὅτι ἐκ σαρκὸς ἠνθρώπου ἀνελαβε,
 καθάρζεται ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐκ ἧς και ἐλευθετεται
 κριναι ζωντας και νεκρους, ἀναθεμα ἐσω.

XVI. Εἰ τις μὴ εἶπη το πνευματικὸν ἀγιον ἐκ τοῦ
 πατρὸς εἶναι ἀληθως και κυριως, ὡς και τον υἱον
 ἐκ τῆς θειας ἕσεως και θεον ἰσον λογον, ἀναθεμα ἐσω.

XVII. Εἰ τις μὴ εἶπη, παντας δυνασθαι το πνευ-
 μα το ἀγιον, και παντας εἶδεναι, και πανταρχε γῆς
 παρῆναι, ὡς και τον υἱον και τον πατερα, ἀναθεμα
 ἐσω.

XVIII. Εἰ τις εἶπη το πνευμα το ἀγιον ποιημα,
 ἢ δια τοῦ υἱοῦ γεγενηθαι, ἀναθεμα ἐσω.

XIX. Εἰ τις μὴ εἶπη, παντα δια τοῦ υἱοῦ τοῦ σαρ-
 κωδαντος και τοῦ ἀγιοῦ πνευματος τον πατερα πεποι-
 κεναι, τετρεσι, τω ὄρατω και τω ἀόρατω, ἀναθεμα
 ἐσω.

XX. Εἰ τις μὴ εἶπη, το πατρος και το υἱοῦ και
 το ἀγιοῦ πνευματος μιαν θεοτητα, ἐξουσιαν, δυνασειαν,
 μιαν δόξαν, κυριότητα, μιαν βασιλειαν, μιαν θεληση
 και ἀληθειαν, ἀναθεμα ἐσω.

XXI. Εἰ τις τρεῖς πρόσωπα μὴ εἶπη ἀληθινος το
 πατρος και το υἱοῦ και το ἀγιοῦ πνευματος, ἴσος, αἰ-
 ζωντας, τα παντα κατέχοντα, τα ὄρατω και τα ἀ-
 ὄρατω, παντα δυναμενα, παντα κρινοντα, παντα ζω-
 οποιοντα, παντα ἡμετεργοντα, παντα σωζοντα, ἀνα-
 θεμα ἐσω.

XXII. Εἰ τις μὴ εἶπη προσκαληθον το πνευμα το
 ἀγιον παρὰ πασης τῆς κτίσεως, ὡς και τον υἱον και τον
 πατερα, ἀναθεμα ἐσω.

XXIII. Εἰ τις περι το πατρος και το υἱοῦ καλωσ
 φρασησι, περι δε το ἀγιοῦ πνευματος ἐκ ἀρθως ἔχει,
 αἱρετικος ἐσιν, ὅτι παντες οἱ αἱρετικοι περι τοῦ υἱοῦ τοῦ
 θεοῦ

Θεοῦ καὶ περὶ ἁγίου πνεύματος κακῶς φρονήσας, ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἔθνικων ἀπιστίᾳ τυγχάνειν ἐλεγχόμενοι.

XXIV. Εἰ τις δὲ μερῶν θεότητι, Θεοῦ τοῦ πατέρα λεγῶν ἀνά μέρος, καὶ Θεοῦ τοῦ υἱοῦ καὶ Θεοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ δισχυρίζεται Θεὸς λεγέσθαι, καὶ τὸ Θεοῦ διὰ τὴν μίαν θεότητα, καὶ ἀνασειᾶν, ἢ ἡπὲρ εἶπαι καὶ πιστεύομεν καὶ εἰδόμεν τὸ πατέρα, καὶ τὸ υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, Θεοῦ ἕνα ἐν τρισὶν ὑποστάσεων. ἢ ὑπεξελόμενος τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μόνον ὑπονοῆσαι τὸν πατέρα Θεοῦ λεγέσθαι, ἢ πιστεύεσθαι ἕνα Θεοῦ, ἀνάθεμα ἐσὼ. τὰ γὰρ ὄνομα τῶν Θεῶν καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις παρὰ Θεοῦ ἔχασθη. παρὶ δὲ τὸ πατέρα καὶ τὸ υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα δια τὴν μίαν καὶ ἰσὴν θεότητα ἔχει τῶν Θεῶν ὀνόματα, ἀλλὰ τὸ Θεὸς ἡμῶν ἐνδεικνύται καὶ σημαίνεται. ἵνα πιστεύωμεν ὅτι εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα βαπτίζομεθα καὶ ἔχει εἰς τὰ τῶν ἀρχαγγέλων ἢ ἀγγέλων εὐρηματὰ, ὡς ἐν αἱρετικοῖς, ἢ ὡς ἐν Ἰουδαίοις, ἢ ἔθνικοις παρὰ φρονήσας. Ἄυτὴ τὸν ἡμῶν ἢ τῶν Χριστιανῶν σωτηρία ἐστίν, ὡς πιστεύοντες τῇ τριάδι, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ βαπτίζομενοι εἰς τὴν αὐτὴν, μίαν θεότητα καὶ ἀνασειᾶν, καὶ θεότητα, καὶ ἕνα, εἰς αὐτὸν πιστεύομεν.

OBSERVATIONES.

1. Quid sit, cur hos DAMASI anathematizatos, licet symboli formam non prae se ferant, tamen in nostram collectionem recipere, placuisse, paucis exponemus. Magnam illi olim consequuti sunt auctoritatem, ita ut modo ab aliis Romanorum episcopis, v. g. COELESTINO & VIGILIO; modo in actis conciliorum, Chalcedonensis maxime, laudarentur, modo in legum ecclesiasticarum codicibus describerentur, & confessionis fidei nomine ornarentur. Nec si vera fateri licet, indigni nobis videntur, qui inter monumenta doctrinae christianae, qualis sub exitu seculi quarti Romae tradita fuit, praecipuum iure teneant locum, quod gravissima dogmata ibi explicantur & variis formulis tam definite cauteque proponuntur, ut
quam

quam aduersa sunt variis istius acui erroribus, quisque facile intelligat. Vt igitur vera DAMASI formula a ficta, quam ante dedimus, rectius distinguatur, huic illam subiungere, visum fuit, maxime quod in ea emendanda feliciter versata fuit viderem doctorum diligentia, quam dubitamus nostratibus satis innotuisse.

II. DAMASI anathematismi & Graecae & Latinae supersunt. Quanam lingua in illis consignandis ipse usus sit, CONSTANTIO quidem dubium videtur, quod in Latinis quaedam se reperisse, credit, quae versionem redoleant. Nobis tamen id, quod contrarium est, verosimile est. Quodsi Graeca cum aliis Graecis symbolis contuleris, ista e Latina translata fuisse, vix ambigimus. Nec obici potest, scripta ea esse ad Paulinum Antiochenum. Aliae enim exstant occidentaliū ad orientales epistolae non Graecae, sed Latinae scriptae. De Latino textu haec habeo: Seruatus est inter DAMASI epistolas iunctusque in plerisque codicibus alteri epistolae, quam DAMASVS ad Paulinum, magna illa cum Meletio controversia, & de episcopatu Antiocheno contentione satis clarum, dedit. Hinc orta est inter viros doctos BALVZIVM, QVESNELLVM, CONSTANTIVM, MERENDAM; quos postea laudabimus, disputatio, num vnā vere scripserit DAMASVS epistolam huiusque partem modo voluerit esse haec de rebus fidei decreta, in eadem pro noua & ab ista diuersa habenda, sine epistola de qua hoc loco nostra non interest, fufius commentari. Simili modo neque ad nos pertinet alia quaestio, num anathematismi a DAMASO, an a synodo, a DAMASO Romae celebrata, fuerint constituti. Noscere enim oportet rerum harum peritos, sine omni historicorum auctoritate dici, quaecumque de tali synodo fingantur, conf. WALPHEM not. ad Theodor. p. 185. Transmissi vero sunt isti anathematismi in variis codicibus, inter quos emittit Vaticanus, quo vsus est HOLSTENIVS in collect. Rom. hysior., p. 80. & BALVZIVS supplem. concil. p. 1583. & codex illis communis, quem, cum aliis collatum debemus QVESNELLO, & complures, quos CONSTANTIVS inspexit. Hinc recensiones editiones, quae nostris vsibus inseruerunt, iure suo commendantur, primum QVESNELLI, disto. codic. cap. LV. p. 114. deinde CONSTANTII epistol. Rom. part. p. 510. tum MERENDAE opusc. & gesti. Damas. p. 280. denique MANSII, qui ex codice suo Lucensi decreta ista recensuit, collect. amplissim. concil. tom. III. p. 482.

III. Graecopistos, quos dedimus, anathematismi THEODORETUS exhibet hysior. eccles. libr. V. cap. II. p. 135. Hoc deinde ERIPHANIVS scholasticus, qui certe Latinum exemplum in

in scriptis Romanis superesse ignoravit, Latine conuertit; eosdem vero sic conuersos in legum ecclesiasticarum corpus transtulit ISIDORVS. Vtramque vero editionem, Graecam THEODORETI & Latinam EPIPHANII videas apud CONSTANTIVM p. 517. & MANSIVM p. 486.

IV. Addimus nunc observationes tristes, tam ad Latinum vetus, quam ad Graecum exemplar, hac tamen lege nobis praescripta, ut praetereamus ea, in quibus haec secum pugnant. Tum in inscriptione, tum in exordio formulae mirissime discrepare codices, discas ex CONSTANTIO. Haec a nostro instituto, sunt aliena.

Anath. I. proclamant eum, QVESNELL. proclamant, spiritum sanctum.

Anath. II. dicentes, QVESNELL. addit esse & pro quem filium legit quem & filium.

Anath. V. Phosin. Idem & MANS. Fotin.

Anathematisimus VI. deest in libro vna Corbeicensi: conf. CONSTANT.

Anath. VII. pro hom. Itidem Corb. sine hom.

Anath. VIII. Pro verbum legunt nonnulli apud CONSTANT. verum.

Anath. IX. Pro. supio habet QVESNELLVS diff. XIV. p. 385. sed copiose eum tuetur CONSTANTIVS. Ibid. quiescat, Corbeicenf. vinit.

Anath. X. esse QVESN. existisse, HOLST. fuisse & esse. vid. VALES. ad Theodor. & CONSTANTIVM.

Anath. XIII. in caelo, MANSIVS: in caelis.

*Anath. XIV. Mirifica est in exprimendo hoc decreto tam Graecorum, quam Latinorum codicum discordia. Sic a THEODORETO dilcedit codex regius & alius THEODORETI in dialogis locus, quod VALESIVS docet. Tertium eiusdem THEODORETI testimonium, quo hunc anathematisimum recitat, ex epist. CXLIV. notavit MERENDA. Leuiotes Latinorum discrepantias videas apud QVESNELLVM & CONSTANTIVM. MERENDA primum adduxit caput hoc, prout reculit id GELASIVS papa, sic expressum: *si quis dixerit, quia in passione crucis dolorem perculit filius dei deus & non caro cum anima, quam induit a ferri formam, quam sibi met assumpsit, sicut scriptura dicit, anathema sit*; deinde ex codice Vallicellano qui haec refert verba: *si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem sustinebat filius dei deus & non caro cum anima, quam induerat in forma ferri, quam sibi acceperat, etc.**

Post hunc interponunt Graecus & eius interpretes articulum,

gulum, qui a ceteris Latinis profus abest: hinc spiritus ascen-
dit a VALESIO & QVESNELLO, quem vide *diff.* XIV. p. 385.

Anath. XV. Apud THEODORETVM pro ἀνελαβε, cod. reg. ἐλαβε.

Anath. XVI. Locum BRIENNII, quo hoc caput ex-
citur, laudat MERENDA. Non differt a THEODORETO,
qui pro *deum verum* legit *deum verbum*: vide VALESIVM.

Anath. XVII. Graec. παντοχθης γης. Postrema vox
deest in codice reg. & Saul.

Anath. XVIII. *aut per filium factum.* Verus editio:
aut a filio f. Duo libri Colbertini *aut filium.* Corbeticus per
errorem hunc & sequentem anathematismum in vnum contraxit,
vbi CONSTANTIVS monuit.

Anath. XIX. Ad vocem ἱστὸν THEODORETI addi-
tamentum τὸ σαρκ. deest in cod. VALESII. Retinet vero id
EPIPHANIVS & auxit voce: *postea.*

Anath. XX. Pro divinitatem QVESNELL. legit *deita-
tem.* Idem non habet *potentiam.* Voces *potestatem* & *maiestate-
tem* desunt in ver. edit. Pro *veritatem* cod. Corb. *veritatio-
nem.*

Anath. XXI. Quae Graecus & eius interpretes omit-
tunt, male omitti docet CONSTANTIVS. In eodem olim
pro *ισα,* *αει* segebatur: *εις αει.* vid. VALES.

Anath. XXIV. Tanta est huius capitula varietas, vt ne
bina quidem inuenias exemplaria, quae secum omni ex parte
consentiant. In nonnullis magna illius pars plane abest. Si
voces spectaueris, magna inprimis lis est, num in initio DA-
MASVS scripserit *partiatur,* an *patiatur.* Illud QVESNELLVS,
hoc CONSTANTIVS tuetur. Deinde Graecum additamentum
ἐν τριαι ὑποσασσαι, obseruetur, quod certe DAMASVS scri-
bere non potuit, si vel Graece scripserit, omissum quoque ab
EPIPHANIO. Minutias, de quibus VALESIVM & CONSTAN-
TIVM legas, ipsi praeterimus, lubet tamen, totum anathema-
tismum adferre, qualem MERENDA in codice Valliellano in-
uenit & ex hoc excerpit, addita coniectura, correctoris ma-
num ibi deprehendi, valde probabili. Ibi vero haec leguntur:
*quodsi quis patiatur deum patrem dici & deum filium eius &
deum spiritum sanctum, deos dici, & non deum propter unam
divinitatem & potentiam, quam credimus esse & scimus patris
& filii & spiritus sancti, vel qui subtrahens filium, aut spiri-
tum sanctum, ita vt solum existimes esse deum patrem, dici,
& credi, anathema sit. Nam pluraliter nomen deorum in an-
gelis,*

gelis, & sanctis hominibus a deo esse positum & donatum legimus; de patre autem, & filio & spiritu sancto propter unam & aequalem divinitatem, non nomen deorum, sed dei nobis ostenditur, atque indicatur. Et ideo in solo nomine patris & filii & spiritus sancti baptizamus & non in archangelorum nominibus & angelorum, quomodo haeretici, aut Judaei, aut etiam gentiles dementes. Haec est ergo salus christianorum, ut credentes trinitate, id est, patri & filio & spiritui sancto, in eam veram, solamque unam divinitatem & potentiam, maiestatem & substantiam sine dubio credamus.

IV.

SYMBOLUM EVNOMII.

Πιστευομεν εις εναν Θεον, πατερα παντοκρατορα, χcviii. εξ ε τω κεντος. Και εις ενος μονογενη υιου τε Θεου, Θεου λογον, τον κωρον ημων Ιησυν χριστον, δι ε πα παντα και εις εν πνευμα αγιον, τον παρακλητον εν ω κωρηθ χαριτος διανομη κατα την συμμετριαν προς το συμφερον ηματων οδοται των αγιων.

OBSERVATIO.

Nolle oportet rerum, in civitate christiana seculo IV^{to} gestarum peritos, bina ad nos translata esse monumenta EVNOMII; qui ceteros Arianorum familiae magistros facile ingenio, doctrinae copia & bene dicendi arte superavit. Alterum est *expositio fidei*, quae licet luculenta sit Arianæ disciplinae formula; nec recedat multum a dogmatum recensendorum ordine, qui in symbolis servari solet, nimis tamen longa est confessio, quam ut a nobis describatur. Post VALESIVM, qui primus eam nos ad forens. libr. V^o cap. 10. luce donavit, ediderunt eam BALWZIVS in *supplem. concil.* FABRICIVS *biblioth. Graecæ vol. VIII. p. 253.* BASNAGIVS *thesaur. monumentor. eccles. tom. I. p. 178.* & MANSIVS *collect. amplissim. concilior. tom. III. p. 649.* Alterum *apologice* nomine insigniri consuevit. Huius exordium & epilogum cum versione GVIL. WHARTONI primum publici fecit GVIL. CAVEVS *hister. litterar. script. eccles. tom. I. p. 220.* nec plura dedit. BASNAGIVS *loc. cit. p. 181.* integram vero eam edidit WHISTONVS, *tom. I. operis primitive christianity reviv'd* & cum Anglicana interpretatione, at cum

cum Latina JACOBI FABRICII, quem modo laudauimus; JO:
ALB. FABRICIVS *loc. cit.* p. 262. sqq. Atque huius *apologiae*
particula est symbolum, quod descripsimus: Refert vero illud
EVNOMIVS sub initio opusculi apud CAVEVM; BRONAGI:
VMque & FABRICIVM, *cap. V.* p. 267. tamquam veterem for-
mulam, a patribus traditam & omnibus, qui Christiani vel esse,
videri cupiant, communem. Quare nec WHISTONVS eam
in collectione symbolorum supra laudata p. 50: recitare negle-
xit. Idem comparari illam vult cum formula, *ex constitutio-*
nibus apostolicis supra class. I. num. XV. exhibita. Similitudinem tamen
vtriusque concordiam nos quidem non videmus.

V.

SYMBOLVM PELAGII.

XCIX. Credimus in deum, patrem omnipotentem,
cunctarum visibilium & invisibilium conditorem.
Credimus & in dominum nostrum Iesum christum,
per quem creata sunt omnia: verum deum, uni-
genitum & verum dei filium: non factum, aut
adoptivum, sed genitum & unius cum patre sub-
stantiae, quod Graeci dicunt *ὁμοουσιον*, atque ita
per omnia aequalem deo patri, ut nec tempore,
nec gradu, nec potestate possit esse inferior. Tan-
tumque constemus esse illum, qui est genitus,
quantus est ille, qui genuit. Non autem quia di-
cimus genitum a patre filium, divina & ineffabi-
li generatione, aliquod ei tempus adscribimus, sed
nec patrem aliquando coepisse; nec filium. Ex
filio enim pater dicitur & qui semper pater fuit,
semper filium habuit. Credimus & in spiritum
sanctum, verum deum ex patre procedentem, ae-
qualem per omnia patri & filio, voluntate, pote-
state, aeternitate, substantia. Nec est propterea ali-
quis in trinitate gradus, nihil, quod inferius su-
periusve dici possit; sed tota deitas sui perfectione
aequalis est, ut exceptis vocabulis, quae proprie-
tatem

tatem personarum indicant, quidquid de vna persona dicitur, de tribus dignissime possit intelligi. Atque vt, confundentes Arium, vnam eandemque dicimus trinitatis esse substantiam & vnum in tribus personis fitemur deum, ita impietatem Sabellicam declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus, non ipsum sibi patrem, ipsum sibi filium, ipsum sibi spiritum sanctum esse, dicentes, sed aliam patris, aliam filii, aliam spiritus sancti esse personam. Non vnam nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est, personas, vel vt Græci exprimitur, hypostases, hoc est, subsistentias conuenimus. Nec pater filii, aut spiritus sancti personam aliquando excludit, nec rursus filius, aut spiritus sanctus patris nomen personamque recipit, sed pater semper pater est, filius semper filius est, spiritus sanctus semper spiritus sanctus est. Itaque substantia vnum sanctorum personis ac nominibus distinguuntur. Ipsum autem dei filium, qui ab æquo initio aeternitatem cum patre & spiritu sancto possidet, dicimus, in fine seculorum perfectam naturam nostram hominem suscepisse, ex Maria semper virgine, & verbum carnem esse factum, adsumendo hominem, non permutando deitatem. Nec vt quidam sceleratissime opinantur, spiritum sanctum dicimus fuisse pro semine, sed potentia ac virtute creatoris operatum. Sic autem confitemur, in christo vnam filii esse personam, vt dicimus, duas esse perfectas atque integras substantias, id est, deitatis & humanitatis, quae ex anima continetur & corpore. Atque vt condemnamus Photinum, qui solum & nudum in christo hominem confitetur, ita anathematizamus Apollinarem & eius similes, qui dicunt, dei filium minus aliquid de humana suscepisse natura & vel in carne, vel in anima, vel in sensu adsumtum hominem, his, propter quos

adsumtus est, fuisse dissimilem, quem absque sola peccati macula, quae naturalis non est, nobis confitemur conformem. Illorum quoque similiter execramur blasphemiam, qui nouo sensu adserere conantur, a tempore susceptae carnis omnia, quae erant deitatis, in hominem demigrasse & rursus quae erant humanitatis, in deum esse transfusa: ut, quod nulla unquam haereticis dicere ausa est, videatur hac confusione utraque natura, diuinitas, substantia deitatis scilicet & humanitatis, sua proprio statu in aliud esse mutata. Qui tam deum imperfectum in filio, quam hominem constantem, ut nec deum verum, nec hominem, tenere credantur. Nos autem dicimus susceptum ita a filio dei passibile nostrum, ut deitas impassibilis permaneret. Passus est enim dei filius non potius, sed vere, omnia, quae scriptura testatur, id est, esuriam, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem & cetera huiusmodi. Secundum illud passus est, quod pati poterat, id est, non secundum illam substantiam, quae adsumit, sed secundum illam, quae adsumta est. Ipse enim dei filius, secundum suam deitatem impassibilis est, ut pater: incomprehensibilis, ut pater: inuisibilis, ut pater: inconuertibilis, ut pater & quamuis propria persona filii, id est, dei verbum, suscepit passibilem hominem, ita tamen eius habitatione, secundum suam substantiam, deitas verbi nihil passa est, ut tota trinitas, quam impassibilem confiteri, necesse est. Mortuus est ergo dei filius secundum scripturas iuxta illud, quod mori poterat. Resurrexit tertia die. Ascendit in caelum, sedet ad dexteram dei patris, manente ea natura carnis, in qua natus & passus est, in qua etiam resurrexit. Non enim exinanita est humanitas, sed glorificata & in aeternum cum

manfura, Accepta ergo a patre omnium

potestate, quae in caelo sunt & in terra, venturus est ad iudicium viuorum & mortuorum, ut & iustos remuneret & puniat peccatores. Resurrectionem etiam carnis confitemur & credimus, ut dicimus, nos in eadem, in qua nunc sumus, veritate membrorum esse reparandos qualesque semel post resurrectionem fuerimus effecti, in perpetuum permanens. Vitam esse vitam sanctorum omnium, sed praemia pro labore diuersa. E contrario pro modo delictorum peccatorum quoque esse supplicia. Baptisma vnum tenemus, quod isdem sacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in maioribus, adserimus esse celebrandum. Hominem, si post baptismum lapsus fuerit, per poenitentiam credimus posse saluari. Nouum & vetus testamentum recipimus in eo librorum numero, quem sanctae catholicae ecclesiae tradit auctoritas. Animas a deo dari, credimus, quas ab ipso factas dicimus, anathematizantes eos, qui animas quasi partem diuinae dicunt esse substantiae. Eorum quoque condemnamus errorem, qui eas ante peccasse, vel in coelis conuersatas fuisse, dicunt, quam in corpora mitterentur. Exsecramur etiam eorum blasphemiam, qui dicunt, impossibile aliquid homini a deo praeceptum esse, & mandata dei non a singulis, sed omnibus in commune posse seruari, vel qui primas nuptias cum Manichaeo, aut secundas cum Cataphrygis damnant. Anathematizamus etiam illos, qui dei filium necessitate carnis mentitum esse, dicunt & eum propter adsumptum hominem non omnia facere potuisse, quae voluit. Ioviniani quoque damnamus haeresin, qui dicit, nullam in futuro meritorum esse distantiam nosque eas ibi habituros esse virtutes, quas hic habere neglexerimus. Liberum sic confitemur arbitrium, ut dicimus, nos semper dei indigere auxilio, & tam illos

errare, qui cum Manichæo dicunt, hominem peccatum vitare non posse, quam illos, qui cum Jo-
 uiniano adserunt, hominem non posse peccare. Vterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos vero
 dicimus, hominem & peccare & non peccare pos-
 se, vt semper nos liberi constemur esse arbitrii.
 Haec fides est, papa beatissime, quam in ecclesia
 catholica didicimus, quamque semper tenuimus &
 tenemus. In qua si minus perite, aut parum cau-
 te aliquid forte positum est, emendari cupimus a
 te, qui Petri & fidem & sedem tenes. Sin autem
 haec nostra confessio apostolatus tui iudicio compro-
 batur, quicumque me maculare voluerit, se impe-
 ritum vel maleuolum, vel etiam non catholicum,
 non me haeticum comprobabit.

OBSERVATIONES.

I. Haec PELAGII confessio multis nominibus commen-
 datur, neque indigna est laudibus, quibus eam passim a viris
 doctis ornari, conuenit. Etenim si paucis, quae iure repre-
 henduntur, discesseris, tam in colligendis & enumerandis gra-
 uissimis christinae disciplinae partibus hisque oppositis sui acui
 erroribus; quam in seligendis perspicue, caute & adcurate lo-
 quendi formulis eam contulit curam, vt ferè totum theologiae
 dogmaticae & polemicae formam, qualis PELAGII aetate fuit,
 in exigua quasi tabula expressam intueri queas. Nisi in extre-
 mis ferè particulis, quae de hominis bene agendi naturali facul-
 tate prae docebat, satis luculenter declarasset, nulla sane esset
 mirandi causa, erroneo iudicio formulam hanc vel HIERONY-
 MO, vel AVGVSTINO dignam potuisse censeri. Eadem ta-
 men erroris hoc debemus, vt seruata nobis illa (a & saepius
 litterarum formis expressa. Varias editiones laudauimus in
hispania haeres. tom. IV. p. 554. & in his maxime eam, quam hoc
 loco sequuti sumus, a GVIL. WALLO *hstor. paedobapt. tom.*
I. p. 372. sqq. edit. SCHLOSSERI prolata.

II. Discrepare inuicem varia, quae supersunt exempla-
 ria, certum est; multa tamen studiose videntur mutata maxi-
 me in ea editione, quae inter AVGVSTINI opera legitur, in
append. tom. V. oper. serm. CCXXXVI. p. 274. ita vt pro veris
 lectio-

lectionibus haberi nequeant. **VII. CONSTANTIVM** in *epist. pontif.* p. 987. & **VALLARSH** *admonit. tom. XI. oper. Hieron.* p. 146. Recentiores editiones leuius a se inuicem discedunt, maxime postquam **HARONIUS** hoc symbolum in vetusto codice Vaticano inuenit & ex hoc describendum curauit. Ex nostrae iudicio editio, quae in *libris Carolinis de imaginum cultu libr. III. cap. I. p. 259. sqq.* edit. **HEVMANNI** exstat, imprimis digna est, quae obseruetur. Placuit igitur eam cum *Walliana* conferre & pauca illa, quae ipse *Wallus* adnotauit, adlicere.

1. quod Graeci dicunt *ὁμοουσιον*. Haec desunt in *libr. Carol.*

2. *diuina & ineffabili generatione*. Pro aufcendi eius su longe elegantius iidem ponunt datiuum,

3. *ex patre procedentem*. In iisdem olim additamentum filioque lectum fuisse, beatus **HEVMANNVS** suspicatur, coniectura tamen leui & minus probabili.

4. *Nec pater* — *adeguando excludit*. Quamuis ita omnes habeant, **WALLO** tamen vox *excludit* suspecta est & cum *includit*, vel simili videtur permutanda.

5. *sceleratissima*. Editio operum **AVGVSTINI** *Erasmiana* legit; *sceleratissimi*. Vid. **WALLVM** eiusque interpretem.

6. *ut nec deum verum*. *Carol. vere.*

7. *in perpetuum mansuros*. Iidem *in perpetuo*: vid. **HEVMANN**.

8. *esse celebrandum*. Ita omnes codices, etiam *Carolinii*, **HEVMANNVS** legi vult; *est celebr.*

9. *Jouiniani*. *Carol. Ioniani.*

10. *Haec est fides* — *comprobabit*. Haec clausula, **PELAGII** rationibus omnino apta, vii apud **AVGVSTINVM**, sic in *Carolinis* libris prorsus mutatur. Hic ita legimus: *haec est catholicae traditionis fides vera integritas, quam sincero corde credimus & facimus & in hoc opere beati Hieronymi verbis expressam taxauimus. Haec est vera fides, hanc confessionem conseruamus atque tenemus, quam quisque inconvulsa & inuermate custodierit, perpetuam salutem habebit.*

ADDITAMENTVM.

PELAGII symbolum, modo diximus, **HIERONYMO** saepius olim adscriptum fuisse. Praeter hoc aliud circumfertur, quod is ad **Cyrillum** dedisse, creditur. At non modo doctore **Sridonensi** illud esse indignum, sed recentiore etiam actate factum, nemo nunc dubitat. Continet expositionem symboli **Ni-**

caeni nec doctam, nec iis instructam argumentis, quae ad dogmatum historiam ornandam faciunt. Nec iustè inter symbola, sed potius symbolorum expirationes referri eam oportet. Dedit opusculum DOM. VALLARSIVS inter HIERONYMI opera tom. XI. p. 149.

VI

FRAGMENTA SYMBOLI CAELESTII.

c. I. Infantes autem debere baptizari in remissionem peccatorum secundum regulam uniuersalis ecclesiae & secundum euangelii sententiam, confitemur, quia dominus statuit, regnum caelorum non nisi baptizatis posse conferri: quod quia vires naturae non habent, conferri necesse est per gratiae libertatem. In remissionem autem peccatorum baptizandos infantes non idcirco diximus, ut peccatum ex traduce firmare videamur: quod longe a catholico sensu alienum est. Quia peccatum non cum homine nascitur, quod postmodum exercetur ab homine: quia non naturae delictum, sed voluntatis esse, demonstratur. Et illud ergo confiteri congruum, ne diuersa baptismatis genera facere videamur, & hoc praemunire necessarium est, ut per mysterii occasionem, ad creatoris iniuriam, antequam fiat ab homine, tradi dicatur homini per naturam.

II. Si quae vero praeter fidem quaestiones natae sunt; de quibus esset inter plerosque contentio, non ego quasi auctor alicuius dogmatis, definita hac auctoritate statui, sed ea, quae de prophetarum & apostolorum fonte suscepi, vestri apostolatus offerimus probanda iudicio, ut si forte ut hominibus quispiam ignorantiae error obrepserit, vestra sententia corrigatur.

OBSERVATIONES.

I. CAELESTIVM, quem constat cum PELAGIO & amicitiae vinculo & errorum communione fuisse coniunctum, ZOSIMO, Romanorum sacrorum praefuli tradidisse *Symbolum* & in eo conscribendo, magistri exemplo, retinuisse symbolorum veterum formam, ita vt a *trinitate unius deitatis usque ad resurrectionem* progredieretur, clarissimis cognouimus cum AVGVSTINI, tum ZOSIMI testimoniis, quae ipsi excitauimus *hisor. haeref. tom. IV. p. 564. sq.* At superesse nobis formulam CAELESTII, nemo adfirmare ausus est, praeter JOANN. GARNIERIVM, qui ita lapsus est, vt PELAGII symbolum, ab AVGVSTINO per partes enarratum & confutatum, pro CAELESTII libello haberet hocque errore deceptus integrum fingeret CAELESTII symbolum fictumque in *dissertationes septem, quibus integra continetur historia Pelagiana, tom. I. operum MARI MERCATORIS* adiectas & a JO. CLERICO *tom. XII. oper. AVGVSTINI* repetitas, transferret; *conf. diss. III. p. 312. edit. primae, & p. 214. secundae.* Vere enim nihil ad nos venit, praeter has, quas dedimus, particulas & nonnulla AVGVSTINI loca, quibus non verba CAELESTII expressa, sed sententias modo relatas videbis. Ea quidem omnia collegit CONSTANTIVS *epistol. pontif. p. 985.* nobis vero satis fuit, exhibere vera symboli *Caelestiani* fragmenta, vt caueant alii a GARNIERII fraudibus & certo iudicio vera a falsis, certa ab incertis discernant.

II. Fragmentum primum recitat AVGVSTINVS de *peccato originis cap. V. p. 171. secundum cap. XXIII. p. 177. tom. X. oper. edit. Bened.*

VII.

SYMBOLVM IVLIANI, SIVE PELAGIANORVM QVORVMDAM.

Credimus in deum patrem omnipotentem, ci.
 omnium visibilium & inuisibilium conditorem. Et
 in dominum nostrum Iesum christum filium dei
 viui, per quem creata sunt omnia, non extrinsecus
 natum, aut factum, sed de patris substantia
 generatum, ex deo vero deum verum: vt hoc sit
 N 4 ille,

ille, qui genitus, quod est ille, qui genuit, & quia pater deus sine vlllo sibi patre pater est, idcirco filius, de hoc patre progenitus, patre inferior esse non potuit, non habens initium filius, quia nec pater profectum. Credimus & in spiritum sanctum, deum verum, ex patre procedentem, aequalem per omnia patri & filio, voluntate, operatione, perpetuitate, substantia. Et distinguentes personas in proprietatibus nominum, deitatem tamen trinitatis inseparabilem confitemur, nihilque esse in trinitate credimus, quod superius inferiusue dicatur, quia tota trinitas potestate deitatis & substantiae vnitae coniuncta est. In plenitudine vero temporum missus filius dei, non maioris imperio potestatis, sed communionem voluntatis, *sic verbum caro*, non vt per conuersionem deus esse desineret, sed per adsumptionem carnis inciperet homo esse, quod non erat, & vt adscenderet ad deum homo, deus descendit ad hominem. Nascitur ergo nobis ex spiritu sancto & Maria semper virgine, qui secundum diuinitatem numquam defuit patri. Ex duabus igitur substantiis plenissimis atque perfectis, dei & hominis, Iesum christum, filium dei accepimus, quem tam secundum deitatem patri, quam secundum humanitatem nobis confitemur fuisse conformem, absque sola peccati macula, quae naturalis non est. Illa videlicet ratione, vt vniuersum irundum a peccatis, & exemplo reuocaret & patiendo redimeret: dum peccatum & quasi deus ignoscendo auferret & quasi homo, per naturae similitudinem, quemadmodum de cetero vinci possit, ostendit. Incipiens a baptismo Joannis, quo baptizatus est, dandi exempli gratia, non sui, sicut quidam volunt, causa peccati, sicut ipse ait ad Joannem: *sue modo, sic enim oportet implere omnem iustitiam*, subiecit se omnibus passionibus carnis, ferendo esuriam, sitim, lassitudinem, dolo-

dolorem, mortem & cetera huiusmodi: factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Secundum quod nos beatus Petrus edocuit, dicens: *christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius.* Hunc igitur credimus ob nostram salutem secundum carnem passum & sepultum, tertia die resurrexisse, & ut mortem destrueret & ut nobis viam resurrectionis aperiret. Ascendens in caelos, sedet ad dexteram patris, humanitatis manente substantia, quae non est exinanita, sed glorificata & in aeternum cum deitate mansura. Quem venturum credimus ad viuos & mortuos iudicandos. Cuius virtute & exemplo omnem humanam carnem in eadem membrorum veritate, qua a deo facta est, credimus suscitandam, ut & peccatores poenas & iusti gloriam consequantur. Vnam vitam sanctorum omnium fore, sed praemia pro labore diuersa & e contrario pro modo delictorum, peccantium quoque esse supplicia. Baptisma secundum exemplum ecclesiae & praeceptum dei vnum fatemur, quod omnibus simul aetatibus necessarium veraciter & tradimus, & tenemus, & veniam peccatorum ac regnum caelorum dicimus inuenire neminem posse, nisi qui baptismum fuerit consequutus. Eum, qui post baptismum peccauerit, per poenitentiam credimus posse saluari. Nouum & vetus testamentum recipimus in illo librorum numero, quem catholica ecclesiae tradit auctoritas.

OBSERVATIO.

Quod JAC. SIRMONDVS. ex codice Veronensi descripsit; JOANNES vero GARNERIUS primus in lucem produxit, symbolum hic quidem JULIANO *Eclanensi*, homini vere docto, sed Pelagianae disciplinae addicto huiusque contra AVGVSTINVM propugnatori, vindicare ausus est idemque multis persua-

fit. Nostra tamen aetate, recte ita statui, iure suo dubitavit RVBEIS formulamque a nonnullis Pelagii amicis Aquileiensibus conditam fuisse, ingeniose comprobavit. Quae de re legas, quae in *hister. haeres. vol. IV. p. 676.* diximus. Libellus vero quatuor amplectitur partes, ex quibus primam modo adtulimus, quae omnino inter symbola antiquiora locum obtinet. Secunda vberius explicat Pelagianae scholae dogmata: tertia enumerat errores, quorum suspicionem a se dimoveri cupiunt auctores: quarta denique nonnulla alia exhibet, eo consilio proposita, ut mitius benigniusque cum scriptoribus formulae ageretur. Integram vero formulam GARNERIVS *loc. cit. p. 319.* & CLERICVS *loc. cit. p. 220.* Qui eam cum PELAGII symbolo comparare velit, vix dubitabit, illam ad huius exemplum fuisse expressam.

VIII.

SYMBOLVM FAVSTINI.

ART. Sufficiebat fides conscripta apud Nicaeam aduersus haeresin Arianam, sed quia prauo ingenio quidam sub illius fidei confessione impia verba commutant, nobis inuidiam facientes, quod velut haeresim Sabellii tueamur, paucis & contra Sabellium primae fidei confessione signamus & contra hos, qui sub nomine catholicae fidei impia verba defendunt, dicentes, tres esse substantias, quum semper catholica fides vnam substantiam patris & filii & spiritus sancti confessa sit. Nos patrem credimus, qui non sit filius, sed habeat filium, de se sine initio genitum, non factum; & filium credimus, qui non sit pater, sed habeat patrem; de quo sit genitus, non factus & spiritum sanctum credimus, qui sit vere spiritus dei. Vnde & diuinae trinitatis vnam substantiam confitemur, quia qualis est pater secundum substantiam, talem & genuit filium, & spiritus sanctus non creatura existens, sed spiritus dei, non est alienus a substantia patris & filii, sed est eiusdem & ipse substantiae cum patre & filio, sicut

sicut eiusdem deitatis. Nam qui nos putant esse Apollinaristas, sciant, quod non minus Apollinaris haeresim execramur, quam Arianam. Miramur autem, illos catholicos posse probari, qui patris & filii & spiritus sancti tres substantias confitentur. Sed & si dicunt, non se credere filium dei, aut spiritum sanctum creaturam, tamen contra impiam fidem sentiunt, quum dicunt, tres esse substantias: consequens est enim, ut tres deos confiteantur, qui tres substantias confitentur. Quam vocem semper catholici execrati sunt.

OBSERVATIO.

Formulam hanc ex codice canonum ecclesiae Romanae, quem PASCH. QVESNELLVM inter LEONIS *magni opera* edidisse, saepius diximus, *cap. XXXVIII. p. 73.* descripsimus. FAUSTINI nomini eidem ibi praescriptum esse, videbis, quem eundem esse cum LVCIFERI adfecta multorumque librorum scriptore, idem QVESNELLVS *diff. XIV. num. VI. p. 378.* suspicatus est. Quamuis formula haec potius symboli doctrinam declaret, quam formam exprimat, nolimus tamen eam praetermittere, quod vris doctis minus innotuisse videtur, licet nostra obseruatione digna sit. Pertinet enim manifeste ad controuersiam, de vocis ὑποστάσις in doctrina de trinitate vsu Antiochiae inter PAVLLINVM & MELETIVM actam, de qua alibi nos copiose disputare memimus.

IX.

SYMBOLVM THEODORI MOPSVESTENI.

Τὸς ἢ νυν πρῶτον παιδευομένους τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογματῶν τὴν ἀκριβείαν, ἢ ἐκ τίνος αἰρετικῆς πλάνης μετρίσασθαι βεβλομένους ἐπὶ τὴν ἀληθειαν, διδάσσεσθαι ὀφείλει, καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι πισυομεν εἰς ἓνα θεον, πατερα αἰδιον, ἐθ' ὑπερον ἀρχαμενον τὸ εἶναι, ἀλλ' ἀνωθεν ὄντα αἰδιον θεον, ἕτε μὴν ὑπερον γεγονοτα πατερα, ἐπειδὴ περ αἰει θεος τε ἦν καὶ πατηρ. πισυομεν δε καὶ εἰς ἓνα θεο υἱον μονογενη, ἐκ τῆς ἑσιας ὄντα
της

της πατρῶαίς, ὡς υἱὸν καὶ τῆς αὐτῆς ἑαίης ὄντα,
 ἕπερ ἐστὶ καὶ πισυεταὶ υἱός. Καὶ εἰς τὸ πνευμα δε το
 ἅγιον, ἐκ τῆς θεο τυχαλον ἑαίαις, ἔχ υἱοί, θεον δε
 ὄντα τη ἑαίαι, ὡς ἐκεῖνης ὄν τῆς ἑαίαις, ἡσπερ ἐστὶ ὁ θεος
 καὶ πατήρ, ἐξ ἕπερ κατ' ἑαίαν ἐσιν. ἡμερ γαρ φησιν,
 ἕ το πνευμά ἐλαβμεν τε κοσμος, ἀλλα το πνευμα, το
 ἐκ θεο. τῆς μὲν κτισίως ἀποχωρησαι ἕπασης, θεο
 δε συναψας, ἐξ ἕπερ κατ' ἑαίαν ἐστὶ ἰδιαζοντι λογω πα-
 τρᾶ πασαν τὴν κτισιν, ἦν ἕ κατ' ἑαίαν, ἀλλ' αἰτια δη-
 μιουργιας ἐκ θεο νομιζομεν ἐναι, καὶ ἕτε υἱον νομιζομεν,
 ἕτε δια υἱε την ὑπαρξην εἰληφοσ. ὁμολογημεν δε πατε-
 ρα τελειον προσωπα καὶ υἱον ὁμοιωσ καὶ πνευμα ὡσαν-
 τωσ. σωζομεν τε λογω τῆς εὔσεβειας ἡμιν, τῷ πα-
 τερα καὶ υἱον, ὁμοιωσ καὶ πνευμα ἀγιοι μη τρεισ τνας
 διαφορεσ ἑαίαι νομιζειν, ἀλλα μισα τη ταυτοτητι τῆς
 θεοτητοσ γνωριζομενην. Χρη δε καὶ περ τῆς ὁκονομιασ,
 ἦν ὑπερ τῆς ἡμετερας σωτηριασ ἐν τη κατα τὸν δεσπο-
 την χρισον ὁκονομια, ὁ δεσποτησ ἐξἕελεσε θεοσ, εἰ-
 δεναί, ὅτι ὁ δεσποτησ θεοσ λογοσ ἀνδρωπον εἰληφε τε-
 λειον, ἐκ σπερματοσ ὄντα Ἀβρααμ καὶ Δαυιδ, κατω
 την διαγορευειν των θεων γραφων, τετι ὄντα την φυσιν,
 ὅπερ ἡσάν ἐκενοι ἀνῆρ εκ σπερματοσ ἦν, ἀνδρωπον τελειον
 τὴν φυσιν, ἐκ ψυχῆσ τε νοερασ καὶ σαερτοσ συνεψατα ἀν-
 δρωπινησ. ὄν ἀνδρωπον ὄντα κατ' ἡμασ την φυσιν, πνευμα-
 τοσ ἀγιοι δυναμει ἐν τη τῆσ παρθενσ μητρασ διαπλασθη-
 τα, γενομενον ὑπο γυναικοσ καὶ γενομενον ὑπο νομον, ἰνα
 πάντασ ἡμασ ἐξαγοραση τῆσ τε νομοσ δελειασ, την
 πορρωθεν προωρισμενην υἱοθεσιαν ἀπολαβοντασ, ἀπορ-
 ρητωσ συνηψεν ἑαυτω. θανατωσ μεν αὐτω κατω νομον
 ἀνδρωπων πειρασθηναί κατασκευασασ, ἐγειρασ δε ἐκ
 νεκρων, καὶ ἀναγαγων εἰς ἕρανον, καὶ καθισασ ἐκ δε-
 ξιωσ τε θεο. ὄθεν δη ὑπερανω πασης ὑπαρξων ἀρχῆσ,
 καὶ ἐξἕσιασ καὶ κυριοτητοσ καὶ δυναμωσ καὶ παντοσ ὄνο-
 ματοσ ὄνομαζομενεσ, ἐκ ἐν τῷ αἰωνι τῆτω μονον, ἀλλα
 καὶ ἐν τῷ μελλοντι, την παρᾶ πασης τῆσ κτισεωσ δεχε-
 ται προσκυνησιν, ὡσ ἀχωρισον πρὸσ την θειαν φυσιν
 ἔχων την συναφειαν, ἀναφορασ θεοσ καὶ ἕνοιασ πασης
 αὐτω

αὐτῶ τῆς κτίσεως τὴν προσκύνησιν ἀπονομήσας. Καὶ εἶπε
 δύο Φαίμεν υἱὸς, ἔτε δύο κυρίως. ἔπειπερ εἰς Θεὸς κατ'
 ἔσιαν ὁ Θεὸς λόγος, ὁ μονογενὴς υἱὸς τῆ πατρὸς, ὡπερ
 ἔτος συνημμένος τε καὶ μετεχὼν Θεότητος κοινῶναι τῆς
 υἱὸς προσήγορίας καὶ τιμῆς, καὶ κυρίως κατ' ἔσιαν ὁ Θεὸς
 λόγος, ὡ συνημμένος ἔτος κοινῶναι τῆς τιμῆς. καὶ δια
 τῆτο ἔτε δύο Φαίμεν υἱὸς, ἔτε δύο κυρίως. ἔπειπερ εἰς τῆ
 κατ' ἔσιαν ὄντος κυρίως τε καὶ υἱὸς ἀχωρίστων ἔχει πρὸς
 αὐτὸν τὴν συναφείαν ὁ ὑπερ τῆς ἡμετέρας ληφθεὶς σω-
 τηρίας συναναφερεται τῆ τε ὀνομασίᾳ καὶ τῆ τιμῆ τῆ
 τε υἱὸς καὶ τῆ κυρίως, ἔχ ὡπερ ἡμῶν ἕκαστος κατ' ἑαυ-
 τὸν ὑπαρχῶν υἱὸς. ὁθεν δὴ καὶ πολλοὶ υἱοὶ κατὰ τὸν μα-
 καρίων λεγομεθα Παυλοῦ. ἀλλὰ μόνος ἔξαιρετον ἔχων
 τῆτο ἐκ τῆ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον συναφεία: τῆς τε υἱο-
 τητος καὶ κυριότητος μετεχὼν, ἀναίρει μὲν πασάν ἐνοι-
 αὴν ἀνάδος υἱῶν τε καὶ κυρίων, παρεχθῆναι δὲ ἡμῖν ἐν τῆ
 πρὸς τὸν Θεὸν λόγον συναφεία πασάν ἔχειν αὐτῆ τῆ
 πίτιν καὶ τὴν ἐνοιαν καὶ τὴν θεωρίαν, ὑπερ ὧν δὴ καὶ
 τὴν προσκύνησιν καὶ ἀναφορὰν Θεῷ, παρὰ πασης δεχε-
 ται τῆς κτίσεως. Ἐνεκ τοίνυν τὸν κυρίων Φαίμεν καὶ κυ-
 ρίων Ἰησοῦν χριστόν, δι' ἑ τὰ πάντα ἐγενετο' πρωτοτυ-
 πως μὲν τὸν Θεὸν λόγον νοήντας, τὸν κατ' ἔσιαν υἱὸς
 Θεῷ καὶ κυρίων, συνεπινοήντας δὲ τὸ ληφθεῖν, Ἰησοῦν τὸν
 ἀπὸ Ναζαρεθ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς πνεύματι καὶ δόνα-
 μεν, ὡς ἐν τῆ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον συναφεία υἱοτήτος τε
 μετεχόντος καὶ κυριότητος. Ὁς καὶ δευτέρος Ἀδάμ κα-
 τὰ τὸν μακαρίων καλεῖται Παυλοῦ, ὡς τῆς αὐτῆς μὲν
 φύσεως ὑπαρχῶν τῶ Ἀδάμ. ἀναδειξάς δὲ ἡμῖν τὴν μελ-
 λουσάν καταστάσιν. καὶ τοσαυτὴν ἔχων πρὸς ἐκεῖνον τὴν
 ἀναφορὰν, ὅσηπερ ἀν γείνοιτο τῆ τὰ ἀπορητὰ χορη-
 γητός ἐπὶ τῆς μελλουσῆς καταστάσεως ἀγάθα πρὸς τὴν
 τῶν παρῶντων λυτήρων δαδωκότα τὴν ἀρχὴν. τὸν ὁμοίον
 δὲ τρόπον καὶ δευτέρος Ἀδάμ καλεῖται, ὡς τὴν δευτέ-
 ραν καταστάσιν ἐκφῆνας. ἔπειδιπερ τῆς μὲν προτέρας
 ἀρχῆς γεγένεσεν ὁ Ἀδάμ, τῆς θνήτης καὶ παιθῆτης καὶ
 πολλῶν γειμῆτης ἐσθῆτων, ἐν ὧ δὴ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν

ἐκλιθαίμεν ὁμοίωσιν· τὴν δὲ δευτέραν ἀνεδείξεν ὁ θεοπότης Χριστός, ὃς ἐξ ἑβραίων ἐπὶ τῶ μελλόντος Φαεινῆς, ἀπαντάς ἡμᾶς εἰς τὴν κοινὴν ἀξίαν τῆν οἰκειαν. Ὁ γὰρ πρῶτος, φησὶν, ἀνθρώπος ἐκ γῆς· χοϊκός, ὁ δεύτερος ἀνθρώπος, ὁ κυριὸς ἐξ ἑβραίων. τῆτεςιν, ἐκείθεν ἀναφανῆσαι μελλῶν ἐπὶ τῶ πάντας εἰς μῆσιν ἀγεῖν ἑαυτῆ. ἔβαν ἐπαγεῖ. οἷος ὁ χοϊκὸς τοῖστοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐβραϊκός, τοῖστοι καὶ οἱ ἐβραϊκοί. καὶ καθὼς ἐφορεσάμεν τὴν εἰκὼνα τῶ χοϊκῆ, φορεσάμεν καὶ τὴν εἰκὼνα τῶ ἐβραϊκῆ. ἐν τῆτω δὴ φαίνομεν τε καὶ παρὰ πάντων ὁρώμεν τῶν κρινεθῶν μελλόντων, ἐν ἀφανεὶ τυγχάνουσα ποιησεται τὴν κρίσιν ἢ θεῖα φύσις. τῆς γὰρ χρόνης τῆς ἀγνοίας ἡμῶν ὑπερίδων ὁ θεός, ταύτην παρᾶ ἀγγελεῖ τοῖς ἀνθρώποις πασι πάνταχρῆ μετανοεῖν. καθὼς ἐξῆσεν ἡμερᾶν, ἐν ἡ μελλεὶ κρινεῖν τὴν οἰκῆμενη ἐν δικαιοσύνη, ἐν ἀνδρῶ, ἀ ὠρίσε, πῆσιν παρᾶσχῶν, ἀνασῆσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Αὐτῆ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογματῶν ἢ διδασκαλίᾳ. καὶ πᾶς ὁ ἐναντία τῆστοι φρονον ἀναθεμα ἐσῶ. Πᾶς ὁ μὴ δεχόμενος τὴν σωτηρίον μετανοεῖαν, ἀναθεμα ἐσῶ. πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν ἀγίαν ἡμερᾶν τῶ πασχαῖ κατὰ τὸν τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας θεσμόν, ἀναθεμα ἐσῶ.

VERSIO LATINA MARII MERCATORIS.

εν. Qui nunc primum in ecclesiasticis erudiantur dogmatibus, liquido cognoscendis, aut ab haeretico errore conuersi decreuerint ad veritatem, doceri eos oportet, quoniam credimus in vnum deum patrem sempiternum, non qui postmodum coeperit, vt esset, sed qui ab aeterno sit sempiternus deus, nec qui postea factus sit pater, quoniam semper erat deus, semper erat pater. Credimus & in vnum filium dei vnigenitum, qui est de substantia, vel essentia patris, tamquam vere filius & eiusdem essentiae cum illo, cuius est & creditur esse filius. Et in spiritum sanctum, qui sit de dei sub-

substantia, vel essentia, non qui filius sit, deus autem essentia, tamquam qui sit illius essentiae, cuius est deus pater, ex quo secundum essentiam est. *Nos enim, inquit scriptura, non spiritum mundi huius mundi accepimus, sed spiritum, qui est ex deo,* ab omni eum creatura alienans, deo vero coniungens & copulans, ex quo, vel de quo est secundum essentiam, speciali videlicet ratione, supra omnem omni modo creaturam, quae non secundum essentiam dei, sed secundum quod factura est, causam habens, ex deo esse putatur: quem neque filium, neque per filium existentiam accepisse, putamus. Confitemur autem patrem in persona perfectum & filium similiter, sanctum quoque spiritum pari modo, salva nobis ratione pietatis, in qua patrem & filium & spiritum sanctum, non tres aliquas diuersas putemus esse essentias, sed vnam, quam in deitatis vnitatem & paritate cognoscimus. Oportet autem & de dispensatione, quam secundum dominum Jesum christum pro salute nostra consummauit dominus deus, nosse nos, quoniam deus verbum hominem suscepit, perfectum ex semine Abraham & David, secundum scripturarum diuinarum eloquia, hoc existens secundum naturam, quod erant & illi, quorum erat ex semine, hominem natura perfectum, ex anima rationali & carne humana constitutum, quemque hominem secundum nos naturaliter, virtute & potentia spiritus sancti in virginis utero figuratum; *factum ex muliere, factum sub lege, ut omnes nos ex maledicto legis & seruitute redimeret, adoptionem filiorum olim praedestinatum recipientes, inenarrabiliter copulauit sibi atque coniunxit, mortem quidem eum, secundum hominum legem, praeparans experiri; suscitans vero eum & in caelum subleuans, sedere fecit ad dexteram dei: propter quod existens super omnem*

prin-

principatum & potestatem & dominationem & virtutem & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, ab omni creatura adorabilis suscepit venerationem, tamquam inseparabilem cum diuina natura habens coniunctionem & tamquam deo supra omnem cogitationem & intellectum, vniuersa illi creatura reuerentiam exhibente. Et neque duos dicimus filios, nec duos dominos, quoniam vnus filius secundum essentiam verbum deus, vnigenitus filius patris, cui iste coniunctus, particeps deitatis, communem habet filii nuncupationem & honorem, nihilominus dominus secundum essentiam deus verbum est, cui coniunctus iste & sociatus, communionem habet honoris cum illo. Et propterea neque duos dicimus filios, neque dominos duos, quoniam, in manifesto existente, qui secundum essentiam dominus & filius est, inseparabilens ad eum coniunctionem & societatem is, qui pro nostra salute assumptus est, confertur, tam nuncupatione, quam honore & filii & domini, non sicut vnusquisque nostrum, ex se existens, adpellatur filius dei vnde & plures filii dei dicuntur, secundum beatum Paulum, sed is singulariter hoc habens, in id, quod deo verbo coniunctus est, dignitatis filii & dominationis particeps: aufert quidem omnino duorum dominorum & filiorum intelligentiam, praestat autem nobis in coniunctione dei verbi omnem habere fidem omnemque intellectum & contemplationem, ob haec & venerationem ex dei societate ab omni percipit creatura. Vnum igitur dicimus deum & dominum Iesum christum, per quem omnia facta sunt, principaliter quidem deum verbum intelligentes, qui secundum essentiam filius dei est & dominus; pariter etiam cogitantes eum, qui susceptus est, Iesum a Nazareth, quem vnxit deus spiritu sancto & virtute tamquam ad deum verbum ha-

habentem consubstantionem & participantem filii & domini dignitati. Qui & secundus Adam appellatur, sicut beatus apostolus testis est Paullus, qui tamquam eiusdem sit naturae, cuius est Adam: manifestavit nobis quidem futurum statum, & tantam ad illum Adam habens differentiam, quantum esse oportuit inter eum, qui largitor & minister erit tantorum bonorum status futuri, & eum, qui praesentium tristium nobis initium intulit. Hinc simili modo & secundus Adam appellatur, tamquam qui secundum enuntiauerit statum. Et quoniam prioris illius mortalis & passibilis & pleni multorum malorum, in quo ad eum accepimus similitudinem, cuius status initium factus Adam est; secundum statum demonstravit futurum dominus christus de caelis adparens, qui omnes nos in suam adducet familiarem communitatem. *Primus enim homo, inquit, de terra terrenus, secundus homo; dominus de caelo, hoc est, inde visendus, ut nos ad sui imitationem adducat. Vnde & adiungit: qualis terrenus, tales & terreni & qualis caelestis, tales & caelestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem caelestis.* In isto, inquit, qui paret & videtur ab omnibus, eorum, qui iudicandi sunt, inuisibilis faciet iudicium diuina natura, secundum apostolum Paullum, qui ait: *Et tempora quidem ignorantiae nostrae despiciens deus, nunc mandat ubique omnibus hominibus poenitentiam agere, quia statuit diem, in qua iudicaturus est orbem terrarum in iustitia, in viro, in quo designauit, fidem praestans, suscitans eum a mortuis.* Haec ecclesiarum dogmatum doctrina, atque adeo omnis, qui contra haec sentit, anathema sit.

VERSIO ALIA LATINA VETVS.

Eos, qui nunc in primis imbuuntur ecclesia- cvi.
○
stici

stici dogmatis diligentia aut ex aliquo volunt haeretico errore ad veritatem conuerti, doceri & confiteri oportet, quia credimus in vnum deum, patrem sempiternum, neque postea incipientem, vt esset, sed qui est ab aeternitate sempiternus deus, neque vero postea factum patrem, quoniam utique semper deus erat & pater. Credimus vero & in vnum dei filium vnigenitum, de substantia existentem patris, sicut vere filium, & eiusdem substantiae existentem illi, cuius est & creditur filius. Et in spiritum vere sanctum, qui ex dei est substantia, non filium, deum vero, sicut eiusdem existentem substantiae, cuius est deus pater, ex quo, secundum essentiam est. *Nos enim, inquit, non spiritum mundi accepimus, sed spiritum, qui ex deo est,* a creatura quidem eum vniuersa separans, deo vero coniungens, ex quo essentialiter est speciali modo praeter omnem creaturam, quam non secundum substantiam, sed secundum causam operationis ex deo esse, arbitramur. Sed neque filium aestimamus eum, neque per filium summisse substantiam. Confitemur vero patrem perfectum persona & filium similiter & sanctum spiritum identidem, salua nobis pietatis ratione, id est, patrem & filium & spiritum sanctum, non tres aliquas diuersas substantias aestimari, sed vnam identitate deitatis cognoscendam. Oportet vero & de dispensatione, quam pro nostra salute in domino christo dominus deus perfecit, scire, quoniam deus verbum perfectum hominem adsumsit ex semine Abrahae & Dauid; secundum pronuntiationem diuinarum scripturarum, hoc existentem natura, quod erant illi, ex quorum semine erat, hominem perfectum natura ex anima intellectualem & carne humana constantem. Quem hominem existentem secundum nos per naturam, spiritus sancti virtute in virginis
vtero

vterò formatum, factum ex muliere & factum sub lege, vt nos omnes a seruitute legis redimeret, anteiā praedestinationem accipientes, inenarrabiliter sibimet vniuit, mortem quidem eum secundum legem humanam experiri constituens; suscitans vero ex mortuis & perducens in caelum & confidere faciens ad dexteram dei. Vnde super omnes constitutus, principatus & potestates & dominationes & virtutes & omne quod nominatur nomen non solum in hoc seculo, verum etiam & in futuro, ab omni creatura accepit adorationem, sicut inseparabilem ad diuinam naturam habens copulationem relatione dei & intelligentia, omni creatura ei adorationem exhibente. Et neque duos filios dicimus, neque duos dominos, quoniam vnus filius secundum substantiam, deus verbum, vnigenitus filius patris, cui iste coniunctus & participans filiatione, communicat nomine filii & honore: & dominus secundum essentiam est deus verbum, cui iste coniunctus honore communicat. Et ideo neque duos filios dicimus, neque duos dominos, quia manifeste constituto secundum substantiam domino & filio, inseparabilem tenet ad eum copulationem, qui causa nostrae salutis adsumtus, conrefertur nomine & honore filio & domino: non sicut vnusquisque nostrum & secundum seipsum constitutus est filius, vnde & multi secundum beatum Paullum dicimur filii, sed solus praecipuum habens hoc, quod in ea, quae est ad deum verbum, copulatione filiatione & dominatione participans, aufert quidem omnem suspicionem dualitatis filiorum & dominorum; praestat vero nobis in copulatione ad deum verbum, omnem habere ipsius fidem & intelligentiam & speculationem, pro quibus & adorationem pro relatione dei ab omni suscepit creatura. Vnum igitur filium dicimus, & dominum nostrum Iesum christum,

stum; per quem omnia facta sunt, principaliter quidem deum verbum intelligentes, substantialiter filium dei & dominum; cointelligentes autem adsumtum Jesum a Nazareth, quem vnxit deus spiritu & virtute, sicut in verbi dei copulatione filiationis & dominationis participantem. Qui & secundus Adam iuxta beatum Paulum dicitur, vtpote eiusdem naturae constitutus, cuius Adam; demonstrans vero nobis futurum statum, & tantam habens ab illo differentiam, quantam quidem esse oportet inter eum, qui inenarrabilia ministrat in futuro seculo bona, & inter eum, qui praesentium tribulationum dedit initium. Simili vero & secundus Adam vocatur, sicut secundum statum demonstrans, quoniam primi quidem mortalis & passibilis & multis pleni doloribus exordium factus est Adam, cuius & nos suscepimus similitudinem: secundum vero ostendit dominus christus, qui de caelo in futuro adparens omnes nos ad suam perducet communionem. *Primus enim, inquit, homo ex terra terrenus, secundus homo dominus de caelo, id est, exinde adpariturus, vt omnes ad imitationem perducat suam. Vnde subiunxit: qualis terrenus, tales & terreni, & qualis caelestis, tales & caelestes. Et sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem caelestis.* In eo vero adparente & ab omnibus videndo, qui in futuro iudicandi sunt, inuisibiliter existens faciet iudicium diuina natura. *Tempora enim ignorantiae praetermittens deus, nunc praecipit omnibus hominibus ubique poenitentiam agere, quoniam statuit diem, in qua iudicaturus est vniuersum orbem in iustitia in viro, quem praedestinavit, fidem praestans omnibus resuscitans eum a mortuis.* Haec est ecclesiasticorum dogmatum doctrina: & omnis, qui his contraria sapit, anathema sit. Omnis, qui salutarem poenitentiam non suscipit, anathema sit.

fit. Omnis, qui non celebrat sanctum diem paschae secundum sanctae catholicae ecclesiae statuta, anathema fit.

OBSERVATIONES.

I. Celebratum hoc concilium Ephesini & Constantinopolitani sub Justiniano decretis & veterum & recentiorum, qui ad Nestorianam controuersiam pertinent, scriptorum iudiciis symbolum omnino dignum fuit, cui in nostra collectione locus concederetur; nec impediri nos passus sumus impio & turpi clamore synodi, quam modo diximus, Constantinopolitanae, in *actis* eiusdem relato: *haec symbolum Satanas composuit.* Quamuis hoc certum sit, satis inepte diabolum formulæ auctorem haberi, nihilominus, quis vere illam litteris consignauerit, dubium esse solet. Quodsi ex testium, vri fieri decet, numero & auctoritate rem aestimaueris, THEODORVM illum *Mopsuestinum*, virum vere acuti ingenii & variae doctrinae, illam condidisse, admodum probabile tibi videbitur. Atuero contradicere his, qui ita esse, memoriae nostrae prodiderunt, FACVNDVS *Hermianensis* ausus est, sed nullo veri exquirendi studio commotus. Hic enim quum *tria capitula*, hoc est, cum *IBAE & THEODORETI* libris, hanc THEODORI *Mopsuesteni* formulam aliaque eiusdem opuscula iniuria condemnari, crederet eademque defendere sibi sumeret; symbolo vero inesse videret difficiliore de persona christi sententias, maluit negare, quod ceteri omnes affirmabant, THEODORVM symboli, ab Ephesinis damnati, recte haberi scriptorem. Primus igitur libellum NESTORIO adiudicauit, quem eundem cognitum habuisse, nec modo laudasse, sed alios etiam, vt nomina sua ei adscriberent, adduxisse, vix iure dubitari potest. FACVNDI auctoritate innixi, BELLARMINVS, PETAVIVS aliique NESTORIVM scripsisse symbolum, & sibi persuaserunt, & aliis voluerunt persuadere. Ignorarunt vero, superesse MARI MERCATORIS opusculum, quo THEODORVM formulam consecisse, aperte testatus est hancque confutauit, a JOANNE GARNERIO *tom. II. oper. MERCATORIS* p. 258. productum. Ab eo tempore vix credimus quemquam dubitasse, non NESTORII, sed THEODORI, quo ille vsus est magistro, symbolum esse. Legas GARNERIVM *loc. cit. p. 256.* FABRICIVM *biblioth. Græc. vol. IX. p. 164.* & ZORNIVM *opuscul. sacr. tom. I. p. 202.* & quos hi laudarunt scriptores.

II. Graecus symboli textus seruatys nobis fuit cum *actis*
 O 3 con-

concilii Ephesini, in quorum *actione VI.* recitatur apud MANSIVM *coll. concil. ampliss. tom. IV. p. 1347.* Adiunxit eundem MARIUM MERCATORIS versionem Latinam. Quam ad eundem HARDVINUM nonnullas ex codice Parisiensi lectiones variantes & proprias coniecturas adscripsit, easdem quidem hoc loco a nobis repeti fas est.

1. οΦειλσι, προσηκει. Coniect. προσημεν.
2. ημεις γαρ, υμεις.
3. ελαβομεν, ελαβετε.
4. αποχωρησας, αυτον χωρησας.
5. νομιζομεν bis, νομιζομετες.
6. παρεθεν, παρεθενικας.
7. γενομενον υπο γ., γεγονεναι εκ γ.
8. κατασκευασας, παρωσκευ.
9. εις θεος, εις υιος. Sic & GARNERIUS legi

valt.

10. επειδη εις, επ. δηλαδ εις.
11. αχωρισ. εχει, αχ. εχων.
12. και αναφοραν, κατα αναφ.
13. τον κυριον φασμ. τον υιον φασμεν. Coni.
14. αναφοραν, διαφορ. Coni.
15. δευτερος Αδαμ, δ. ανθρωπος.
16. αζων, αζει.

III. Quadruplex existat symboli versio Latina vetus. Prima, antiquitate ceteris omnibus superior, a MARIO MERCATORE confecta est; sed minus elegans, nec satis perspicua. Verbum enim *se de verbo transferre conatum esse*, ipse in praefatione fatetur. Descripsimus eam ex editione GARNERII, saepius laudata. A Graeco textu in eo maxime differt, quod ex subiectis anathematismis binos posteriores prorsus omittit, quos fortasse a consilio, quod ceperat MARIUS, ex hoc symbolo contra Nestoriana & Pelagiana dogmata disputandi, nimis credebat alienos; nisi vere eos a NESTORIO additos fuisse, ex narratione CHARISII in actis Ephesini concilii. Secundam inter acta concilii Ephesini Latine conversam primus protulit STEPHAN. BALVZIVS, repetiit MANSIVS *loc. cit.* Simili modo tertiam idem BALVZIVS non modo cum versione Latina aliorum concilii Chalcedonenfis iuris publici fecit, sed diligentius etiam cum codicibus contulit & lectionis varietate instruxit. Eandem dedit MANSIVS *coll. concil. ampliss. tom. VI. p. 889. sq.*

Quarta denique itidem BALVZIO debetur, qui primus vetustissimam Latinam versionem *actorum concilii oecumenici quinti*, hoc est, Constantinopolitani sub Justiniano e tenebris in lucem reuocauit & varios codices eiusdem secum comparauit. Nostra vero formula in isto praesulum conuentu *collatione IV.* fuit reuerata. Sic repetita fuit a MANSIO laudati corporis *tomus IX.* p. 227.

IV. Ex quatuor istis Latinis symboli versionibus nos quidem *primam & tertiam* describi curauimus. Illam quidem omnium credimus antiquissimam, hanc cum Graeca oratione maxime concordem. Contulimus tamen hanc tertiam tam cum secunda & quarta, quam cum lectionibus variantibus, a BALVZIO ad tertiam & quartam adscriptis, & obseruauimus, differre varia exemplaria saepius in vocibus, ita ut v. c. sub initio pro verbo *imbuntur*, secunda legat *instruantur*, quarta *erudiantur*, vel codices tertiae Parisiensis & Diuionensis vocem *aeternus* in locum *sempiternus* vel alii pro *utero*, *uulua* substituant. Cuius generis discrepantias vix dignas esse, putamus, quae in *versionibus* obseruentur. In aliis quidem maioris momenti esse videtur discordia, at si cum Graeco comparantur, facile deprehendes, interpretem non aliter legisse, librarium vero negligentius scripsisse. Sic ubi Graecus christo nomen *θεοπατρὸς* tribuit, Latini recte vsi sunt *domini* voce, at nonnulli codices ponunt *hominis*. Cuius generis lectiones colligeret, parum utilitatis habere nobis visum est.

X.

SYMBOLVM CHARISII.

Πιστεω ἐκ ἑνα θεου, πατερα παντοκρατορα ἀπαντων, ορατων τε και ἀορατων ποιητην. Και ἐκ ἑνα κυριου Ιησου χριστου, τον υιον αυτου, τον μονογενη, θεου εκ θεου, φως εκ φωτος, θεου αληθινου εκ θεου αληθινου, ομοσιον τω πατρι, τον δι ημας και την ημετεραν σωτηριαν καταλθοντα εκ των βραων σαρκωθεντα, γεννηθεντα εκ της αγιας παρθενου, ενανθρωπησαντα, παρωθεντα υπερ ημων, απρωθεντα, ανωσαντα τη τριτη ημερα, ανελθοντα εις της βραυου, και πάλιν ερχομενον κειναι ζωτικου και κειναι. Και εις το πνευμα της αληθειαι, το παρακλητον, ομοσιον πα-

τρι ποι υἱοῦ. ποι εἰς αἰγιον καθολικὴν ἐκκλησίαν. εἰς αἰῶ-
 ρασι γενεῶν. εἰς ζωὴν αἰώνιον.

VERSIO VETVS LATINA.

CXXX.

Credo in vnum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem. Et in vnum dominum Iesum christum, filium eius unigenitum, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, homouision patri. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit de caelis & incarnatus est & natus ex sancta virgine & homo factus est, crucifixus est propter nos, mortuus, & resurrexit tertia die, ascendit in caelos & iterum veniet iudicare viuos & mortuos. Et sanctum spiritum veritatis, paracletum, consubstantialem patri & filio & in sanctam catholicam ecclesiam, in resurrectionem mortuorum & in vitam aeternam.

OBSERVATIONES.

I. CHARISIUS, Philadelphensium presbyter, symbolum hoc concilio oecumenico Ephesino tradidit, ex cuius *actis* omnia deduci debent, quae de CHARISIO dici possunt: conf. GVIL. CAVEVM *hifor. litterar. scriptor. ecclesiastic. vol. I. p. 417.* Quamuis formula Nicaeno symbolo maxime consentanea sit, nihilominus & eidem inesse & dogmata & dictiones, quae a Nicaena absunt, quisque intelligit. Seruata vero fuit inter dicta conueniens Ephesini gesta, apud MANSIVM *tom. IV. p. 1347.*

II. Duplicem habemus brevis symboli versionem Latinam, alteram in *Ephesini*, alteram in *Chalcedonensis* concilii actuum translationibus. Hanc exhibet MANSIVS *tom. VI. p. 889.* quem nos sequuti sumus. Adiecit ex BALVZIO observationes criticas, ex quibus has selegimus.

1. RVSTICVS monuit, consentire hanc formulam cum symbolo TIMOTHEI *apostoli.* Quale illud sit, ignorare nos, lubenter facemur.

2. *Et sanctum spiritum.* BALVZIVS reponi iubet *Et in s. sp.*

3. *Contra cod. Paris. & veteres edit. & sanctam catholicam ecclesiam.*

ADDI-

ADDITAMENTA QVAEDAM.

P. 27. formulam Antiochenam breuiorem edidit etiam JOANN. FORBESIVS *instruct. theol. libr. 1. cap. 4. tom. II. oper. p. 10.*

P. 71. Symbolis Gallicanis, quae exhibui, bina alia adiici posse, ex ven. JO. FRIDERICI GRVNERI doctissima de symbolo apostolico commentatione, cuius particulam primam in ven. JO. SAL. SEMLERI *Hallischen Samlungen zur Befoerderung theologischer Gelehrsamkeit, part. II. p. 14. sqq.* inferi voluit, didici. Alterum in *epistola ad Carolum M. de caerimoniis baptismi*, quam post CANISIVM, JAC. BASNAGIVS in *thesaur. momim. ecclesiast. tom. II. part. I. p. 542.* edidit; alterum vero in *veteris cuiusdam theolo-*

gi homilia sacra traditur, quam GEVERHARD. ELMENHORSTIVS, *Gennadii libro de ecclesiasticis dogmatibus*, a se Hamburgi ann. MDCXIV. edito, subiunxit. Prius vitra aetatis terminos manifesto excedit a nobis constitutos & facile a viris doctis comparari potest, posterius vero quum incerti plane sit aevi & ELMENHORSTII libellus minus frequens in eruditorum manibus, illud hoc loco dare integrum, operæ sane pretium est. Sic loquitur vetus scriptor:

Post istam abrenuntiationem nos interrogati a sacerdote: credis in deum patrem omnipotentem, creatorem caeli & terrae? unusquisque respondit: credo. Credis & in dominum christum, filium eius vnicum, dominum natum ex Maria virgine, passum & sepultum? Et respondit: credo. Tertia interrogatio: Credis & in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem & vitam aeternam? Et respondit unusquisque nostrum: credo.

Eandem vero eam esse cum Romana vetere *num.* XL. & XLII. si a paucis discesseris, facile videbis.

P. 96. v. Post QVESNELLVM, codicem Romanum edidisse BALLERINOS *tom. III. oper. LEONIS M.* saepius obseruauimus. Ad versionem

nem symboli *Constantinopolitani*, p. 219. haec adnotarunt :

1. *de patri*; codices omnes, quibus illi vsi sunt, addunt: *natum*.
2. *cuius pater*, codices iidem, *qua pater*.
3. *incarnatus* — *homo factus*, Vaticanus: *notus est de spiritu sancto & ex Maria virgine homo f.*
4. & *vitam futuri seculi*; codices omittunt &.

P. 106. IV. Decreti *Chalcedonensis* versionem Latinam, quae in codice Romano exstat, exhibent iidem BALLERINI *loc. cit.* p. 223. sine additamentis, quae repeti queant.

P. 152. I. de formula Toletana, quam iidem p. 282. recensent, copiose disputant, cum *not. ad epistol. LEONIS XV. tom. II. oper.* p. 1373. tum *obseru. in Quesnell. diff. XIV. §. 11. tom. III. p. 949.*

P. 176. I. iv. & P. 180. III. Simili modo, quae conferatur digna est, BALLERINORVM de hoc symbolo disceptatio in *obseruat. in Quesnell. diff. XIV. §. 1. tom. III. p. 945.* Credunt viri docti, probabilius illud GREGORIO *Nazianzeno* adiudicari, quam Latino scriptori, nec solum QUESNELLO, sed etiam Benedictinis contradicunt, qui in *histoire litter. de la France tom. I. part. 2. p. 273.* PHOEBADIVM auctorem illius esse, coniecerant. Quas vero ad ipsam formulam p.
279. sq.

279. sq. obseruationes criticas adiecerunt, eas iam in vſus meos conuerti.

P. 188. II. Post QVESNELLVM & CONSTANTIVM, anathematismos *Damasi* iidem BALLERINI *loc. cit.* p. 395-409. illustrarunt; lectiones variantes itidem exhibui.

P. 203. *Faustini* libellus ibidem p. 277. legitur.

P. 213. Scriptoribus de symbolo *Theodori* iure suo adiungas JAC. BASNAGIVM *praefat. tom. I. thesaur. monumentor. eccles.* p. 14.

SYMBOLORVM

quae in hac bibliotheca recensentur, notitia.

Classis prima, exhibens symbola, quae in monumentis patrum secundi & tertii seculi supersunt.

I. Symbola apud *Irenaeum*, num. I-III. p. 3.

II. Symbola apud *Tertullianum*, num. IV - VI. p. 7.

III. Symbola apud *Origenem*, num. VII. VIII. p. 11.

IV. Symbola apud *Cyprianum*, num. IX, X. p. 13.

V. Symbolum *Gregorii thaumaturgi*, num. XI - XIV. p. 16.

VI. Symbolum inter *constitutiones apostolicas*, num. XV. p. 21.

VII. Symbola *Antiochena* contra *Paullum Samosatenum*, num. XVI, XVII. p. 23.

VIII. Symbolum *Luciani*, num. XVIII, XIX. p. 29.

IX. Symboli apud *Novatianum* fragmenta, num. XX. p. 35.

Classis

Index Symbolorum.

Classis secunda, quae symbola ecclesiarum variarum publica continet.

I. Symbola tria apud *Ruffinum*; num. XXI. XXII. XXIII. p. 37.

II. Symbola ecclesiarum orientis.

i. *Caesareensis*, ex *Eusebio*, num. XXIV. p. 40.

ii. *Hierosolymitanae*, num. XXV - XXVII. p. 42.

iii. *Antiochenae*, num. XXVIII. p. 46.

iv. *Alexandrinae*, num. XXIX - XXXI. p. 47.

v. apud *Epiphanium*, n. XXXII. XXXIII. p. 50.

III. Symbola ecclesiarum occidentis.

i. *Aquileiensis*, n. XXXIV. XXXV. p. 54.

ii. *Romanae Graeca*, n. XXXVI - XXXVIII. p. 56. *Latina*, n. XXXIX - XLIII. p. 59.

iii. *Rauennatis*, n. XLIV. p. 62.

iv. *Taurinensis*, n. XLV. p. 63.

v. *Africanae*, ex *Augustino*, n. XLVI. p. 64. ex *spuriis Augustini monumentis*, n. XLVII - XLIX. p. 68. ex *Vigilio*, n. L. p. 69. ex *Facundo*, n. LI. p. 70.

vi. *Gallicanae*, n. LII. LIII. p. 71.

vii. *Hispanae*, n. LIV. p. 73.

viii. ecclesiae incertae, n. LV. p. 74.

Classis tertia, quae symbola in synodis composita complectitur.

I. *Symbolum Nicaenum*, Graecum, n. LVI. p. 75. *Versiones eius Latinae vndecim*. n. LVII - LXVII. p. 80.

II. *Symbolum Constantinopolitanum*, Graecum, num.

Index Symbolorum.

- num. LXVIII. p. 93. versiones Latinae quatuor,
n. LXIX - LXXII. p. 94.
- III. Definitio concilii *Chalcedonensis*, n. LXXIII.
LXXIV. p. 104.
- IV. Formulae *Antiochenae*, in concilio ann.
CCCXL^b editae, tres, n. LXXV - LXXVII.
p. 109.
- V. Formula *Antiochena paxposyros*, n. LXXVIII.
p. 113.
- VI. *Philippopolitana*, n. LXXIX. p. 120.
- VII. *Sirmienses* tres, n. LXXX - LXXXIV. p. 123.
- VIII. *Nices* in Thracia condita, n. LXXXV. p. 142.
- IX. *Seleuciensis*, n. LXXXVI. p. 144.
- X. *Constantinopolitana*, ann. CCCLIX. n.
LXXXVII. p. 146.
- XI. *Toletana*, n. LXXXVIII. p. 149.

Classis quarta, continens symbola priuata.

- I. *Athanasiana*. Symbolum *quicumque*, num.
LXXXIX. XC. p. 156. quod *Athanasius* expo-
suit, n. XCI. p. 167.
- II. *Basilii magni*, n. XCII. p. 170.
- III. *Damasi*. Vetus symbolum, huic & aliis tri-
bui solitum, ter, n. XCIII. XCIV. XCV. p. 172.
Damasi anathematismi, n. XCVI. XCVII. p. 181.
- IV. *Eanomii*, n. XCVIII. p. 191.
- V. *Pelagii*, n. XCIX. p. 192.
- VI. *Caelestii*, n. C. p. 194.
- VII. *Juliani*, siue Pelagianorum quorundam,
n. CI. p. 195.

Index Symbolorum

VIII. *Faustini*, n. CII. p. 202.

IX. *Theodori Mopsuesteni*, n. CIII. CIV. CV.
p. 203.

X. *Charissi*, n. CVI. CVII. p. 215.

In additamentis occurrit symbolum publicum in-
certae aetatis p. 218.

F I N I S

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

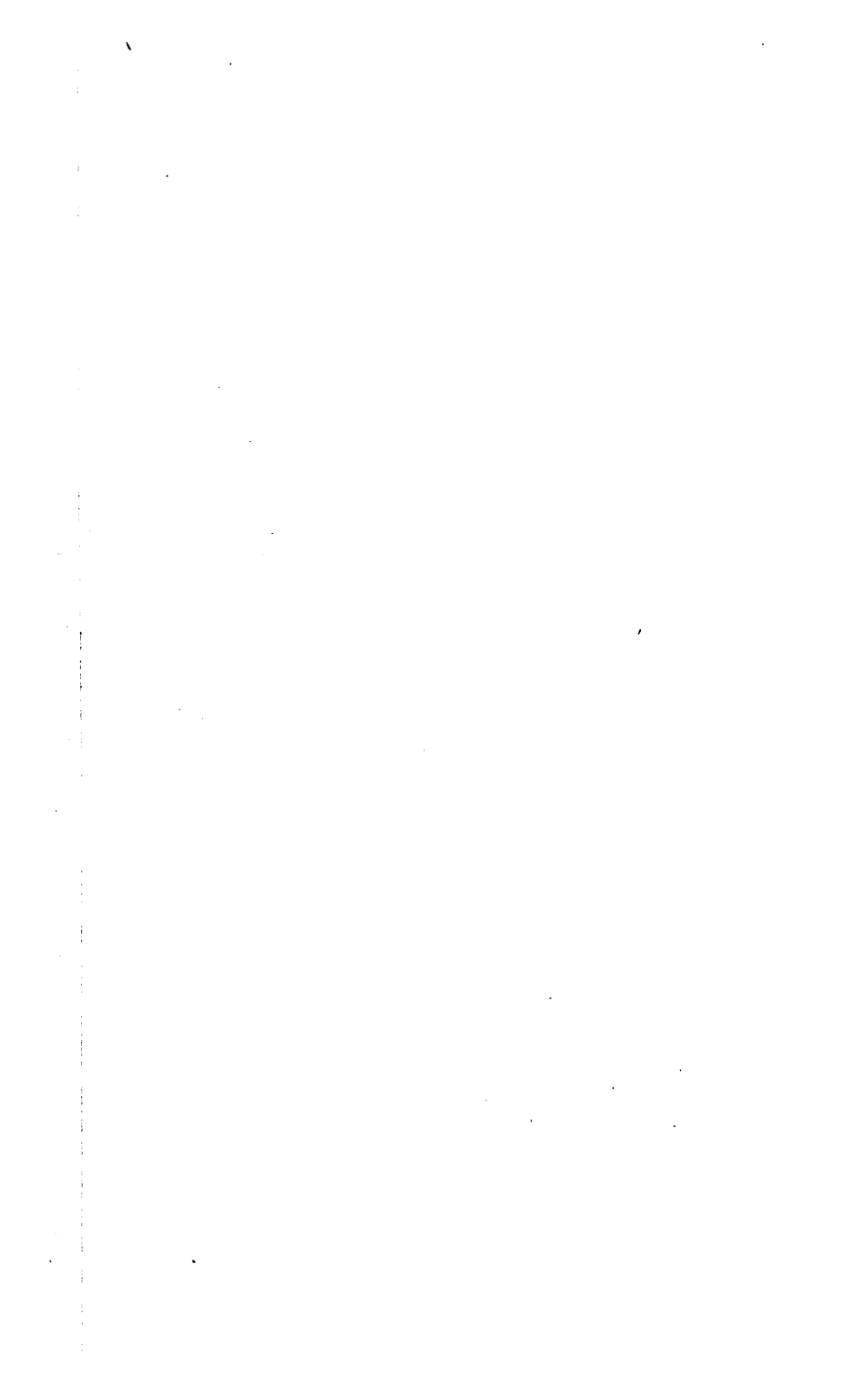
.....

.....

.....

.....

NOV 1 1935

